

Torsdagen den 8 november

Kl. 10.00

---

*Om förslag till
riksdagen angående
lättnader i familje-
företagens arvs-
och förmögen-
hetsbeskattning*

§ 1 Justerades protokollet för den 30 oktober.

§ 2 Meddelande ang. sammanträdestider

Herr TALMANNEN yttrade:

Talarlistan för den allmänpolitiska debattens fortsättning vid dagens sammanträde upptar en sammanlagd taletid av 6 1/2 timme. Det synes därför föreligga möjlighet att före middagspausen börja behandlingen av de på föredragningslistan som två gånger bordlagda upptagna utskotts-
betänkandena. Kvällssammanträdet kommer att fortsättas längst till omkring kl. 24.00. Behandlingen av de ärenden som därvid eventuellt inte medhinnes uppskjutes till kammarens sammanträde onsdagen den 14 november. Detsamma gäller de konstitutionsutskottsbetänkanden som på föredragningslistan upptagits som en gång bordlagda.

Sammanträdet fredagen den 9 november blir ett bordläggningsplenum och tar sin början kl. 15.00.

Behandlingen av de ärenden, som enligt ärendeplanen skall avgöras onsdagen den 14 och torsdagen den 15 november, beräknas ta ca 20 timmar, vartill kommer från innevarande vecka uppskjutna ärenden. Torsdagssammanträdet blir alltså ett arbetsplenum.

§ 3 Om förslag till riksdagen angående lättnader i familjeföretagens arvs- och förmögenhetsbeskattning

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr *Hovhammars* (m) i kammarens protokoll för den 1 november intagna fråga, nr 283, och anförde:

Herr talman! Herr Hovhammar har frågat mig när det förslag kan väntas som aviserades till våren 1972 angående lättnader i familjeföretagens arvs- och förmögenhetsbeskattning.

Min avsikt är att 1974 års riksdag skall föreläggas förslag om justeringar av de år 1970 beslutade provisoriska reglerna om lättnader i kapitalbeskattningen för ägare av mindre och medelstora företag.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på den fråga som jag tillåtit mig ställa. Anledningen till frågan är att i den propositionsförteckning som tilldelades riksdagen från regeringen i januari 1972 aviserades "lättnader i familjeföretagens kapitalbeskattning" i form av proposition till riksdagen under *april 1972*. Den propositionen

Torsdagen den
8 november 1973

*Ang. fusionen
mellan AB Cementa
och AB Gullhögens
bruk*

kom aldrig. I efterföljande propositionsförteckningar har förslaget helt enkelt inte funnits med. Inte heller fanns ärendet med i den förteckning som tillställdes riksdagen vid höstsessionens början den 16 oktober i år.

Många egenföretagare har gått och väntat, men hittills förgäves. I dag har vi emellertid fått ett svar av finansministern. Jag tycker det var ett klart och positivt besked, nämligen att för 1974 års riksdag kommer att läggas fram ett förslag till justeringar som innebär lättnader i kapitalbeskattningen för ägare av mindre och medelstora företag. Det är ju speciellt den gruppen det här handlar om.

En sänkning av arvsskatten, som i sin nuvarande utformning leder till engenerationsföretag, är mycket brådskande. Gällande ordning hotar effektivt familjeföretagens existens som familje- eller fåmansbolag. Vi ser för övrigt varje vecka exempel på hur det och det företaget har övergått till den eller den koncernen -- ibland också till multinationella företag. Det kan inte vara rimligt att skatten på en arvslott av 1 miljon kronor mellan föräldrar och barn utgör hela 409 000 kronor. I den mån premier för kapitalförsäkringar betalas för att täcka företagarens framtida arvsskatt -- vilket numera sker i en hel del fall för att man skall kunna klara av situationen -- bör dessa göras avdragsgilla. Vår arvsskatt är i dag den högsta i Europa. Vi bör kunna få en sådan ändring -- och jag hoppas att det är innebörden i svaret -- att den åtminstone anpassas till en genomsnittlig europeisk nivå.

Herr talman! Den hårda förmögenhets- och arvsbeskattningen betyder att många företag vid generationsväxling tvingas till fusioner med andra företag. Jag sade att det finns många exempel på detta. Vi har konstaterat att det 1969--1970 försvann ungefär 250 familjeföretag. Därtill kommer att siffran för nyetableringar är mycket låg. Vi tycker därför att man bör gå in för en annan linje på detta område.

Jag tackar än en gång för det positiva beskedet i frågan. Jag avvaktar med intresse vad som skall hända 1974.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Ang. fusionen mellan AB Cementa och AB Gullhögens bruk

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr Levins (fp) i kammarens protokoll för den 30 oktober intagna fråga, nr 277, och anförde:

Herr talman! Herr Levin har frågat mig om jag, som uppgivits i pressen, tagit initiativet till eller eljest främjat den s. k. cementfusionen mellan Cementa och Gullhögen.

Som svar vill jag anföra följande.

För drygt ett år sedan hade jag samtal med företrädare för Industrivärden om en eventuell vidgning av statens engagemang i Gullhögen. Därvid kom också strukturproblemen för cementindustrin in i diskussionen. Vid en närmare granskning av hithörande problem hade man anledning beakta de betydande, framtida investeringar i branschen som kunde förutses. Av huvudsakligen detta skäl avvisade vi tanken på

Torsdagen den
8 november 1973*Ang. fusionen
mellan AB Cementa
och AB Gullhögens
bruk*

att överta Gullhögens cementrörelse.

Fråga uppstod om möjligheterna till samordning mellan Cementa och Gullhögen. Från vår sida restes ingen invändning mot en sådan diskussion under vissa förutsättningar, nämligen en för samhället och därmed för bostadskonsumenter och förbrukarna av cement tillfredsställande insyn i verksamheten. Dessa överväganden innefattade frågor om prisövervakning, leveranssäkerhet, styrelserepresentation och revision samt rimliga hänsyn till de anställdas intressen vid eventuella strukturförändringar.

Industridepartementet har icke deltagit i några förhandlingar mellan Cementa och Industrivärden och regeringen har inte haft att godkänna den sålunda under sommaren genomförda affärstransaktionen utifrån statens delägarskap i Gullhögen.

Överläggningarna mellan industridepartementet och Cementa i syfte att undersöka möjligheterna att finna en konstruktion för avtal som kan tillgodose de intressen vi finner angelägna avbröts i juni och har nu återupptagits. Det är min förhoppning att de bör kunna avslutas inom en månad. Om avtal träffas kommer detta i vanlig ordning att underställas värriksdagen 1974.

Ytterligare kommentarer är inte möjliga under pågående överläggningar. Jag räknar med att kunna ge en utförligare redovisning före höstriksdagens avslutning i samband med besvarandet av i ämnet ställda interpellationer.

Herr LEVIN (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för det möjligen något orakelmässiga svaret på min enkla fråga.

Jag har i och för sig förståelse för att det kan vara känsligt att uttala sig om pågående förhandlingar, särskilt om man därigenom skulle kunna komma att påverka deras materiella innehåll. Men det förhållandet att industriministern inte vill lämna ett rakt svar ... ett ja eller ett nej – på den nu aktuella frågan ger faktiskt näring åt spekulationerna om att regeringen på ett eller annat sätt offensivt har främjat tillkomsten av ett monopol, som av många – däribland både Industriförbundets ordförande och näringsfrihetsombudsmannen – har betecknats som i viss mån samhällsskadligt.

Om det verkligen skulle förhålla sig så, vore det mycket beklagligt, särskilt som intresset för åtgärder mot konkurrensbegränsningar inte heller tidigare har varit påfallande stort på socialdemokratiskt håll. Då ett utländskt företag rätt nyligen köpte upp Felix, ville industriministern i en debatt lugna mig med att Kooperativa förbundet och böndernas organisationer svarade för så stor del av produktionen att monopolfaran vore obetydlig. Då jag i en debatt här i kammaren den 26 maj förra året argumenterade för lagstiftning mot konkurrensbegränsning och för statliga interventionsmöjligheter fick jag ett mycket svårt gensvar från socialdemokratiskt håll. Debatten hölls mot bakgrunden av den då aktuella Växjöaffären. Årets värriksdag avslög min och andras folkpartitionationer som krävde hårdare tag mot monopol och karteller.

Det vore en stor framgång för de liberala strävandena om tillkomsten

Torsdagen den
8 november 1973

*Om flyttning av
LKAB:s huvud-
kontor till Norrbotten*

av cementmonopolet åtminstone finge den väckarklockeeffekten i kanslihuset att regeringspartiet nu med allvar och skyndsamhet tar itu med denna brännande samhällsproblematik.

Till sist, herr talman: man får vara glad över att aktiesäljarna åtminstone inte till råga på allt medges någon skattebefrielse. Jag vill uttrycka den förhoppningen att de nu pågående förhandlingarna inte syftar till att i någon form, direkt eller indirekt, på skattebetalarnas bekostnad ge kompensation för den uteblivna skattebefrielse som man uppenbarligen har haft anledning att räkna med i det tidigare skedet av de här förhandlingarna, som enligt uppgift har pågått i över ett år och varom regeringen så länge har varit informerad.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Om flyttning av LKAB:s huvudkontor till Norrbotten

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr *Peterssons* i Gäddvik (m) i kammarens protokoll för den 30 oktober intagna fråga, nr 278, och anförde:

Herr talman! Herr Petersson i Gäddvik har frågat mig om jag fortfarande anser att LKAB:s huvudkontor skall helt eller delvis flyttas till Norrbotten under år 1973.

I svar på enkel fråga av herr Petersson den 25 januari i år anförde jag att utredningar pågick inom LKAB i huvudkontorsfrågan och att jag räknade med att beslut och åtgärder skulle börja vidtagas successivt under år 1973 allteftersom man når fram till lösningar som tillfredsställer såväl företaget som de anställda.

Sedan dess har, enligt vad jag erfarit, ett förslag om lokalisering och ansvarsfördelning mellan koncernkontor, regionkontor och lokalförvaltningskontor behandlats och godkänts av personalorganisationerna och fastställts av LKAB:s styrelse.

Chef för regionkontoret i Norrbotten har utsetts. Detta kontor kommer att överta funktioner som tidigare delvis legat på huvudkontoret i Stockholm, framför allt funktionen för samordning av gruv- och hamnförvaltningarnas verksamhet.

Personalstyrkan på koncernkontoret har undergått en viss minskning därför att personal som slutat ej behövt ersättas genom förflyttningen av vissa funktioner. Om personal behöver flyttas från koncernkontoret till regionkontoret kan ännu ej överblickas, eftersom vissa nya arbetsuppgifter, som ej har direkt samband med gruvrörelsen, behöver tas upp inom koncernkontoret.

Vissa detaljer i förslaget är för närvarande under ytterligare överväganden hos personalorganisationerna. Arbetet med lokaliseringen och inriktningen av olika kontor fortskrider sålunda.

Jag kan slutligen framhålla att jag lika litet nu som tidigare vill uttala mig om i vilken utsträckning huvudkontoret skall flyttas utan anser att denna fråga skall avgöras av LKAB:s styrelse i samråd med de anställdas organisationer.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Johansson för svaret.

Frågan om LKAB:s huvudkontor har varit något av en följetong här i riksdagen. De senaste åren har det berott på en formulering i näringsutskottets betänkande nr 20 år 1971 i anledning av motioner från de tre borgerliga partierna om att flytta LKAB:s huvudkontor upp till Norrbotten; även vänsterpartiet kommunisterna hade uttalat sig i den riktningen. Sist i betänkandet sägs det: "Utskottet vill understryka betydelsen – inte minst i lokaliseringshänseende – av att den del av verksamheten vid LKAB:s huvudkontor som bedöms möjlig att överföra till en enhet i Norrbotten omlokaliseras och förutsätter att efter avslutat utredningsarbete en sådan förläggning kommer till stånd."

Sedan har det inte hänt någonting. Det har pågått vissa utredningar, som ännu – också efter det här svaret – pågår. Nog tror jag att de som gick med på skrivningen i näringsutskottets betänkande 1971 hade väntat en annan och ur Norrbottens synpunkt mera positiv handläggning av den här frågan, som dock gäller ett av staten ägt företag.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om ytterligare åtgärder mot sniffning

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr *Henmarks* (fp) i kammarens protokoll för den 1 november intagna fråga, nr 282, och anförde:

Herr talman! Herr Henmark har frågat mig om jag med anledning av de larmrapporter som nyligen publicerats avser att vidta ytterligare åtgärder för att förhindra eller minska sniffning.

Sniffningen är ett problem som vi vid flera tillfällen haft anledning att diskutera här i riksdagen. Jag har då redogjort för en rad åtgärder som vidtagits för att stävja detta missbruk. Jag skall därför begränsa mitt frågesvar till en del åtgärder som nu är aktuella.

Med anledning av riksdagens skrivelse nr 253 och socialutskottets betänkande nr 33 år 1972 tillsatte socialstyrelsen i mars 1973 en arbetsgrupp med representanter för socialstyrelsen, dåvarande gift-nämnden (nu naturvårdsverket), och Svenska kommunförbundet för att utreda frågan om åtgärder mot missbruk av lösningsmedel av olika slag. Kungl. Maj:t har ställt 75 000 kronor till arbetsgruppens förfogande för denna utredning. Utredningen är brett upplagd. Sålunda kommer arbetsgruppen att undersöka sociala och andra faktorer som leder till missbruk samt systematiskt gå igenom de fysiska, psykiska och sociala skador missbruket förorsakar. Arbetsgruppen kommer också att låta genomföra en toxikologisk undersökning av ämnen som används eller kan användas för sniffning samt undersöka möjligheterna att ersätta eller oskadliggöra farliga preparat. Även sådana förebyggande åtgärder som information till olika grupper i samhället samt bestämmelser för förvaring och försäljning kommer att behandlas. Vidare kommer gruppen att beröra frågan om vård och behandling av sniffare. Arbetsgruppen räknar

med att lägga fram sin rapport med förslag till åtgärder under första halvåret 1974.

Vid fullgörandet av sitt uppdrag kommer arbetsgruppen att utnyttja det omfattande material angående bl. a. allvarliga följder av missbruk av lösningsmedel som nyligen presenterats av en forskargrupp i Göteborg.

Herr HENMARK (fp):

Herr talman! Den senaste rapporten som avgivits av thinnergruppen i Göteborg är skakande. 76 dödsfall har undersökts. 69 av dem har skett i direkt samband med sniffning. De yngsta offren var en 7-årig flicka och en 8-årig pojke. Sex fall har gällt ungdomar under 12 år. Ungefär hälften av dödsfallen har skett i åldrarna 15- 18 år. Nära hälften kommer från hem som inte förut är socialt belastade. Användandet av sniffningsmedel inciterar ofta brott såsom bilstölder med åtföljande olycksfallsrisker. Även sniffning och bränder hör ofta samman. I thinnerrapporten redovisas tre bränder där fem personer omkommit. En av thinnergruppens medlemmar, doktor Clas Sjöberg, anser att antalet dödsfall är avsevärt större än den nämnda siffran.

Anledningen till att jag ställde frågan, trots att detta ämne så nyligen behandlats i riksdagen, var dels den ökning av antalet dödsfall som skett, dels att vid det tillfället trots frågeställarens påpekande inga konkreta åtgärder kunde redovisas. I samband med frågesvaret den 12 april beräknades antalet dödsfall till 50; nu är siffran uppe i 70.

Min fråga var om några *ytterligare* åtgärder vidtagits. Jag känner till de åtgärder som tidigare redovisats. Den grupp som är tillsatt och som socialministern återoppar i dag nämndes redan i våras. Det finns konkreta åtgärder att vidta i sådana här fall. Thinnergruppen har redovisat sex punkter där det borde finnas möjligheter att handla. Man säger också att man mött positivt intresse från fabrikanter och importörer för att stödja en sanering. Det går tydligen att i stor utsträckning ersätta nu använda produkter med ofarliga sådana, och det går att göra farliga produkter, som alltjämt måste finnas, mindre lättåtkomliga. Men man väntar på åtgärder uppifrån som förhindrar att konkurrenter fyller det tomrum i produktfloran man är beredd att lämna med liknande preparat.

Jag skulle vilja upprepa min fråga: Är inte socialministern beredd att vidta ytterligare konkreta åtgärder just nu för att minska eller förhindra sniffning? Skall vi vänta till 1974 trots den utveckling som thinnerrapporten vittnar om?

Jag tackar för svaret.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! När jag i våras hade tillfälle att svara på en enkel fråga här och diskutera denna sak kunde jag meddela att arbetsgruppen var planerad att tillsättas. Den är nu tillsatt, den är i arbete, och jag har i dag i mitt svar sagt att dess uppgift är inte bara att kartlägga hela problemet ur olika aspekter utan också att komma med konkreta förslag till direkta åtgärder. Med andra ord har vi att avvakta ett förslag om åtgärder och insatser.

Jag vill dock fästa herr Henmarks uppmärksamhet på att under flera år

har man i olika avseenden inte bara haft frågan under observans utan också genom information, upplysning etc. sökt komma åt problemet. Jag är övertygad om att vi båda anser att detta är ett synnerligen komplicerat problem som måste angripas på en mycket bred front, och det är detta arbetsgruppen nu avser att göra.

Herr HENMARK (fp):

Herr talman! Jag är fullt medveten om att socialministern inte har varit överksam på den här punkten utan att det har skett en hel del. Men vad jag finner ganska nödvändigt nu är att vidta alldeles speciella åtgärder för att befria ungdomarna från dessa farofyllda medel som de tydligen har tillgång till.

Jag kan nämna att i Göteborg har man redan vidtagit åtgärden att ta bort de här medlen från skolorna. Det är en sak som det uppenbarligen inte behövts något regeringsingripande för, men man har kommit underfund med att man bör göra på detta sätt. Jag tror också att det på andra orter gjorts försök med att ta bort de här medlen.

Men fortfarande finns ju den möjligheten att om en importör eller en fabrikör slopar sådana här medel kommer konkurrenter och lägger in ersättningspreparat som är lika farliga. Det är i sådana fall det behövs en reglering uppifrån för att möjliggöra en sanering. Och jag tror för min del – samtidigt som jag vill uttala min tacksamhet för vad som är gjort – att det ändå kanske skulle finnas möjlighet att just nu vidta konkreta åtgärder för att hindra själva denna utveckling, denna trend, som jag tycker är skakande.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag vill understryka en sak som jag tidigare sagt, nämligen att socialstyrelsen har tagit upp ett samarbete med Sveriges färgfabrikanters förening, och flera färgfabrikanter inriktar nu sin produktutveckling på att få fram ersättningsmedel för sniffningsbara ämnen.

Låt mig sedan bara göra ett tillägg.

När det gäller möjligheterna att använda lagstiftningen om hälso- och miljöfarliga varor i detta sammanhang måste man komma ihåg att det gäller ett mycket brett sortiment av ämnen och varor som är sniffningsbara, t. ex. thinner, bensin, aceton, spraygaser, solution, lim, färger, lacker m. m. I en del fall är det uppenbart att lagstiftningen kan användas, eftersom vissa lösningsmedel innebär risker redan vid normal användning. Så har också skett. Sålunda har bensen och koltetraklorid förklarats för gifter och trikloretylen klassats som vådligt ämne. I andra fall får särskilda åtgärder vidtas.

Jag ser självfallet framför mig att vi skall kunna gå vidare på lagstiftningens väg. Men jag antar att vi är överens om att detta är en komplicerad fråga därför att sortimentet är så utomordentligt omfattande. Låt mig bara nämna bensin.

Överläggningen var härmed slutad.

Torsdagen den
8 november 1973

*Om en snabbare
behandling av
abortfall*

Herr socialministern ASPLING erhöill ordet för att besvara fru Nordlanders (vpk) i kammarens protokoll för den 1 november intagna fråga, nr 284, och anförde:

Herr talman! Fru Nordlander har frågat mig om jag observerat det anmärkningsvärt stora antalet sena aborter och vilka åtgärder som enligt min mening bör vidtas för att uppnå en snabbare behandling av abortfall.

Jag utgår från att fru Nordlander med sena aborter avser sådana abortoperationer som utförs efter tolfte graviditetsveckan. Antalet sena aborter uppgick år 1969 till 6 772 och år 1972 till 6 433, vilket motsvarade 49 procent respektive 27 procent av det totala antalet legala aborter under dessa år. Första halvåret 1973 uppgick antalet sena aborter till 2 528 eller 20 procent av samtliga aborter. Dessa siffror visar en klar förskjutning av abortoperationerna till tidiga aborter.

Socialstyrelsen tillsatte i mars 1972 en arbetsgrupp för att utreda möjligheterna att föra över en större del av abortoperationerna till tidiga ingrepp i öppen vård. Arbetsgruppen har redovisat sitt uppdrag i två etapper. Den del av utredningsresultatet som behandlar operationsfrågor och patientomhändertagande har redovisats i socialstyrelsens cirkulär nr 59 år 1972 med råd och anvisningar rörande tidiga abortingrepp. Socialstyrelsen har därvid framhållit angelägenheten av att abortingrepp utförs så tidigt som möjligt och att tidiga ingrepp så långt som möjligt förs över till öppen vård. I den nyligen redovisade andra utrednings-etappen har arbetsgruppen lämnat förslag till lämplig organisation och resursdimensionering för tidiga abortoperationer. Jag utgår från att sjukvårdshuvudmännen på grundval av socialstyrelsens utredningsarbete och anvisningar vidtar sådana organisatoriska åtgärder att aborter kan utföras på ett så tidigt stadium som möjligt. Det är min förhoppning att dessa åtgärder skall leda till allt färre sena aborter.

Fru NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Jag tackar socialministern för svaret på min enkla fråga.

Anledningen till frågan är helt riktigt att den kompletterande utredningen till abortutredningen som tillsattes 1972 har redovisat negativa siffror när det gäller s. k. tidig abort. Enligt utredningen utfördes, som här sagts, fortfarande under första halvåret 1973 ca 20 procent av aborterna efter tolfte graviditetsveckan. Med vetskap om de komplikationer som sena aborter innebär är det en alldeles för hög siffra.

Trots att antalet abortbeslut baserade på tvåläkarintyg har ökat, vilket möjliggör tidigare aborter, finns det ändå, framgår det av redovisningen, vissa orter i landet där man inte har följt med i den utvecklingen. Vi har en enligt vad många anser generös tillämpning av abortlagens bestämmelser, som gör att en hög procent av de kvinnor som söker legal abort får sin ansökan beviljad, men det räcker inte med det, om det tidsödande utredningsförfarandet medverkar till en så stor andel sena aborter.

Om – vilket är det enda riktiga – kvinnan själv fick avgöra om hon vill avbryta havandeskapet, så skulle man slippa det tidsödande utredningsförfarandet och därigenom undvika sena aborter, vilka för kvinnorna

innebär mer påfrestande undersökningar och riskablare operationer. Härtill kommer också vad den längre väntetiden innebär av fysisk och psykisk påfrestning. Även för de läkare som skall göra operationen och för den sjukpersonal som är inblandad blir sena aborter en ökad påfrestning, vilket också kan medverka till motvilja mot aborter. Slutligen kan väl påpekas att sena aborter även tar ökade sjukvårdsresurser i anspråk.

Mycket tidig graviditet kan enligt experter avbrytas med förenklad teknik. Ingrepp enligt Karman-tekniken skulle i princip kunna utföras direkt vid kvinnans första besök hos gynekologen och kräver i så fall mindre resurser än andra abortmetoder. Antalet för den metoden lämpade patienter utgjorde enligt 1971 och 1972 års redovisning av abortverksamheten i Sverige 6 respektive 9 procent av samtliga abortopererade kvinnor. Det är en låg siffra, som troligen kommer att öka om lagstiftningen ändras i enlighet med abortkommitténs förslag. Arbetsgruppen föreslår här en försöksverksamhet vid därför lämpade kliniker.

Den 4 april i år behandlades en vpk-motion i abortfrågan, och i den debatten framhölls då från flera partiers representanter att abortutredningen, som redan då var avslutad, gav tillräckligt material som underlag för fri abort. Jag vill därför fråga: Kommer socialministern nu, efter den kompletterande utredningen, att snart framlägga förslag om fri abort?

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag kan hålla med fru Nordlander om att det trots denna registrerade nedgång i antalet sena aborter alltjämt är en för hög siffra. Och när det gäller fördelningen av abortoperationer på tidiga och sena aborter föreligger det – det är riktigt – vissa regionala skillnader. Detta gäller också utredningsförfarandet och valet av operationsmetod. Men även i de landstingsområden där man redovisar en förhållandevis stor andel sena aborter har det dock under de senaste åren skett en viss förskjutning till tidigare aborter – jag har redovisat det. Det bör dock – jag vill understryka det – vara en allmän strävan att utföra aborterna på så tidigt stadium som möjligt. Det är motiverat av humanitära, medicinska och ekonomiska skäl. Det finns anledning att förmoda att socialstyrelsens cirkulär med råd och anvisningar rörande tidiga abortingrepp och styrelsens utredningsmaterial på detta område kommer att påverka utformningen av den framtida abortverksamheten. Socialstyrelsens utredningsmaterial kommer i dagarna att tillställas samtliga sjukvårdsstyrelser och överläkare vid kvinnoklinikerna.

Jag vill avslutningsvis också peka på det utredningsarbete som pågår inom en av justitieministern hösten 1972 tillsatt arbetsgrupp, vars uppgift är att klarlägga vissa viktiga resursfrågor och behandla olika förebyggande åtgärder – det sista är inte minst viktigt. Socialstyrelsens nyssnämnda utredningar om möjligheterna till tidigare abortingrepp kommer därvid att beaktas av arbetsgruppen. Resultatet av arbetsgruppens verksamhet kommer att ligga till grund för bedömningen av abortfrågan i dess helhet. Jag har emellertid inte anledning att i detta sammanhang gå in på den frågan.

Torsdagen den
8 november 1973

Ang. huvudmannaskapet för den skyddade verksamheten

Fru NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Jag tackar socialministern för den positiva syn han har på denna sak, även om jag inte fick något konkret svar på den fråga jag ställde.

En lag om fri abort skulle, som jag redan sagt, innebära minskade påfrestningar på olika områden. Det skulle också innebära ökat utrymme för vad som kanske är det allra viktigaste – en fungerande preventivrådgivning. Det finns positiva erfarenheter redovisade, åtminstone från en kommun, där rådgivningen i födelsekontroll har motsvarat behovet, nämligen i Linköpingsdistriktet. Där är antalet aborter 10 procent av antalet förlossningar, medan siffran för landet i övrigt håller sig omkring 20 procent.

Vi är överens om att de legala aborterna inte får bli ett preventivmedel. Men de väntetider som finns vid kvinnoklinikerna i dag – sex till åtta månader -- kan få den konsekvensen. Därför är det, som arbetsgruppen också framhåller, viktigt med en allmänt ökad satsning på preventivmedelsrådgivning, så att oönskade graviditeter i största möjliga mån kan undvikas. En sådan satsning är nödvändig också från en annan synpunkt. Debatten om riskerna med olika preventivmedel är i dag så förvirrad, och osäkerheten och oron så stor, att ökade krav måste ställas på detta område.

Vi skall inte heller tro att antalet aborter blir mindre om man håller antalet legala aborter nere – det visar resultaten från andra länder som har en strängare abortlagstiftning än vi. Den arbetsgrupp som nu arbetat säger att helt fri abort förutsätts inte öka antalet aborter. Man anser också att vi nu nått ett tak för antalet aborter.

Till sist ett citat av medicinalrådet Roos som säger: "Vår utredning bör vara en väckarklocka för sjukvårdens huvudmän. Med nuvarande lagstiftning och det fortläpande stora antalet sena aborter, kräver eftervården stora resurser."

Jag vill bara tillägga att det nu är tid för klockan att ringa, tid för ett uppvaknande.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Ang. huvudmannaskapet för den skyddade verksamheten

Herr inrikesministern BENGTTSSON erhöll ordet för att besvara fru Nilssons i Sunne (s) i kammarens protokoll för den 1 november intagna fråga, nr 281, till herr inrikesministern Holmqvist, och anförde:

Herr talman! Fru Nilsson i Sunne har frågat när regeringen avser att lägga fram något förslag om huvudmannaskapet för den skyddade verksamheten.

Huvudmannaskapet för den skyddade verksamheten har behandlats i betänkandet Skyddat arbete (SOU 1972:54). Vid remissbehandlingen av betänkandet har uppfattningarna i frågan gått starkt isär. Ärendet bereds för närvarande, och jag kan för dagen inte säga när det blir slutbehandlat.

Torsdagen den
8 november 1973

*Ang. ansvaret för
bekämpande av
skador vid oljeut-
släpp i Vänern*

Fru NILSSON i Sunne (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka inrikesministern för svaret, även om jag i och för sig hade hoppats att det skulle vara litet mer positivt.

Anledningen till att jag ställde den här frågan är den villrådighet som råder ute i kommunerna när det gäller vem som i framtiden skall vara huvudman för den skyddade verksamheten. Den här villrådigheten kan medföra – medvetet eller omedvetet – att utbyggnaden av verksamheten inte sker i önskvärd takt. Många kommuner är fortfarande helt i avsaknad av skyddade verkstäder, medan andra åter har för små eller otillräckliga verkstäder, som inte täcker behovet. Det torde inte råda några delade meningar om att det finns ett verkligt behov överallt här i landet.

Det är beklagligt att den tidigare utredningen och dess följande remissbehandling inte gav ett entydigt svar, som kunde läggas till grund för ett regeringsförslag i frågan. Det är dock min förhoppning att ärendet kommer att beredas snabbt, så att det inom en inte alltför avlägsen framtid kan läggas fram ett regeringsförslag i den här frågan.

Herr inrikesministern BENGTTSSON:

Herr talman! Det förhållandet att jag har varit obenägen att ange någon exakt tidpunkt för när förslaget kan komma att läggas fram hör samman med att det har varit en mycket splittrad remissomgång. Och innan jag exakt vet när jag kan ha materialet slutbehandlat vill jag inte gärna ange när förslaget kan läggas fram. Det innebär inte att jag är negativ till frågan, och svaret är inte negativt, men jag vill inte ange någon tidpunkt för riksdagen innan jag kan ange den exakt.

Men det är väl uppenbart att man inte kan lägga fram förslag för riksdagen i den här frågan utan att ytterligare se över det som utredningen har föreslagit, och jag har kommit underfund med att en del närliggande områden lämpligen bör tas med i sammanhanget – exempelvis de industriella beredskapsarbetena, kontorscentralerna och hemarbetet. Jag lovar fru Nilsson i Sunne att jag skall påskynda ärendet så mycket jag kan, men jag kan inte i dag ange exakt tidpunkt för framläggande av förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Ang. ansvaret för bekämpande av skador vid oljeutsläpp i Vänern

Herr civilministern GUSTAFSSON erhöll ordet för att besvara fröken Hörnléns (fp) i kammarens protokoll för den 1 november intagna fråga, nr 280, till herr kommunikationsministern, och anförde:

Herr talman! Fröken Hörnlén har frågat kommunikationsministern vilka åtgärder han vill vidta för att större klarhet skall vinnas i fråga om ansvar fördelningen mellan tullverk och länsstyrelse vid bekämpande av skador i samband med oljeutsläpp i Vänern.

Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara frågan.

Av Kungl. Maj:ts proposition nr 185 år 1973 med förslag till brandlag

Torsdagen den
8 november 1973

*Ang. ansvaret för
bekämpande av
skador vid oljeut-
släpp i Vänern*

m. m., som i dagarna lämnas till riksdagen, framgår att tullverket fr. o. m. den 1 juli 1974 skall ha ansvaret för oljebekämpning i bl. a. Vänern. För ändamålet skall ett kombinerat förråds- och bekämpningsfartyg stationeras i lämplig hamn i Vänern. Fartyget och bekämpningsmaterielen skall alltid finnas tillgängliga för ett snabbt ingripande. För beredskapen i övrigt förutsätts att överenskommelse träffas mellan tullverket och några kommuner vid Vänern om utnyttjande av dessa kommuners personal och materiel vid bekämpningsaktioner.

Fröken HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Jag tackar vår nye civilminister för svaret på min enkla fråga. Det var positivt så till vida att det ger förhoppning om att något kommer att ske relativt snart för att skapa större klarhet i ansvarsfrågorna när det gäller bekämpning av oljeskador i Vänern, även om inte den aktuella propositionen blivit lagd vid den aviserade tidpunkten. Som tidigare påpekats bl. a. av herr Elver Jonsson i Alingsås i en interpellation förra året har en hel del olyckstillbud inträffat på Vänern. Jag vill erinra om ett som var allvarligt nog och som ägde rum den 18 juli detta år. Kl. 11 denna dag upptäcktes från en fiskebåt ett relativt omfattande område mitt i farleden väster om Lurö i Vänern, som bedömdes vara 400-500 meter brett och kanske en mil långt och belagt med tjockolja. Från fiskebåten rapporterades förhållandet per radio till den i Vänern stationerade polisbåten för vidare befordran till länsstyrelsen i Mariestad. Anmälan föranledde åtgärder först vid 11-tiden följande dag. Då hade ett helt dygn förflutit sedan oljeutsläppet rapporterades till länsstyrelsen i Mariestad. Den 18 juli rådde vindstilla, men under natten ökade vindstyrkan till 8-10 sekundmeter och då bekämpningsaktionen inleddes hade en stor del av oljebältet redan skingrats åt olika håll. Av flera tidningsreferat att döma rådde vid tillfället oklarhet om vilken myndighet som bar ansvaret för begränsningen av oljeutsläpp i Vänern, vilket kan ha varit en bidragande orsak till att bekämpningsarbetet fördröjdes.

Nu har civilministern beträffande ansvarsfördelningen i detta sammanhang hänvisat till den kommande propositionen om samhällets räddningstjänst, som för närvarande är på remiss hos lagrådet. Även lagrådsremissen lämnar emellertid en del frågor som gäller ansvarsfördelningen obesvarade.

Blir det så att ett kombinerat förråds- och bekämpningsfartyg, som det kallas, med två tjänstemän från kustbevakningen placeras i Vänern, kommer detta kanske att i de flesta fall ha kapacitet att klara av uppkomna risksituationer och får då också självklart bära ansvaret för detta.

Men hur blir det vid katastroftillfällen, då enligt planerna länsstyrelsen skall kopplas in och det i ett relativt begränsat område som Vänern kan bli fråga om att flera län blir ansvariga?

Vidare räknar tydligen departementschefen med att bekämpningsfartyget vid behov skall begära hjälp av kommunernas brandkårer eller annat kommunalt organ som avses ha ansvar för oljebekämpning på stranden. Huruvida brandkårernas assistans skall utsträckas också till bekämpning av olja till sjöss är oklart.

Jag vill därför ställa följande frågor till civilministern:

1. Hur skall ansvarsfördelningen ske med avseende på oljebekämpning på Vänerne, då flera län är berörda?
2. I vilken utsträckning kan personal från kommunerna tas i anspråk för oljebekämpning till sjöss?

Herr civilministern GUSTAFSSON:

Herr talman! Först kanske jag får säga att det är riktigt att bekämpningen av den oljeskada som här refererades innebar vissa svårigheter på grund av att det var svåra förhållanden med stark vind och speciella strömförhållanden. Kanske inte personalen heller hade den tillräckliga erfarenheten. Det förslag som nu framläggs avser att undanröja sådana olägenheter genom att det skall finnas tillgängligt utbildad personal för uppgiften.

Beträffande den första av de två frågorna måste det bli på det sättet att tullen har ansvaret för oljeskadebekämpningen även om skadan berör mer än ett län. Tullen får samordna uppgiften. Det torde inte råda några delade meningar på den punkten.

När det gäller möjligheten att använda kommunal personal är det, som framgår av mitt svar, avsikten att det skall träffas överenskommelser mellan tullverket och kommunerna om att personal som är anställd hos kommunerna skall kunna användas.

Fröken HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Det är roligt att få svar från en som tydligen har stor erfarenhet på det här området från sitt tidigare kommunala arbete. Jag skulle emellertid vilja få ett förtydligande om det kan tänkas erforderligt med en beredskapsplan uppgjord i förväg eller om den skall komma vid det akuta tillfället.

Herr civilministern GUSTAFSSON:

Herr talman! Det finns redan en beredskapsplan mellan länsstyrelserna som gäller för närvarande. I fortsättningen får tullverket ta hand om planeringen och upprätta en ny sådan beredskapsplan, om det visar sig erforderligt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Om en utredning rörande den framtida forskarutbildningen

Herr utbildningsministern ZACHRISSON erhöll ordet för att besvara herr *Nordstrandhs* (m) i kammarens protokoll för den 1 november intagna fråga, nr 279, till herr statsrådet Moberg, och anförde:

Herr talman! Herr Nordstrandh har frågat statsrådet Moberg om han har för avsikt att föranstalta om en allsidig utredning av forskarutbildningens inriktning och framtida dimensionering. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Förslag om en utredning av det slag herr Nordstrandh avser har förts

Torsdagen den
8 november 1973

*Om en utredning
rörande den fram-
tida forskarutbild-
ningen*

fram av universitetskanslersämbetet i petita för nästa budgetår. Jag räknar med att i 1974 års statsverksproposition kunna redovisa ett ställningstagande till förslaget.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka utbildningsministern för svaret. Det är ju för herr Zachrisson liksom för den nye civilministern, herr Gustafsson, en liten premiär i dag. Statsrådet Zachrisson besvarar som utbildningsminister sin första enkla fråga – ett test alltså på hur herr Zachrisson kommer att svara i fortsättningen. Jag har under årens lopp vant mig vid inte mindre än fyra socialdemokratiska utbildningsministrar. Omsättningen har alltså varit stark, men en hel del problem ligger kvar. Avigsidorna med 1969 års forskarreform, en reform som hårt kritiserades redan vid tillkomsten, är en av de många oönskade arvdelar som förmodligen kommer att övergå också på en kommande utbildningsminister.

Jag är alltså inte nöjd med svaret. Jag hade väntat mig antingen ett positivt eller ett negativt sådant. Beskedet att ställning skall tas i statsverkspropositionen är närmast en truism eftersom UKÄ har föreslagit en utredning, och då måste man ju ta ställning till frågan. Man kan ju ta ställning även genom att tuga, men ett ställningstagande blir det alltid. Svaret gav mig alltså inte mycket upplysning. Jag ville närmast ha ett svar som om det inte var utan alla horn och tänder ändå innehöll ett ja eller ett nej. Det skulle ge mig viss vägledning för ett fortsatt agerande i denna fråga.

Det kan inte vara obekant för statsrådet Zachrisson att vi har en överproduktion av doktorer, och från universiteten säger man att kvalitén i forskarutbildningen sjunker. Jag tror att man har rätt, när man säger det. Från mina utgångspunkter tycker jag det är fullt motiverat att göra en förutsättningslös översyn. Jag hade väntat att statsrådet skulle kunna ge någon antydning om att hans tankar gick åtminstone i den här riktningen, för saken tränger verkligen på.

Herr utbildningsministern ZACHRISSON:

Herr talman! Herr Nordstrandh säger att detta är ett problem som skall förfölja oss framöver. Forskning liksom utbildning är ju dynamiska ting; dem avslutar man inte den ena dagen för att sedan anse frågorna definitivt lösta.

Det är riktigt som herr Nordstrandh säger att UKÄ och för övrigt även SACO i en skrivelse har påtalat att det finns problem med dimensioneringen av forskarutbildningen. Det finns också, tror jag, betydande problem när det gäller inriktningen. Man kan diskutera om forskarutbildningen inte skall göras litet mer flexibel än den kanske för närvarande är. Och sedan kommer förstas hela finansieringssidan till.

Mina dagar är inte så många i departementet än, men jag tror att i en utredning – om en sådan tillsätts, och mycket talar i och för sig för att man bör se över detta område – måste dessa frågor tas med ordentligt, både inriktningen på forskarutbildningen och dimensioneringen av den. Finansieringsproblemen är för övrigt kanske mycket svårare än man

hittills antytt både inom UKÄ och i SACO-skrivelsen. Men att denna fråga allvarligt skall begrundas kan jag försäkra.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Jag är helt överens med utbildningsministern om att problemet är ännu vidare än vad jag antydde i min korta karakteristik, som tog upp två sidor av saken. De synpunkter, som nu lades till här, är förvisso relevanta. Så dem vill jag verkligen instämma i.

Man kunde nu kanske skönja en liten inväxling på det spår som skall leda till att det verkligen kommer till stånd en utredning. Kommer den inte till, får vi väl på annat sätt söka få fram den med hjälp av den ställning i riksdagen som snart föreligger, då man ju kan be beskyddarinnan av konst och vetenskap att ingripa när det hela är låst och lotten skall avgöra.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts propositioner nr 157 och 160 till civilutskottet samt nr 172 till justitieutskottet.

§ 12 Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets betänkanden nr 39–42.

§ 13 Allmänpolitisk debatt (forts.)

Herr BOO (c):

Herr talman! När vi nu börjar den andra dagen av den allmänpolitiska debatten skall jag ta upp några frågor med kommunal anknytning.

Årets val var det andra enligt den nya författningen, och det var således också andra gången vi hade gemensam valdag för kommunal-, landstings- och riksdagsval. Det måste nu vara anledning att noggrant analysera utfallet av den nya ordningen ur kommunal självstyrelse- och demokratisynpunkt.

För centern är det naturligt att ställa bestämda krav i detta avseende, eftersom partiet var ytterst tveksamt till den del av fyrpartiöverenskommelsen på sin tid som avsåg just den gemensamma valdagen och treåriga mandatperioder. När partiet ändock gick med på detta var det i ett läge där vi fann det helt nödvändigt att få en reform av kammersystemet till en kammare – direktvald vid ett och samma tillfälle i allmänna val – samt ett valsätt som skulle garantera alla rösters lika värde med ett skydd mot partisplittring.

För centerpartiet, som ser ett decentraliserat samhälle som ett övergripande politiskt mål, är det självklart att värna om och bygga ut självstyrelsen på både länsnivå och kommunal nivå. En samhällsorganisation, som innefattar denna målsättning och ger de många enskilda människorna ökade möjligheter att påverka det samhälle de lever i och

Nr 129

Torsdagen den
8 november 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

där besluten läggs så nära människorna som möjligt, är den bästa garantin för en levande demokrati. Demokratien blir starkare ju större möjligheter människorna får att ge något av sig själva, av sitt bästa, och ta sitt ansvar i samhällsarbetet. Alla ändringar av samhällets organisation som kan försämra dessa möjligheter bör, som vi ser det, noga undvikas. Det var därför som centern var kritisk mot det sätt på vilket kommunblocksreformen lades fast 1962 som underlag för en kommunsammanläggning. Beslutet togs av riksdagsmajoriteten utan att de kommunaldemokratiska verkningarna av reformen var analyserade och kartlagda.

Inte heller när frivillighetslöftet bröts av majoriteten vid tvångssammanläggningslagens tillkomst 1969 hade någon kartläggning av de kommunaldemokratiska effekterna av kommunstorleksförändringarna skett. Först året därefter tillsattes den av oss länge krävda utredning som skulle ta upp dessa väsentliga frågor i hela deras vidd, nämligen utredningen om den kommunala demokratin. Utredningen har hittills lagt fram ett delbetänkande angående suppleantinstitutionen i kommunerna, med sammanställningar och rapporter beträffande kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre och beträffande kommunalinformation. Utredningen är nu mitt uppe i sitt arbete på ett huvudbetänkande, som beräknas vara klart i början av år 1975. Utredningens förslag bör därför kunna prövas och läggas till grund för beslut med verkningar valperioden efter 1976 års ordinarie val.

Bland de många problem utredningen har på sitt bord är frågan om kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre. Denna fråga är intressant ur många synpunkter. Den diskuteras utifrån den aspekten att man på olika sätt skall kunna främja den politiska debatten i landsting och kommuner och kanalisera det politiska ansvaret.

Rent allmänt måste man kunna ställa vissa krav på ett kommunalt styrelseskick. Det skall fungera i alla förekommande kommuner oavsett storlek, politiska majoritetsförhållanden samt den kommunala verksamhetens inriktning och omfattning. Det skall fungera i ett långsiktigt perspektiv, dvs. stimulera till bredaste möjliga uppslutning och intresse. Det skall fungera effektivt för den kommunala verksamheten och det skall inrymma möjligheter till markering av politiska skiljelinjer och politisk viljeinriktning.

Det här är, som vi ser det, centrala frågor vid avgörande av styrelseskicket i landsting och kommuner. Inom centern omfattas den uppfattningen att dessa grundläggande principer bäst kan tillgodoses inom det nuvarande kommunala samlingsstyrelseskicket. Inom den ramen bör dock arbetsmöjligheterna förbättras för att innehållet skall utformas enligt de uppställda målsättningarna. Det måste alltid – som vi ser det – vara viktigt att tillförsäkra minoriteten i landsting och kommuner ordentlig insyn och möjligheter att ta del av beredningsarbetet i nämnder och styrelser. Här har utredningen betydelsefulla frågor att beakta och komma med förslag i.

Mot bakgrunden av vad jag här sagt är det inte utan undran och förvåning man tar del av vad som inför kommande mandatperiod nu planeras i många kommuner och landsting. Utan att ha de grundläggande verkningarna klarlagda kräver majoritetsgrupper ökat majoritetsinslag

genom att lägga beslag på alla ordförandeposter, särskilt de som är heltidsposter, och i vissa fall även vice ordförandeposter i styrelser och nämnder. Även om detta ryms inom nuvarande lagstiftning bryter man här mot vad som har varit den vanliga uppläggningsen i de flesta landsting och kommuner. Många människor uppfattar detta, på det sätt det nu sker, mera som makthunger än som ett sätt att öppna den kommunala verksamheten för de många människorna. Där ett sådant nytt inslag i styrelseskicket förts fram i god tid och kunnat diskuteras och redovisas före valet finns det inga principiella invändningar att göra mot själva tillvägagångssättet. Vad som däremot är helt otillfredsställande är tillvägagångssättet i de landsting och kommuner där de nya principerna i styrelseskicket först efter valet presenterats av majoriteten. Detta är inte bara en negativ åtgärd mot minoriteten med allt vad åtgärden innebär av personliga problem, det är framför allt – vill jag betona – en bristfällig redovisning till väljarna som är nog så allvarlig.

En självklar princip i en demokrati måste vara att den som deltar i ett allmänt val bör veta vad hans eller hennes röst betyder. En förändring av styrelseskicket i landsting och kommuner är en fråga som bör tillmätas betydande vikt i detta avseende. Med utgångspunkt i väljarens rätt att så långt som möjligt veta vad rösten i ett kommunalval blir värd gjorde centern vid sin riksstämman i somras ett programuttalande där partiet slår fast, för det första att nuvarande proportionella valmetod i landsting och kommuner skall utsträckas att gälla vid val av styrelse i kommunala bolag och stiftelser samt ombud i skilda sammanhang, icke minst till kongresserna, och för det andra att minoriteten ges ökad insyn i ärendenas beredning i arbetsutskott och liknande beredningsorgan.

Det är ett riktmärke för centerns handlande i landsting och kommuner. Rapporter säger nu att s-majoriteter i landsting och kommuner inte har lagt fast några sådana principer vid ställningstaganden i aktuella frågor. Det skulle självklart vara av stort intresse att få ta del av vad den nya kommunministern har för uppfattning i denna, som jag ser det, mycket betydelsefulla principiella fråga.

Andra tunga kommunala demokratifrågor är den kommunala informationen och den kommunala självstyrelsens lokala förankring. Båda ingår i utredningspaketet. När det gäller den lokala förankringen finns många modeller med i diskussionen. Utöver goda möjligheter för de politiska partierna att vara kontaktyta mot allmänheten måste en meningsfull kommunal organisation möjliggöras som ger ökat medborgarinflytande. I de nya storkommunerna krävs helt enkelt detta. Centern har fört fram alternativet om kommundelsråd eller kommundelsfullmäktige. Kommunallagen bör öppnas för en sådan anordning. Jag hoppas verkligen att riksdagsmajoriteten inte än en gång tänker – jag vågar kanske använda uttrycket – smita från verkningsfulla åtgärder genom att åstadkomma endast sekundära reformer, t. ex. införande av direktorier och liknande för kommunala verksamheter. Jag tror att man måste söka en lösning av dessa frågor på ett mera grundläggande sätt. Det är mycket betydelsefulla frågor för den kommunala demokratin.

En basfråga för den kommunala verksamheten är ekonomin. Alla är vi medvetna om den kolossala expansion som den kommunala verksam-

Torsdagen den
8 november 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

heten undergått de senaste årtiondena. Det skulle vara intressant att i detta sammanhang ta upp en redovisning och en diskussion av denna utveckling, men jag avstår från det i dag. Jag skall endast beröra några principiella aspekter på samspelet mellan stat och kommun.

Självklart bör kommuner och landsting ha ekonomiska resurser för sin verksamhet. Sjukvården och andra omsorgsfrågor måste lösas för människorna på ett bra sätt. Lika villkor måste garanteras alla. För finansieringen av verksamheten är den kommunala utdebiteringsrätten grunden. Men eftersom den kommunala verksamheten skall vara utjämnande för medborgarna måste självklart en stor del av verksamheten ekonomiseras genom statsbidrag till kommunerna. Detta är också självklart med det skattesystem vi har, genom att kommunalskatten är procentuell och därför drabbar de lägre inkomsttagarna särskilt hårt. Centern har länge krävt en annan kostnadsfördelning mellan stat och kommun där staten tar över större kostnadsandel samtidigt som den statliga detaljkontrollen över kommunerna minskas. Vi krävde så sent som i våras en höjning av skatteutjämningsbidragen med en halv miljard utöver vad regeringen föreslog och riksdagsmajoriteten sedan beslöt.

Vi förväntar oss mycket av de statliga utredningar som överväger dessa frågor. Kommunerna är ett bra instrument att skaffa jobb åt människor som har det svårt på andra delar av arbetsmarknaden, icke minst i konjunktursvackor. Därför måste kommunerna ha resurser och utrymme. Nu har vi ett s.k. skattestopp i två år, enligt en uppgörelse mellan regeringen och kommunförbunden. Detta kan ur skatteuttagssynpunkt försvaras, men det hindrar ju kommunerna i deras handlande. Regeringen borde gå andra vägar för att undvika alltför hög kommunal utdebitering – vägar som vi från centern, som jag nämnt tidigare, rekommenderat.

I år minskar också de kommunala investeringarna mot vad som var beräknat – i den lagda propositionen nr 165 räknar finansministern med en minskning på 6–8 procent. Detta bidrar självklart inte till fler arbetstillfällen i kommunerna. Nu föreslår visserligen regeringen stimulansåtgärder – kortsiktiga sådana. Bidraget till social hemhjälp och till familjedaghem är av den karaktären. Insatserna må bedömas som angelägna, men nog borde väl kommunerna själva kunna avgöra var insatserna bäst behövs.

Därtill kommer att bygger man upp verksamheten för kalenderåret 1974 enligt de nu föreslagna beräkningarna står kommunerna med en utökad personalstyrka 1974/75. Det är då alldeles uppenbart att om statsbidraget minskar kommer belastningen på kommunerna att betydligt öka.

När staten går in med åtgärder på det kommunala planet bör principen vara den att staten också tar de ekonomiska konsekvenserna av de åtgärderna. Detta har även Kommunförbundets styrelse nyligen fastlagt i ett uttalande. Det ökade bidraget till den kommunala hemhjälpen och familjedaghemmen bör därför höjas till 50 procent, som förslaget är, men det bör icke, som tyvärr är förslaget i propositionen, begränsas till att gälla bara 1974.

Vi måste, herr talman, låta den kommunala självstyrelsen verka och fördjupas. Detta är en grundpelare i vår demokrati.

Herr ALF PETTERSSON i Malmö (s):

Herr talman! Mot bakgrund av de bestående sysselsättningsproblemen i den nu uppåtgående konjunkturen finns det skäl att ge uttryck för tacksamhet över att regeringen vid denna höstsessions början i proposition nr 165 lagt fram förslag som syftar till att försöka komma till rätta med den kvardröjande obalansen på arbetsmarknaden.

Jag tänker speciellt på de åtgärder som inriktas som stöd för arbetssökande kvinnor och ungdomar samt insatser för att tillmötesgå människors behov av offentlig social service. Detta har särskilt stort intresse för de orter och de regioner som inte har sådan exportinriktad industri där man under året kunnat skönja en förbättring av arbetsmarknadssituationen.

Jag ber att få tacka regeringen för dessa initiativ -- då jag hoppas att de bl. a. skall bidra till att lösa de bestående sysselsättningsproblemen i den region och den ort som jag representerar. Vi har under lågkonjunkturen i Malmö haft en mycket hög arbetslöshet, och den kvarstår än i dag på en osedvanligt hög nivå. Över 3 000 arbetslösa, främst kvinnor och ungdomar, är ett mycket högt arbetslöshetstal. Vi hoppas att åtgärderna i stor utsträckning skall bidra till att vi också kan lösa problemen för de många kvinnor och ungdomar som söker sig ut på arbetsmarknaden i vår storstadsregion.

Sedan vill jag gärna, herr talman, begagna tillfället att komma in på en fråga som berörts i denna debatt men som kommer tillbaka i december när kammaren skall behandla regeringsförslagen om Öresundsförbindelserna. Trots att materialet från 1970 års folkräkning visar att utvecklingen under 1960-talet inte karakteriserats av en koncentration av befolkningen till storstadsregionerna finns det medvetet eller omedvetet politiska företrädare för vissa grupper som vill slå vakt om denna seglivade myt.

Vi upplever i den region som jag representerar en mycket kraftig befolkningsminskning. Under 1972 minskade Malmö med 5 000 invånare och kommer under innevarande år att minska med 7 000 invånare. Men, säger då de som håller fast vid talet om koncentrationen till storstäderna, det innebär ju enbart att man flyttar ut till kranskommuner och till stadens närmaste omgivningar. Också det är en felaktig syn. Befolkningen i Sydvästskåne minskar under innevarande år. Problemen är alltså rakt motsatta vad vi oftast möter i den regionalpolitiska diskussionen i vårt land. -- Jag tycker att det fanns anledning att peka på denna för många av kammarens ledamöter kanhända okända faktor.

Vi skall inte nu föra någon konkret debatt i brofrågan eftersom kammaren senare kommer att få tillfälle att behandla den. Men jag kan ändå inte underlåta att i detta inlägg säga att en bro som sammanbinder Sydsverige med Danmark i sig har många fördelar, lokaliseringsmässigt och för hela nationen. När man ställer sig som motståndare till denna transportförbindelse gör man den region som berörs men också hela vårt land en stor otjänst. Vi hoppas i Sydvästskåne och i Malmö att statsmakterna på sätt som det givits uttryck för i propositionen om Öresundsförbindelserna skall ge det stöd som behövs för att ta till vara lägesfördelarna i ett sådant här arrangemang.

Jag vill också nämna att det finns andra argument på miljösektorn än de som vi kanske oftast möter. För de tätorter som berörs av de nuvarande kommunikationerna till vårt grannland skapas miljöbelastningar, som om inte den aktuella förbindelsen kommer till stånd skulle bli oerhört stora. Det gäller, såsom påpekats i propositionen, dels sjösäkerheten i Sundet, dels fordonsbelastningen på gator och i hamnar i de berörda städerna. Detta är ett problem som inte tas upp i den många gånger ensidiga argumentationen från miljöföreträdarna i debatten om broförbindelsen och om andra frågor som sammanhänger med miljön.

Jag vill ge uttryck för den förväntningen att vi från statsmakterna skall få ett starkt stöd för tillkomsten av denna förbindelse och därmed också för en lösning på många av problemen för våra kommuner och för vår region.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! I höstens valrörelse spelade utbildningsfrågorna en viss och inte obetydlig roll. Det skulle faktiskt ha framstått som underligt om dessa frågor, som ingår som en väsentlig del i den fortlöpande samhällsdebatten, helt kommit i skymundan i valkampanjen. Bara det kvantitativa problemet är imponerande och motiverar redan det att någon uppmärksamhet ägnas åt utbildningsproblemen i en allmänpolitisk debatt svepande över det mesta i vårt samhälle.

En miljon unga svenskar går i dag i grundskolan, och inom gymnasieskolan finner vi ytterligare en kvarts miljon ungdomar. Ligger vi därtill – för att fullständiga bilden av vårt undervisningssamhälle – att i runt tal 140 000 studerar vid universitet och högskolor av olika slag och att hundratusentals äldre ägnar sig åt s. k. vuxenutbildning i kommunernas och studieförbundens regi, finner vi att det i vårt land finns kanske bortåt 2 miljoner människor som studerar mer eller mindre kontinuerligt och systematiskt på hel- eller deltid.

Märkligt är mot denna bakgrund att socialdemokraterna länge kämpat emot alla eller åtminstone nästan alla förslag till förbättringar av det skolsystem som vi i avsevärd politisk enighet beslutat om och som sedan en tid börjat fungera. Inget av de demokratiska politiska partierna vill riva upp de grundläggande skolbesluten. Men det som inte visar sig vara bra och som inte håller måttet – skulle det inte kunna ändras?

Skolan är, som det sagts tidigare vid olika tillfällen, inte färdig och blir det väl aldrig heller helt. Krisfenomen finns otvivelaktigt inom skolsystemet. Man måste vara både döv och blind om man inte märker de onda tecknen. Lärarprotesterna talar sitt tydliga språk – protester mot förhållanden inom såväl grund- som gymnasieskolan och protester mot att ingenting konkret, som man uppfattar det, görs från de högsta skolmyndigheternas sida. Flera aktioner har varit i gång på olika håll i landet.

Man hävdar och har länge hävdat ute på fältet i undervisningens vardag att man inte kan och skall vänta med allt reparations- och utvecklingsarbete tills den sittande utredningen om skolans inre arbete, SIA, har kommit med något påtagligt och användbart. Att det är möjligt – om det kniper – att gå SIA-utredningen i förväg visas att skolöverstyrelsen för

inte länge sedan kommit med ett ivrigt efterlyst förslag till åtgärder mot skolket, ett skolont som vi nu äntligen skall försöka komma till rätta med.

Det har tydligen knipit för förre utbildningsministern, som — på reträtt i sin tidigare ganska negativa attityd till särskilda åtgärder på skolområdet — i det stora paketet med förslag till vissa ekonomiskt-politiska åtgärder lyckats få inlagda 30 miljoner kronor till extra insatser på i första hand grundskolans högstadium. Det nya intresset för att göra något reellt hälsas givetvis med stor tillfredsställelse, även om formerna för och innehållet i insatserna är något oklara, inte minst i fråga om kopplingen till ett ökat utnyttjande av tillgänglig utbildad men arbetslös lärarpersonal. Besvarandet av en interpellation av mig i den här frågan bör så småningom kanske kunna skingra dunklet. Jag förutsätter därvid att den nye utbildningsministern fortsätter på den Carlssonska reträttlinjen, dvs., annorlunda uttryckt, fortsätter att bidra med nya förslag till åtgärder på utbildningsområdet, därmed erkännande att kritikerna dock haft rätt.

Såväl under valrörelsen med dess debatter som senare i andra diskussioner har i pressen och andra massmedier de politiska partiernas inställning till den nuvarande skolsituationen framställts och vinklats på ett sätt som skulle kunna uppfattas som att total enighet föreläge om att allt i stort sett vore bra och att endast mindre, marginella justeringar skulle behövas. Så förhåller det sig enligt min uppfattning emellertid inte. Åtskilliga krav på förbättringar är inte enbart marginella.

Vi i moderata samlingspartiet har i flera år enträget pekat på en del tendenser och förhållanden inom skolan som vi menar snabbt måste hejdas respektive avhjälpas. Vad vi vill ha är — för att sammanfatta det i en *idémässig formulering* — en skola som i sin undervisning är inriktad på och har förmåga att hos varje elev ta vara på och utveckla hans anlag och intressen, en skola som sätter individen i centrum och som samtidigt betonar hans roll i gemenskapen. Vi har lång väg dit. Radikalare åtgärder än de föreslagna behövs troligen. Det räcker inte med marginella justeringar.

Under valrörelsen framlade moderata samlingspartiet ett sjupunktsprogram, som i starkt komprimerad form presenterade partiets aktuella krav på omedelbara utbildningspolitiska åtgärder från grundskolan till universitet. Dessa krav kvarstår, och de är inte enbart marginella.

I vad gäller skolområdet, som jag alltså i dag speciellt har satt i blickpunkten, skulle programmets dithörande punkter kunna konkretiseras, specificeras och utvidgas på ungefär följande sätt, och jag vill gärna ta de punkterna till protokollet.

Vi vill alltså

1. skapa mindre undervisningsavdelningar där sådana är av behovet påkallade,
2. motverka planerandet och byggandet av mastodontiska skolenheter,
3. undvika nedläggning av mindre skolenheter i såvälorstäder som glesbygd,
4. hävda behovet av bättre grundläggande färdigheter i kommunika-

tionsämnen svenska, matematik och främmande språk,

5. ge mera praktiska icke-teoretiska valmöjligheter på grundskolans högstadium,

6. göra skolan till en arbetsplats med en god sådans såväl trivsel som ordning,

7. ersätta det relativa betygssystemet med vitsord om faktiska kunskaper och färdigheter,

8. bereda skolan större frihet att anpassa sig till lokala förhållanden och önskemål,

9. stärka föräldrarnas intresse för och inflytande på skolans arbete,

10. förbättra lärarnas arbetsvillkor och arbetsförhållanden.

Krav och önskemål i stil med dessa, gällande såväl grundskolan som gymnasieskolan, framförs inte, vilket jag vid tidigare tillfällen framhållit, av bakåsträvarare utan av personer med bred personlig erfarenhet av hur skolan fungerar. Att avfärda den kritik som ligger i de redovisade kraven och önskemålen med en axelryckning eller ett glåporad av typen "svartmålning" är oansvarigt och faktiskt, som jag vill se det, en flykt undan verkligheten.

Herr PALM (s):

Herr talman! Våra allmänna levnadsvillkor – som särskilt uppmärksammas i den politiska debatten – har nästan alltid förknippats med sociala förmåner, bostadsfrågor, ålderdomstrygghet och andra påtagliga resultat av den ekonomiska politiken. Mera sällan intar de kulturpolitiska frågorna en lika framskjuten position i riksdagsdebatterna när våra livsvillkor diskuteras.

Inom en nära framtid kommer emellertid riksdagen att få ta ställning till en ny kulturpolitik. Utgångspunkten är kulturrådets betänkande. Debatten i dessa frågor har, som vanligt när det gäller den kulturella livsmiljön, förts av en mera begränsad krets. Detta är beklagligt inte minst mot bakgrunden av vad som sker inom den enskilda kultursektorn där det numera finns så många exempel på kommersiell spekulation, enskilda företags strävan till dominans och till monopolism.

Mot bakgrunden av att kulturrådet i sitt betänkande inte behandlade utvecklingen inom det kommersiella kulturlivet har jag tillsammans med ett par andra socialdemokrater motionerat i denna fråga vid årets riksdag. I motionen 448, som snart skall behandlas i riksdagen, begär vi, som det står i yrkandet, "utredning och förslag till åtgärder som motverkar maktkoncentrationen inom den kommersiella kultursektorn och som främjar mångfalden och yttrandefriheten inom denna sektor". Som jag sade skall motionen behandlas om ungefär 14 dagar, och vi avvaktar med intresse kulturutskottets ställningstagande inför riksdagsbehandlingen.

Att utvecklingen går mycket snabbt i riktning mot en ökad koncentration även på kulturlivets område har vi fått uppleva under senare år. Enbart under den tid som gått sedan motionen lämnades i januari har ytterligare åskådningunderservisning på en kulturfientlig utveckling givits. Den gamla anrika Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning är ett av de senaste offren för en aningslös dogmatisk liberalism som bekämpade det statliga presstödet. Denna kamp pågick till dess att Handelstidningen låg

på sin egen dödsbädd, strypt av en liberal kollega, som nu i ganska ensamt majestät svarar för pressmonopolismen i Göteborg.

Utvecklingen på tidningsutgivningens område har upplevts som så oroväckande att Svenska journalistförbundet i sitt nyligen publicerade handlingsprogram aktualiserar frågan om samhällsägda tryckerier. Den frågan förs fram för att rädda den tryckfrihet som de s. k. marknadskrafterna hotar att ta död på.

I de sista av dessa dagar har ett nytt exempel på en ohämmad maktsträvan från det enskilda tidningskapitalets sida visats upp. Familjen Bonniers mäktiga tidningsföretag har i dagarna köpt Svensk filmindustri. Fusionen skedde i tysthet. Dessa demokratins förkämpar i Bonnierkoncernen underrättade inte ens företagsnämnderna vid Dagens Nyheter och Expressen innan detta nya beslut i monopolistisk riktning var ett faktum. Sedan riksdagen åtskildes i början av juni har vi fått uppleva betydligt större kupper ute i världen, men jag har för egen del nöjt mig med att tala om den lilla kuppen vid Marieberg. Handlingssättet tillhör inte de mest ärorika kapitlen i släkten Bonniers historia.

Hur styrelseordföranden i Dagens Nyheter, Albert Bonnier junior, ser på det stora köpet inom åsiktsindustrin framgår av en intervju i familjens tidning Expressen, där herr Bonnier säger:

”Att köpa SF är en beredskapsåtgärd för att säkra distributionen av åsikter och nyheter på ett område där den tekniska utvecklingen i dag är mycket svår att överblicka. Det är en beredskapsåtgärd för en oberoende press. Vi kan inte ställa oss främmande för sådana åtgärder.”

Och herr Bonnier fortsätter:

”Köpet av SF görs nu sedan DN i decennier avstått från att bli ett dominerande tidningsföretag och jag ser det enbart som ett skydd för tidningen.

Jag förstår kritiken mycket väl. Men hur hederlig och aktningvärd den än är grundar den sig på ett kortsiktigt resonemang om opinionsbildningen. Det är naturligt, men en företagsledning kan inte resonera så.”

Så långt herr Bonnier.

Jag har ingen anledning tro annat än att herr Bonnier blir rätt citerad i sina egna tidningar, och jag avstår från att kommentera detta uttalande, som i så hög grad präglas av cynism och hyckleri.

Inom kort skall den statliga filmutredningen, som jag tillhör, avge sitt slutbetänkande. Utredningen har arbetat sedan 1968, och i de delbetänkanden som vi hittills avlämnat har vi på olika sätt försökt slå vakt om ett mångsidigt kulturutbud genom att söka balansera de ekonomiska krafternas fria spel på filmens område, och vi har funnit vissa fördelar i en s. k. blandekonomi.

Nu har emellertid tidningsbjässarna på detta sätt fortsatt att utvidga sitt alltmer monopolistiska imperium, vilket med all rätt väcker till liv ett stort intresse för vad som försiggår i denna bransch.

En ung generation hyser stor misstro mot den blandekonomi som lovprisats vid skilda tillfällen. Man kan förstå denna generation som mer fascinerad av Karl Marx, som sagt så många sanningar, än av liberalismens ideologiskt stendöda lärofäder, exempelvis Adam Smith. Man har visat stor känslighet i den allmänna miljödebatten, men de kulturella miljöfrå-

gorna har dess värre inte haft samma genomslagskraft.

I filmutredningens direktiv ingick inte att utreda frågan om socialisering av den svenska filmindustrin. Det har varit en allmän strävan att främja yttrandefriheten och mångsidigheten, och vi socialdemokrater har dragit oss för att lägga ökad makt i allt färre händer. Det gäller framför allt på detta område. Inte heller de liberala massmediakapitalisterna i vårt eget land tycks ha några hämningar. De tycks ha sina höga föredömen i USA och i Axel Springers Västtyskland.

Många känner med oro de aspirationer som kommit till uttryck, och vi har lärt oss att vi måste ständigt kämpa för yttrandefriheten och demokratin, inte minst mot dem som praktiserar en primitiv och maktlysten liberalism, mot dem som i liberalismens namn för in oss i en monopolistisk situation.

Många utredningar har under senare år tillsatts för att främja en mer demokratisk utveckling på opinionsbildningens och kulturlivets område. Det har behövts tre pressutredningar under ett decennium, vi har haft den stora kulturutredningen, vi har haft litteraturutredningen och vi har filmutredningen, för att nämna några. Vi har dessutom fått massmediautredningen. Detta är uttryck för en mycket stor aktivitet, men det visar också att den mycket snabba utvecklingen på detta område ständigt måste genomlysas.

I den motion som jag inledningsvis nämnde har vi begärt att en utredning som kan ge oss en övergripande belysning sker inom den kommersiella kultursektorn. Ytterst gäller den stora frågan det fria ordets villkor under de närmaste decennierna. Den stora koncentrationsutredningen sysslade inte alls med denna sektor, och i den allmänna debatten har det alltid talats betydligt mer om Wallenbergs än om Bonniers, Hjärnes och Wahlgrens imperium.

Den kommersiella kultursektorn är ett av de sista otillräckligt genomlysta områden där vi låter de liberala marknadskrafterna ohämmat slå mynt av människornas behov. Vi upplever nu en verklighet, där det fria ordet får allt hårdare villkor när liberalismen tar död på liberalismen. Inom det kommersiella kulturlivet gäller alltjämt djungelns lag. Tidningsdöd, reklamens stora roll och de privata intressena på kasett-TV-området är några exempel. Mot det kommersiella kulturutbudet skall hittills otillräckliga resurser mobiliseras.

Det är ovärdigt en demokrati att låta sig styras av dessa kommersiella affärsintressen på kulturlivets område, av dessa affärsmän som så länge har väntat på en borgerlig regering och som är beredda att använda sina nya vapen för att bereda vägen för just en sådan regering.

Sällan har en motion som den jag nu erinrat om kommit i ett så aktuellt ögonblick som detta. Motionen behandlar en del av de frågor som oroar det svenska folket, frågor vilka engagerar den unga generationen som så ofta varnar för faran att vi alla kan bli manipulerade av kapitalistiska intressen.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Vi hade i går här i kammaren en lång debatt, som i viss utsträckning kom att handla om näringspolitiken. Det tycker jag i och för

sig är ganska naturligt, eftersom ett väl fungerande näringsliv utgör grunden för en fortsatt välståndsutveckling för vårt folk. Och eftersom jag själv tillhör näringsutskottet kom jag alldeles särskilt att lyssna på vad min ordförande där, herr Svanberg, hade att anföra. Jag vill nu bara helt kort göra några kommentarer i anslutning till det anförandet.

Herr Svanberg konstaterade att näringspolitisk planering var ungefär detsamma som planhushållning. Jag har inte den uppfattningen. Enligt min mening går det mycket bra att i näringslivet göra en planering baserad på marknadshushållningens principer. Det är också den väg som hittills har visat sig vara betydligt effektivare än socialistisk planhushållning. Det finns många bevis på det.

Vidare pläderade herr Svanberg för, som han uttryckte det, en styrning av kapitalet mot vissa mål, dvs. i klartext en starkare satsning på den offentliga sektorn med kapital från AP-fonderna. Herr Svanberg nämnde också i slutet av sitt anförande att det skulle ha uppstått någon form av, som han uttryckte det, förtroendekris mellan företagare och anställda till följd av den starka aktivitet som vissa företagargrupper utövat under valrörelsen. Där tror jag, uppriktigt sagt, att herr Svanberg ser spöken mitt på ljusa dagen. Jag har inte fått den uppfattningen att de anställda i företagen ser negativt på de företagare som deltar i den näringspolitiska debatten. I stället är det på det sättet att företagarnas röster alltför länge har saknats, och från demokratisk synpunkt är det mycket viktigt att alla grupper i samhället deltar i samhällsarbetet. Herr Svanberg menade väl inte att företagarna skulle förmenas rätten att delta i den politiska debatten? Det är i så fall ytterst beklämmande och odemokratiskt.

Under rätt lång tid har oppositionspartierna och näringslivets folk varnat regeringen för alltför stor optimism när det gäller konjunkturuppgången och den ekonomiska utvecklingen. Regeringen lät sig sövas av exportindustrins framgångar och upptäckte sent – jag vill säga alltför sent – att vi har en strukturell obalans, framför allt orsakad av den låga privata konsumtionen.

Regeringen förstod inte att allmänheten höll på att förlora förtroendet för regeringen Palmes ekonomiska politik och möjligheter att upprätthålla sysselsättningen. Regeringen begrep inte att vardagsmänniskorna inte vill köpa prylar om de känner oro för det dagliga brödet. Regeringen struntade helt enkelt i sådana varningstecken som exempelvis den rekordartade ökningen av antalet konkurser, som jag i skilda sammanhang i denna kammare haft anledning att peka på.

Det är naturligtvis glädjande att regeringen nu kommit fram med vissa förslag för att öka den privata konsumtionen – detta så mycket mera som vissa tecken tyder på att exportframgångarna kan ebba ut nästa år. Förslaget att sänka skatten för att stimulera konsumenterna genom att slopa folkpensionsavgiften är emellertid bara en engångsspruta som inte botar patienten. Medborgarna måste få behålla mera av sina slantar så att de verkligen har någonting över för att kunna öka sin konsumtion. Det räcker inte med ett skattepaket i engångsförpackning. Det har för övrigt också herr Sträng upptäckt, om än sent.

På företagarrhåll har vi en otäck känsla av att det näringsliv som vi alla i alla fall skall leva av kommer att få svara för kostnaderna både när det gäller det s. k. skattepaketet och när det gäller den s. k. minibudgeten. Slopandet av folkpensionsavgifterna innebär en kostnadsökning för näringslivet på 3,3 procent. En eventuell sänkning av marginalskatterna kommer att belasta samma näringsliv ytterligare.

Herr Sträng nämnde för övrigt i går vid en sen timme, i debatten med fru Nettelbrandt, att man skulle kunna tänka sig ytterligare belastningar för näringslivet för att få till stånd en sänkning av marginalskatterna. Sedan finansministern först kom på att skaffa pengar till statskassan genom att beskatta sysselsättningen har han ägnat sig åt detta med samma ohejdade förtjusning som ett barn som ägnat sig åt en ny leksak. Men jag vill påstå att herr Strängs lek med ökad indirekt beskattning av företagsamheten kan bli en farlig lek. Ju hårdare lönebetalningarna beskattas, desto mer tvingas företagen att ersätta den mänskliga arbetskraften med tekniska anordningar. Jag slår därför fast följande: En löneskatt är alltid en stimulans till bortrationalisering av människor. Och det blir ännu farligare om vi skulle få en ny lågkonjunktur.

Herr talman! Systemet med indirekt beskattning av företagen drabbar särskilt de egna företagare som inte driver sin firma i bolagsform. Utformningen av systemet gör att exempelvis en konsthantverkare eller en företagare utan anställda kan få 5–10 procent högre statlig inkomstskatt än en löntagare med samma inkomst. Det förefaller som regeringen är totalt ointresserad av att ge de mindre företagarna ens detta ringa mått av skatterättvisa. Vi har på den punkten gått emot förslaget om den s. k. skattereformen. Det skall bli intressant att se om riksdagskollegerna från de socialistiska partierna skall acceptera en ökad orättvisa av ren trohet mot regeringen.

Herr talman! Vi moderater har många gånger framfört krav på en annan syn på skatteproblematiken än den som regeringen har. Regeringen räknar väldigt statistiskt: så och så mycket pengar behöver vi, och då tar vi ut dem i direkta eller indirekta skatter av medborgarna. Men man har ingen förståelse för en annan skattepolitik, som ger människorna mera pengar över, som stimulerar produktionen och ger sysselsättning och inkomstökning åt människor, vilket i sin tur – och det är mycket viktigt – ger staten större statsinkomster. Från regeringens sida talas det ofta om utgiftsautomatik, men man tycks helt glömma bort att det också finns inkomstautomatik – dvs. stigande skatteinkomster ger inflation. För vår del tycker vi att skatterna bör indexregleras, vilket är enda sättet att hindra en smyghöjning av skatterna. Det påminde för övrigt också fru Nettelbrandt finansministern om i går kväll.

Regeringen glömmet också bort att det finns en inkomstautomatik i ett skattesystem som ökar den ekonomiska tillväxten. Regeringen glömmet vidare bort att det kan ge staten pengar om man bedriver kostnadsjakt inom statsförvaltningen, precis som vi företagare – både stora och små – måste göra inom våra olika företag för att över huvud taget ha en chans att få debet och kredit att gå ihop.

Den skattepolitik som regeringen således bedriver är enligt min uppfattning inte särskilt framstegsvänlig. Ett typexempel på det är

beskattningreglerna när det gäller förmögenhet och arv. Jag har för övrigt tidigare i dag ställt en enkel fråga och påmint herr Sträng om en sedan länge aviserad proposition i dessa frågor. Jag fick beskedet att den kommer att läggas fram 1974. Det är jag glad över. Jag tycker att det var ett bra besked, även om den var aviserad till 1972. Bättre sent än aldrig!

Ett familjeföretag behöver inte vara särskilt stort för att det skall ligga en viss förmögenhet i byggnader och maskiner, dvs. i företagets arbetsredskap. De pengar som ligger investerade i sådana ting kan inte användas för företagarens egen konsumtion och ännu mindre för s. k. lyxkonsumtion. Den förmögenhet som ligger i arbetsredskap tvingar familjeföretagarna eller egenföretagen att ta ut mer pengar ur rörelsen än vad som kan anses lämpligt, bara för att de skall kunna betala skatten. Det här blir särskilt kännbart vid generationsväxling. Den förmögenhetsbeskattade egenföretagaren eller hans arvingar vid ett generationsskifte kan inte ta ett antal tegelstenar ur en vägg för att betala skatten. De förstår var och en.

Den hårda förmögenhets- och arvsbeskattningen betyder i dag att många företagare vid generationsväxling tvingas gå i fusion med andra företag – rätt ofta multinationella företag – vilket kanske kan vara bekymmersamt i olika sammanhang. Det är knappast troligt att en sådan utveckling är lycklig när det gäller dynamiken inom näringslivet. Som jag tidigare har framhållit kom mellan 1969 och 1970 ungefär 250 sådana här familjeföretag – både små och större – på detta sätt bort. De köptes upp antingen av multinationella företag eller av börsnoterade svenska företag. Vi ser så gott som varje dag i tidningen exempel på att ett företag har köpts upp av någon koncern. Det hör numera liksom till det vardagliga.

Om man verkligen vill använda skatterna på ett framstegsfrämjande sätt måste också reglerna för förmögenhets- och arvsskatterna ändras så att det kapital som ligger i företaget – och alltså inte används för personlig konsumtion – får en väsentligt lägre skatt eller kanske ingen alls. Jag hävdar att det är först när de ärvda pengarna *tas ut* ur företaget som arvsbeskattning bör förekomma.

Herr talman! Visst finns det en förunderlig kluvenhet inom regeringen när det gäller företagsamhetens problem. I vissa fall vill man stimulera företagsamheten, men samtidigt lurar i bakgrunden någon form av avundsjuk misstänksamhet mot alla företagare. Bara innehavet av en förmögenhet – det ordet tycks på vissa håll ha blivit ett runt ord – tycks vara diskriminerande ibland, även om företagarna, det vill jag upprepa, inte kan använda denna förmögenhet för sin privata konsumtion. Regeringspartiet tycks också anse att näringslivet ständigt måste kontrolleras och styras genom detaljgriparanden. Ett typiskt exempel är prisstoppet på trävaror. Prisstegringarna på trävaror i sommar kom snabbt och nästan explosionsartat och föranledde tydligen panik hos regeringen och särskilt då hos handelsministern. Ändå var dessa prisstegringar inte särskilt skrämmande. Hade trävarorna följt den prisutveckling som vi har haft på övriga varor hade träpriserna varit desamma som i somras.

Träpriserna har i själva verket under en tioårsperiod inte stigit på långa håll så mycket som exempelvis tågbiljetter och postporto. Regeringens

inhopp på trämarknaden höll på att leda till katastrofala verkningar med friställningar och förluster. Jag har kommit i ganska nära kontakt med det problemet, eftersom vi i Småland har väldigt många företag som sysslar med trä i olika former. Så fick man till slut ta till nya förhandlingar för att inte Sverige skulle bli utan trä.

Detta, herr talman, är bara ett exempel på hur en klumpig reglering föder en annan reglering.

Jag vill – och jag kan sluta med det – inte förneka att det ibland finns situationer då regleringar *kan* vara nödvändiga. En energikris kan vara ett sådant exempel. Men det principiellt otäcka med regleringssamhället är att den verkliga makten överflyttas från folkets valda representanter till byråkrater i regeringskontor. Det finns många tecken som tyder på en sådan utveckling. AMS är ett exempel, där välmenande tjänstemän av sysselsättnings skull kan hjälpa på ett håll medan man stjälpes på ett annat. AP-fondernas aktieköp är ett annat exempel. Här får fondstyrelsen en makt som i själva verket sätter denna riksdag där vi alla arbetar mer eller mindre ur spel. Vi fruktar en sådan utveckling därför att en maktkoncentration till aldrig så dugliga ämbetsmän i en förvaltningsapparat egentligen är en maktkoncentration till några få män och en maktförsvagning hos riksdagen.

Herr talman! En maktförskjutning från riksdagen till den statliga byråkratin går alltid ut över medborgarna.

Herr MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Harald Ofstad, professor vid filosofiska institutionen på Stockholms universitet, talade vid ett opinionsmöte den 3 september i år om "IB och demokratin". Han yttrade då bl. a.: "Eftersom demokrati-myternas försvarare ser myterna som en sann bild av verkligheten, uppfattade de den som avslöjar gapet mellan bild och verklighet som en som angriper demokratin – alltså som en fiende till demokratin.

Metoden är densamma som alla radikala samhällskritiker har blivit utsatta för. När t. ex. Ibsen på sin tid avslöjade samhällets förfall och omoral, skyddade sig samhället genom att stämpla Ibsen som omoralisk. Han rackade ju ner på samhället. De som upprätthöll moralmyterna var inte intresserade av verkligheten."

Vad har nu detta citat med IB att göra? Följande har ägt rum: I maj månad detta år avslöjade journalisterna Jan Guillou och Peter Bratt i tidningen Folket i Bild/Kulturfront en hemlig svensk underrättelseorganisation. Dessutom anklagades denna spionorganisation för att bedriva en verksamhet som strider mot de fri- och rättigheter som arbetarklassen i Sverige tillkämpat sig samt vid sidan om den officiella svenska utrikespolitiken tillämpa en egen utrikespolitik, av allt att döma stridande mot den av riksdagen godkända allians- och neutralitetspolitiken.

Reaktionerna bland de ansvariga för denna tidigare så hemliga spionorganisation blev ganska förvirrade. ÖB och försvarsministern – de två herrar som har det direkta ansvaret för IB – försökte på alla sätt att bagatellisera avslöjandet och anklagelserna.

De försökte föra in diskussionen på om Sverige skall ha en underrättelseorganisation eller inte. Ett annat knep som användes av ÖB,

försvarsministern och högertidningen Svenska Dagbladet var att utnyttja de fördomar som tyvärr fortfarande finns bland svenska allmänheten om invandrare. Det gällde att Jan Guillou inte hade svenskt medborgarskap. Herrarna underlät däremot att tala om att Jan Guillou är född och uppväxt i Sverige.

I september kom så ytterligare graverande anklagelser mot IB, regering och generaler i en bok utgiven av Peter Bratt med titeln "IB ett hot mot demokratin". Samtidigt publicerades en del av bokens material i FiB/Kulturfront. I det här läget vidtog myndigheterna vissa åtgärder. Bland annat uppdrogs åt JK att pröva frågan om tryckfrihetsåtal mot FiB/Kulturfront. Denna fråga har ännu inte avgjorts. Chefsåklagare Robért avslutade en tidigare påbörjad undersökning av vissa anklagelser som riktats mot IB och dess agenter, bl. a. det påstådda inbrottet på egyptiska ambassaden.

Journalisterna Guillou och Bratt reagerade våldsamt mot chefsåklagarens slutsatser i utredningen och lovade publicera ytterligare bevismaterial.

En av uppgiftslämnarna, en tidigare anställd vid IB, Håkan Isacson, skrev ett brev till Dagens Nyheter i vilket han redogjorde för hur IB-agenter vid förhör som hållits hos chefsåklagaren och där han själv varit närvarande erkänt att de medverkat när israeliska agenter bröt sig in på egyptiska ambassaden. Visserligen var de aldrig inne på ambassaden, men de svarade för vakthållningen utanför. Isacson var upprörd över att inte dessa IB-agenter åtalades.

Vad som därefter hänt är polisrazzian mot FiB/Kulturfront och anhållandet av Bratt, Guillou, Isacson och ytterligare ett par personer.

Det som är upprörande, herr talman, är att de människor som avslöjat en för vårt land och folk skadlig verksamhet befinner sig i den situationen att de anklagas för "spioneri", de som bevisligen bedrivit en olaglig verksamhet går däremot fortfarande fria.

Jag har åberopat en tidigare IB-agent och hans uppgifter angående inbrottet på egyptiska ambassaden. Låt mig fortsätta med ytterligare en, Gunnar Ekberg. Han befinner sig just nu utomlands med försvarsstabens benägna hjälp och dessutom tydligen på skattebetalarnas bekostnad. Klarlagt är att denne agent tagit sig in i KFML:s, FNL-gruppernas och studentorganisationen SDS:s lokaler för att fotografera medlemsregister osv. Försvarsministern har sagt att fotograferingen var ett misstag. Och chefsåklagare Robért har i sin utredning konstaterat att Ekberg var medlem i dessa organisationer och således hade nyckel till lokalerna.

Men frågan och anklagelsen kvarstår. Vem skickade in Ekberg som medlem i dessa organisationer? Vem gav honom uppgiften att fotografera medlemsregistren och penningtalongerna? Vilken garanti har vi för att de medlemsregister som överlämnades till Säpo verkligen förstördes? Vilken garanti har vi för att inte ytterligare agenter har skickats in med liknande arbetsuppgifter på andra platser än Göteborg? Ingen garanti vad jag kan förstå. I stället pekar allt på att den här verksamheten fortsätter även i dag. ÖB sade nämligen i Dagens eko den 16 maj när han tillfrågades om IB har fler informatörer i FNL-rörelsen och SKP följande: "Det finns människor som lämnar uppgifter fortfarande till oss." ÖB:s svar kan

tolkas på så sätt att det är helt frivilliga uppgiftslämnare. Men detta kan tillbakavisas mycket enkelt därför att IB som bekant fram till maj månad har varit helt hemlig.

Ytterligare en anklagelse som bekräftats är att IB-agenten Ekberg skickats till arabländer. Enligt försvarsministern den 18 maj skulle syftet med IB-agenters besök i arabstaterna vara – och jag citerar från riksdagsprotokollet s. 51: ”Ja, inte har vi anledning att ha agenter där för att hjälpa Israel. Dessa beskyllningar är horribla. Det har funnits anledning att kontrollera de förbindelser som ständigt finns mellan de svenska palestinaaktivisterna och al Fatah-rörelsen, förbindelser som man nu öppet medger existerar. Måste inte vi ha kontroll över detta? Tyvärr har vi tvingats att använda den metod som har tillämpats. Jag vill försvara den metoden. Det finns ingen annan möjlighet. Vi har i detta sammanhang att göra med folk som man är tvungen att hålla under kontroll.”

Den 17 maj visar Aftonbladet bilder på Ekberg i ett gerillaläger i Jordanien 1969. Det hör då till saken att Ekberg redan den 15 maj erkänt att han arbetat åt IB, att han varit avlönad av försvarsstaben och att han varit i Mellanöstern ett stort antal gånger för IB:s räkning. Vad hade Ekberg för uppgift i detta läger i Jordanien? Enligt ÖB var Ekberg där för att ”vi måste veta hur läget är där nere för att kunna ordna vår egen beredskap”. På vilket sätt påverkades vår militära beredskap av ett jordanskt gerillaläger?

Vem gav Ekberg i uppdrag att från en telegrafstation i Göteborg ringa till flygplatsen i Frankfurt am Main – han var då Palestinaaktivist – och bombhota ett israeliskt passagerarplan? Ekbergs aktivitet i Palestinarörelsen gick ut på att förorda bombhot och liknande aktioner. Vem gav honom dessa uppdrag? Låt mig citera ett nummer av Palestinsk Front där man säger att Ekbergs verksamhet inte kan ha ställt till skada genom att avslöja ”hemligheter”, eftersom hemligheter inte finns i vanligt anti-imperialistiskt solidaritetsarbete. Men fortsätter tidningen: ”Israeliska oppositionsmän har genom hans verksamhet hamnat i den israeliska säkerhetstjänsten Shin Beths register.”

Pågår fortfarande i denna organisation infiltrationsverksamhet från IB? Jag ställer frågan dels på grund av vad ÖB sagt om uppgiftslämnare, dels med anledning av den razzia som gjordes hemma hos Guillou där Säpo-män tog med sig Palestinaorganisationens medlemsregister. Medlemsregistret kunde väl i rimlighetens namn inte ha något med bevismaterial att göra.

När det gäller svenska vänsterorganisationer anser jag det helt klarlagt att underrättelsetjänsten skickar in agenter där. Det har bekräftats av agenterna samt av ÖB och försvarsministern. De två sistnämnda herrarna motiverar det med att man måste bevaka vissa utländska medborgare i dessa organisationer, och ÖB bekräftar dessutom att vi fortfarande har sådana uppgiftslämnare.

Men fortfarande står ytterligare anklagelser mot IB obesvarade.

För det första: Har CIA under pågående krig i Indokina fått ta del av hemliga rapporter rörande förhållanden i Vietnam som upprättats av svensk underrättelsetjänst?

För det andra: Har IB under pågående konflikt i Mellanöstern lämnat uppgifter av betydelse för krigföringen till den israeliska underrättelse-tjänsten?

För det tredje: Har IB till främmande makt utlämnat personuppgifter från Säpos, invandrarverkets och egna register utan kontroll av vilka uppgifter som lämnas ut och om vilka personer?

För det fjärde: Har IB haft direkta telexförbindelser för daglig kontakt med de tyska och israeliska underrättelsetjänsterna?

Kommer dessa frågor att besvaras på ett tillfredsställande sätt? Risken är att så inte blir fallet. Man sätter hemligstämpel på med motivering "försvarshemligheter". Vilka är det då som avgör vad som är försvarshemligheter? Vad jag kan förstå är det de svenska militärerna. Hur ser dessa herrar på olika internationella problem? Jag vill citera förre ÖB Rapp som i Aftonbladet den 4 november 1973 yttrade följande om Vietnamkriget: "USA gjorde rätt när de ingrep i kriget. De ville stoppa kommunismen och hade man skött sig riktigt militärt utan att ha tagit politiska hänsyn hade problemet varit ur världen nu." Rapp var en av cheferna för IB fram till mitten av år 1970.

De anklagelser som riktats mot IB är i första hand politiska frågor och skall också behandlas i de politiska instanserna. Generalerna skall inte tillåtas sopa smutsen under mattan. Den enda godtagbara lösningen är en parlamentarisk fempartikommission. Det räcker inte med att försvarsutskottet granskar IB. Detta av två skäl: Försvarsutskottet representeras för det första endast av de fyra riksdagspartierna, och försvarsutskottet har för det andra haft ett visst ansvar för IB:s verksamhet, vilket inte skötts på ett tillfredsställande sätt.

Opinionen för en parlamentarisk fempartikommission växer i styrka för varje dag. Hur länge till vågar regering och ledningen för de tre borgerliga partierna trotsa denna opinion. Opinionen låter sig inte nöjas med att herr Palme talar om "dravel", att journalisterna Guillou och Bratt förläst sig på indianböcker, de låter sig inte heller nöjas med att herr Palme talar indignerat om sin person och vilka eventuella uppgifter i Peter Bratts bok som inte stämmer. Fortfarande gäller det sakfrågorna, de är inte besvarade. Trots att Sven Andersson uppträdde inför Stockholms arbetarekommun så lyckades han inte övertyga den. Kravet restes där också häromkvällen om en parlamentarisk fempartikommission.

Opinionen är orolig för vad som håller på att hända. Låt mig än en gång citera professor Ofstad: "Begränsningar av yttrandefriheten, kontroll av organisationer, spionage på vänstergrupper — det är inte antidemokratiska tendenser. — — — Det är tvärt emot åtgärder för att bevara just det specifikt demokratiska. — — — Vad bråkar ni om? Det är den som kritiserar såna åtgärder som är demokratins fiende. — Så marknadsförs antidemokratiska aktioner, väl gömda under demokratins krumelurer."

Vi vet att högern i det här landet har den uppfattning som jag nyss citerat. Det är därför arbetarrörelsens organisationer, kulturarbetare och andra folkrörelseorganisationer känner stark oro när regeringen kryper bakom detta parti för att undvika att få till stånd en parlamentarisk fempartikommission.

Under detta anförande övertog fru andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr FAGERLUND (s):

Fru talman! För de få åhörarna här nere i kammaren och även för de många uppe på läktaren är det kanske litet förvirrande att höra en debatt där herr Hovhammar talat om skatter och herr Måbrink talat om IB och där jag kommer att uppehålla mig vid arbetsmarknadsfrågor, men det är ju den ordning vi har i den här allmänpolitiska debatten.

I årets valrörelse kom arbetslösheten att spela en dominerande roll, och det är därför jag tar upp den här. En fråga som ställdes var ju om vi hade 60 000 eller 100 000 arbetslösa, och det debatterades i massmedia och på offentliga möten. Från arbetsgivarhåll gick man ut med en folder där arbetslöshetsciffrorna var uppräknade till över 200 000.

Det är riktigt att arbetslösheten är ett gissel och värd all uppmärksamhet. Har man själv gått arbetslös i sin ungdom, vet man hur det är, särskilt som min arbetslöshetsperiod sammanföll med den tid då vi hade ett borgerligt styre i vårt land.

Men samtidigt som vi hade en hög arbetslöshet fanns det många industrier som efterfrågade arbetskraft och som fortfarande gör det. Det kunde gälla glasarbetare, gjutare eller träindustriarbetare. Företagen annonserade och sökte på arbetsförmedlingar – utan resultat. Inga sökande till de lediga platserna anmälde sig. Men om en kommun eller en försäkringskassa eller en arbetsförmedling annonserade några lediga platser fick man mer än tiodubbla antalet svar mot det behov som anmälts. Ställer aldrig näringslivets företrädare frågan till sig själva vad detta kan bero på? Det måste ju vara något fel, när ungdomen icke längre söker sig till tillverkningsindustrin?

I en artikel i tidningen Affärsvärlden, nr 43, tar generaldirektör Bertil Rehnberg upp dessa problem utifrån en undersökning som arbetsmarknadsstyrelsen gjort i Göteborg. I artikeln skriver han bl. a. följande:

”Bland ungdomarna är det också många som ställer speciella krav och inte är beredda att ta första bästa lediga arbete. Många arbetsuppgifter är helt enkelt inte attraktiva, t. ex. skiftarbete.

En färsk undersökning från Göteborg och Bohus län visar att av ca 4 000 arbetslösa hade 2 500 begränsningar i sitt arbetsökande till följd av handikapp, ålder, bristfällig utbildning, begränsat arbetstidsutbud eller lokal bundenhet. Av de 1 500 som inte angav särskilda arbetshinder sökte ca 1 000 arbete inom tekniskt, samhällsvetenskapligt och administrativt arbete. Majoriteten av dessa var unga och välutbildade. 1 600 av de 5 000 lediga platserna fanns inom tillverkningsarbete, till stor del skiftarbete i tung industri. Av de 1 000 som sökte tillverkningsarbete var 250 män under 55 år och 270 över 55 år, 250 kvinnor under 55 år och 250 över 55 år. Det antyder något om svårigheterna i Göteborg, men situationen är likartad också i landet i övrigt.”

Utän att göra gällande att siffrorna stämmer för hela landet kan man ta dem som en utgångspunkt för att beräkna hur det skulle vara om man applicerade dem på den arbetslöshet som registrerades i oktober i år. Av de 61 200 arbetslösa skulle då ca 35 000 ha begränsningar i sitt

arbetssökande till följd av handikapp, ålder, bristfällig utbildning, begränsat arbetskraftsutbud eller lokal bundenhet.

Av de återstående 26 000 som inte angav något arbetshinder skulle hela 17 000 söka arbete inom tekniskt, samhällsvetenskapligt och administrativt arbete. Av 15 000 som sökte till tillverkningsindustrin skulle hälften vara över 55 år och hälften vara kvinnor.

Är det personer över 55 år eller är det kvinnor som industrin efterfrågar i dag som sin arbetskraft? Nej, tillverkningsindustrin efterfrågar unga, välutbildade arbetare.

Jag har tagit upp detta för att visa att problemet om arbetslösheten som är en av de stora frågorna, det löser man inte genom att formulera en slogan om t. ex. 100 000 nya jobb. Det är fråga om att anpassa efterfrågan och tillgången efter varandra. De lediga platserna inom industrin finns till stor del inom den sektor som har skiftarbete, där jobbet är tungt och smutsigt, enformigt och hårt ackordsarbete.

För att lösa dagens arbetslöshetsproblem krävs att tillverkningsindustrin – men även den offentliga sektorn – gör allt för att tillvarata den arbetskraft som vi i dag har tillgänglig. Man får inte bara efterfråga unga, välutbildade och friska människor. Rätten till arbete måste omfatta alla. De anpassningsgrupper som växer fram har här en stor uppgift att fylla, såväl inom tillverkningsindustrin som inom statlig och kommunal förvaltning. För att uppnå målet fordras ett aktivt samarbete mellan arbetsgivare, anställda och arbetsförmedling. Ett sådant samarbete håller på att växa fram, och där kan arbetarrörelsens solidaritetsbegrepp som omfattar alla, särskilt de svaga i samhället, ges ett reellt innehåll. Men det fordras då också att arbetsgivarna är positivt inställda.

Beträffande tillverkningsindustrins problem gäller det att riva ner alla gamla sociala skiktningar i samhället. Att ungdomen i dag inte söker sig till eller utbildar sig för rent yrkesarbete hänger samman med de orättvisor som har funnits och fortfarande finns inom vårt samhälle. Det är inte så länge sedan som arbetstiden var längre på verkstadsgolvet än på kontoret. Semestern var kortare, de sociala förmånerna var sämre. Beträffande det senaste är det först från den 1 januari 1974 som en utjämning kom till stånd genom lagändring i fråga om ersättning vid sjukdom. Allt detta spelar sin roll även i dag. Hur generationen som i dag går i pension eller närmar sig pensionsåldern upplevt sin arbetsplats inverkar på ungdomens inställning i dag.

Jag kan ta ett exempel. Jag har en gammal farbror som på grund av starr inte hade sett sitt kära Kosta på många år. Han blev opererad och hade möjlighet att se om t. ex. arbetsplatsen hade förändrats. Man körde förbi hyttan med honom och pekade ut den. Han svarade: "Kör fort förbi, där har jag plågats i 60 år." Är det att undra på att hans barn icke söker sig till samma arbete som han hade? Nej, det är ingenting att förundra sig över. Har man upplevt sitt arbete på detta sätt – och han är inte ensam om det – är det naturligt att man icke vill att barnen skall få det likadant.

Nej, här måste skapas en bättre arbetsmiljö med inflytande för de anställda över sin egen arbetsplats. Det gäller löneformer, personalpolitik, arbetarskydd m. m. Först när den anställde får möjlighet att vara med

och bestämma kan vi vända på den trend som finns i dag i vårt samhälle. Man kan inte bara tala om nödvändigheten av att vara ett industriland. Vi måste också ge industriarbetet en social status som motsvarar dess betydelse i vårt samhälle.

Utöver en god arbetsmiljö krävs, för att människorna skall ha en god levnadsstandard, även en bra yttre miljö. Detta är särskilt angeläget för den majoritet av de svenska medborgarna som inte själva äger någon mark. Möjligheten till att ge fritiden ett meningsfullt innehåll måste på alla sätt tillvaratas. Intresset för det rörliga friluftslivet är därför av stor betydelse. I 1963 års proposition angående riktlinjerna för naturvårdsverksamheten underströks särskilt vikten av att söka åstadkomma "en rimlig avvägning mellan olika krav som dagens samhälle ställer på utnyttjande av naturen och tillse att dessa tillgångar också bevaras åt kommande generationer". Som en följd av detta borde "naturvårdsintresset beaktas i all verksamhet som rör naturens utnyttjande och exploatering för skilda ändamål".

När man ser resultaten av vissa sjöregleringar ställer man sig frågan om dessa enligt min mening självklara ting verkligen har tillgodosetts när beslut om enskilda sjöars eller hela sjösystems reglering fastställts. Jag tänker närmast på ett aktuellt fall ifrån Kronobergs län -- regleringen av sjön Åsnen år 1971. Jag skall inte gå in på domen, den är föremål för prövning hos JO efter anmälan från enskilda personer. Jag skall inte heller gå in på om regleringen har skötts efter de riktlinjer som finns i vattendomen. Även denna fråga behandlas inom åklagarväsendet. Vad jag närmast tänker på är att när riksdagen för ungefär ett år sedan diskuterade hushållning med mark och vatten var i naturvårdsverkets inventering av områden av riksintresse för friluftslivet Åsnenområdet upptaget i förteckningen på sådant område som om det hade ett riksintresse för det rörliga friluftslivet.

Den som i dag gör ett besök vid denna sjö kan ställa sig frågan om naturvårdsverket gjort en riktig bedömning. Vad möter en besökande? Jo, en sjö som tappats på vatten så att stränderna ligger blottade långt ut. Stenskärv, dy och torr vass är det intryck man får i dag i stället för den leende ängsnatur som fanns för ett par år sedan.

Detta gäller inte bara Åsnen utan hela sjösystemet där man kan inräkna alla sjöarna uppe i Nottebäcks församling liksom Helgasjön och Salen. Man ställer sig frågan hur det kunnat bli så här. Beror det bara på den senaste vattendomen eller finns det även andra orsaker? Sedan slutet på 1800-talet har en mängd sjösänkingsföretag genomförts för att skaffa odlingsbar jord. Mycket av denna ligger nu obrukad därför att efter en tid av odling har markytan sänkts och marken blivit obrukbar.

Vi har dikat ut våra kärr och mossar för att få en bättre skogstillgång. Har detta även inverkat på våra sjösystem, och vilka skador har det medfört? Grundvattnet har sjunkit, och i det aktuella Åsnenområdet leder det till sinande brunnar till men för dem som bygger och bor i detta område.

När man tänker på att Åsnenområdet anses vara ett riksintresse blir man också fundersam över att hela frågan om Åsnen i domstolsskålen för 1971 års dom upptog ungefär tio rader medan laxfisket i Mörrumsån får

hela tio sidor. Detta påpekande innebär inte att jag anser att laxfisket saknar intresse, men jag hävdar med stöd av naturvårdsverket att naturen omkring Åsnen och möjligheterna till fritidsfiske där är av större betydelse för gemene man än laxfisket i Mörrumsån.

Frågan om naturen och vattenregleringen av Åsnen har tagits upp av enskilda personer. På så sätt har frågan aktualiserats. Men den berör mycket större områden, som framgått av vad jag sagt. Hur man i fortsättningen skall tackla dessa problem för att få en riktig undersökning om de skador som den nuvarande regleringen medför kan jag inte i dag säga. Men att den här frågan icke kommer att läggas undan utan debatt är jag övertygad om.

I går ställde herr Fälldin när det gällde kärnkraften frågan om vår generation hade rätt att för sin egen levnadsstandards skull skapa risker för kommande generationer. Jag kan instämma i den, men jag vill också formulera en fråga på följande sätt: Har denna generation rätt att för vinning av några hektar mark, bättre skogstillgång, kraftförsörjning eller rena exploateringsintressen reglera våra sjöar så att kommande generationer varken får möjligheter till friluftsliv eller vattenförsörjning?

Till slut, fru talman, några kommentarer till herr Hovhammars anförande. Han tog upp förmögenhets- och arvsbeskattningen och kritiserade därvid regeringen och det socialdemokratiska partiet – jag vet inte varför han inte också i detta sammanhang tog upp CUF:s utspel. Han ansåg att detta var den viktigaste frågan inför framtiden. Han talade också om trävarupriserna, och han tyckte inte att de höjningar, som ägt rum, på något sätt var avskräckande, fastän de lett till att ett eget hem i dag blir 10 000–20 000 kronor dyrare och till att den unge jordbrukare, som i dag skall etablera sig, får betala priser som ligger fyra gånger högre än taxeringsvärdet på lantbruk med skogstillgångar. Det måste vara allvarligt för de unga, som tänker bli lantbrukare, att deras ställning inte blir ett dugg förbättrad trots högre skogspriser.

Herr HOVHAMMAR (m) kort genmäle:

Fru talman! Herr Fagerlunds anförande var i stort sett mycket intressant. En stor del av tiden ägnade han som vanligt åt historieskrivning och för dem som inte känner till det kan det vara intressant att få höra hur det var för 50 år sedan inom industrihanteringen. Jag tror dock inte att glasbruken utgjorde något speciellt undantag från det mönster som fanns tidigare. Det var besvärligare då, och man höll över huvud taget inte den standard som vi har i dag. Men det har, som sagt, gått några år sedan dess. Detta var alltså historieskrivningen.

Det väsentligaste för nutidens människor är väl som nämndes att man skall föröka ordna en bättre arbetsmiljö. Därvidlag står väl alla på samma linje, men jag skulle vilja tillägga att om vi skall ha möjlighet att ordna trevligare och bättre arbetslokaler, förutsätter detta att våra företag går med vinst, dvs. att vi får resurser att investera i bättre och människovänligare lokaler. Det är ett väsentligt tillägg som jag gärna vill göra.

När det sedan gäller att popularisera industriarbetet tror jag att vi tillsammans kan göra en hel del. Som talaren sade skall vi hjälpas åt att ge industriarbetet en bättre social status. Vi måste framhålla att det absolut

inte är något nedvärderande att jobba på ett verkstadsgolv. Jag tror att det för allt flera börjar gå upp att det är positivt att ha ett sådant arbete, om det finns en bra miljö. Jag tror att herr Fagerlund och jag i stort har samma inställning till detta problem, trots att man inom SSU-kretsar ibland har uttalat sig litet negativt om industriarbete. Jag tror att vi får hjälpas åt för att få den debatten vänd åt rätt håll. Alla har nog anledning att vara tacksamma om så kan ske.

Vad sedan beträffar mitt inlägg här i dag om förmögenhets- och arvsbeskattning vill jag bara hänvisa till vad finansministern lovat. Han skall försöka att till 1974 rätta till dessa förhållanden som för närvarande är sneda. Vi får en proposition i ärendet. Som jag tidigare sagt till herr Sträng tycker jag att det var ett bra uttalande, och det visar att de problem jag pekat på var högst relevanta och aktuella.

I fråga om träpriserna påpekade jag att det visserligen är fråga om en stark höjning. Men ser man tillbaka på andra varugrupper har träpriserna inte stigit så mycket som många andra varor. För att ge ett exempel från den statliga sektorn sade jag, att både SJ-resor och brevporto stigit betydligt mera under denna tid. Om vi talar om färdiga hus, herr Fagerlund, skall vi också komma ihåg att det i priset ligger mycket av arbetsinsats och arbetslöner, och dessa har ju bl. a. till följd av inflationen stigit mycket under de senare åren. Man skall alltså inte lasta allting på själva råvaran, när man skall jämföra huspriserna. Det finns andra saker som man kanske snarare bör angripa.

Herr FAGERLUND (s) kort genmäle:

Fru talman! Herr Hovhammar vill aldrig höra en historieskrivning, och det skulle jag inte heller vilja, om jag hade varit moderat i hela mitt liv. Men jag tror att vi måste lära oss av historien, för det är den som visar vilka som drivitsambhället fram till vad det är i dag.

Sedan talar herr Hovhammar om att vi skall hjälpas åt att ge yrkesarbetet en bättre social status. Ja, men då får man inte göra som herr Hovhammar gjorde i sitt anförande, bara tala om företagets vinster och skatterna och göra detta till en huvudfråga.

Herr Hovhammar har fullständigt fel. SSU har icke talat om industriarbete som något negativt. SSU har i stället sagt: Gå in i industrin och förändra miljön - stå inte utanför och kritisera!

Sedan konstaterar jag bara, att herr Hovhammar inte anser att skogspriserna på något sätt utgör något problem. De siffror jag nämnde, 10 000—20 000 kronor i prisstegring på ett eget hem, har uppstått på grund av de ökade skogspriserna. Jag noterar att herr Hovhammar inte anser detta vara något problem för dem som skall bygga egna hem i dag.

Herr HOVHAMMAR (m) kort genmäle:

Fru talman! Jo, herr Fagerlund, den inflation och penningvärdeförsämring som regeringen starkt bidragit till utgör ett problem även för dem som bygger egna hem. Det vill jag gärna vitsorda.

När det sedan gäller vinster vill jag slå fast att den säkraste garantin mot arbetslöshet och över huvud taget sämre tider är att våra företag går med vinst. Löntagarna har i dag anledning att känna större trygghet, om

de arbetar i ett företag som går bra. Eller vill herr Fagerlund säga att det är bättre att arbeta i ett företag som går med förlust? Det företag i Kosta som herr Fagerlund nämnde går i dag med rätt god vinst, och detta har skapat trygga och säkra jobb. Ett förlustföretag skapar inte denna trygghet.

Herr FAGERLUND (s) kort genmäle:

Fru talman! Jag skall vara mycket kort. När jag tar upp frågan om skogspriserna, flyttar herr Hovhammar över den till helt andra områden för att försöka komma ifrån sitt första inlägg.

Herr SJÖNELL (c):

Fru talman! Situationen här hemma några veckor efter valet bjuder på mycket av intresse, kanske småningom också av dramatik, medan förhållandena ute på världsscenen är präglade av enbart dramatik men därtill av en myckenhet fruktan. Inför det nya parlamentariska perspektivet 175–175 – ovanligt för att icke säga unikt även från internationell synpunkt – har chefen för den socialdemokratiska minoritetsregeringen herr Palme gjort en ommöblering av kabinettet som närmast förefaller vara resultatet av det gamla ödesspelet rysk roulett. Fem gamla statsråd har stoppats in i revolverrullen, som fått en snurr av herr Palmes tumme, varefter de slungats ut i helt nya positioner och befattningar. Kompletteringen har sedan gjorts med nytt och kanske effektivare krut.

Det torde dock inte vara ur vägen att herr Palme skaffar sig litet vana vid rysk roulett, för denna spännande hantering torde han säkerligen få ägna sig åt vid åtskilliga tillfällen efter den 1 januari 1974. Det är givet att den politiskt intresserade delen av svenska folket med spänning kommer att avvakta hur många gånger herr Palme skall lyckas snurra på revolverrullen och trycka av utan att det ödesdigra pannskottet definitivt smäller av. Om herr Palmes förhållande till fru Fortuna i detta sammanhang får som vanligt framtidens historia vittna.

Som jag nyss framhöll präglas världsscenen i dessa dagar icke bara av dramatik utan också av en tilltagande fruktan. Orosmolnen skockas åter vid horisonten, och genom plötsliga växlingar i sceneriet och oförutsedda händelsekombinationer kan världsfreden komma att hotas, främst genom att supermakterna USA och Sovjet kommer på kollisionskurs. Att USA i detta kritiska skede har en statsledning, som verkar bli alltmera panikslagen därför att statschefen synes ha förverkat folkets förtroende, accentuerar riskerna i situationen.

Även om krisen i USA skulle leda fram till den nästan otroliga händelsen att presidenten tvingades avgå, finns det ingen som helst anledning att börja tala om det amerikanska systemets definitiva sammanbrott och demokratins undergång i detta land. Det finns snarare anledning att tala om motsatsen och konstatera att västvärldens största stat trots alla påfrestningar ändå präglas av en fri och öppen demokratisk grundläggande värderingar: kravet på allas likhet inför lagen och garantin för fri och obunden pressdebatt samt en för politiska påtryckningar okänslig, oväldig rättsapparat. Uppgåelsen med den politiskt mäktigaste kraften i landet, presidenten – enligt konstitu-

Torsdagen den
8 november 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

tionen politiskt vida mäktigare än t. ex. en svensk statsminister — skulle aldrig ha kunnat äga rum i ett samhälle, som icke klart bekänner sig till och garanterar nyssnämnda demokratiska grundelement.

Sanningen i detta konstaterande framstår i relief i betraktande av det dystra faktum att majoriteten av jordens länder är nedtryckta under höger- eller vänsterdiktaturer med eller utan militärt inslag, där demokratiska ingripanden mot den högsta politiska ledningen på sätt som nu skett i USA är fullständigt omöjliga och genast skulle brutalt nedslås som förvirrade galningars påfund.

Det är dock att hoppas att den ökade mognad och fond av erfarenheter, som främst politiker, men även många andra i USA måste ha fått av det senaste årets chockartade inrikespolitiska händelser, också skall ta sig uttryck i mognare och generösare uppträdande mot och behandling av mindre nationer i omvärlden som av en eller annan anledning kan råka komma in på kollisionskurs med den ena eller andra supermakten.

En anledning för icke bara USA utan i högsta grad även för alla andra inblandade parter att visa all den mogenhet och generositet som man är mäktig utgör situationen i Mellersta Östern. Det måste ändock vara möjligt att småningom släcka denna främst för de inblandade men även för omvärlden snart outhärdliga och hotande brandhärd, som fiendskapen och hatet mellan israeler och araber utgör. Och när araberna nu äntligen med något undantag förefaller beredda erkänna själva existensen av en oberoende stat Israel, borde eftergifter från bägge sidor kunna skapa åtminstone ett utgångsläge för förhandlingar syftande till en definitiv fred. Det torde vara självklart för alla här hemma att vårt land i alla lägen, där en positiv insats kan göras för att befrämja fredssträngningarna, bör sätta in alla tänkbara resurser, vare sig det gäller insatser på det diplomatiska planet eller bidrag till övervakningsstyrkor i FN-regi.

Från ofreden i Mellersta Östern är steget självfallet ganska kort till oljekrisen. De oljeproducerande arabländerna har tagit till blockadvapnet mot s. k. Israelvänliga länder för att med dess hjälp kunna vinna striden mot Israel. Även om jag för min personliga del tror att oljevapnet inom en icke alltför lång tidsrymd kommer att visa sig vara ganska trubbigt och på längre sikt verkningslöst när det gäller det omedelbara målet, Israels besegrande, är det uppenbart att priset på energi från och med nu kommer att bli ett helt annat och inom överskådlig tid gradvis stiga till en oerhört mycket högre nivå än vi hitills varit vana vid. Eftersom någon ersättning för oljan med någon annan energiform, lika relativt billig som oljan intill senare tid varit, inte står till buds, kommer helt visst den snabbt stigande bristen på prisbillig energi att leda till stora, delvis revolutionerande förändringar i första hand av näringslivets, främst industrins, struktur men i anslutning härtill även av samhällsstrukturen. Det är svårt att förutsäga hur ett utpräglat högstandardsamhälle av Sveriges typ kommer att gestalta sig när en fundamental basråvara för produktion, uppvärmning och kommunikationer under en dramatiskt kort tidsrymd mångdubblas i pris. Några enkla frågor kan måhända bidra till att något glänta på förlåten beträffande de förändringar vi har att vänta oss.

Vi har i vårt land den högsta perkapitakonsumtionen av t. ex. plaster, ca 500 000 ton, motsvarande en individuell förbrukning av 63 kg. Plastråvaran framställes av olja, närmast den s. k. naftan, som är en svavelfattig oljeprodukt. Av basplastvolymen tar byggmaterial och förpackningar drygt hälften. I övrigt finns som bekant plast i de flesta av våra livssammanhang, t. ex. i hushållsartiklar, TV- och radioapparater, textilier och bilar. Som exempel kan nämnas att t. ex. en Volvo personbil drar ungefär 50 kg plast.

Det torde icke vara för mycket sagt att vårt konsumtionsmönster torde komma att uppvisa märkliga förändringar när plastråvarorna prismässigt rusar i höjden till följd av kraftiga prisstegringar på olja. Strukturella förändringar på produktionssidan kommer också, eftersom av landets ca 1 000 plasttillverkare ungefär 800 är småföretag med en eller ett par anställda, vilka kunnat etablera sig och konkurrera främst på grund av de låga råvarupriserna.

Hur kommer skyhöga priser på eldningsolja att inverka på bostadspolitiken? Kan alla småhus i framtiden hålla sig med egna oljeaggregat och cisterner, eller blir kollektiva värmeanläggningar nödvändiga, i första hand fjärrvärme? Hur kommer detta att inverka på proportionen mellan höghus respektive småhus? Hur kommer våra kommunikationer att gestalta sig när dieselolja och bensin kommer att kosta tre gånger så mycket – sannolikt om bara ett par år? Kommer folk att betala 2:50 till 3 kronor litern bensin för att fortfarande få förmäna att morgon och afton sitta i en kilometerlång kö av "ensambilar" till och från arbetet i de stora tätorterna? Och hur kommer kollektivtrafiken, belastad med mångdubbel passagerarfrekvens, att klara påfrestningen?

En annan utomordentligt viktig fråga: Till vilken höjd kommer priserna på livsmedel att stiga när oljeprishöjningarna på allvar slår igenom på konstgödsel, en av grundförutsättningarna för en intensiv jordbruksdrift?

En rad ytterligt intressanta frågor kan sålunda uppställas i detta sammanhang, vilka har det gemensamt, förutom att omedelbara svar på dem inte kan ges, att de antyder ankomsten av ett nytt och annorlunda samhälle än dagens med en annan struktur på produktion och konsumtion, men sannolikt också med annorlunda samhällsvärderingar i åtskilliga stycken.

Vårt land torde vid sidan av Japan vara det land som gjort sig mest beroende av oljeimporten och sålunda i motsvarande grad är känsligt för störningar i denna import både kvantitets- och prismässigt. Oljan representerar inte mindre än ca 75 procent av all vår import av fossila bränslen.

Det är egentligen ganska fantastiskt att vi försatt oss i denna situation. Och ännu mer fantastiskt är det att så många uppvärmningsaggregat såväl i många nya bostadsområden som även i moderna industribyggen kunnat byggas och installeras med oljeeldning som enda tekniska alternativ. Det är en aningslöshet och tomteboförtrostan på ett evigt sprudlande, sig självt förnyande oljeflöde som nått närmast monumentala mått. Ansvaret ligger naturligtvis främst hos bostads- och byggnadsteknokraterna, men även de ansvariga myndigheterna med regeringen i spetsen får ta åt sig

äran av denna aningslöshetens triumf. Industrins planerare har också anledning att något ögonblick fundera över om begreppet planering inte innebär också alternativa framtida lösningar.

Men som vanligt gäller det att inte gräla över vad som brustit i det förflutna utan i stället se framåt. Om vi kan vara överens om att vi hittills sluppit undan med blotta förskräckelsen, trots att vi lagt alla äggen i samma påse och gjort oss praktiskt taget helt beroende av oljan för vår energiförsörjning, framstår det som en förstahandsuppgift att analysera möjligheterna av att sprida äggen i flera påsar. Det gäller med andra ord att få fram alternativa energikällor, som i så stor utsträckning som möjligt kan ersätta oljan.

Det är närmast ett trivialt konstaterande att vetenskapen i dag arbetar på högtryck för att finna alternativa energikällor till det fossila bränslet. Vad som närmast är av praktiskt intresse är försök att direkt omvandla solenergi till elkraft, energi ur haven genom s. k. havs-termisk energi, vindkraft och vattenkraft. Det kan anmärkas att vattenkraften i dag står för 13 procent av vår energiomsättning. Förutom kärnkraften, i form av fissions- och fusionsenergi, vilka anses vara de stora alternativen till oljan, drivs i dag en avancerad forskning rörande utnyttjande av de enorma energimängder som jordens heta inre representerar och som kan nyttiggöras genom s. k. geotermiska processer.

Svagheten med alla dessa i och för sig intressanta energialternativ är, att de antingen redan är utnyttjade, t. ex. vattenkraften, eller ännu icke är slutforskade, t. ex. elenergin direkt ur solen eller den geotermiska energin, eller att de erbjuder stora riskmoment, som ännu icke eliminerats, t. ex. kärnkraften med dess giftiga avfall, som man ännu icke vet hur man skall slutgiltigt hantera eller göra av. I detta läge uppställer sig frågan om det icke finns någon känd och beprövad ofarlig energitillgång, som icke utnyttjas till det yttersta. Svaret på frågan är ja, nämligen kolet. Ett ökat utnyttjande av kol här i landet skänker oss otvivelaktigt ökad handlingsfrihet i flera viktiga avseenden. Beroendet av oljan minskar och prisuppgången kommer med största sannolikhet att stanna vid en acceptabel nivå, därför att jordens koltillgångar är enorma. De kända koltillgångarna omräknat i olja uppgår till tio gånger de nuvarande oljefyndigheterna. Medan jordens olje- och gasreserver med nuvarande förbrukningstakt beräknas räcka 15–30 år och uranet ungefär lika länge torde kolreserverna räcka för den väntade energiförbrukningen under 300–1 000 år. En jämförelse i kilowattimmar är också både intressant och avslöjande. Detta klots kända olje- och gasreserver uppgår till ca 10 miljoner TWh = 1 miljard kilowattimmar. Uranet kan ge ca 3 miljoner TWh (med s. k. bredreaktorer vars slutliga konstruktion för praktiskt bruk ännu ej är klar ungefär 200 miljoner TWh). Koltillgångarna beräknas kunna ge 120 miljoner TWh.

Kolet kan i dag användas på ett helt annat sätt än för bara några år sedan. Hög energieffekt kan uppnås med s. k. mottryckverk och kol kan omvandlas till både naturgas och bensin. Och framför allt: För Sveriges del finns kol lättillgängligt bara några få mil från våra gränser, dels i Polen, dels i England. Det polska kolet är lågsvavligt, och polackerna lär vara villiga att skriva långtidskontrakt på ända upp till 20 år.

Det finns alltså all anledning för oss i Sverige att göra en stor satsning på import av kol och på att göra våra bränsle- och energiapparater av olika slag tillgängliga för koldrift, och jag förutsätter att regeringen redan tagit ett initiativ i denna fråga. Om inte är det hög tid för regeringen att omgående ta erforderliga initiativ.

Det är dessutom alldeles nödvändigt med en satsning på forskningen inom energiområdet. Det är närmast ömkligt att professor Bo Lehnert som sysslar med kärnenergiforskning skall tilldelas bara 1 miljon kronor årligen till sin forskning om vätekraftens främjande, en forskning som även i litet land ledd av en genialisk forskare kan ge så sensationellt resultat att människans energibehov för all framtid kan vara löst. I första hand bör professor Lehnert utan invändningar få de anslag han begärt för att kunna fortsätta och utvidga sin forskning.

Får jag sluta, fru talman, med några reflexioner rörande marknadsökonomi och vårt sätt att hantera dess olika yttringar. Till skillnad från det socialistiska ekonomiska systemet, som betraktar marknadshushållningen som en styggelse och en regeringsstyrd av centralbyråkrater administrerad planhushållning som en eggelse, har vi i vårt land accepterat blandekonomin som riktpunkt för vårt ekonomiska liv.

Detta betyder att marknadsekonomi är den ideologiska grunden och att inom densamma statlig, privat och kooperativ företagsamhet skall tillåtas konkurrera på lika villkor. Detta arrangemang syftar till mesta och bästa möjliga spridning av resurserna för uppnående av maximal kvalitet på de framställda varorna och tjänsterna parat med lägsta möjliga priser till konsumenterna som tredje målsättning. Balansen mellan de olika i blandekonomin ingående elementen förutsätts verka bland annat mot monopolbildningar.

Ett av samhället okontrollerat totalt frisläppande av marknadskrafterna att verka efter minsta motståndets lag leder emellertid ibland till att den nyssnämnda balansen sätts ur spel och att privatmonopol uppstår. Vi har under senare tid sett flera olustiga exempel härpå både i vad det gäller bankfusioner och nu även i fråga om cementmonopolet Euroc. Det är möjligt att socialdemokraterna med ett visst välbehag ser att marknadsekonomi komprometteras av dylika monopolbildningar så att ökad central- och byråkratstyrning kan tillgripas och motiveras, men på vårt håll kan vi icke stillatigande betrakta en sådan utveckling. Vi har alltifrån början bekämpat monopol vare sig dessa härrör från statligt eller privat håll. Uppenbarligen passar den fusions- eller sammanslagningsmani som nu grasserar väl in i det socialistiska ideologiska mönstret där centralism och toppstyrning av alla samhällsaktiviteter inklusive den enskilda människan är en fundamental grundsten - oss i centern passar det definitivt inte, och vi reagerar hårt. Enligt vårt sätt att se saken skall marknadskrafterna få verka inom en vid ram, men denna ram måste hållas fast och ogenomsläpplig. Ett viktigt sammanfogningskitt i denna ram är en lagstiftning mot karteller och monopol. Vi har, fru talman, en sådan lag i vårt land, men den är uppenbarligen otillräcklig, även vid internationella jämförelser.

Jag yrkar därför på att regeringen så snart som möjligt framlägger förslag om en utvidgning av konkurrensbegränsningslagen med regler som

möjliggör en samhällskontroll av alla företagssammanslagningar av en viss storleksordning. Regeringen skall sålunda ha skyldighet bedöma om en föreslagen fusion kan vara av samhälleligt intresse på längre sikt, dvs. i sista hand om konsumenter, underleverantörer och andra intressenter gynnas eller missgynnas. Att tillståndsprovningen bör vara restriktiv är för mig en självklarhet.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Fru talman! Om jag i mitt anförande inte direkt tar upp konkreta politiska problem, så är det därför att det mesta redan är berört av tidigare talare. Vad jag närmast tänkt framföra är några allmänna reflexioner rörande världssvälten kontra Välfärdssverige.

För någon tid sedan företog jag tillsammans med några riksdagskolleger en resa i Tanzania, Kenya och Etiopien. Syftemålet med resan var att vi på ort och ställe skulle få tillfälle att studera hur u-hjälpsarbetet bedrivs, komma i kontakt med u-hjälpsarbetare och med dem diskutera deras erfarenhet av biståndsarbetet samt inte minst träffa missionens folk och komma i kontakt med dessa. Jag tror att det är ytterst värdefullt, inte minst därför att vi själva är med om att bevilja medel för u-hjälpsarbetets bedrivande samt därför att vi är opinionsbildare, att vi på ort och ställe får tillfälle att studera u-hjälpsarbetets bedrivande.

Jag skulle vilja säga så här: U-hjälpsarbetet är nödvändigt — det är helt enkelt vår skyldighet att hjälpa u-ländernas folk till en bättre levnadsstandard och till en människovärdig tillvaro. Att hjälpa och bistå dem som lider av fattigdom och sjukdomar är en plikt och skyldighet för oss som lever i ett överflödssamhälle.

Allt u-hjälpsarbete måste inriktas på dels att på kort sikt vidtaga åtgärder för att exempelvis komma till rätta med rena katastrofsituationer, såsom hungersnöd, epidemiska farsoter etc., dels att på lång sikt genom utbildning, forskning, byggande av sjukhus etc. höja människornas levnadsstandard och status.

Det är givet att man efter att ha varit ute några veckor i ett u-land frågar sig vilka erfarenheter man har vunnit. Det är naturligtvis oerhört svårt att med några ord sammanfatta dessa erfarenheter. Jag skulle vilja säga så här. Jag är verkligen imponerad av det arbete som utförs av såväl SIDA:s som missionens folk. Dessa människor utför ett arbete som inte nog kan lovprisas. Det är visserligen sant att det har skett och kommer att ske felsatsningar på projekt som inte motsvarar de ställda förväntningarna, men i stort sett är resultatet mycket bra. Att göra felsatsningar må vara förlåtligt, där erfarenheter tidigare ej funnits. Jag anser att det är ett förnämligt arbete som bedrivs av biståndsarbetarna, det må sedan vara SIDA:s folk eller missionens. De utför ett välsignelsebringande arbete, som i större utsträckning än vad som nu sker borde uppskattas av det svenska folket. Det är sannerligen ett arbete i människokärlekens tjänst som utförs i det tysta, mot en mycket ringa ersättning, av missionens folk.

Låt mig få ta några exempel. På en missionsstation 15 mil söder om Dar es-Salaam träffade jag en läkare och hans fru, även hon läkare, som förestod och skötte missionsstationens sjukhus. I det rum där opera-

tionerna företogs var det ytterst primitivt. Det påminde mer om en vedbod än om ett operationsrum. Här gjordes operationer på löpande band – trots en mycket primitiv utrustning även avancerade sådana. Och jag tror att procenten lyckade operationer var mycket hög. Brist på patienter förelåg ej – hela gårdsplanen utanför operationsrummet vimlade av folk. Jag frågade en sköterska: "Vad gör Ni när Ni ser att medicin och förbandsartiklar tryter och Era egna resurser ej räcker?" Sköterskan svarade, och detta så trosvisst att det inte gick att missta sig på äktheten av hennes tro: "Jag ber till Gud och han hjälper. Han har alltid hjälpt." Och jag frågade en annan sköterska: "Jag vet att det inte var utsikten att tjäna pengar som drev dig ut på missionsfältet – det var en kallelse, som du ej kunde motstå. Men trots detta måste du väl ändå ha en viss ersättning för ditt arbete?" Hon svarade: "Jag skall ha 800 kronor i månaden, men det är ytterst sällan jag tar ut hela min lön för egen del. Jag använder huvudparten till inköp av medicin och förbandsartiklar."

När man hör detta blir man både ödmjuk och tacksam. Ödmjuk därför att det finns människor som offerar egen bekvämlighet, rikedom och lyx och går ut för att bistå människor som lever i fattigdom, okunnighet och nöd. Tacksam över att det finns människor som vill utföra ett arbete i människokärlekens tjänst.

Fru talman! När man konfronteras med svälten och nöden på nära håll får man ett helt annat perspektiv på tillvaron. Vi läser dagligen i tidningarna om en hungerkatastrof som drabbat vissa delar av Afrika på grund av torkan. Vi kanske rycker på axlarna och tycker att det är fruktansvärt, men efter en stund har vi glömt bort det hela inför någonting annat som fångar vårt intresse. Men så enkelt kan man inte komma ifrån det hela, om man på nära håll kommer i kontakt med problemet.

När vi var i Etiopien kom vi i kontakt med representanter för Svenska röda korset, och de berättade för oss om förhållandena i provinserna Shoa, Wollo och Tigre, provinser som ligger norr om Addis Abeba och som har drabbats av hungerkatastrofen. I dessa provinser har man ej fått regn sedan oktober förra året. Sjöar, floder och dammar har torkat ut och skördarna av majs, hirs och andra sädeslag har förstörts. Hur många människor som dött hungerdöden under det senaste halvåret finns ingen statistik på, men det kan säkert röra sig om mellan 50 000 och 200 000. Om antalet döda ej kan angivas i siffror räknat, så kan med säkerhet sägas att i de områden där hungerkatastrofen härjar är det inga nyfödda barn som överlever; där är med andra ord barndödligheten 100 procent.

Röda korset bedriver inom de här regionerna ett omfattande hjälparbete. De människor som orkar fram till de få vägar som finns får mat, dvs. välling, och får därmed en chans att överleva, men de människor som inte orkar fram till vägarna går hungerdöden till mötes. Trots de satsningar som utförts av Röda korset och även av Lutherhjälpen i de områden som härjas av hungerkatastrofen är hjälpen inte tillräcklig. Här behövs stora satsningar både av enskilda stater och av FN för att hindra verkningarna av bristen på vatten. Hjälpen måste inriktas på att livsmedel omedelbart kommer fram till de hungrande människor-

na, men också åtgärder för att komma till rätta med förhållandena på längre sikt måste vidtas.

Fru talman! Låt oss lämna hungerkatastrofen och i stället se på förhållandena i vårt land. Här behöver ingen svälta. Men hur är det i vårt välfärds- och överflödssamhälle? Åk ut och titta på soptipparna, där skall du finna möbler och inventarier, många litet använda, kläder och husgeråd av olika slag. På en soptipp hittade man ett mycket stort antal ej begagnade barnvagnar, visserligen omoderna, men det fanns inga fel på dem. Den som hade vräkt dem på soptippen ansåg att de ej var säljbara för att de ej var årets modell.

Eller ett annat exempel: På ett sjukhus i landet får ej matavfallet från de sjuka och personalen användas till svinföda. Hälsovårdsnämnden har nämligen meddelat förbud för matavfallets användande. Nu bränns matavfallet i stället för att det kunde ha gett föda till 150 à 200 grisar per år. Hälsovårdsnämnden kan inte gå med på att matavfallet får kokas och sedan användas till svinföda, därför att man menar att det är svårigheter att övervaka att kokning verkligen förekommer. Hellre då låta högvärdiga livsmedel brinna upp.

Jag ser framför mig synen av två små barn klädda i trasor som sträckte fram sina händer och tiggde. Det var inte pengar de ville ha. Det var ett stycke bröd för att stilla den värsta hungern. De hade säkerligen med glädje velat äta upp den mat som brändes upp, men det fick de ej.

Framtidens dom kan bli hård mot oss. Hur är det egentligen med vårt tal om jämlikhet och solidaritet? Hur långt sträcker det sig? Gäller det bara människor i vårt land? Till det vill jag svara: Nej, förvisso, det gäller alla människor, även de två små tiggande barnen i Kenya och människorna i hungerkatastrofområdena.

Alla är vi bröder och systrar, oavsett var vi bor och vistas, oavsett vår hudfärg. Om vi omfattar solidaritetstanken på det sättet att den inte bara gäller människorna i detta land utan jämväl u-ländernas folk, då är inte talet om solidaritet bara tomma ord utan en levande realitet.

Fru ANÉR (fp):

Fru talman! Statistiska centralbyrån har nyligen begärt att få göra en ny folk- och bostadsräkning år 1975 av samma typ som den som utfördes år 1970 och som då väckte en lång och het debatt, inte minst i denna kammare. Det ger mig tillfälle till några synpunkter på datamakten i samhället och på hur den upplevs av medborgarna.

Det finns en utställning i Linköping just nu, som heter "Hjälpa eller stjälpa med data?". Dess namn tolkar verkligen dubbelheten i vår reaktion på detta nya maktmedel. Vem har nytta av det, och vem kan det vara till skada för?

En verklig, samhällelig teknikvärdering av datorerna borde först och främst försöka mäta hur många som inom varje enskilt tillämpningsområde får nytta respektive får mindre nytta av detta nya maktredskap. Vi har inte en sådan teknikvärdering än, vare sig i vårt land eller någon annanstans. Men man kan åtminstone börja med att sätta upp några av de frågor som måste besvaras.

På människovårdens område – socialvård, sjukvård, alkoholistvård,

kriminalvård — ställs frågan t. ex. så här: Vem definierar vad som är kunskap? Kunskap om de vårdbehövande måste myndigheterna ha för att kunna handla efter sina instruktioner. Men vem avgör vilka fakta som skall räknas med i beslutet och hur dessa fakta skall tas fram, avgränsas och definieras? Den person eller myndighet som ges denna makt får det avgörande ordet att säga, eftersom i vårt samhälle samhällsinformation är den viktigaste resursen av alla.

Debatten om datakvaliteten har nätt och jämnt börjat än. Den kommer upp någon gång, inte minst i det här huset, när socialvårdare eller skolsköterskor blir upprörda över något särskilt påtagligt exempel på hur dataprogrammen tvingar dem att förenkla och förstena den verklighet de skall arbeta med. Men frågan borde hållas mycket mera aktuell.

Många människor kommer t. ex. att fråga sig hur folk- och bostadsräkningens uppgifter om deras arbete eller brist på arbete kommer att användas. Är dessa frågor verkligen så ställda att de ger en pålitlig bild av arbetskraftstillgången och arbetstillgången i landet och i vems intresse är de formulerade? De kommer visserligen aldrig att släppas ut som data om enskilda utan endast som statistiska data om grupper. Men det gör dem ju inte mindre politiskt intressanta.

I folkpartiet har vi ända sedan 1970 begärt att den kommande nya folk- och bostadsräkningen skulle förberedas av en parlamentarisk grupp som skulle se till att allmänheten hade anledning att ha förtroende för undersökningen och dess metoder, så att vi inte fick det misstroende som det blev förra gången. Så har som bekant inte skett, utan statistiska centralbyrån har själv förberett den nya folk- och bostadsräkningen. Enligt uppgift har centralbyrån tagit hänsyn till vissa av de klagomål som framfördes förra gången. Den personliga integriteten i och för sig bör nog kunna vara tryggad i denna undersökning, även om man hade varit lugnare för det om inte personnumren hela tiden finns med i okodifierad form, så att det i princip är möjligt — även om det naturligtvis inte är lagligt — att koppla ihop dem med andra uppgifter.

Men vad som fortfarande är utanför riksdagens direkta kontroll och insyn är frågan: Vilka "konsumenter" har blivit tillfrågade om undersökningens räckvidd och avsikter? En rad myndigheter har fått yttra sig om vad de vill veta om medborgarna och har fått motivera varför de vill veta det eller det.

Jag upprepar att det är fråga om insyn på statistisk nivå, inte på individnivå. Men även på den nivån, eller rättare sagt alldeles särskilt på den nivån, betyder det en starkt ökad makt att få lov att formulera frågor och få dem besvarade och en starkt minskad makt att inte få det. Om alltså enbart statliga och kommunala myndigheter blir uppmanade att komma in med sina beställningar, så blir alla andra presumtiva beställare ställda utanför, och deras möjligheter att någonsin få sina frågor om samhället besvarade blir effektivt hindrade, om det helt enkelt inte finns några program och data som kunde ge svaret.

Möjligheten att kontrollera myndigheterna från andra sammanslutningar blir alltså mindre, ju starkare myndigheternas egna kontrollmöjligheter blir. Det finns en hel mängd saker som skulle vara intressanta att veta men som inte går att få fram ur statistiken, därför att ingen har

samlat in något material om den saken eller ordnat det så att materialet kan svara. Även här blir alltså den avgörande makten den att bestämma vad som skall räknas som kunskap.

När sedan svaren på dessa frågor drivs in med hot om vite blir det ju ännu viktigare att avgöra vilka frågor som får ställas och vilka som inte får ställas, liksom det är viktigt att formulären är så uppställda och förklarade att de inte ställer onaturliga krav på den som skall fylla i dem. Förra gången var 10 procent av alla folk- och bostadsräkningens formulär ofullständigt ifyllda, säkert i många fall därför att man inte begrep frågan eller hur den skulle besvaras. Även här borde en parlamentarisk nämnd ha fått vara med och ställa krav från medborgarnas sida -- inte, fru talman, därför att vi riksdagsmän alltid själva uttrycker oss så oerhört folkligt och begripligt, men vi har ju i alla fall våra väljare som håller efter oss!

Denna väldigt omfattande folk- och bostadsräkning aktualiserar vidare en annan fråga, som inte får riktigt den uppmärksamhet den borde få i ett allmer datoriserat samhälle, och det är datasäkerheten. Det gäller inte sekretessen i den meningen att det finns lagar och bestämmelser för vem som får veta vad, utan den rent fysiska säkerheten för att inget blir stulet eller förvanskat.

Det finns nämligen oerhörda möjligheter till stöld eller förvanskning -- och med ganska enkla medel, om man bara har tillräckliga kunskaper i tekniken. Erfarenheter från USA och Västtyskland visar att databrott är alldeles för lätta att utföra, inte minst på grund av att de bestulna aldrig satt sig in i hur stora riskerna är. Enligt uppgifter från en västtysk jurist som har studerat ämnet skulle endast en tiondel av alla databrott ha uppdragats på grund av effektiv kontroll. Nio tiondelar upptäcktes av slump eller på grund av slarv från tjuvens sida. "Mörkersiffrorna", dvs. antalet över huvud taget aldrig upptäckta brott, måste alltså vara ofantliga. De brotten riktade sig i allmänhet mot företag i det enskilda näringslivet, men det finns inget som säger att myndigheterna skulle vara mera skyddade eller ha mindre begärliga varor för dem som vill stjäla.

Ju mer data stat och kommun samlar på sig, desto större blir också deras ansvar att se till att uppgifterna åtminstone inte hamnar i orätta händer. Vi lämnar ut oss så totalt till våra statliga och vitesförsedda utfrågare att vi vill ha garantier för att bilden inte kommer vidare. Portvakterna skall den här gången inte få någon insyn. Det har vi fått löfte om, och det gläder man sig åt, när man själv var med och påtalade den saken en gång i världen. Men vi vill inte att någon annan skall få det heller! Det räcker så bra med alla de legitimerade översåtarna som får det.

Den teknikvärdering av datamaktens effekter som jag nämnde i början är inte något som kan göras en gång för alla och bli slutförd. Den måste pågå hela tiden och tas upp på nytt vid varje ny tillämpning, vid varje ny förskjutning i tillgången till informationsmakt.

Jag har här antytt en del frågor som kommer upp vid den verksamhet som statistiska centralbyrån utför och som tidigare har väckt stor och allmän oro. Det finns en mängd andra tillämpningar av datamakten som är ännu mera ingripande och som vi knappt sett början på ännu. Det kommer alltid att behövas röster som ifrågasätter varje ny tillämpning

och dess sociala effekter och som talar för att datamakten skall användas till att sprida makten, inte till att koncentrera den. Det är en av ett liberalt partis uppgifter att vara den rösten.

Fru THEORIN (s):

Fru talman! Arbeta åt alla har varit ett genomgående tema i denna remissdebatt liksom i remissdebatterna under de senaste åren. Detta är naturligt, eftersom det viktigaste för människorna är att kunna känna trygghet till arbete och hälsa. Sina förhoppningar om arbete för människorna emellertid inte fram till det privata näringslivet. Man har lärt sig att intresset från näringslivets sida i första hand är ett intresse för unga, starka och välutbildade män. Kvinnorna, som ofta har sämre utbildning och yrkeserfarenhet, de äldre – från 45 och uppåt – utslagna männen och de handikappade har inte samma produktionsvärde för företagen. Dessa grupper blir allt fler i det högindustrialiserade samhället. Människorna förväntar sig i stället att *samhället* skall garantera arbete åt alla som vill och kan arbeta.

Det måste vara viktigt för politikerna att seriöst diskutera och föra fram förslag om hur de mål vi i allmänna ordalag ställer upp skall kunna nås. I valrörelsen fick vi från borgerlighetens, kanske främst från centerns, sida uppleva en ren och skär spekulering i människornas oro för arbetslösheten. Ogenerat utlovade man länge att 100 000 nya jobb skulle tillskapas på ett år, om bara centern vann valet. Detta pågick ända till dess en klok och politiskt erfaren ledare fann för gott att i valrörelsens slutskede vidgå att något löfte om 100 000 nya jobb var det inte, bara en målsättning. Löftet gällde inte ens – på en fråga från en journalist – 20 000 nya jobb på ett år. Det var också en målsättning. Men alltför många människor invaggades i tron, att om centern vann valet skulle nya arbeten tillkomma som genom ett trollslag. Opportunistisk slagordspolitik håller emellertid inte vid en närmare kontakt med verkligheten.

Utän att i övrigt gå in på regeringens proposition nr 165 vill jag påpeka att de 2 1/2 miljarder som föreslås i åtgärds paketet beräknas kunna ge kanske 20 000 nya jobb. Varken önskningar, trollspön eller målsättningar enbart och allenast skapar några nya jobb. För att verkställa de politiska beslut som blir nödvändiga krävs det en samordnad plan för hur sysselsättningen inom både den industriella och den offentliga sektorn skall utvecklas under de närmaste åren och för hur sysselsättningen skall fördelas. Vi måste veta hur många jobb som skall skapas, i vilka sektorer de skall finnas och i vilken takt de måste komma till. Med en sådan sysselsättningsplan med preciserade mål för sysselsättningen i vår hand kan vi ställa krav på behövliga näringspolitiska insatser och starkare styrmedel, som kommer att erfordras för att uppnå målen.

Detta har den socialdemokratiska partikongressen diskuterat, och det togs också upp i motion 886 i januari i år av nio socialdemokrater. Utskottet och sedermera riksdagen instämde i sak i motionen och ansåg att det var regeringens sak att göra upp en sådan sysselsättningsplan. Sedan dess har Metallkongressen krävt en sysselsättningsplan, och LO har ställt sig bakom dessa krav. I går omtalade Olof Palme att regeringen med LO diskuterat en sysselsättningsplan, att ett samråd med TCO förestår

Torsdagen den
8 november 1973

Allmänpolitisk
debatt

och att förberedande arbete pågår inom regeringen.

Det hade enligt min mening varit bra om regeringen tidigare presenterat sina långsiktiga ambitioner och planer för sysselsättningen som en motvikt till sifferexercisen med arbetslöshetstal och antalet sysselsatta som kom att dominera valrörelsen.

Hur många nya jobb gäller det då fram till 1980? I debatten har talats om 300 000–400 000 nya jobb. Det beror naturligtvis på hur man definierar målet "arbete åt alla" och vilken ambitionsnivå man har. Om alla som är arbetslösa skulle söka jobb tillsammans med dem som i dag har praktiska hinder, t. ex. avsaknad av daghemsplats, liksom deltidarbete som vill ha heltidsarbete, krävs det enligt tidningen Byggnadsarbetaren 265 000 nya heltidsjobb fram till 1980. Är ambitionsnivån att ha samma sysselsättningsgrad i landet i övrigt som Stockholm har, där omkring 70 procent av alla människor i yrkesverksam ålder arbetar, betyder det minst 400 000 nya jobb. Väljer man Värnamo A-region, som har 73 1/2 procents sysselsättningsgrad, måste uppemot 700 000 nya jobb skapas. Bara befolkningsökningen kräver 75 000 nya jobb fram till 1980. Enligt långtidsutredningens beräkningar kan man grovt räkna med att 100 000–200 000 nya jobb tillkommer spontant fram till 1980.

Vilken ambitionsnivå man än har måste sysselsättningen planeras med bestämda mål. En övergripande planering av sysselsättningen för den industriella och den offentliga sektorn blir än nödvändigare när utvecklingen inom industrisektorn visar på en markant minskning under 1970-talet. En kvarts miljon jobb beräknas försvinna inom industrin mellan 1970 och 1980.

Vart leder oss då utvecklingen utan en samordnad plan? Vi vet redan nu att strukturrationaliseringen innebär hård utslagning, att industrisektorn krymper och att så småningom, om inte åtgärder vidtas, endast elitlagen får förmånen att ha ett arbete. Samhället får gå in och garantera människorna trygghet. Samtidigt växer människornas krav och förväntningar på att få ett arbete som en följd av industrialiseringen, utbildningen och urbaniseringen. Det är inte bara kvinnorna som kräver sin rätt, utan också andra grupper som har svårt att hävda sig på arbetsmarknaden.

Vi har visserligen en hög sysselsättning i Sverige. Av Rudolf Meidners intressanta anförande om utvecklingen av offentliga tjänster vid en internationell kongress i New York i oktober i år framgår det att för att komma upp i den svenska yrkesintensiteten skulle antalet arbetstillfällen behöva ökas med nära 20 miljoner i Västeuropa, med 11 miljoner i USA och Canada och med inalles 33 miljoner inom hela OECD-området. Men det betyder inte att våra ambitioner inte bör höjas i Sverige.

Ännu angelägnare är en planering av sysselsättningen när man betänker att vi är på väg in i det postindustriella samhället, där sysselsättningen inom den privata, men framför allt den offentliga, tjänstesektorn blir dominerande. Vissa framtidsforskare menar att 80 procent av alla jobb så småningom kommer att finnas inom tjänstesektorn.

Hur skall vi då kunna klara problemet med en allt mindre del anställda inom industri och privat sektor och allt starkare krav på arbete?

Lösningen är mycket enkel i en ren marknadsekonomi med en reservarmé av arbetslösa och undersysselsatta. Det accepterar vi inte. I en blandekonomi kan man gå in med skyddsåtgärder och på konstlad väg skapa arbeten som leder till segregering av arbetsmarknaden. En väg kan vara arbetstidsförkortningar, som i och för sig är socialt motiverade men använda som sysselsättningspolitiskt instrument kan tolkas så att man misströstar om möjligheten att skapa nya, produktiva jobb för behov som inte är tillfredsställda.

Så länge det finns ett betydande behov av utvidgade offentliga tjänster behöver vi varken godta arbetslöshet eller undersysselsättning, subventionerade industrier, segregerad arbetsmarknad för utslagna eller produktionssvaga människor eller andra skenlösningar.

I dag har, enligt Rudolf Meidner, drygt 27 procent av de yrkesverksamma i Sverige redan samhället som arbetsgivare. En hård rationalisering har resulterat i en ständig krympning av den sektorn. Samhällets skyddsfunktioner uppvisar i en välfärdsstat ingen ökning och därmed en relativ tillbakagång. Men visionen om ett människovårdande service-samhälle leder Meidner till att förutse en ökning av den offentliga sektorn, så att den vid seklets slut skulle omfatta 50–60 procent av Sveriges yrkesverksamma befolkning.

Även om utvecklingen enligt sakkunnig expertis i det postindustriella samhället kommer att leda till en stark ökning av tjänstesektorn, och främst då den offentliga sektorn, skall vi självfallet inte vänta på vad som kan ske utan medvetet och politiskt verka för den utveckling vi önskar. Vad vi skall skapa är ett mänskligt servicesamhälle, där den högtstående teknologin kompletteras med mjukare och mänskligare vårdinsatser. Vi skall bygga ut den offentliga sektorn därför att det ger välfärd, därför att det ger jobb, därför att vi behöver omsorg om varandra i ett alltmer teknokratiskt samhälle.

Ett hinder på vägen mot en ökning av den offentliga sektorn är de mått på välfärd som vi i dag har. Med traditionella mätmetoder kommer BNP, med en växande andel för de delar av ekonomin som har svag produktivitet utveckling, att visa en allt lägre tillväxttakt. BNP-måtten är ofullständiga, framför allt därför att de inte har med de kvalitativa dimensionerna på tillväxten. En ökad konsumtion av offentliga tjänster, exempelvis i form av social omsorg, är knappast en lägre standardökning än en ökad konsumtion av diskmaskiner, bilar eller motorbåtar. Men i dagens BNP-mätt är det så. En samhällelig totalräkning där de reella välfärdsmått inbegrips blir således nödvändig.

Hur skall vi då klara en finansiering av en allt större offentlig sektor? Alltför lätt faller man från borgerlighetens sida tillbaka på skattetrötheten, kanske klarast uttryckt hos moderaterna, som starkast har motsatt sig utbyggandet av den offentliga sektorn. Men om man verkligen menar något med sitt engagemang i frågan om arbete åt alla, inte bara som opportunistiskt vallöfte utan också på längre sikt, om man analyserar utvecklingen inom framför allt industrisektorn som minskar kraftigt genom strukturrationaliseringen, om man accepterar att vi är på väg in i det postindustriella samhället, om man inte hänger sig åt drömmier om återgång till agrarsamhället och om man har en politisk vilja att styra

utvecklingen, då måste man i handling leva upp till sina löften.

Sociala, sysselsättningspolitiska men framför allt välfärdsekonomiska skäl talar för en utbyggnad av den offentliga sektorn. Accepteras dessa skäl är det främst en fråga om *information* till medborgarna om sambandet mellan kraven på samhället i form av arbete åt alla och medborgarnas villighet att begränsa den enskilda konsumtionen. Det blir också en fråga om att förändra skattesystemet så att det motsvarar ett läge där en större del av nationalinkomsten skall föras till den offentliga sektorn. En välfärdspolitik måste i positiv mening bekostas av det stora flertalet. Genomgripande skattereformer med bl. a. skatt på produktionen och inte sedan inkomsterna fördelats till medborgarna är en förutsättning.

Menar vi allvar med vårt tal om arbete åt alla är det nödvändigt med en övergripande, målmedveten planering från samhällets sida. Men en sysselsättningsplan – i första hand för tiden fram till 1980 – med preciserade mål kommer att leda till krav på starkare styrning från samhällets sida. Då om inte förr får vi måttet på borgerlighetens vilja att inte bara i ord utan också i handling visa vad talet om de 100 000 nya jobben var värt.

Herr STRINDBERG (m):

Fru talman! Innan jag går in på att kommentera vissa sysselsättningsfrågor vill jag något beröra ett avsnitt i proposition 165, som onekligen ter sig något märkligt. När man läser propositionen får man närmast ett intryck av att det privata sparandet är något ur samhällets synpunkt mindre önskvärt, då svåröversäglbara kastningar i hushållens konsumtionsbeteende genom den privata konsumtionens tyngd får betydande återverkningar på den totala efterfrågans utveckling. Detta medför då att den ekonomiska politiken ställs inför svåra problem.

Ja, det är väl inte uteslutet att så blir fallet, men det bör inte påverka vår uppfattning om det personliga sparandets stora betydelse. Jag finner det ur alla synpunkter glädjande att det enskilda sparandet visar tecken på ökning; att de enskilda söker förbättra sin individuella trygghet. Det ligger helt i linje med moderata samlingspartiets strävan att skapa en ökad spridning av ägandet.

Bedömningen av det personliga sparandets betydelse har på sina håll växlat under åren. Jag har här, fru talman, en liten skrift – nu 18 år gammal men fortfarande av stort principiellt intresse. Skriften heter "Svensk ekonomi under 10 år" och den handlar om, som det står på omslaget, "Dagens och morgondagens frågor". Låt mig få citera några rader ur den. På tal om välfärdsutvecklingen skriver författaren: "Härutöver har det svenska folket orkat med att bygga nya fabriker, förbättra gamla, förse företagen med bättre maskiner och tekniska hjälpmedel, bygga ut vattenfall i stor utsträckning, skapa ett civilt flygväsen, starkt förbättra vägnätet och upprätthålla en stor bostadsbyggnadsverksamhet. Detta allt och mera därtill har åstadkommit därigenom att det svenska folket avstått från att konsumera en del av sina inkomster. Så mycket har sparats att det blivit möjligt att skapa alla dessa framtidsvärden."

Jag skulle ha kunnat sluta citatet där, men inrikesutskottets ärade vice ordförande — tyvärr är han inte inne i kammaren nu — talade om vilka som hade påverkat utvecklingen, och det gör att jag faktiskt skall be att få fortsätta att citera några rader till: "Vad som nu sagts om den ekonomiska utvecklingen under de sist förflutna tio åren är rena fakta. Dessa kan inte av någon bestridas. Vem har åstadkommit allt detta? Helt naturligt det svenska folket. Det är dess verksamhet på olika områden som gett detta resultat. Det är regeringens och riksdagsmajoritetens politik och myndigheternas verksamhet, det är företagarnas företagsamhet, teknikernas planering och konstruktioner, arbetares och tjänstemäns insatser, försäljares verksamhet osv. Helt naturligt skall inte oppositionspartierna glömmas i bilden. Ibland har de tillhört den beslutande riksdagsmajoriteten och då haft sin positiva delaktighet i besluten. I övrigt har givetvis deras kritik föranlett vaksamhet och noggrann prövning från regeringspartiernas sida."

Ja, den som skrev detta förstod att även ur samhällets synpunkt uppskatta inte bara det enskilda sparandets stora betydelse utan även det enskilda näringslivets insatser liksom betydelsen av en vaksam och kritisk opposition. Det föreligger, fru talman, en himmelsvid skillnad mellan de synpunkter som i olika sammanhang framförs av dagens makthavare och de tankegångar som finns i den här av mig citerade skriften. Den utgavs 1955 av Sveriges socialdemokratiska arbetareparti på Tidens förlag och författare var Per Edvin Sköld. Skriften är inte bara av historiskt intresse — den innehåller många synpunkter, som gör att jag gärna rekommenderar den till läsning inte minst av dagens socialdemokrater.

I propositionen 165 spåras en viss optimism när det gäller sysselsättningen — jag hoppas att utvecklingen denna gång skall visa att optimismen är berättigad. Men, och det konstateras också i propositionen, stora problem kvarstår när det gäller att skapa sysselsättning åt ungdomar, kvinnor och tjänstemän. Vissa åtgärder föreslås för att åtminstone delvis klara av dessa problem. Tyvärr är jag rädd för att förslagen kommer att få alltför begränsad effekt. Regeringens sätt att angripa arbetslösheten, som fortfarande är alltför hög, uppvisar i propositionen 165 samma svaghet som tidigare föreslagna stimulansåtgärder. I stället för att sätta in generellt verkande medel presenterar man på nytt punktinsatser, som till en del kan vara bra men som inte innebär någon långsiktig lösning.

Regeringen är i detta sammanhang — nu liksom tidigare — som en vandringsman på ett gungfly, som tillfälligt söker finna sin räddning genom att med jämna mellanrum hitta en tuva, som håller honom uppe. Med givmild hand strör han samtidigt ut pengar — lånade pengar — som AMS med allt större rutin sätter in än här, än där. Effekten av en sådan politik blir inte alltid så bra. AMS har utan tvivel betydelsefulla uppgifter, men AMS börjar av allt fler att upplevas som en stat i staten; någonting som finns överallt, som griper in på allt fler områden, som skapar nya företag på ett håll och som stjälpes företag på ett annat håll. Detta skapar oro och misstänksamhet. AMS:s verksamhet börjar bli allt mindre gripbar och det kan ifrågasättas om inte hela arbetsmarknadspolitiken med alla sina olika stödformer behöver ses över. Vi måste ändå

se till att av samhället på detta område satsade miljardbelopp ger största möjliga effekt och att insatserna inte snedvrider konkurrensförhållandena inom näringslivet.

Propositionen 165 konstaterar alltså att vissa problem kvarstår när det gäller att komma till rätta med arbetslösheten. På s. 8 kan bl. a. läsas följande: "När det däremot gäller utvecklingen inom tjänstemannakassorna har en viss ytterligare ökning av arbetslösheten inträffat. Konjunkturbarometrarna visar dessutom att det praktiskt taget inte finns några företag som redovisar brist på tjänstemannapersonal." Detta är tyvärr ett riktigt konstaterande. Det överensstämmer helt med de slutsatser och resultat, som vi kommit fram till när en arbetsgrupp inom moderata samlingspartiet bl. a. följt sysselsättningsfrågorna för olika tjänstemannagrupper. Ser vi på arbetslöshetsstatistiken så fanns den 15 oktober inte mindre än 5 099 arbetslöshetsförsäkrade inom akademiker- nas, arbetsledarnas, handelstjänstemännens och industritjänstemännens arbetslöshetskassor anmälda som arbetslösa. Till detta kommer många hundra utförsäkrade och ett stort antal ungdomar, som trots gedigen teoretisk utbildning över huvud taget inte kunnat få något arbete. Siffrorna kanske inte verkar så stora, men man får i det här sammanhanget inte glömma bort att tjänstemannarbetslösheten är speciellt svårbemästrad. Det är ett allvarligt och ur tjänstemannasympunkt bekymmersamt faktum att arbetslöshetstidens längd ofta är avsevärt mycket längre för tjänstemän än för andra grupper.

Det finns väl anledning att påpeka, att alla löntagargrupper är beroende av den ekonomiska politik och den näringspolitik som bedrivs. Det är inte speciella insatser för den ena eller andra gruppen, som behövs; nej, det är generellt verkande medel som påverkar sysselsättningen i stort som jag efterlyser. Det hindrar inte att jag skulle önska att de speciella insatserna hade en större bredd så att de kunde ge ökad hjälp åt exempelvis ungdomar och tjänstemän. Nu sätts de särskilda beredskaps- åtgärderna in på alltför smala sektorer.

På sikt behöver vi, fru talman, en kombination av generella och selektiva åtgärder, där de selektiva åtgärderna kan sättas in som ett komplement då så erfordras. Det behövs ett samspel mellan näringsliv och samhälle för att lösa problemen, för jag tror att den fortsatta strukturrationaliseringen kommer att – oavsett konjunkturen – ställa oss inför svårbemästrade sysselsättningsproblem. En politik, där man dessutom undan för undan genom ökade arbetsgivaravgifter av olika slag ökar företagens kostnader för arbetskraften, kommer – om den får fortsätta – att ytterligare försvåra sysselsättningsläget. En minskning i stället för en ökning av dessa kostnader vore motiverad och skulle i kombination med en rimlig utformning av vårt skattesystem snabbt kunna leda till en ökad sysselsättning. De arbetslösa har enligt min mening rätt att kräva att ansvariga politiker i varje fall försöker pröva alla de vägar som kan hjälpa dem ur deras svåra situation. Det här är inga nya önskemål – de har framförts många gånger, men regeringen har inte velat lyssna. Låt mig än en gång citera Per Edvin Skölds uttalande om oppositionens förslag som föranlett regeringen till "vaksamhet och noggrann prövning". Jag skulle, fru talman, önska att vår nuvarande regering också visade sig mäktig att

följa en sådan väg i stället för att envist låsa sig i sina positioner. Mycket skulle då kunna vara bättre i vårt samhälle — inte minst sysselsättningsläget.

Till sist, fru talman, en kommentar till vad herr Fagerlund sade — jag saknar honom tyvärr fortfarande här i kammaren! Han sade beträffande situationen på arbetsmarknaden att det gällde att anpassa arbetsplatserna till de arbetssökande. Men det gäller ju faktiskt inte bara att anpassa arbetsplatserna till de arbetssökande. Det gäller inte minst att anpassa den av samhället bedrivna undervisningen till arbetsmarknadens krav. Här har den av socialdemokraterna bedrivna utbildningspolitiken nedvärderat den praktiska utbildningen och överbetonat de teoretiska utbildningsvägarna, vilket haft till följd att ungdomarna har svårt att få arbete. Jag hoppas därför att man även inom svensk socialdemokrati skall inse nödvändigheten av att de nu alltför teoretiska utbildningsvägarna — såväl på grundskolans högstadium som på gymnasiet — skall få en mera praktisk inriktning, så att ungdomar som vill gå dessa vägar också bereds större möjlighet till arbete. Därigenom hjälper man också näringslivet att fylla behovet av väl utbildad arbetskraft.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Fru talman! Arbetslösheten och undersysselsättningen ligger sedan några år på en genomsnittlig nivå, som är vida högre än vad som efter 1930-talet ansetts acceptabelt. Varje tillfällig konjunkturförbättring har i allt mindre grad kunnat suga upp någon större del av arbetslösheten. Varje konjunkturmässig vågdal har drivit upp den till nya rekordsiffror. Arbetslösheten i det som nu kallas högkonjunktur är högre än under det som på 1950-talet kallades lågkonjunktur. Detta accepterar regeringen. Det är god EEC-politik.

Allt detta är uttryck för systemets grundläggande kris. Kapitalismen växer inte längre. Hur reagerar då de, som på regeringsplanet säger sig företräda arbetarrörelsen här i landet?

Har de något program för att möta de stora sociala och politiska faror som hotar arbetarklassen och folkflertalet i denna smygande, långsiktiga kris? Nej, det har man inte på något sätt. Man kommer med en publicitetsmässigt starkt uppbackad tilläggsproposition. Men det är vad man varje budgetår brukar göra. En påspädning av det slaget är inget nytt. Sådana uppjusteringar och tillägg hör till ordningen. Och vad är det man föreslår? Är det åtgärder för att komma åt strukturproblemen, att förebygga krisen? Ingalunda. Man söker stimulera den privata konsumtionen i ett läge där de sociala bristproblemen borde ha krävt en annan prioritering. Man ökar det sociala stödet till vissa grupper, men man gör inget åt hyresstegringen. Man lämnar stora och illa ställda grupper åt sidan. Det gäller de ensamstående lågavlönade, som är en stor grupp i samhället och som sällan får del av några andra sociala förmåner än den höjda momsens.

Men var är det långsiktiga programmet för att bekämpa arbetslösheten, det program, som borde varit förberett redan för åtta år sedan när vändningen i ekonomins långsiktiga trend började bli uppenbar? Var någonstans i regeringens deklARATIONER finner man någon som helst analys

av långsiktetsproblemet? Var finner man en aldrig så summarisk kalkyl över sysselsättningsproblemet storlek, om hur många jobb som måste tillskapas? Praktiskt taget ingenstans. För att uppnå full sysselsättning och ge utrymme för samma stegringstakt i kvinnornas förvärvsverksamhet som hittills krävs fram till 1980 ett tillskott av minst 400 000 arbetsplatser netto. För att till mitten av 1980-talet skapa full sysselsättning och ge alla kvinnor i yrkesverksam ålder arbete krävs ett tillskott av 700 000 jobb.

I en rad kapitalistiska länder engageras statsmakten direkt för långsiktig strukturplanering. I Japan har hela industriplaneringen tagits över av den statliga planeringsapparaten. Det gör naturligtvis inte det politiska innehållet i planeringen till något progressivt. Men det visar att den svenska regeringen och den svenska statsapparaten hänger fast vid en 1800-talsliberal syn, som lämnar industri- och teknologit utvecklingen i händerna på det privata monopol och oligopol, som regeringen är så angelägen om att hjälpa fram och ge förmåner och skattebefrielse. Ingenting görs för att stoppa kapitalexporten, tvärtom har man genom EEC-avtalet bundit sig för att inte störa storfinansens handelsutbyte med några ingrepp i den vägen. Sverige är inte bara ett kapitalistiskt land. Det är ett kapitalistiskt land med en regering, som är vida konservativare i sin inställning till strukturproblemen än borgerliga regeringar som den amerikanska och den japanska.

Regeringen hoppas nu på en tillfällig högkonjunktur, som eventuellt skall skapa en gynnsam nyvalsatmosfär. Man analyserar inte, och man gör inte något program för att möta det som pågår under ytan, det som på nytt kommer att bryta fram nästa höst, när högkonjunkturen mattas och ebbar ut och när de gamla problemen flyter upp ovanför illusionerna.

Regeringen saknar både uppfattning om arbetslöshets- och strukturproblemens dimensioner och vilja och förmåga till långsiktiga, programmatiska åtgärder för att bekämpa problemen. Den vet nämligen att ett sådant program tämligen snabbt skulle ställa den inför utsikten att radikalt ingripa i monopolens maktreservat och i kapitalets oberoende. Det finns inget som den socialdemokratiska ledningen är så rädd för som att av opinionen inom arbetarrörelsen tvingas närma sig dessa maktproblem. I stället gör sig regeringen till understödjare och befordrare av den politiska högertendens, de halvauktoritära tankegångar, som alltid uppstår hos den härskande klassen i tider när djupgående krisfenomen gör sig påminta.

Regeringens vackraste prestationer de senaste åren har inte varit att minska monopolens makt, inte att pressa ner hyreskostnaderna, inte att hjälpa de ensamstående lågavlönade, inte att skapa goda bostadsmiljöer och inte att ge tillräckliga och kvalitativt tillfredsställande möjligheter åt barntillsynen. Allt detta har tvärtom grovt försumrats. Andra ting har pockat på regeringens uppmärksamhet. Mycken tid och uppmärksamhet fick läggas ner på terroristlagen, med vars hjälp man nu kan beröva i landet legalt verksamma föreningar deras medlemsregister. Mycken kraft har lagts ner på att bevaka vänstergrupper, medan israeliska agenter terroriserat palestinaaraber och de kroatiska separatisterna kunnat fritt fara fram. Nu i höst kommer ett lagförslag som skall legitimera

arbetsköparens rätt att avskeda arbetare för bristande samarbetsvilja, som det heter, eller för deltagande i strejkaktioner. Och det förklaras att IB-verksamheten skall fortsätta som tidigare.

Vad är det för krafter som är verksamma i det svenska samhället i dag? Svaret är: Det är de gamla högerkrafterna som vädrar morgonluft, alla de som fruktar demokratin, som fruktar självständiga människor, som fruktar socialismens och jämlikhetsidéernas genomslagskraft. Det är de demokratins fiender som alltid försökt utmåla vänstern och arbetarrörelsen som fosterlandslösa sällar – Vaterlandslose Gesellen – och sig själva som nationella frihetsbevakare. Men i verkligheten har det alltid varit dessa samhällsbevarande element som har kollaborerat med utländska makter, som understött de fascistiska tendenserna, som dragit in sitt fosterland i den hemliga utrikespolitikens irrgångar, och som också i hemlighet gnuggat händerna när högerextremisterna gått till anfall. Det är dessa högerkrafter som nu – liksom alltid -- representerar de nationellt och demokratiskt opålitliga elementen i samhället.

När arbetarrörelsen var ny och svag här i landet, häktade och dömde man dess förkämpar och agitatorer. Också då haglade tidningsåtalen och infann sig polis på tidningsredaktionerna. Men det var inte socialisterna som var de opålitliga, det var i stället den överklass, som ville gå med vapenmakt mot Norge, som ville driva igenom 1889 års lag mot s. k. samhällsfarlig agitation och som ville ha in Sverige på Tysklands sida i första världskriget.

Vem var det som var demokratiskt opålitlig under mellankrigstiden och 1940-talet? Var det socialister och kommunister som sökte mobilisera till kamp mot fascismen, som blödde och dog i det spanska inbördeskriget, som fick betala sin tribut i Dachau och Oranienburg? Nej, de opålitliga var de svenska generaler, som åkte för att gratulera Hitler på hans födelsedag. Det var den högerpress som med tillfredsställelse noterade Francosidans segrar. Det var de fyra personer med generals rang som bland 414 andra av samhällets spetsar undertecknade uppropet för Föreningen Sverige-Tyskland mitt under brinnande krig. Det var de tjänstemän i statsförvaltningen som satte stämpeln under anvisningar till gränsmyndigheterna att avvisa flyktingar från Tyska riket vilka bar judemärket i sina pass.

Och det har inte blivit annorlunda i dag. 1922, efter fascisternas mord på Rathenau och Erzberger, fällde den gamle rikskansler Wirth de bekanta orden: "Der Feind steht rechts!" Också i dag står fienden till höger. Han står bland dem som vill låta svensk handels- och utrikespolitiska order från Bryssel. Han står överallt där man vill kalla det spioneri att avslöja olagligheter och spel med Sveriges neutralitet. Han står överallt, där glidande lagbestämmelser ger myndigheterna befogenhet att godtyckligt ingripa. Han står bland dem som i årtal, också här i riksdagen, prisade USA:s insatser i Vietnam. Han står i kretsen av ministrar som nu söker täcka upp de neutralitetsbrott och övergrepp mot enskilda vilka förövats i hemlighet. Han står i kretsen av dem som i två journalister vill söka syndabockar för att avvärja kritiken mot de verkligt nationellt opålitliga.

Neutralitetspolitiken och de demokratiska rättigheterna brukar inte ha

Torsdagen den
8 november 1973

Allmänpolitisk
debatt

sina hängivna förkämpar bland samhällets spetsar, bland yrkesofficerarna och byråkratin, bland partikarriäristerna och opportunisterna. Det är bland de breda massorna, bland de medvetna socialisterna som man slår vakt om demokratin och neutraliteten. Det är där man tar de hårda stötarna i strid mot reaktionens krafter. Kommunisterna har en god tradition och har också bragt de största offren i kampen mot fascismen. Den nya generationen svenska kommunister skall inte stå tillbaka för den gamla generationen när det gäller civilkurage och kamp mot högerkrafterna. Vi var de enda som protesterade här i kammaren mot terroristlagen och mot IB, när karriärsocialdemokraterna hukade sig under partilojalitetens täckmantel. I den bistra tid som nu kan väntas skall vi också stå fast. Det löftet vågar vi ge Sveriges arbetare och alla progressiva människor.

Fröken PEHRSSON (c):

Fru talman! Jag vill här ta upp en sak som är ett stort problem för många människor i vårt samhälle. Det gäller den stora bristen på specialister inom ögonsjukvården. Denna brist medför att väntetiderna på ögonklinikerna ökar oroväckande. Låginkomstutredningen räknar med att 2,7 procent av befolkningen eller omkring 170 000 människor i vårt land har uttalade synsvårigheter. Efterfrågan på ögonsjukvård har också ökat betydligt. På 1940-talet beräknades tre besök på 100 invånare och år, medan antalet besök nu är mellan 12 och 15 per 100 invånare och år. Med hänsyn härtill är det angeläget att man dels väl utnyttjar alla tillgängliga resurser, dels tar till vara möjligheterna att rationalisera ögonläkarnas arbete genom att överlåta arbetsuppgifter åt kompetenta medarbetare såsom ortoptister, oftalmologassistenter och optiker.

Socialstyrelsen redovisade 1970 en utredning om ögonsjukvården, där det heter: "Målet för den framtida öppna ögonsjukvården måste självfallet vara, att varje patient som vill söka ögonläkare på grund av synsvårigheter eller andra ögonbesvär, skall kunna få göra detta utan orimligt lång väntan. Ögonspecialisten är den ende, som har och kommer att ha en sådan utbildning, att han kan bedöma ögats samtliga funktioner. Med den ökade läkartillgång, som är att förvänta om 10–20 år, bör denna princip kunna förverkligas på lång sikt."

10–20 år är en lång tid att vänta för den som är sjuk. Socialstyrelsen påpekar vidare i den här utredningen att behovet av medarbetare till ögonläkarna satts otillfredsställande lågt. Man måste satsa mer på att använda kvalificerade medhjälpare. Det räcker inte, som jag nämnde förut, att utnyttja de resurser som finns. Det är alltför många som finner det helt otillfredsställande med de långa väntetiderna på ögonklinikerna och att det finns så få ögonspecialister inom sjukvården. Utbildningskapaciteten måste ökas och vi måste få fler specialister för att det växande behovet skall kunna tillgodoses.

Vi behöver fler ögonläkare – enligt Svenska oftalmologförbundet behövs det för närvarande ytterligare 200 ögonläkare för att täcka dagens behov och förbundet har också för något år sedan vänt sig till socialstyrelsen med påpekande av bristerna inom ögonsjukvården.

Socialstyrelsen undersöker normalt läkarsituationen i Sverige två

gänger per år, dels omkring den 1 april, dels omkring den 1 oktober. I år företogs emellertid ingen vårundersökning varför senast tillgängliga uppgifter avser hösten 1972. Enligt denna undersökning finns det 182 ögonläkartjänster vid ögonklinikerna vid lasarett och 43 1/2 specialist- och poliklinikögonläkartjänster vid sjukhus. Av dessa tjänster var 27 respektive 15 vakanta utan vikarie och 12 respektive 0 uppehålls av med. kand. eller utländsk läkare utan behörighet.

Det måste stå helt klart att det behövs ökad utbildningskapacitet när det gäller ögonläkare men också i fråga om ortoptister och oftalmolog-assistenter. Ortoptister biträder ögonläkaren vid specialmottagningar för behandling av skelande barn. Ortoptisten undersöker samsyn hos barn och äldre samt övar samsyn efter operation och övar synskärpan hos barn med nedsatt syn. Oftalmologassistenten biträder ögonläkaren vid undersökningar och operationer samt utför under läkares överinseende synfältsundersökningar och mätning av ögontryck.

Av ortoptister har vi endast ett femtontal i landet i dag. Det skulle behövas mellan 70 och 80 för att täcka behovet.

En ortoptist kan slutbehandla ungefär 50 fall per år. Om vi räknar med att 4 procent av sjuåringarna har besvär med skelning förstår vi att det kan behövas många ortoptister, men vi har som sagt bara femton. Ortoptister utbildas bara på en plats i landet, Danderyd, och utbildningen omfattar för närvarande bara nio elever.

Oftalmologassistenter, som under överinseende av läkare kan biträda med synfältsundersökningar och mätning av ögontryck, finns det också alltför få av i dag.

Utbildning av oftalmologassistenter bedrivs endast på tre ställen i landet, nämligen i Örebro, Malmö och Jönköping, med tillsammans endast ett trettio-tal elever. trots att antalet sökande till kurserna var närmare 200. Jag anser att det behövs en kraftig satsning på utbildning av samtliga här nämnda kategorier för att skapa bättre förhållanden inom ögonsjukvården. Vi har från centern i motioner vid ett flertal tillfällen påpekat bristerna och krävt förbättringar för de ögonsjuka.

Vi skall komma ihåg att de grupper som särskilt kommer i kläm på detta område är barn, åldringar och diabetiker.

Hundratusentals barn har en mer eller mindre allvarlig skelning. Om inte något görs åt denna sjukdom, beräknas hälften av de skelande barnen få kraftigt nedsatt syn på ett öga. Om skelningen upptäcks för sent kan det vara omöjligt att rätta till felet.

Vid fyraårskontrollerna har man ofta upptäckt skelning, men på många håll saknas specialutbildade assistenter som kan ta sig an problemet. Det behövs, som jag tidigare nämnde, fler ortoptister som kan lära skelande barn samsyn.

Äldre personer med åldersförändringar i synförmågan är en annan grupp som har stora problem med sin ögonsjukvård. Det är mycket otillfredsställande att en gammal människa skall behöva vänta ett år eller mer på en ögonoperation. Ett tillskott av oftalmologassistenter vore värdefullt. Oftalmologassistenter kan t.ex. utföra de för grönstarr viktigaste kontrollåtgärderna.

Den tredje patientgruppen som får sitta emellan på grund av bristerna

inom ögonsjukvården är diabetikerna. De behöver regelbundet kontrollera sina ögon, som regel var tredje eller fjärde månad. En sådan regelbunden uppföljning hinner inte den fåtaliga ögonläkarkåren med.

Diabetikernas svåra situation måste helt enkelt uppmärksammas och beaktas. Det finns siffror som pekar på att 12--13 procent av alla blinda i vårt land är diabetiker. Diabetikernas oro inför dagens bristsituation inom ögonsjukvården är helt förståelig, och deras krav på förbättringar inom ögonsjukvården måste tillgodoses. Enligt min uppfattning krävs det kraftiga satsningar på utbildningsområdet för att komma till rätta med den svåra situationen inom ögonsjukvården. Man måste stimulera rekryteringen till ögonläkare samt öka utbildningskapaciteten och utbildningen av ortoptister och oftalmologassistenter.

Det här är uppgifter som Kungl. Maj:t och socialstyrelsen snabbt behöver komma till rätta med. Jag vet att en del utträttats. Sjukvårdshuvudmännen söker på allt sätt utnyttja tillgängliga resurser. Socialstyrelsen har uppmärksamheten riktad mot problemet och har i mars i år tillsatt en arbetsgrupp som skall titta på fördelningen av arbetsuppgifterna inom öppen ögonsjukvård och synvård. Men det kommer att dra ut på tiden innan betydande förändringar kan ske. Undersökningar, utredningar och rapporter tar mycket lång tid i anspråk, och det dröjer ännu längre innan de leder fram till praktiska åtgärder.

Vi måste komma ihåg att det är sjuka människor som väntar på vård, sjuka människor som står i köer och som lider — människor som riskerar mista sin syn om de ej får den vård de behöver och hoppas på. Det måste snabbt satsas på åtgärder som förbättrar situationen för alla dessa människor som hoppas och väntar.

Låt mig sedan med ett par ord svara fru Theorin, som angrep centerns paroll om 100 000 nya jobb. Fru Theorin kallade detta sifferexercis. Låt mig påpeka att centern anvisade åtgärder för att nå det här målet.

Fru Theorin nämnde också att Metallkongressen krävt en sysselsättningsplan. Centern har krävt en plan för vårt näringsliv många, många gånger.

Fru Theorin pekade på proposition 165, där regeringen nu vill satsa 2,5 miljarder kronor på sysselsättningen. Det kommer kanske — observera: kanske — sade fru Theorin, att medföra 20 000 nya jobb.

Det behövs starkare styrmedel, sade fru Theorin. Jag förmodar att hon menar statlig företagsamhet, statligt ägande. Vi i centern tror inte att det löser sysselsättningsproblemet.

Herr ÖSTRAND (s):

Fru talman! Den bostadspolitiska debatten har under de senaste åren på ett mycket markant sätt ändrat karaktär.

Den debatt vi hade under 1960-talet handlade nästan uteslutande om omfattningen av bostadsbyggandet. Från oppositionens sida, då främst representerad av folkpartiet, bjöd man vid varje tillfälle då riksdagen skulle fatta beslut om bostadsramarna över med 10 000--15 000 lägenheter. Den här överbudspolitikerna fortsatte även en bit in på 1970-talet. I den bristsituation som då rådde — en bristsituation som vi själva hade skapat — var det naturligtvis mycket frestande att bedriva en sådan här

politik för att på så sätt göra sig, som man trodde, populär bland de bostadssökande.

Därför ankom det på socialdemokratin att under den perioden förklara för människorna att vi hade ett bostadsbyggande av en omfattning som våra resurser i form av kapital, arbetskraft och material tillät. Det har också visat sig att den oerhörda satsning som har gjorts på bostadssektorn och som har sin orsak i socialdemokratins bostadspolitiska målsättning, nämligen att skapa möjlighet för alla människor, oavsett inkomst, att efterfråga en modern bostad, har inneburit att vi under 1960-talet och fram till nu har haft ett bostadsbyggande av en omfattning som saknar motstycke i något annat land.

I siffror betyder detta att vi under åren 1960–1970 fått ett tillskott av moderna lägenheter genom nyproduktion och modernisering på över en miljon. Det har i sin tur betytt att det moderna bostadsbeståndets andel har ökat från 52 procent 1960 till hela 77 procent 1970. Andelen är naturligtvis ännu större i dag.

Men samtidigt kan man konstatera att vi 1970 – det är de senaste siffror som jag har haft tillgång till – ändå hade ca 700 000 lägenheter som inte uppfyllde dagens modernitetskrav och ca 475 000 hushåll som var trångbodda.

Dessa siffror visar också att vi även under resten av 1970-talet måste upprätthålla en hög produktion om vi skall klara en målsättning som innebär att hela det omoderna bostadsbeståndet samt trångbodheten skall vara borta 1980. Vi kan inte, som man från vissa håll vill göra gällande, radikalt skära ned produktionen totalt sett därför att vi råkar ha en del tomma lägenheter på vissa håll i landet. Det problemet måste lösas på annat sätt och beror i mycket hög grad på den snedvridning som i dag råder kostnadsmässigt mellan olika boendeformer, nämligen hyresrätt och bostadsrätt kontra äganderätt.

Därmed, fru talman, har jag kommit in på den bostadspolitiska debatt som förs i dag, nämligen i allt väsentligt en debatt om olika boendeformer.

Då kan man tyvärr bara konstatera att det, kanske mest markant de två senaste åren, har förts en propaganda mot och en systematisk svartmålning av den boendeform som har dominerat 1960-talet, nämligen hyresrätt och bostadsrätt, en svartmålning som saknar motstycke tidigare. Det har sagts att det finns brister i den inre miljön, i den yttre miljön samt när det gäller servicen. För att exemplifiera detta har man plockat ut några enstaka bostadsområden, som i vissa fall inte varit fullständiga, och gjort en generalisering över hela landet. Det är detta som är så allvarligt. För sanningen är ju i stället den, att miljön och servicen i våra bostadsområden i allmänhet är mycket god, och det har konstaterats i undersökningar som har gjorts av bl. a. kommunala bostadsföretag, fast dessa undersökningar har naturligtvis inte givits någon publicitet.

Det är givet att det finns brister i vissa bostadsområden. Det vore väl underligt annars mot bakgrund av den omfattning bostadsbyggandet haft. Men bristfälliga bostadsområden tillhör ändå undantagen, om man vill vara objektiv. Minst lika viktigt är att viljan finns att rätta till de bristfälligheter som existerar. Därför hälsar jag med tillfredsställelse de 30

Torsdagen den
8 november 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

miljonerna som regeringen har föreslagit för en förbättring av miljön i befintliga bostadsområden. Jag vill också uttrycka en förhoppning om att man – om det skulle visa sig att beloppet är otillräckligt – i ett senare skede tillskjuter ytterligare kapital.

Det bör också tilläggas att vi inte hade haft ekonomiska resurser att klara ett bostadsbyggande av den omfattning vi haft om inte huvudparten hade byggts i form av flerfamiljshus.

Problemet är i stället de höga hyror vi av olika anledningar för närvarande har i nyproduktionen i vad gäller hyresrätt och bostadsrätt samt den stora hyresskillnad som i dag råder mellan dessa bostadsformer och äganderättsformen. Det är inte rimligt att en nyproducerad lägenhet med äganderätt skall ha en hyreskostnad som med mellan 30 och 40 kronor per kvadratmeter understiger hyran i en motsvarande lägenhet i ett hyres- eller bostadsrättshus.

Dessa faktorer, dels de höga hyrorna i flerfamiljshusen, dels hyresskillnaderna mellan olika boendeformer och dels den propaganda mot flerfamiljshusen som förts, har lett till en nedgång i antalet påbörjade lägenheter i förhållande till det av riksdagen antagna bostadsbyggnadsprogrammet. År 1972 hade vi ett gap på ca 2 500 lägenheter. Ser man på 1973 års program, vars målsättning är 88 000–98 000 lägenheter, så påbörjades det endast 47 265 lägenheter under perioden januari–augusti. Det är en nedgång med 14 procent jämfört med samma period förra året.

Det här är också en av orsakerna till den stora arbetslöshet vi har haft bland byggnadsarbetarna de senaste två åren, en arbetslöshet som fortfarande är alltför hög.

Man upplever i dag i många kommuner den situationen att det råder ett kraftigt köpmotstånd när det gäller nyproducerade lägenheter som saluförs av självkostnadsföretagen. Samtidigt växer tomtköerna med lavinartad hastighet. Jag är fullständigt övertygad om – och det har jag belägg för – att många människor som i dag söker tomt för att bygga ett småhus inte gör detta för att de i och för sig vill bo i en villa, med de besvär det också för med sig i form av exempelvis gräsmattsklippning, snöskottning, rabattskötsel m. m., utan man vill utnyttja de fördelar rent kostnadsmissigt som i dag råder. Ser man på vilka grupper som nu står i tomtköerna och vilka som flyttar in i de nya villaområdena, så är det oftast de betalningsstarka grupperna, alltså de som har pengar till den kontantinsats som fordras.

Genom den här utvecklingen kommer segregationen i boendet att öka ytterligare, och den kommer att accelerera i allt snabbare takt om inte snabba åtgärder sätts in. Att den här iakttagelsen är riktig visar den produktion som kommit i gång i år. Mer än 50 procent av den utgörs av småhus. Men i den debatt som pågår om olika boendeformer har inte med ett ord nämnts samhällets kostnader i samband med den snabba expansionen av småhusbyggandet. Ser man på kostnadsstatistiken framgår det att produktionskostnaden i medeltal för statligt belånade lägenheter i flerfamiljshus år 1972 var 82 000 kronor, medan motsvarande siffra för gruppbyggda småhus var 148 000 kronor. Skillnaden blir naturligtvis ännu större vid en jämförelse med enskilt byggda småhus. Till

Torsdagen den
8 november 1973*Allmänpolitisk
debatt*

detta kommer den kommunala subvention av småhustomter som än i dag förekommer i de flesta kommuner.

Att vi skall ha valfrihet när det gäller olika boendeformer är jag varm anhängare av. Men den valfriheten har vi inte i dag, eftersom det är faktorer som jag tidigare berört som påverkar människornas val. Valfrihet uppnår vi inte förrän vi har skapat neutralitet i första hand i hyreskostnadshänseende mellan olika boendeformer. Detta är en fråga som måste lösas snabbt.

Min uppfattning delas av Landsorganisationen, som säger följande i sitt yttrande över servicekommitténs betänkande:

”LO kan ansluta sig till uppfattningen att tendensen till ökad kategorisering i boendet sannolikt främst beror på bostadsbeskattningsens brist på neutralitet med avseende på upplåtelseform.”

Jag är medveten om att man inte kan lösa problemet genom att – om jag får använda det uttrycket – klippa till mot egnahemsägarna, eftersom det i dag finns många som just på grund av de gynnsamma avdragsreglerna har kunnat förvärva ett egnahem, utan man måste finna vägar att sänka hyresnivån i lägenheter som upplåts mot hyresrätt eller bostadsrätt. Då kan även självkostnadsföretagen på nytt gå på offensiven och erbjuda nya bostadsmiljöer till rimliga kostnader. Därför är jag personligen mycket tillfredsställd med det delförslag som boendeutredningen nyligen har lagt fram, där man föreslår att bostadsrabatter införs i hus färdigställda 1968 och senare. Visserligen är det här bara ett steg på vägen, men det viktiga är att det är ett steg i rätt riktning.

Det är emellertid också angeläget att man snabbt kommer till en slutlig lösning -- en lösning som, såsom jag ser det, i princip måste innebära att hyran inte skall vara högre i förhållande till inkomsten än att större delen av hushållen kan efterfråga den bostad de behöver enligt de boendenormer som nu gäller utan individuellt bostadsstöd. Samtidigt är jag medveten om att detta är en resursfråga. Men det är också en bostadssocial målsättning värd att eftersträva.

Jag vet att de tre boendeutredningarna arbetar för högtryck, och man inväntar givetvis med stor spänning deras förslag till lösning av frågan om bostadskostnaderna i framtiden.

Det förslag som boendeutredningen nu lagt fram uppfattas naturligtvis inte positivt på alla håll. Det framgår med all önskvärd tydlighet om man läser ledaren i det nummer av tidskriften *Byggnadsindustrin* som utkom den 19 oktober. Där vill man varna regeringen för att låta boendeutredningens förslag föranleda en proposition som enligt tidskriftens mening har udden riktad mot småhusägarna. Det här låter givetvis bestickande om man inte gör ett försök till analys.

I realiteten är det ju så att man framhåller inte detta därför att man ömmar för egnahemsägarna utan därför att man ömmar för sina egna medlemsföretag. Som situationen är i dag finns det goda möjligheter för privata byggföretag och spekulanter att göra stora pengar.

Det är ingen tillfällighet att fler och fler egnahem byggs utan anbuds konkurrens och utan statliga lån för att man skall slippa den besvärande kostnadskontroll som utövas av länsbostadsnämnderna. Ovanligt är inte att egnahem tillkomna på detta sätt är både 30 och 40 procent

dyrare än motsvarande hus byggda av exempelvis självkostnadsföretagen med statlig belåning och anbudskonkurrens. Detta är ett förhållande som inte alls gynnar egnahemsägare. Tvärtom. Därför kan det ifrågasättas om man inte åtminstone temporärt skulle undersöka möjligheterna att införa kostnadskontroll även på egnahem som byggs utan statliga lån. Detta skulle bli en effektiv spärr mot oskäligen spekulationsvinster i småhusproduktionen, vinster som har möjliggjorts just tack vare de gynnsamma avdragsregler som gäller för småhusen med äganderätt.

Fru talman! Med detta har jag mycket kortfattat velat belysa några av de grundläggande problem vi i dag har på vår bostadsmarknad. Det fordras kraftfulla åtgärder för att komma till rätta med dem, åtgärder som syftar till att åstadkomma neutralitet mellan olika boendeformer och på så sätt motverka segregationen. Det skall vara människornas behov och önskemål om boendeform till rimlig kostnad som är avgörande, utan sidoblickar på olika beskattningsregler. Detta är ett grundläggande moment i en socialt inriktad bostadspolitik. Jag är också övertygad om att regeringen snabbt kommer att vidta de åtgärder som krävs för detta.

Fru JOHANSSON (s):

Fru talman! Man skall kanske inte bromsa utvecklingen, men man skall styra den. Ibland råkar man på människor som aningslöst påstår att det inte spelar någon roll vilket politiskt parti som har makten; det är utvecklingen som bestämmer. De inser inte att det viktiga är fördelningen av resurserna, och fördelningen är en i hög grad partipolitisk fråga.

Är bruttonationalprodukten helig? Många talare har varit inne på den frågan i denna långa debatt, nu senast fru Theorin. Naturligtvis är det vår industriella produktion som ger oss möjligheter till reformer. Men det får inte fortsättningsvis vara så att lönsamheten blir det allena saliggörande på bekostnad av den enskilda människans livsvillkor.

För att hänga med i den internationella konkurrensen måste produktionstakten ökas, kostnaderna hållas nere och rationaliseringar tillgripas. Men om denna hets för den heliga lönsamheten och för den ständigt höjda bruttonationalprodukten resulterar i att allt fler människor slås ut, så måste det vara rätt – inte bara humanitärt utan på sikt också nationalekonomiskt – att bromsa upp karusellen. Kanske är det riktigare att lägga resurser på att hålla människor i produktionen och ge alla arbetsföra människor en meningsfull sysselsättning än att bara öka resurserna och sedan använda en stor del av dem till förtidspensioner eller till att på annat sätt klara alla de människor som enligt det kapitalistiska sättet att se inte är tillräckligt lönsamma.

Vi vet att det privata näringslivet inte klarar sysselsättningen i landet. Vi vet att de privatägda företagen generellt inte anser sig ha något ansvar för sina anställda utan endast inför aktieägarna. Det är samhället, staten, som får gå in och ta ansvaret även i de företag som inte är statliga. Det är då logiskt att samhället successivt tar över produktionsmedlen. Först då kan vi också effektivt stoppa ekorrhjulet och se efter vad som ändå på sikt är det verkligt nationalekonomiskt riktiga. Då kan vi skapa ett samhälle där människorna kan leva i lugn och harmoni.

Rationaliseringarna fungerar i dag så att de ökar lönsamheten i

företagen, men de skapar en omänsklig och i längden ohållbar arbetssituation. Naturligtvis skall det i stället vara så att förändringar i företagen i första hand skall sikta till att göra tillvaron drägligare för de anställda. Därmed blir de också ekonomiskt lönsamma för företaget och för nationen.

Uppfattningen att bruttonationalprodukten och lönsamheten måste ökas och rationaliseringarna drivas hårt för att vi skall kunna fortsätta att reformera samhället har blivit så allmänt vedertagen att även de anställda oftast själva tar för givet att det är så och därmed finner sig i förhållandena. Vi måste äntligen tillsammans inse att man skall vända resonemanget helt om.

De flesta är i dag överens om att en stor del av de kommande arbetstillfällena skall finnas inom den offentliga sektorn. Det är helt logiskt. Endast genom en fast utbyggnad av den offentliga sektorn kan vi arbeta fram jämlikheten och tryggheten i vårt framtida samhälle. Vi har i dag brist på personal på i stort sett alla vårdsektorer, kanske framför allt inom socialvård och långtidsvård. Att anställa de personer som behövs kostar pengar, men det ger också arbetstillfällen. Tyvärr har många landsting och kommuner borgerlig majoritet, och det innebär bl. a. att intresset för utbyggnaden av den offentliga sektorn är litet. Det innebär också att man inte satsar på personalresurserna. Man bygger välplanerade vårdhem, men man anställer inte personal så att de rätt tänkta byggnaderna kan fungera. Jag har ett flagrant exempel på detta i mitt hemlän. Det är ju ändå den personliga omvårdnaden som är det viktigaste när det gäller vårdformer, där man vistas längre tid, kanske resten av sin levnad.

Även när det gäller socialvården sparas det på tjänster. Jag har i mitt arbete som nämndeman i länsrätten råkat ut för att nämnden inte kunnat besluta i brådska fall, därför att den sociala nämnd som haft ansvaret inte haft personal nog för att göra de hembesök som krävts för att ge upplysningar om den aktuella situationen. Återigen vill jag påstå att det är i hög grad befogat att förebygga i stället för att ta konsekvenserna av ett felaktigt handlande genom att i efterhand försöka gå in och rätta till. Får kommunernas sociala nämnder den personal de behöver, slipper vi med säkerhet undan en stor ekonomisk satsning i ett senare skede. Det är den ekonomiska sidan. Vad det betyder i mänskliga livsvillkor går inte att mäta — det får man bara försöka tänka sig.

Så länge bristerna är så stora på dessa områden borde ingen kommun där detta gäller få tala om skattesänkning. Det är att vädja till människornas lägre egenskaper, egoism och ansvarslöshet. Skatten skall användas bl. a. för att skapa trygghet och för att åstadkomma jämlikhet. Det är mycket riktigare att tala om vad skattepengarna skall användas till och hur mycket pengar som behövs för att klara det som skall klaras än att tala om hur många ören man skulle kunna tänkas sänka skatten med, om man drog in här eller där på utgifterna. Landsting och kommuner måste besinna sitt ansvar.

Det går inte att tala om hur man vill värna om människans livsmiljö och villkor när man inte är beredd att ta konsekvenserna av denna uppfattning och utföra konkreta handlingar, även när de kostar pengar,

vilket de gör i de flesta fall. Som jag ser det är det oerhört viktigt att vi nu tar under omprövning avvägningen av den kortsiktiga lönsamheten kontra de mänskliga behoven. Jag är medveten om att det här blir kollision mellan de privata ägarintressena å ena sidan och arbetarna och deras företrädare å den andra, men den striden får vi naturligtvis ta. Det är lång väg än innan vi skapat det samhälle vi drömmer om. Det tar lång tid när man går den demokratiska vägen. Det är långsamt, arbetsamt och tungrott med demokrati, men det är det enda sätt att arbeta på som håller. Men nu måste tiden vara inne för demokrati i arbetslivet, så att vi därigenom inifrån kan reformera vårt näringsliv. Då kan goda livsvillkor för människorna kombineras med lönsamhet på sikt.

I detta anförande instämde fru Theorin, fru Normark och fru Hansson (samtliga s).

Herr LARSSON i Staffanstorp (c):

Fru talman! Jag hade avsett att tala litet om skolans problem, men jag skall försöka korta ned mitt anförande avsevärt nu i debattens slutskede.

Efter decennier av reformerande på utbildningspolitikens område börjar vi i dag se en färdig organisation för skolan. Det bör nu finnas förutsättningar att ge alla ungdomar en bra utbildning till gagn för deras utveckling och förmåga att finna meningsfulla verksamheter i samhället

Kompletteringar inom organisationen avseende skolans miljö, ekonomiska och personella resurser är dock högst nödvändiga. Redan 1964 motionerade vi från centerns sida om en obligatorisk förskola. Riksdagen biföll vår motion, men sedan dess har frågan förhalats genom år av utredningar och beredningar så att vi först denna höst har tillfälle att lägga även denna bit till skolorganisationen. Det finns anledning att slå fast att utan en förskola blir den övriga skolorganisationen inte fullständig. Jag vill också gärna peka på nödvändigheten av att skolan blir den framtida huvudmannen för förskolan.

Jag uppmärksammade en artikel häromdagen i Dagens Nyheter, där författaren undrade över var centern står visavi kyrkans möjligheter att anordna förskola. Jag vill hänvisa till vår partimotion, som visar på sådana möjligheter som efterlystes i artikeln.

Även om alltså den yttre organisationen för skolan nu börjar bli färdigbyggd återstår mycket av arbetet med att ge skolan och utbildningen ett innehåll som är i överensstämmelse med de allmänna principer som dragits upp. Det gäller t. ex. att ge högstadiet en bättre balans mellan praktik och teori, så som vi från centern krävde i en motion och riksdagen även beslutade om för ett år sedan. Det är nödvändigt att ungdomen får kunskap om vanliga praktiska yrken och vad de innebär även under sin skoltid. LUG sysslar med en översyn av läroplanerna. Det vore bra om den nye utbildningsministern såg till att kraven i motionerna och det som riksdagen beslutat i enlighet med utbildningsutskottets hemställan i detta fall bleve effektuerat.

Att det finns problem när det gäller arbetsformer och innehåll i skolan visas främst av att många elever reagerar negativt inför skolarbetet. Vi har skolk, olika disciplinära problem, mobbing osv. Detta kan inte

accepteras. Vi måste skapa en skola där alla har en positiv motivation för verksamheten. Vi måste samtidigt se till att denna skola har resurser att hjälpa de elever som har det svårt av den ena eller andra orsaken.

Ett omfattande reformarbete vad gäller de inre funktionerna förbereds inom SIA-utredningen. Jag vill påpeka att den kommer att bli färdig under nästa år.

För att verksamheten i skolan skall kunna anpassas efter de lokala förutsättningarna fordras att man lokalt har större möjligheter att flexibelt använda de resurser som ställs till skolans förfogande. Man måste ha möjlighet att göra insatserna där de bäst behövs. Den bedömningen kan endast göras i skolstyrelserna och i de enskilda rektorsområdena och skolorna. En decentraliserad beslutsprocess i skolan ger förutsättningar för ett effektivare utnyttjande av tillgängliga resurser. I detta sammanhang måste idén om arbetslag i skolan tas till vara.

Fru talman! I detta sammanhang vill jag säga några ord om de förslag regeringen presenterat riksdagen, innebärande att 30 miljoner kronor ställs till förfogande för insatser i skolorna. Det är främst storstadsområdena och områden med stora invandrargrupper som skall komma i åtnjutande av dessa medel. Det finns inget att invända mot detta. Men nog är det litet märkligt att regeringen är beredd att – utan någon närmare precisering av hur pengarna skall användas, vem som skall besluta om detta och på vilka grunder bidrag skall ges – göra en sådan här medelsanvisning. Det finns anledning att under riksdagsbehandlingen rätta till viss löslighet i skrivningen, men också att ge visst utrymme för åtgärder som kan röra andra problem i skolorna, som dock inte har tagits upp i propositionen. Jag tänker på nedläggningen av skolor och förhindrande av sammanslagning av klasser. Centern vill använda ytterligare 5 miljoner kronor till att förhindra viss sådan skolnedläggning. Jag kan nämna den riksbekanta Markittaskolan. Andra likartade nedläggningar hotar även mitt i storstaden. Genom kontorisering och annat skapas sådana här problem.

En viktig utgångspunkt när man formar utbildningssystemet måste vara den återkommande utbildningen. Vi har under senare år fått en värdefull utveckling åt detta håll. Jag kan peka på att det numera inte är självklart att gå från gymnasiestudier till universitet och högskolor för att endast uppnå viss examen. De som studerar eftergymnasialt studerar allt oftare för att uppnå en meritering för ett visst yrkesområde. Även på det akademiska området får vi uppenbarligen en mera balanserad utveckling. Det här är en intressant situation i utbildningspolitiken som det finns anledning att återkomma till när vi så småningom skall ta ställning till U 68:s förslag.

Fru talman! Låt mig till sist beröra ett mera lokalt problem som samtidigt är av riksomfattande karaktär. Jag tänker på ett av de mest olycksaliga beslut regeringen presenterat folket i vårt land under det senaste decenniet. Det gäller avtalet med Danmark om att en flerfilig motorledsbro skall byggas mellan Malmö och Köpenhamn.

Att bygga denna efter ett förslag som utretts under förhållanden som ligger så långt tillbaka som 1967 är inte välbetänkt. Vår samhällsstruktur har under senare år genomgått en snabb utveckling. Miljöaspekterna väger

Torsdagen den
8 november 1973

*Allmänpolitisk
debatt*

nu mycket tungt vid bedömningen av utvecklingen. Inga sådana synpunkter har över huvud ingått i övervägandena vid 1967 års utredning. Opinionsen kräver i dag ännu effektivare skydd mot exploatering av mark och vatten. Särskilt betänksamma är vi i dag mot de stora befolkningsskoncentrationerna. Utvecklingen av vår energiförsörjning talar nu starkt för byggandet av kollektiva energisparande färdmedel. Det är därför vi från centern föreslår i första hand järnvägstunneln som det bästa alternativet. Båttransporter är – det bör påpekas – sex gånger mindre energikrävande än biltransporter. Men låt oss beakta de nya förhållanden som både miljö- och energiproblem gett oss innan vi rusar åstad för beslut.

Brons placering söder om Malmö inger även starka betänkligheter. Låt mig ta ett exempel. I Malmö hamn skall man enligt uppgift nu bygga en ny godsterminal för lastbilar. Från hamnen till brofästet i söder vid Limhamn är vägvståndet endast några kilometer. Vägförvaltningen vill bygga ut vägen dit med fyra filer för att kunna ge en god transportmöjlighet. Enligt uppgifter i pressen säger Malmö kommun nej till detta. Transporterna får inte gå genom staden, och det kan man kanske förstå. Biltransporterna skall därför hänvisas ut till den rundväg kring Malmö som utgöres av västkustvägen med förlängning av yttre ringvägen kring Malmö och så ut till bron, en merkörning av ca 2 mil.

Brons placering vid Limhamn kräver stark utbyggnad av just sådana stora huvudledsvägar runt Malmö. Dyrbart och föga klokt.

Den motortrafik som fortsätter över Öresund går i dag till två tredjedelar över Helsingborg. I stor utsträckning, om den kan få fortsätta, skall den alltså ledas till en bro söder om Malmö. Är det klokt? Det växer i dag fram en allt starkare opinion mot det felaktiga alternativet till broförbindelse som de båda regeringarna kommit överens om.

Tyvärn har på sistone även moderatledaren ingripit och fått sitt parti i huvudsak med på detta felaktiga alternativ. Jag skall inte analysera bevekelsegrunderna härför, men allt flera av de svenska medborgarna börjar inse att regeringen när det gäller brobygget har fel i sina planer, vilka beklagligt nog tycks sammanfalla med dem som herr Bohman har. Uppenbarligen är dessa bevekelsegrunder mera sammanfallande med storkoncentrationens spekulationer än hänsyn till folk och miljö. Enligt tidningsuppgifter i Sydsvenska Dagbladet börjar redan nu starka utländska kapitalintressen uppträda på den svenska fastighetsmarknaden. Dessa etablerar sig givetvis här i första hand för egen vinnings skull. Om det nu blir politisk majoritet för den felplacerade bron, hoppas jag dock att denna majoritet i varje fall inte motsätter sig den skyddslagstiftning i olika hänseenden som säkerligen kommer att bli nödvändig i en rätt snar framtid.

Herr HAGNELL (s):

Fru talman! Det hör till det oundvikliga i politiken att dagshändelserna står i centrum. Nyhetsmedia levererar de senaste aktualiteterna och politikerna försöker hänga med. Det löpande arbetet fyller på det sättet praktiskt taget all tid. Systemet har sina nackdelar.

De omedelbara och kortsiktiga besluten dominerar, de långsiktiga

bedömningarna och den medvetna långsiktiga politiken försummas. Det är beklagligt eftersom det är den långsiktiga, tekniska och kommersiella internationella förändringen som har och kommer att ha de djupaste och hårdaste effekterna på vårt samhälle. Det är den långsamt rullande, skenbart oemotståndliga utvecklingen som på två generationer har förändrat det svenska samhället från ett jordbrukssamhälle till ett industrisamhälle.

Det skedet hör redan till historien. Det är denna långsamt rullande förändring som vi nu är inne i, bort från industrisamhället över till något som vi inte riktigt vet vad det innebär och som i brist på bättre kallas för icke-industrisamhället eller det efterindustriella samhället. Inte heller det samhället kommer att vara något bestående, bara något som i sin tur kommer att sopas åt sidan av vad som kallas utvecklingens krafter. När förändringen rullar fram söker människorna trygghet. Ofta söker de den i det för ögonblicket bestående. Ibland söker de tryggheten genom att drömma sig tillbaka till ett samhälle som har varit och aldrig mer kommer igen.

De politiska partierna söker nå människorna och söker återspegla deras förhoppningar om trygghet. Det finns emellertid ingen trygghet att få från det förgångna; det är också fåfängt att försöka fästa tryggheten vid det nuvarande, som också snart kommer att vara borta. Tryggheten för de enskilda människorna och tryggheten för samhället finns bara i en riktning – tryggheten ligger i förändringen, i att bemästra förändringen.

Kännemärket för en god politik som i det långa loppet skall kunna ge människorna trygghet inför de snabba, hårda för att inte säga hänsynslösa förändringar som framtiden tvingar på oss är därför att i tid ta fram en så långt möjligt riktig bedömning av den långsiktiga utvecklingen och på den grunden samla människorna kring en medveten långsiktig politik, som är uppbyggd för att på vissa punkter motbalansera de negativa följderna av en ohämmad utveckling men som på andra avgörande punkter tar vara på utvecklingsmöjligheterna och inriktar dem på att stärka utvecklingens krafter.

Den kortsiktiga, dagsaktuella, dagsländeaktiga politiken måste i en demokrati ha sitt. Men den nödvändigheten får inte försumma den ännu viktigare nödvändigheten: en långsiktig medveten politik inför de långsiktiga förändringar som med oerhörd styrka håller på att förändra själva grundvalarna för det nuvarande samhället. En långsiktig politik fordras för att förbereda de resultat som är nåbara endast på lång sikt.

Den liberala politiken, som präglade sekelskiftets västerländska samhälle, fyllde en viktig funktion i den långsiktiga samhällsutvecklingen. Den var uttryck för de samlade nedbrytande krafter som riktades mot det gamla skråsamhället och mot de skrankor som i århundraden hade präglat det samhälle som var uppbyggt på de fyra socialt hårt åtskilda stånden. Den liberala politiken förmådde emellertid inte ställa om sig för att lösa problemen i mellankrigstidens samhälle. Därför växte sig de krafter starka som bättre svarade mot den nya tidens krav inför de sociala problem och arbetslöshetsproblem som fanns i mellankrigstidens industrisamhälle. Med en beklaglig parentes satt av andra världskriget kunde denna politik i vårt samhälle gå vidare under den fortsatta industriella

utvecklingen som följde under årtiondena efter andra världskriget. Nu har det svenska samhället liksom tidigare det amerikanska drivit in i en ny utvecklingsfas. Om några år kommer också andra västerländska industrisamhällen att stå inför den förändring som nu tvingat sig på oss.

Den långsiktiga utveckling som vi nu sedan slutet av 1960-talet är inne i utmärks av att vi håller på att föras bort från industrisamhället över till det efterindustriella samhället. Därför hör det mer till den långsiktiga politikens uppgift att bedöma människornas situation i det efterindustriella samhället men också att dessförinnan ta upp nödvändigheten att samhällspolitiskt behandla en annan fas nämligen den som ligger mellan det industriella samhällets epok och det efterindustriella samhällets.

Nu gäller det för oss att rätt bedöma hur själva förändringen mellan industrisamhället och det efterindustriella samhället kommer att påverka situationen, dels för de människor som sitter fast i industrisamhället och dels för de människor som ännu inte hunnit slå rot där.

Vi behöver inte i det här ögonblicket dra en klar tidsgräns mellan industrisamhället och det efterindustriella samhället. Avgörandet för oss nu är om vi är på det klara med att vi är inne i en utvecklingsfas, som snabbt kommer att riva ner det gamla samhället, ändra livssituationen och arbetsmöjligheterna för hundratals familjer i vårt land eller om vi inte är på det klara med det. Vi står i början av ett nytt skede, ett nytt skede med nya förutsättningar, ett nytt skede som fordrar en ny politik. Framför oss har vi ett skede där det inte finns någon trygghet för sysselsättningen och inte någon social balans att hämta från det gamla samhälle som nu håller på att rivas ned. Det är ett skede som kommer att sträcka sig genom några årtionden. Den liberala politiken förmådde inte ställa om sig för att lösa mellankrigstidens problem. Den fördes åt sidan, andra krafter tog vid.

I den långsiktiga utvecklingen står vi nu alltså inför nästa skede. De krafter som förmådde lösa 1930-talets problem och vidareutveckla tryggheten och den fulla sysselsättningen i efterkrigstidens industrisamhälle tvingas nu att ställa om sig för att kunna lösa industrisamhällets avvecklingsproblem och samtidigt omställningsproblemen inför det nya som skall komma. Ett ödesval ligger därför i tiden: att ställa om sig för det nya eller föras bort från arenan.

Nu är det den långsiktiga politikens hårdaste skyldighet att ge människorna psykologisk stabilitet och materiell trygghet i den nya utvecklingsfas vi kommit in i. Även om mycket är bättre i det svenska samhället än det är på andra håll i världen, så är det inte kring den saken utan kring de nya problemen som tornar upp sig framför oss som den långsiktiga politiken måste handla. Industrisysselsättningen sjunker: textilindustrin har minskat sin sysselsättning till hälften på en 20-årsperiod. Den kommer av allt att döma att fortsätta att gå ner ytterligare från 100 000 jobb till ca 40 000 jobb på en 25-årsperiod. Skoindustrin, glasindustrin, porslinsindustrin har under samma tid visat väl så kraftig nedgång.

Nyare är emellertid samma tendens inom järnindustrin där på sju år fram till våren 1973 antalet årsarbetare gått ner från 47 000 till litet över 40 000. Det är mer än 15 procent av alla jobb som försvunnit på de sju

åren. Skogsindustrin rationaliserar, nya jobb har kommit främst inom kommunal och statlig service.

Om vi ställer samman den utveckling som skett från 1965 med de beräkningar som är gjorda i långtidsbudgeten fram till 1977, finner vi att på de 12 åren försvinner 350 000 jobb netto från jord, skog och industri och tillkommer 400 000 jobb netto inom offentlig service.

Det är inte alltid samma människor som förlorar de gamla jobben och som får de nya. Däri ligger omställningens problem. Skogslänen visade mellan 1965 och 1970 att 45 000 jobb försvann, netto, mest i skog och jordbruk. Men ca 7 000 jobb av de som försvann, försvann inom industrin. Under innevarande femårsperiod, 1971–1975, tror jag att det finns skäl att räkna med att 50 000 jobb netto kommer att försvinna inom skogslänen, därav ca 10 000 inom industrin. Det räcker inte att förklara denna nedgång med att den till stor del sker genom naturlig avgång. Vad som behövs för att skapa trygghet i den långsiktiga utvecklingen är ett naturligt tillflöde av lika många jobb; framför allt är det nödvändigt för att ungdomen skall kunna växa in i samhälle och näringsliv.

Befolkningen i skogslänen uppgår till sammanlagt 1,7 miljoner. Den befolkningen minskade under åren 1960–1972 med 52 000 personer. Många kanske säger att det inte var någon större förändring. Men om man går djupare i siffrorna avslöjar de ett allvarigare problem, nämligen att under samma tid antalet ungdomar under 20 år minskade med 85 000 och de som var över 60 år ökade med 77 000 personer. Om inte denna pågående befolkningsomvandling i tid stoppas genom en tillräckligt omfattande näringspolitik – som resulterar i att vi får tillbaka, i nya former, de jobb som går förlorade – kommer denna utveckling att förvandla de problem, som nu är industrisysselsättningsproblem, till ännu allvarigare problem, nämligen sociala. Varken ungdomen eller den välutbildade arbetskraften stannar och väntar på nya jobb. De nya jobben måste fram innan avfolkningen sker, sedan är det för sent. Till de åtgärder som behövs, inom ramen för en långsiktigt medveten näringspolitik, hör en betydligt kraftigare näringspolitisk satsning än som möjliggörs genom de bidrag på 95 miljoner kronor per år som lokaliseringsspolitiken innebär. Att hålla ett enda stålverk modernt utrustat kostar 200 miljoner kronor per år utan att det leder till någon ökad sysselsättning. Att skaffa nya arbetsplatser inom järnverk och pappersindustri kostar över 1 miljon kronor per styck. Lokaliseringssbidraget borde i stället för 95 miljoner kronor per år ligga på samma nivå och undergå samma utveckling som u-landsbidragen, vilka snart kommer att vara uppe i 2 000 miljoner kronor per år.

Små framsteg som nu kan åstadkommas är välkomna, men vi kan inte driva en politik som är för begränsad, för långsam och för sen och ändå hoppas på en gynnsamm utveckling inom två tredjedelar av Sverige som de s. k. skogslänen omfattar. Skall vår sysselsättningspolitik lyckas fordras det inte bara mera pengar, utan en annan smidigare och snabbare organisation, mindre byråkrati än vi har nu. Och det fordras ett betydligt bättre samarbete ekonomiskt och organisatoriskt mellan den centrala organisationen och den regionala, om vi i tid skall kunna möta de

svårigheter som sysselsättningsomläggningen och rationaliseringen i våra råvaruindustrier och basindustrier drar med sig.

Inte ens den högkonjunktur, som vi nu har, har löst oss från de sysselsättningsproblem som möter stora grupper av människor, däribland många ungdomar. Den högkonjunktur vi har kommer inte att vara beständigt. Problemet allvar kommer antagligen att stå ännu klarare för oss om något år. Redan nu planerar länsarbetsnämnderna för de arbetslösa, som skall sättas i beredskapsarbete och hjälpas på andra sätt; inte bara under den närmaste vintern utan också för den vinter som följer därefter. En av de åtgärder som behövs för att få ett bättre samspel mellan den centrala och den lokala regionalpolitiken är klara direktiv om hur många arbetsplatser och till vilket belopp per arbetsplats som de centrala myndigheterna är beredda att hjälpa fram ny sysselsättning inom varje region för det närmaste året och för de närmaste åren. Som det nu är, går det ofta lång tid, då det råder ett osäkerhetstillstånd, mellan förberedelserna för de nya jobben och fram till dess ansökning om lokaliseringsbidrag kan lämnas in. Det är möjligt att åstadkomma betydligt bättre resultat för sysselsättningen, om vi under det skedet hade klara normer för den centrala statsmaktens stödåtgärder.

Det borde också vara möjligt att resonera på följande sätt: Statsmakterna är beredda att i norra delen av stödområdet hjälpa lätt industrisysselsättning genom en insats av 70 000 à 75 000 kronor per arbetsplats, såsom fallet varit med Algots och Eiser, upp till ett antal av låt oss säga 4 000 arbetsplatser under en treårsperiod eller fyraårsperiod. Motsvarande siffra för södra delen av stödområdet borde kunna anges till förslagsvis 40 000 à 50 000 kronor för lätt industri och 100 000 kronor för tyngre industri, allt begränsat region för region till det antal arbetsplatser som regeringen tillsammans med arbetsmarknadsmyndigheterna är beredd att fixera. Då finns det en möjlighet att koppla ihop den centrala politiken med den regionala planeringspolitik som statliga myndigheter, kommuner och vissa organisationer nu är ålagda att fullfölja inom regionerna.

De fyra nordligaste länen får främst genom statsmakternas försorg tillfälle att dela 35 miljoner kronor årligen från Norrlandsfonden. De tre södra skogslänen borde få något av en motsvarande möjlighet för att möta de sysselsättningsproblem som också där håller på att utvecklas i allvarlig riktning. Om vart och ett av de fyra nordligaste länen på det sättet disponerar över 8 à 9 miljoner kronor, så borde de södra skogslänen kunna få förslagsvis 5 miljoner kronor vardera. Därmed har de möjlighet att förstärka egenkapitalet i de mindre och medelstora företagen. Detta är ofta en förutsättning för att man skall kunna gå vidare och i nästa steg få rätten till lokaliseringstöd genom AMS eller företagarföreningen. Utan tillräckligt egenkapital ges det inga stödåtgärder och därmed blir det en sämre sysselsättningsökning än det borde vara.

De statliga företagsgrupperna, såväl bolagsgruppen som affärsverksgruppen, vilka tillsammans sysselsätter 200 000 personer, borde åläggas en mera expansiv sysselsättningspolitik i de norra två tredjedelarna av landet. De borde kunna åläggas att återvinna de mer än 10 000 jobb som

de statliga företagen rationaliserat bort netto i de fyra nordligaste länen enbart under 1960-talet. De statliga företagsgrupperna bör tillförsäkras inte bara hjälp med pengar till att modernisera och utvidga sig själva och sina företag utan också åläggas att gå ut med gemensamma projekt med pengar som statsmakterna måste ställa till förfogande för att i god tid påverka sysselsättningen och på det sättet samköra med andra företag inom regionerna.

Hur bra det kommande servicesamhället än blir för de människor som då lever, måste all service betalas med hjälp av de människor som arbetar inom produktionen. Också servicesamhället kommer att behöva stöd från produktionen. Offentlig service skall betalas med hjälp av skatter, privat service med hjälp från priser. Ute i världen kommer industriproduktionen att växa. Det är en svår men ingalunda omöjlig uppgift för oss att driva en medveten långsiktig näringspolitik i syfte att hindra den snabba nedgång i industrissysselsättningen som vi nu har framför oss. Och nedgången kommer att bli ännu tydligare, när högkonjunkturen slår om till en lågkonjunktur, inom vissa branscher kanske om något år. Men med en medveten långsiktig sysselsättningspolitik, genom industrisatsning kan vi hindra att omställningssvårigheterna blir onödigt stora för industrins anställda och också få tid på oss att rationalisera såväl den offentliga som den privata serviceverksamheten, så att den inte behöver växa oss över huvudet. Låter vi utvecklingen gå som den nu går, kommer vi redan 1977 att ha ett samhälle där vi på varje anställd inom industrin, han må vara arbetare eller tjänsteman, har en anställd i offentlig tjänst och en och en halv i privat service.

Vi står inför ett ödesval, som jag nyss har sagt. Vi har att välja mellan att ställa om oss inför de nya arbetsuppgifterna eller föras bort ifrån arenan och låta andra krafter ta vid. Jag har i många år arbetat för att vi i tid skall inse den utveckling som vi kommit in i och för att vi organisatoriskt, ekonomiskt och personellt i tid skall förbereda oss för det som nu börjar.

Politik är att förverkliga ett bättre samhälle. Första förutsättningen är att inse vart den långsiktiga utvecklingen är på väg. Den andra förutsättningen är att i tid förbereda en långsiktig kritik som motbalanserar de negativa verkningarna av de förändringar som förestår men på andra avgörande punkter tar vara på utvecklingens möjligheter och där stärker utvecklingens krafter. I den situationen står vi nu.

Herr NORDGREN (m):

Fru talman! De mindre och medelstora företagens situation har uppmärksammats alltmer i den politiska debatten. Så har skett även i den här allmänpolitiska debatten, speciellt under gårdagen men även i dag. Statsministern och finansministern gjorde i går gällande att regeringen genom sin näringspolitik medverkar till att just denna sektor inom svenskt näringsliv ägnas ett alldeles särskilt intresse och att man skapat betydande förbättringar för de mindre och medelstora företagen. Mot den bakgrunden skulle jag gärna, fru talman, vilja anföra några synpunkter för de mindre företagens vidkommande.

Dessa företag är en betydelsefull del av det svenska näringslivet. Det är

väl ingen som vill bestrida det, hoppas jag. Inom handel, hantverk, industri och service svarar företag med upp till 50 anställda för ca 41 procent av den totala sysselsättningen inom de nämnda branscherna. Det är därför med all rätt som debatten nu kommit att röra sig alltmer om de här företagens situation. Det är ett viktigt steg på väg mot en mer realistisk näringspolitisk debatt, en debatt som omfattar hela det svenska näringslivet och inte bara en del av det.

Än så länge tycks emellertid, tyvärr, diskussionen om de här företagens ställning i huvudsak ha begränsats till allmänna välvilliga uttalanden om deras värde för samhällsekonomi och sysselsättningen, ibland kombinerade med ett beklagande över att de mindre företagen befinner sig i ett trångt läge. Men det är ett beklagande som då det har kommit från regeringshåll ofta varit förenat med åtgärder på det näringspolitiska området som ytterligare har försvårat de mindre och medelstora företagens position.

Det finns många exempel på sådana åtgärder, men jag skall bara beröra ett par som är aktuella just nu under höstriktsdagen. Den ena är den nya aktiebolagsstiftningen som antogs av vårriksdagen, kombinerad med det nu på riksdagens bord liggande förslaget om höjning av aktiekapitalet för redan registrerade aktiebolag från 5 000 till 50 000 kronor. Det är inte så lätt för ett mindre företag med den lönsamhet vi har i dagens läge att på kort tid skaffa fram 45 000 kronor. Den andra är den föreslagna lagen om anställningsskydd. Vi har ingenting emot anställningsskydd. Det är klart att det skall finnas. Men helt naturligt, fru talman, kommer den lagen att vara särskilt besvärande för de mindre och medelstora företagen. Det kan vi inte bortse ifrån.

I valrörelsens slutskede presenterades en del preliminära siffror från industristrukturutredningen som skulle visa – vi hörde litet grand om det i går också – att lönsamheten i näringslivet, även för de mindre företagen var god – t. o. m. mycket god tyckte jag att finansministern ville göra gällande. Utredningsresultatet var milt sagt överraskande för de tiotusentals småföretagare som kämpar med sjunkande lönsamhet. Men kritiken mot utredningens beräkningsmetoder blev snart så hård att man enligt Dagens Nyheter – dock först på själva valdagen – från utredningens sida fann för gott att medge att man använt tvivelaktiga beräkningsmetoder. För övrigt kan noteras att utredningen t. o. m. själv säger, i sin preliminära första rapport, att beräkningsmetoderna är så pass tvivelaktiga att man inte kan göra några rättvisande jämförelser mellan grupper av företag med olika storlek. Anmärkningsvärt nog kom utredningens medgivande alltså först på valdagen.

Den aktuella statliga utredning som behandlar järn- och metallmanufakturindustrin, en typisk småindustribransch, visar med all önskvärd tydlighet att problemen med den låga lönsamheten är en realitet för en lång rad mindre företag, även de som drivs verkligt effektivt och rationellt. Utredningen tar framför allt upp tre problem som gäller järn- och metallmanufakturföretagens möjligheter att överleva och vidareutvecklas: lönsamheten, självfinansieringen och generationsskiftesproblemen. Lönsamheten är låg och har minskat, självfinansieringen har sjunkit till en otillräcklig nivå och arvsskatternas storlek gör att även

lönsamma och framgångsrika företag tvingas eller kan tvingas till nedläggning i samband med generationsskiften.

Vi kan till den bekymmersamma situationen för de existerande företagen lägga den bristande nyetableringsviljan, som vi alltför ofta får vittnesbörd om när vi träffar medlemmar från våra organisationer. Ett livskraftigt näringsliv förutsätter förändringar och nyföretagande, men antalet personer som i dag vill ge sig in på verksamheten som företagsledare är lätt räknade. Detta är ett mycket allvarligt förhållande, som kan få långtgående konsekvenser sett i ett något längre tidsperspektiv. Småföretagen svarar, som jag sagt, för en betydande del av sysselsättningen i samhället, och i ett ansträngt sysselsättningsläge framstår det som särskilt angeläget att de mindre och medelstora företagen skall ges goda utvecklingsmöjligheter.

Utvecklingsmöjligheter skapas enligt vår erfarenhet genom konkreta åtgärder för att stärka lönsamheten, självfinansieringsgraden etc. för de mindre företagen och självfallet för företagsamheten i allmänhet. En gynnsam miljö för företagande skapas genom en företagsvänligare attityd från myndigheter och institutioner än den som för närvarande visas.

Fru talman! Jag anhåller faktiskt att härefter få ta ytterligare ett par minuter i anspråk med anledning av ett besked som jag fått helt nyss från min hemkommun.

Med kraft har de kommunala myndigheterna i Söderhamnsregionen fört fram regionens krav på att därvarande lasarett skall få fortleva som normallasarett. Inget i laga ordning fattat beslut har lagt hinder i vägen för förvaltningsutskottet i landstinget att villfara denna önskan. År efter år har emellertid Söderhamnslasarettets status och arbetsvillkor försämrats. Just nu har vi i kammaren närvarande söderhamnare fått beskedet att man förbereder en nedläggning av lasarettet om 14 dagar. Hela lasarettet skall stängas, och ineliggande patienter skall flyttas över till andra sjukhus inom en region på ca 5 eller 10 mils omkrets.

Till invånarnas, för att inte tala om patienternas och de anställdas, förtvivlan över sakfrågans utveckling fogas också oron över tillvägagångssättet, som ej upplevs som förenligt med den medborgerliga uppfattningen om samhällsarendens behandling.

I Söderhamns kommun verkar åtskilliga tiotusental medborgare. Några av länets större och mest utvecklingsbara industrier har sitt hemvist där. En del av dem planerar utbyggnad för att skapa ökad sysselsättning, men försämras servicen på ett så viktigt område som sjukvården kommer det naturligtvis på nytt att övervägas om man är intresserad av en fortsatt utbyggnad av vederbörande företag.

Där verkar dessutom både mindre och medelstora industrier samt hantverks- och serviceföretag. Söderhamn är också ett centrum för en ganska stor köpenskap. De kommunala aktiviteterna är framåtriktade. Kommunen är bärare av utomordentliga naturliga möjligheter till förkovran och utveckling. I den av regeringen framlagda planen för den regionala strukturen, som antogs av 1972 års höstriksdag, är Söderhamn ett regionalt centrum, som bland andra servicefunktioner förutsätts ha ett lasarett.

Som så mycket mera beklämmande upplevs den försämring av

trygghet och samhällsservice som utarmningen av sjukvårdsresurserna innebär. Vi medborgare i Söderhamn anser faktiskt alla, oavsett politisk åskådning, att det är ett rimligt krav att vårt lasarett bereds möjlighet att fortleva som normallasarett och att det bemannas på adekvat sätt för att kunna fullgöra sina vitala samhällsuppgifter.

Med de här orden, fru talman, har jag redan i dag velat hemställa till regeringen, i första hand till socialministern, att man skall medverka till att denna nedläggning icke kommer att ske, utan att vi i enlighet med av riksdagen antaget regionalpolitiskt handlingsprogram får behålla vårt normallasarett i Söderhamnsregionen.

Herr ÖSTRAND (s):

Fru talman! I likhet med herr Nordgren vill jag till kammarens protokoll få antecknat att jag beklagar den situation som har uppstått på Söderhamns lasarett. Jag tycker att det är beklämmande att Gävleborgs läkarförening med utomparlamentariska metoder indirekt försöker påverka dem som söker överläkartjänsten vid kirurgiska kliniken på Söderhamns lasarett i syfte att få en nedläggning till stånd. Även läkarföreningen bör acceptera de demokratiska spelregler som innebär att det är de politiskt valda förtroendemännen i landstinget som har att besluta om sjukvårdsorganisationen i länet. Landstinget har slagit fast att Söderhamns lasarett skall finnas kvar och vidareutvecklas på samma villkor som länets övriga sjukhus. Ett sådant beslut bör också läkarföreningen lojalt ansluta sig till i likhet med övriga personalorganisationer. Läkarna är ändå bara en liten grupp av all den personal som finns på ett sjukhus och som kan drabbas mycket hårt genom denna typ av aktioner. Även för regionens invånare kan följderna bli mycket svåra.

Fru talman! Jag beklagar livligt den situation som har uppstått.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Fru talman! Kan rättvisan vänta? Den frågan har aktualiserats på flera hundra platser i vårt land under den gångna veckan. Kring det temat har samlats representanter för de kristna kyrkorna och samfunden i vårt land till ett studium av och ett engagemang kring de internationella rättvisefrågorna och den kristna kyrkans ansvar för dessa.

Den ekumeniska u-veckan går tillbaka på diskussionen i samband med det stora kyrkomötet i Uppsala sommaren 1968 och på en rekommendation från det kristna riksmötet i Göteborg 1972. Där beslöts att söka stimulera de lokala församlingarna att fördjupa sitt internationella engagemang och intensifiera ansträngningarna att informera och väcka medvetenhet om u-ländernas situation och det svenska folkets ansvar. Fem delämnena har behandlats under veckan, nämligen Frälsning i dag – Kamp mot rasismen – Ökat utvecklings-samarbete – Rättvis världshandel och slutligen Nya livsstilar – ett rättfärdigare samhälle.

Bakom allt detta ligger en växande medvetenhet om att utvecklingsbegreppets innebörd inte kan anges enbart i ekonomiska termer. Utveckling är inte en fråga bara om ekonomisk tillväxt utan också om rättvisa och självständighet, och av dessa tre målsättningar för utvecklingsprocessen har kyrkorna satt rättvisan i centrum.

I förberedelsematerialet för den ekumeniska u-veckan har framhållits, att det inte kan vara kyrkans uppgift att tro sig sitta inne med enkla lösningar på världens stora frågor. Men den primära uppgiften är att kritiskt och konstruktivt och utifrån en kristen helhetssyn på världen och människan granska vad som sker i de mångskiftande politiska och ekonomiska sammanhangen och att sedan leva och handla efter det. I det program för kyrkans insatser i internationella rättvisefrågor som har skisserats nämns fem punkter:

studiearbete kring kristen tro och dess konsekvenser,

informations- och opinionsbildning för att medvetandegöra människor om både fakta och moraliskt ansvar,

granskning av kyrkans eget u-landsengagemang både när det gäller metoder och målsättning, kriterier och prioriteringar,

ståndpunktstagande, påtryckning och aktioner i syfte att skapa opinion och påverka den allmänna opinionen,

krav på en förändrad livsstil med andra behov och andra konsumtionsmönster i det dagliga personliga livet.

I de många möten som har anordnats ute i landet med deltagande av många aktiva politiker och många kyrkomän har en rad konkreta frågor diskuterats.

Hur bedrivs bäst kampen mot rasismen i vårt land? Stöd till befrielseströrelserna i södra Afrika ges numera av både den svenska staten och av kyrkorna. Men det måste kompletteras med en granskning av svenska företags investeringar i dessa länder. Svenska ekumeniska nämnden har därför inlett en omfattande aktion i syfte att kartlägga det svenska ekonomiska engagemanget i södra Afrika för att sedan mot bakgrund av detta material pröva frågan om man skall kräva att de svenska investeringarna dras tillbaka eller om man skall ställa bestämda krav på de företag som engagerat sig i södra Afrika att mera målmedvetet försöka förändra de ekonomiska och sociala villkoren för de svarta. Den aktionen beräknar vi kunna redovisa under våren 1974, varvid de svenska kyrkorna och samfundet kommer att få ta ställning till förslag och rekommendationer i syfte att skärpa kampen mot rasismen.

Diskussionen kring livsnivå kontra levnadsstandard har aktualiserats på nytt. Den livsstil vi väljer bör vara sådan att den påverkar människornas situation och inger hopp i en värld där många förgås under trycket av all omänsklighet. Inget parti torde kunna vinna röster i en valrörelse på att gå ut och plädera för anslutning till ett program i syfte att sänka lönenivå och levnadsstandard för svenska medborgare. Ändå är det just kravet på en annan värdering av levnadsstandarden som gör sig gällande särskilt bland unga kristna i dag. Är inte livsnivå viktigare än levnadsstandard, och måste vi inte börja mäta vår välfärd i andra termer än ökad bruttonationalprodukt?

Framför allt har under u-veckan en fråga utkristalliserat sig: Finns det ett moraliskt medvetet ledarskap bland svenska politiker? Går man i täten för att öka de svenska statliga insatserna till utvecklingsländerna, eller hänvisar man till en omedveten eller oengagerad allmän opinion? Kan man pruta på den av riksdagen fastställda målsättningen för utbyggnadstakten för u-hjälpen bara med hänvisning till svenska folkets

biståndströtthet? Kan vi nöja oss med att registrera en sådan leda vid u-hjälpen? Krävs inte ett särskilt kraftfullt ledarskap i en sådan situation?

För att nå upp till 1 procent av bruttonationalprodukten måste anslaget till u-landsbiståndet i det närmaste fördubblas nästa år. Den nya biståndsministerns första uttalande var: "Biståndet måste vägas mot andra angelägna uppgifter." Det yttrandet måste tyvärr tolkas som att regeringen överväger att svika sitt tidigare löfte. När riksdagen 1968 fattade sitt beslut krävde folkpartiet och centern att enprocentsmålet skulle nås redan två år tidigare. En mycket stark opposition inom det socialdemokratiska partiet ville detsamma. Den gruppen bemöttes i den socialdemokratiska partikongressen 1967 av dåvarande utrikesministern Torsten Nilsson med orden: "Låt oss säga 1974/75 och lova att vi skall hålla vårt löfte."

Den ekumeniska u-veckan har dragit allmänhetens uppmärksamhet till statsmakternas agerande. Den samlade svenska kristenheten har till riksdag och regering riktat maningen "Rättvisan kan inte vänta". Statsverkspropositionen i det här avsnittet kommer att läsas med särskilt stort intresse av kyrkornas folk.

Kommer regeringen att svika? Kommer i så fall riksdagen att stå fast vid sitt löfte?

Herr JOSEFSON (c):

Fru talman! Jag har begärt ordet med anledning av ett inlägg tidigare i dag av herr Alf Pettersson i Malmö angående befolkningsutvecklingen i sydvästra Skåne. Enligt herr Petterssons yttrande skulle denna region nu vara utsatt för en stark befolkningsminskning samtidigt som 1960-talet inte skulle ha medfört någon större befolkningsökning. Herr Pettersson underströk vikten av att riksdagens ledamöter blir informerade om de faktiska förhållandena, och på denna sista punkt vill jag helt instämma med honom. Därför vill jag också ange några siffror som klart visar utvecklingen.

Under tidsperioden 1961–1970 ökade befolkningen inom Sydvästra Skånes kommunalförbunds område från 369 000 till 445 000 – en befolkningsökning på 76 000 under denna tioårsperiod. I jämförelse med Storstockholm och Storgöteborg var befolkningsökningen procentuellt sett större inom SSK-området än i något av de andra två här nämnda områdena.

Ser vi på utvecklingen under de två senaste åren, 1971 och 1972, finner vi att ökningstakten minskat, men trots detta utgör befolkningsökningen under denna tid 6 845 eller per år räknat i genomsnitt nära 3 500.

När herr Pettersson talar om den nu pågående starka befolkningsminskningen inom regionen, så kan man väl knappast få den uppfattningen om utvecklingen fram till den 1 januari i år. Ser vi på utvecklingen i år finner vi – denna uppgift har jag fått på SSK:s kansli – att befolkningen inom området minskat med 277 personer fram till den 30 september. Även om så skett är det alltför starka ord att tala om en kraftig befolkningsminskning.

Vad sedan beträffar den debatt som pågår rörande befolkningskoncentrationen till sydvästra Skåne, så bygger den dels på befolkningsut-

vecklingen under 1960-talet, dels på den målsättning som skisseras i SSK:s förslag till regionplan. Enligt denna räknar man med en befolkningsökning på 75 000 personer inom SSK-regionen under 1970-talet. Den befolkningsökningen på 75 000 skall jämföras med de befolkningsramar som riksdagen fastställde förra året och som innebar en befolkningsökning för hela Malmöhus län under 1970-talet på mellan 30 000 och 60 000.

Riksdagens ledamöter avgör själva huruvida debatten om befolkningsutvecklingen skall vara nödvändig eller inte. Men faktum är att SSK-området under 1960-talet har ökat mer än Storstockholm och Storgöteborg, och Sydvästra Skånes Kommunalförbund har i sitt förslag till regionplan skisserat en målsättning där befolkningsökningen för den regionen är nära nog dubbelt så stor som man vid beslutet om befolkningsramarna angav för hela länet.

Enligt min mening är debatten nödvändig för att i Skåne skapa en bättre befolkningsutveckling, en bättre planering och en bättre miljö, och därför har jag velat delge riksdagens ledamöter denna information om de faktiska förhållandena.

Herr WIJKMAN (m):

Fru talman! Jag ber om ursäkt för att jag, trots att jag tidigare har strukit mig från talarlistan, så här på sluttampen tar kammarens tid i anspråk ett par minuter.

I går var jag tillsammans med en annan ledamot av denna kammare, Ola Ullsten, författaren Svante Foerster, TV-medarbetaren Allan Schulman och några andra personer och uppvaktade Egyptens ambassad i ett mycket angeläget ärende med anknytning till den nu aktuella Mellanösternkonflikten. Vår avsikt var att på ambassaden framföra önskan om, begära eller kräva att egyptierna och syrierna skulle utlämna de krigsfångar som de tagit under det nyss, åtminstone tillfälligt, avslutade kriget. Enligt tidigare inkomna uppgifter från såväl Israel som Internationella röda korset har hittills omkring 50 personers namn utlämnats, men ungefär 400 personers identitet var icke avslöjad och namnen inte utlämnade.

I denna uppvaktning deltog också representanter för massmedierna, och vi ställde som sagt kravet att regeringarna i Egypten och Syrien omedelbart, primärt till Internationella röda korset, skulle utlämna namnen på de krigsfångar man fortfarande höll kvar samt att man skulle se till att Röda korset omedelbart fick möjligheter att besöka fångarna och inspektera fånglägren, allt i enlighet med de internationella konventioner som bl. a. Egypten och Syrien har skrivit under. Den egyptiske representanten förklarade då för oss och för de samlade representanterna för massmedierna – och de var inte få – att vi var ute i ogjort väder och att man hade överlämnat namnuppgifterna för fyra à fem dagar sedan samt att alla andra uppgifter var osanna. Denne representant för Egypten lämnade också en mängd uppgifter rörande alla de brott som motsidan hade begått, inte minst i vad gällde flyktingarnas och krigsfångarnas situation.

Både vi som deltog i uppvaktningen och de närvarande pressmännen

Torsdagen den
8 november 1973

*Utredning av neutralitetsbegreppet,
m. m.*

blev naturligtvis mycket konfunderade, och vi lämnade ambassaden. Men i dag på morgonen har vi tagit kontakt med Internationella röda korset och då kunnat konstatera att de egyptiska uppgifter som vi fick i går var helt oriktiga, i varje fall vad gäller Internationella röda korset. Några namn på de israeliska krigsfångarna har icke lämnats ut, och inte heller har några som helst åtgärder vidtagits av regeringarna i Egypten eller Syrien för att möjliggöra en inspektion av Röda korset.

Fru talman! Eftersom de i går närvarande representanterna för massmedierna fick den uppfattningen att detta inte längre var något problem, och eftersom de flesta här i kammaren kanske också har svävat i den tron att här inte finns något problem har jag velat få dessa ord till kammarens protokoll och även inför denna kammare och eventuellt andra närvarande tala om precis vad som har hänt.

Bortsett från alla andra synpunkter som man kan ha på den aktuella konflikten, t. ex. hur oljan används som politiskt utpressningsvapen osv., vill jag uttrycka den uppfattningen att när vi nu har fått ett eld upphör måste det vara ett anständighetskrav att krigsfångarna behandlas enligt gängse principer och enligt de konventioner som vi har blivit ense om.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 14 Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 38 med anledning av propositionen 1973:149 med förslag till lag om ändring i lagen (1937:249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 15 Utredning av neutralitetsbegreppet, m. m.

Föredrogs utrikesutskottets betänkande nr 16 i anledning av motioner angående dels utredning av neutralitetsbegreppet, dels den svenska utrikespolitiken.

Herr RICHARDSON (fp):

Fru talman! Utformningen av vår utrikespolitik skiljer sig i ett väsentligt avseende från utformningen av politiken på andra områden, nämligen därigenom att man utgår ifrån en bestämd doktrin, ett visst begrepp, och utifrån detta drar slutsatser om eventuella åtgärder och uttalanden i olika konkreta situationer. Problemet består till stor del däri att begreppet i fråga, neutralitet, egentligen är tillämpligt endast i en krigssituation och därför är svårhanterligt när det gäller att karakterisera vår utrikespolitik i fredstid. Alliansfrihet syftande till neutralitet i krig är ju den fullständigare, adekvatare och klarare formuleringen, men i den politiska debatten talar vi ju om vår neutralitetspolitik, och så sker också i officiella uttalanden. Detta innebär att tolkningen av begreppet neutralitet blir av helt avgörande betydelse.

Är det förenligt med neutralitetspolitik att Sverige engagerar sig i

Torsdagen den
8 november 1973*Utredning av neu-
tralitetsbegreppet,
m. m.*

internationella sammanslutningar, i t. ex. FN, Europarådet eller EEC? Kräver neutralitetspolitiken att vi iakttar vad som kallats ideologisk neutralitet eller åsiktsneutralitet? Eller kanske neutralitetspolitiken tvärtom kräver att vi tar ställning i ideologiska eller maktpolitiska konflikter? Detta är frågor som vi ställt oss under efterkrigstiden. Under de senaste veckorna har man därtill diskuterat hur underrättelseverksamheten skall vara utformad för att vara förenlig med vår neutralitetspolitik.

Den omedelbara anledningen till att jag i januari i år motionsvägen tog upp frågan om neutralitetsbegreppets innebörd var den, att dåvarande utrikesministern hävdade inte bara att Sverige som neutral stat hade rätt att ta ställning i internationella konflikter, utan också att neutraliteten krävde det av oss. Tystnad i en storpolitisk konflikt skulle kunna tolkas som resignation inför supermaktens maktutövning och därmed försvaga trovärdigheten i vår neutralitetspolitik, menade han. Detta är såvitt jag kan förstå inte endast uttryck för en mera aktiv utrikespolitik utan något i princip nytt. Utrikesutskottet tycks förvånansvärt nog inte låtsas om att neutralitetsbegreppet är oklart. Att det förhåller sig så är inget påhitt från min sida utan öppet deklarerat i de mest seriösa och officiella sammanhang. Jag har faktiskt gjort mig besväret att gå igenom ett 70-tal officiella deklamationer – de flesta av stats- och utrikesministrar – från 1950 och framåt, och jag skall strax ge belägg för mitt påstående.

Genomgången av drygt 20 års officiella deklamationer visar åtminstone två saker: dels att neutralitetsbegreppet ingalunda varit så entydigt och problemfritt som utrikesutskottet tycks mena eller underförstå, dels att det skett en påfallande accentförskjutning i dessa deklamationer.

I början av 1950-talet diskuterades frågan om det var förenligt med neutralitetspolitik att Sverige engagerade sig i FN och Europarådet. Dåvarande utrikesministern, Östen Undén, förklarade flera gånger att den svenska neutraliteten var begränsad på grund av att Sverige var medlem av FN och hade förbundit sig att följa dess stadgar, som ju förpliktar medlemsstaterna att medverka i sanktioner mot en angripare, ifall säkerhetsrådet fattar beslut om sådana åtgärder. Sveriges neutralitetspolitik är inte lika utpräglad som t. ex. den schweiziska, förklarade Undén exempelvis i ett uttalande år 1956. "Vårt medlemskap i FN medför begränsningar i neutraliteten", heter det. I en tidskriftsartikel följande år framhöll han att vårt land genom medlemskapet i FN inte kan föra "neutralitetspolitik i överensstämmelse med de klassiska neutralitetsreglerna".

Östen Undéns efterträdare Torsten Nilsson delade helt sin företrädares uppfattning. "Vi vet alla", förklarade han i ett anförande inför Paasikivisamfundet 1965, "att många stater i dagens värld strävar att tillämpa neutralitetspolitik och att tolkningen av en sådan politiks innebörd och förpliktelser i någon mån varierar. Den strängaste tolkningen företräder väl Schweiz, som funnit medlemskap i Förenta Nationerna oförenligt med sin neutralitet. Formellt är det ju också riktigt, att ett sådant medlemskap innebär en principiell inskränkning i neutralitetspolitiken, eftersom en medlemsstat inte kan undandraga sig deltagande i militära aktioner, om vilka stormakterna i FN:s säkerhetsråd är ense. I praktiken har dock denna inskränkning inte hittills medfört

Torsdagen den
8 november 1973

*Utredning av neutralitetsbegreppet,
m. m.*

några svårigheter för neutrala stater som är FN-medlemmar. Sverige har för sin del funnit neutralitetspolitiken fullt förenlig med aktivt stöd åt Förenta Nationerna."

Det är alltså uppenbart att tidigare utrikesministrar varit helt medvetna om att neutralitetsbegreppet är oklart, att det finns olika grader av neutralitet. De har heller inte stuckit under stol med det. Det finns emellertid en annan aspekt som är lika intressant och viktig, ja kanske viktigare, nämligen frågan om vår utrikespolitiska linje skall behöva innebära s. k. ideologisk neutralitet.

Är den sorts neutralitet som Sverige valt "synonym med moralisk likgiltighet gentemot ideologier, som står mot varandra i världen"? Den frågan besvarade Östen Undén år 1951 med ett nej. "Neutralitet är ett juridiskt begrepp och ej ett moraliskt", förklarade han. "Att tala om neutralitet såsom likgiltighet inför konflikter andra länder emellan är att missbruka ordet neutralitet." Statsminister Erlander berörde detta problem i ett anförande samma år. Bilden av Sveriges utrikespolitik vore ofullständig, om man inte också framhöll att Sverige är en demokrati som "med avsky vänder sig bort från diktaturen, vare sig den uppträder i nazistisk eller kommunistisk form. Vi känner med andra ord ideologisk samhörighet med den västerländska demokratin."

I ett anförande inför EEC:s ministerråd 1962 förklarade dåvarande handelsministern Gunnar Lange, att den svenska neutralitetspolitiken inte var liktydig med ideologisk neutralism eller isolationism. "De klassiska demokratiska idealen är levande realiteter för Sveriges folk. Vår utrikespolitiska attityd påverkas inte av något ängsligt kompromissande mellan demokrati och diktatur", förklarade han.

Torsten Nilsson gav uttryck för ungefär samma sak i det tidigare nämnda anförandet inför Paasikivisamfundet 1965. "I den mån begreppet 'neutralism' innebär att vederbörande stat skulle vara förpliktad till något slags ideologisk neutralitet, kan det självfallet inte tillämpas på ett land som Sverige, med vår fasta förankring i den västerländska demokratin idéer", förklarade han.

Om man följer de utrikespolitiska deklARATIONERNA 20 år tillbaka finner man, att en aspekt kommit att betonas allt starkare, nämligen att neutraliteten inte dömer oss till isolationism eller tystnad. Detta påtalas i många deklARATIONER under 1960-talet.

Steget från detta -- från rätten att deklarerera en åsikt -- till skyldigheten att fördöma vad vi uppfattar som stridande mot våra politiska och moraliska värderingar började tas i slutet av 1960-talet och togs fullt ut i början av 1970-talet.

Dåvarande statsministern Tage Erlander förklarade i mars 1968 att det förhållandet att vi aldrig tvekat säga vår mening ökat respekten för vår neutralitet. "Vi skulle inte ha vunnit tilltro till vår neutralitet, om vi hade avstått från att ta ställning. Om vi hade hållit tyst skulle i stället vår neutralitet ha äventyrats", säger han.

Dåvarande utrikesministern Torsten Nilsson förklarade i juni samma år att Sverige har skyldighet att ta ställning. Världen har blivit vårt arbetsfält, menade han, och förklarade regeringens syn på utrikespolitiken på följande sätt: "Vår politik i fred brukar betecknas som

neutralitetspolitik emedan den syftar till att möjliggöra landets neutralitet i händelse av krig, som kunde medföra risk för Sveriges indragande. För denna politik existerar inga regler. Sverige är icke en neutraliserad stat och vi åtnjuter inga garantier från andra stater. Vår neutralitetspolitik är inte heller föremål för några överenskommelser eller fördrag med andra länder. Uppenbart är att utformningen av denna politik blir beroende av de faktiska omständigheter, som råder i olika uppkommande lägen. En av förutsättningarna för att dess syfte skall kunna uppnås är emellertid att den av andra makter uppfattas som en oberoende politik. Ur denna synpunkt kan man säga att vår neutralitetspolitik är fullt förenlig med att vi har en egen oberoende uppfattning i internationella frågor och även tillkännager denna mening. Erfarenheten har visat att sådana svenska ställningstaganden visserligen ibland kunnat vålla tillfällig irritation än hos den ena än hos den andra stormakten men att de i det långa loppet icke skadat svenska intressen utan tvärtom gett vårt ord större tyngd.”

Både statsministern och utrikesministern menade alltså att uttalade ställningstaganden faktiskt ger ökad tyngd åt den svenska neutralitetspolitiken. Förrre utrikesministern Krister Wickman gick vidare på den linjen och förklarade vid flera tillfällen, att tystnad från svensk sida i en storpolitisk konflikt skulle kunna tolkas som resignation inför supermaktens maktutövning och därmed försvaga trovärdigheten i vår neutralitetspolitik.

Det var bl. a. detta som jag pekade på i min motion. Jag menade att det skett en glidning i tolkningen av neutralitetsbegreppet och att det var rimligt och angeläget att frågan diskuterades, så att den besvärande oklarheten kunde skingras. Ingen kan ju vara betjänt av att det råder oklarhet om vad vi menar med begreppet neutralitet och hur vi bör agera i olika konkreta situationer. Och det förhåller sig väl så, att vi vill ha en öppen och saklig debatt i utrikespolitiska frågor lika väl som i andra?

Det senaste numret av Utrikespolitiska institutets tidskrift Internationella studier har i hög grad ägnats åt frågan om vår neutralitetspolitik. Frågan behandlas dels i ledaren, dels i tre skilda essäer av framstående experter. Krister Wahlbäck påtalar i en artikel under rubriken Från medlare till kritiker att ”den svenska regeringen i dag gör uttalanden om internationella händelser i en helt annan utsträckning än för 10 eller 20 år sedan”. ”Medlarrollen” har, menar han, trätt i bakgrunden för ”kritikerrollen”, rollen ”som brännmärkare av brott mot ett antal principer för internationell samverkan”.

Den uppfattning som jag gav uttryck för i min motion, att neutralitetsbegreppet som det används är oklart, bestyrks helt av en annan artikel, skriven av Kjell Goldman. Han konstaterar följande: ”Helt olika sätt att se på innebörden i neutralitetspolitiken framträder i svensk debatt. Somliga betraktar neutralitetspolitiken uteslutande som en del av säkerhetspolitiken: att hålla Sverige utanför krig är syftet med neutralitetspolitiken. Andra tycks i neutraliteten se något mera omfattande: ett allmänt förhållningssätt till världspolitiken, ja kanske till livsproblemen. De finner det olustigt att Sverige tar ställning i konflikter, alldeles oavsett konflikternas relation till krigsriskerna i Nordeuropa; Sveriges roll i

Torsdagen den
8 november 1973

*Utredning av neutralitetsbegreppet,
m. m.*

världen är medlarens, brobyggarens, humanistens, inte revolutionärens eller agitatorns. Åter andra förefaller mena, att just neutralitetspolitiken förpliktar till ett aktivt engagemang på de förtryckta sida; för dem är det neutralitetspolitik Sverige bedrivit i Vietnamfrågan.”

I min motion påtalade jag den oklarhet som råder om neutralitetsbegreppets innebörd och tillämpning. Om man tolkar utrikesutskottets betänkande nr 16 mycket välvilligt, kanske man kan säga att utskottet självt gjort ett slags utredning. Det finns åtminstone ett par formuleringar som jag finner upplysande och värdefulla. Det sägs att svenska offentliga ställningstaganden bör vara så utformade att ”de inger omvärlden respekt för vår vilja att iaktta neutralitet vid eventuella krig och vår förmåga att stå emot påtryckningar utifrån”. Det är bra. Ännu viktigare är den deklaration som utskottet gör i fråga om tillämpningen av riktlinjerna för vår utrikespolitik. Det sägs att det är angeläget att den enighet som råder om riktlinjerna även motsvaras av ”ett brett samförstånd i fråga om riktlinjernas tillämpning i skilda internationella situationer”. Utskottet pekar därvid på hur detta samförstånd skall åstadkommas. ”Samrådet mellan regering och riksdag i enlighet med grundlagens bestämmelser tjänar detta syfte”, heter det. Det påpekandet finner jag utomordentligt värdefullt. Situationen är ju den att riksdagen i allt för liten utsträckning getts tillfälle att påverka utrikespolitikens utformning eller alltför sällan har utnyttjat sin möjlighet att göra det.

Om man alltså i viss mån kan betrakta utskottsbetänkandet som ett principuttalande om vår utrikespolitik, måste jag tyvärr konstatera att det trots allt är ganska ofullständigt. Det finns många andra frågor som borde klarläggas bättre. Den nu aktualiserade frågan om underrättelseverksamhetens utformning är en. En annan gäller den större frispråkighet i utrikespolitiska frågor som statsminister Palme talade om under sitt USA-besök sommaren 1970 och alldeles speciellt den skyldighet att uttala sig beträffande internationella konflikter som enligt förre utrikesministern skulle föreligga.

Utskottet har inte diskuterat den frågan och har således inte heller skrivit in den Wickmanska principen i riktlinjerna för vår utrikespolitik. Jag tolkar detta så att tystnad i internationella konflikter enligt utskottets mening inte strider mot traditionell svensk neutralitetspolitik, att ställningstaganden således inte krävs för att vår neutralitetspolitik skall vara trovärdig. Jag hoppas att någon representant för utskottet kan bekräfta riktigheten av denna tolkning.

Jag har, fru talman, inget yrkande.

Herr PALM (s):

Fru talman! Jag har med stort intresse lyssnat på herr Richardsons inlägg i denna fråga men vill rikta kammarens uppmärksamhet på att ingen i utrikesutskottet yrkade bifall till hans motion, inte ens utskottets folkpartiledamöter. När det gäller dessa frågor får vi ständigt en dokumentation av enigheten genom uppslutningen kring regeringens utrikespolitik i samband med att regeringsdeklarationerna läggs fram.

När herr Richardson säger att riksdagen har för små möjligheter att påverka utrikespolitiken undervärderar han väl utrikesnämndens roll. Där

Torsdagen den
8 november 1973*Utredning av neutralitetsbegreppet,
m. m.*

har de olika politiska partierna möjlighet att framlägga sina synpunkter inför stora politiska avgöranden.

Ja, fru talman, jag skall inte bli särskilt mångordig i mina kommentarer till vad som sägs i utrikesutskottets betänkande nr 16. Detta betänkande utgör ett försök att formulera vad de i utskottet representerade partierna är eniga om när det gäller innebörden av Sveriges neutralitetspolitik.

Från socialdemokratisk synpunkt har utskottsskrivningen flera värdefulla inslag. Särskilt gäller detta uttalandet: "Friheten från bindningar till något främmande maktblock har gett vårt land möjlighet att hävda småstaters oberoende och göra detta oavsett från vilket håll oberoendet hotas." Själva tanken är inte ny, men det är värdefullt att den blir så klart uttryckt. Regeringen har i det förflutna gång på gång utnyttjat denna möjlighet att säga ifrån, när småstaternas oberoende varit hotat.

Vi minns Östen Undéns starka protest mot det ryska överfallet på Ungern 1956 liksom hans fördömande av Englands och Frankrikes Suezäventyr vid samma tid. Vi minns Olof Palmes och Torsten Nilssons hårda kritik mot den amerikanska Vietnampolitiken lika väl som deras starka protest mot den ryska interventionen i Tjeckoslovakien 1968. Vi minns också Krister Wickmans konsekventa uppföljning av Vietnamkritiken och hans engagemang för de folk som kämpar för sin frihet mot Portugals koloniala förtryck. Vi är också helt övertygade om att den nye utrikesministern, Sven Andersson, kommer att fullfölja samma linje.

För oss socialdemokrater i utrikesutskottet är det särskilt tillfredsställande att småstaternas rätt till oberoende och Sveriges skyldighet att slå vakt om denna rätt kommit till uttryck i betänkandet, eftersom regeringens och särskilt statsminister Olof Palmes ställningstaganden i dessa frågor blivit föremål för angrepp både utom och inom vårt land. På sina håll tycks man föreställa sig att neutralitetspolitiken skulle döma oss till tystnad, när den ena eller andra stormakten kränker småstaters oberoende. Motsatsen är naturligtvis fallet. Varje försök att tysta den svenska regeringen, när den reagerar mot särskilt allvarliga och brutala övergrepp mot småstater, måste bestämt avvisas.

Kravet på självständiga ställningstaganden från regeringens sida går före andra önskemål som kan ställas på svenska offentliga meningsyttringar. När det i utskottets betänkande sägs att sådana meningsyttringar vidare bör utformas med hänsynstagande till önskemålet att Sverige även i fortsättningen skall kunna åta sig internationella uppdrag i fredens och det konstruktiva internationella samarbetets tjänst, får detta naturligtvis inte tolkas så att vi skulle undertrycka nödvändig och berättigad kritik mot någon stormakt i syfte att bli accepterade som medlare.

Det finns internationella konfliktfrågor där Sverige inte är särskilt engagerat eller där vi utifrån en objektiv bedömning måste säga oss att båda parter har legitima intressen. Så är i viss mån fallet i Mellersta-östernkonflikten. Den relativt återhållsamma linje, som vi under en rad år följt i fråga om konflikten mellan Israel och arabstaterna, har sannolikt bidragit till att enighet kunnat nås om utnyttjande av en svensk diplomat som FN:s generalsekreterares särskilda representant liksom om insats av svenska FN-soldater i viktiga bevakningsuppgifter. Men man får inte dra

Torsdagen den
8 november 1973

*Utredning av neutralitetsbegreppet,
m. m.*

alltför generella slutsatser av dessa erfarenheter. Vår villighet att åtaga oss särskilda FN-uppdrag får inte bli en munkorg för regeringen, när den av andra skäl finner det nödvändigt att säga ifrån.

Jag tror det kan vara av värde att vi från socialdemokratisk sida i utskottet gör denna kommentar till utrikesutskottets betänkande nr 16.

Fru talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr RICHARDSON (fp):

Fru talman! Det väsentliga för mig är att frågan om neutralitetsbegreppets innebörd diskuteras; under vilka former det sker är av underordnad betydelse.

Vad jag reagerat mot i utskottets skrivning är att man över huvud taget inte observerar att det är ett oklart begrepp. Jag rekommenderar herr Palm och övriga ledamöter av utskottet att studera nr 3 av Utrikespolitiska institutets tidskrift Internationella studier. Där finns mycket intressanta och upplysande artiklar rörande just denna fråga.

Det andra önskemålet var att riksdagens ställning skulle stärkas i fråga om utformandet av riktlinjerna för utrikespolitiken. Om man jämför de uttalanden som görs av statsministrar och utrikesministrar och dem som görs av riksdagen, finner man att riksdagen ytterligt sällan i form av utskottsbetänkanden tar upp sådana här frågor. Under de senaste åren har det varit några få betänkanden och dessa har varit mycket kortfattade.

Herr Palm hänvisar till utrikesnämnden. Visst kan man göra det men vad vi framför allt behöver är en öppen debatt och den bör riksdagen i första hand föra.

Herr PALM (s):

Fru talman! Herr Richardson rekommenderar mig och övriga ledamöter i utrikesutskottet att närmare studera dessa frågor. Jag vill returnera denna vänliga rekommendation med att tala om för herr Richardson att han först borde försökt övertala sina egna partivänner som tillhör utskottet att tala för sin motion när den förelåg till behandling.

Herr HERNELIUS (m):

Fru talman! Herr Palm deklarerade en mening för utskottets socialdemokrater i fråga om herr Richardsons motion. Jag tycker inte att det finns anledning till partideklarationer i det här sammanhanget. Det är ett enigt utskott, och jag vill nöja mig med att konstatera att vi från moderata samlingspartiet ansluter oss till utskottet i fråga om herr Richardsons motion. Vi har full respekt för motiven och arbetet bakom densamma men tycker ändå inte att en utredning av det slaget är påkallad.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Torsdagen den
8 november 1973

*Uppsägning av av-
talen med EEC och
CECA*

Föredrogs utrikesutskottets betänkande nr 17 i anledning av motion om uppsägning av avtalen med EEC och CECA.

I detta betänkande behandlades motionen 1973:1105 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari föreslagits att riksdagen i skrivelse till regeringen begärde att denna sade upp avtalen med EEC och CECA och att den inledde förhandlingar om ett avtal som endast omfattade handelsfrågor.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1105.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Fru talman! I förevarande betänkande från utrikesutskottet behandlas motionen 1105. I denna yrkar vi att avtalet med EEC och CECA sägs upp och att förhandlingar inleds om träffande av ett nytt avtal, som endast innefattar handelsfrågor.

För mindre än ett år sedan antog den svenska riksdagen avtalen med EEC och CECA, den europeiska kol- och stålunionen. Dessa s. k. gemenskaper kallas numera i svenskt språkbruk för EG och jag kommer i fortsättningen att använda denna benämning.

Före och i samband med riksdagens behandling av avtalen med EG förekom en omfattande debatt, där vitt skilda meningar fördes fram. Jag har inte för avsikt att i det här sammanhanget göra någon lång genomgång av dessa ståndpunkter. Jag begränsar mig till att motivera yrkandena i motionen och ställer dem mot regeringens och utskottets ståndpunkt.

Nu gällande svenska avtal med EG antogs den 12 december 1972 av riksdagen. I 1973 års statsverksproposition, som lades några veckor senare, anförde regeringen att avtalen skulle vara av avgörande betydelse för Sveriges möjligheter att uppnå en bättre arbetsfördelning och ett effektivare utnyttjande av resurserna. Enligt motionärernas mening är detta överdrivna föreställningar om avtalens ekonomiska betydelse. Den senaste tidens utveckling synes inte ge några belägg för att tullar eller andra handelsrestriktioner skulle spela en stor roll då det gäller att styra handelsströmmarnas riktning.

Vad gäller arbetsfördelningen torde regeringen här syfta på en internationell arbetsfördelning i den inskränkta betydelse att det gäller industriell arbetsfördelning mellan Sverige och EG. Det kan tänkas ge den svenska storindustrin vissa fördelar och särskilt då den som är väl utvecklad både produkt- och storleksmässigt jämfört med motsvarande industri inom EG. Detta återspeglas också i att företrädarna för storindustrin här i landet inte endast accepterar det nu gällande avtalet med EG, utan vill gå ännu längre och inlemma Sverige som medlem i EG.

De fördelar som den svenska storindustrin tror sig kunna få genom det ingångna avtalet med EG, och i än högre grad om Sverige inlemmas som medlem, torde i allt väsentligt vara fördelar som kommer kapitalägarna till del. Det är svårt att se hur denna utveckling av relationerna skall

Torsdagen den
8 november 1973

*Uppsägning av av-
talen med EEC och
CECA*

kunna leda till fördelar för arbetarklassen här i landet.

Motionärerna är i stället av den meningen att ett avtal med EG som också omfattar andra bestämmelser än handel kommer att väsentligt försvåra den svenska arbetarklassens kamp för jämlikhet och bättre arbetsvillkor.

Den uppbindning i ekonomiskt hänseende som avtalet med EG innebär kan komma att leda till en statlig inkomstpolic som mer eller mindre är kombinerad med den som förs av EG. Vad som kritiserats från vpk:s sida då det gäller avtalen mellan Sverige och EG är att avtalen inte bara gäller handel. Avtalen innehåller sålunda bestämmelser som kan innebära restriktioner för Sveriges del då det gäller att föra regionalpolitik. Avtalet innehåller bestämmelser om att Sverige inte tillåts föra en sådan regionalpolitik att den kan störa avtalens fria tillämpning.

I utrikesutskottets skrivning i betänkandet medges också att det finns bestämmelser i EG-avtalen om offentliga stödåtgärder. Det sägs också att man från EG:s sida tolkar dessa bestämmelser i enlighet med bestämmelserna i Romfördraget.

Utskottet säger också: "Målen och medlen för den svenska regionalpolitiken står inte i strid med vad som gäller inom gemenskapen. Risker för konflikter i detta avseende bedöms därför som liten. Avtalet utgör enligt departementschefens mening inte något hinder för en fortsatt aktiv regionalpolitik av det slag som bedrivs i Sverige."

Detta kan kanske vara riktigt så länge det är aktuellt att föra regionalpolitik i hittillsvarande form, men det kan mycket väl tänkas uppstå svårigheter om Sverige vill föra en regionalpolitik som får socialistiska inslag.

Skall staten gå in på ett mera engagerat sätt i näringspolitiken – och det anser vpk vara en nödvändighet om vi skall kunna motverka sysselsättningskrisen – då tyder mycket på att vi inte kan ha ett EG-avtal som binder upp Sveriges självständiga handlande på det här området.

Den avgörande kritiken mot EG-avtalet från vpk:s sida riktar sig emellertid mot detta avtals politiska sida. Regeringen säger att EG-avtalen inte allmänt hindrar Sverige att föra en självständig utrikespolitik. Detta påstående torde ännu så länge vara riktigt även om de redan ingångna avtalen kan sägas minska Sveriges handlingsfrihet i vissa avseenden. Men om de nuvarande avtalen ses som ett första steg på vägen till ett mera omfattande samarbete med EG, kommer detta uttalande i en ny dager.

I propositionen 135 år 1972 sägs att Sverige sökt samarbete med EG på en rad områden, men att dessa inte gått att få med i avtalet eftersom EG:s samarbete på dessa områden ännu inte inletts. Det tyder på att regeringen syftar till att i ökad grad steg för steg inlemma Sveriges näringsliv i EG:s. Detta innebär strävanden som går utanför ramen för rena handelsförbindelser, och det är strävanden som vpk bekämpar. En ökad uppbindning av Sveriges ekonomi till EG utöver rena handelsförbindelser utgör ett hot mot Sveriges självständighet och mot trovärdigheten hos landets neutralitetspolitik.

Samma invändningar som riktades mot ett fullt medlemskap för Sveriges del i fråga om en trovärdig neutralitetspolitik kan också riktas mot ett gradvis inlemmande i EG utan formellt medlemskap. Efter hand

som EG kommer att fungera som ett politiskt block gentemot omvärlden betyder också en ökad integrering med EG en ökad politisk uppknytning som kan komma att sätta trovärdigheten hos Sveriges neutralitetspolitik i fara och minska landets handlingsfrihet och oberoende.

Om vi sedan ser på Sveriges möjligheter till försörjning i ett avspärrningsläge så kan vi konstatera att på jordbrukets område har vi fastslagit att vi skall ha en viss självförsörjning som skall säkra en minimiförsörjning med livsmedel om det skulle bli en avspärrning. På det industriella området har vi inte gjort motsvarande reservationer. Det finns bestämmelser om beredskapslagring av vissa varor, men om vi varaktigt skall kunna klara en avspärrning i vissa lägen och föra en självständig neutralitetspolitik förutsätter det, såvitt jag kan se, att vissa avgörande tillverkningar inom landet icke läggs ned och ersätts med någon internationell arbetsfördelning.

Redan i samband med riksdagens beslut om avtalen med EG kritiserade vänsterpartiet kommunisterna i en motion skarpt den hållning som intogs i propositionen beträffande avtalet med EG. De synpunkter, som vi förde fram i debatten i december 1972, har vi under den korta tid som förflutit sedan avtalet trädde i kraft i början av april icke funnit någon som helst anledning att frångå. Vi vidhåller därför och återupprepar nu dessa krav i den motion jag här pläderar för.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen 1105.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr GÖRANSSON (s):

Herr talman! Vpk har i motionen 1105 föreslagit att Sverige skall säga upp de nuvarande avtalen med EG och CECA. Som herr Israelsson sade i slutet av sitt anförande har det i och för sig inte framkommit några nya argument, och vpk har inte ändrat sin inställning i denna fråga.

Såväl i motionen som nu av herr Israelsson har framhållits att nuvarande avtal leder till förvärrad arbetslöshet, minskar Sveriges möjligheter att vidta regionalpolitiska stödåtgärder, osv. Vidare kör man fram det gamla kända argumentet att EG är monopolens gemenskap. Det är, som jag uppfattat det, inga nya argument, utan i stort sett görs här en summering av de argument som framfördes vid behandlingen av propositionen 135 år 1972.

Låt mig därför mycket kort få anföra att det frihandelsavtal som då tecknades är av samma karaktär som den EFTA-konvention vi tidigare hade. Det kan i dag – ett år senare – konstateras att frihandelsavtalen med EG har lett till lägre tullar, att det gett oss ökade exportmöjligheter och att avtalen har gjort att vi fått större möjligheter att komma in på en marknad med 300 miljoner invånare. Möjligheterna till utvidgning av avtalen har inte ändrats. Om en utvidgning blir aktuell har vi, som framgår av avtalen, att i vederbörlig konstitutionell ordning godkänna eller förkasta förslag härom.

Utskottet frågar sig därför vad det är som hänt sedan avtalet godkändes i december 1972. I vårt land har vi alltså hittills inte kunnat se

några negativa konsekvenser. Däremot kan vi konstatera saker och ting i vår omvärld. Vi kan konstatera att vårt broderland Finland har fått till stånd ett avtal med EG av ungefär samma omfattning som det svenska. Vi har också kunnat konstatera hur den östeuropeiska gemenskapen har försökt närma sig EG för att få till stånd ett ökat handelsutbyte mellan öst och väst. Det är alltså inte bara Sverige som har sett förmånerna med lägre tullar och större samarbete på handelsns område, utan en rad nya länder ser också de ekonomiska fördelar som står att få.

Låt mig därför bara, herr talman, i övrigt hänvisa till utrikesutskottets betänkande nr 17. Jag ber att få yrka bifall till detsamma.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Jag har inte räknat med att vi skulle ha någon stor EG-debatt i dag, och det blir det väl inte heller.

Jag vill bara till herr Göransson säga, eftersom han påstår att vi inte har framfört några nya argument i motionen, att det väl är riktigt. Avtalet har varit i kraft så kort tid att det rimligen inte går att utläsa några resultat ännu. Men jag anser att de argument, som vi framförde i vår motion inför avgörandet 1972, fortfarande håller och att de var tillräcklig motivering för vårt ställningstagande då.

Herr Göransson säger vidare att vi har fördelar av att få sänkta tullar, och det kan vissa svenska storföretag ha. Men det skall vägas mot att Sverige då också öppnar sin hemmamarknad för konkurrensen från EG-området. Det kan därför få effekter åt andra hållet, nämligen mot det negativa.

Slutligen säger herr Göransson att Östeuropa har närmat sig EG, och det är också i sak riktigt. Men det jag anser vara väsentligt i det fallet är innehållet i närmandet till EG. Innebär det bara att göra upp om handeln så är saken helt klar. Vi har inte haft något annat yrkande än att vi skall ha handel med EG och att vi skall ha ett handelsavtal. Det som kritiserats både i motionen år 1972 och den nu förevarande motionen är att vi vill begränsa vårt förhållande till EG till ett rent handelsavtal och inte inlemma Sverige på andra områden, som jag tidigare anført.

Herr GÖRANSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Om det skulle bli en utvidgning av avtalen får, som jag redan sagt, den då sittande kammaren ta ställning till det från fall till fall. Det står klart och tydligt inskrivet i avtalen att de skall föreläggas de konstitutionella organen, och det är alltså riksdagen som får ta ställning till eventuella utvidgningar av dessa avtal.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Jag hade inte tänkt lägga mig i den här debatten, men eftersom jag sysslar med CECA-avtalet för järn- och stålsidan vill jag ändå anföra några synpunkter med anledning av herr Israelssons farhågor för att Sverige skall delta med tullöverenskommelserna med EG.

Det är fel som herr Israelsson säger att vi inte kommer att kunna bedriva någon regionalpolitik. Herr Göransson har redan bemött det. Men det är alldeles riktigt också att statsmakterna inte får sätta in speciella

stödåtgärder på vissa exportdrivar för enskilda branscher och företag. Det står i avtalet. Men på prisområdet — när det gäller EG — får man en gemensam prislista som kommer — för att se på järn- och stålsidan — att ta upp en rad produkter mycket specificerat, och man får också bestämmelser mot dumping. Jag tror att ett sådant avtal måste vara till fördel inte bara för de franska järn- och stålverken utan även för de svenska och framför allt för lönesättningen över huvud taget. För i fortsättningen kan vi inte utnyttja de dumpingsutbud som trots allt kommer från olika länder. Det kommer att bli en annan pristabilitet och också möjligheter till ej jämnare lönesättning.

Herr Göransson har redan understrukit att vi inte behöver befara att vi kommer att uppge någonting av vår självständighet därför att vi har ett förhållande med EG som gör att vi så småningom får sänkta tullar. Jag tror att avtalet kommer att innebära utomordentliga fördelar för svenskt näringsliv och även för de anställda.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Jag har inte mycket att tillägga, men jag vill göra herr Andersson i Örebro uppmärksam på att vad jag hade farhågor för inte var regionalpolitik i den form som den hittills har bedrivits utan en kommande regionalpolitik, där den svenska staten kanske måste gå in på ett helt annat sätt i näringslivet än hittills. Det var på den punkten jag ifrågasatte att det kunde bli svårigheter.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Jag kan lugna herr Israelsson med att det finns förutsättningar för staten att gå in med mycket kraftiga regionalpolitiska stödåtgärder. Så sker ju i alla länder. Frankrike och Italien har t. ex. lyckats genomföra en sådan politik trots att de är fullvärdiga medlemmar i EG. Det har över huvud taget inte varit några mål i Bryssel rörande de regionalpolitiska stödåtgärderna.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Om jag inte minns alldeles fel, så har det förekommit att man inom EG har stoppat stöd till textilindustri i Syditalien. Är inte den uppgiften riktig?

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1105 av herr Hermansson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Israelsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 17 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1105.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Israelsson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	279
Nej	—	14
Avstår	—	2

Herr Sundgren (s) anmälde att han avsett att rösta ja men av misstag nedtryckt nej-knappen.

§ 17 Förbud mot boxning

Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 28 i anledning av motion angående förbud mot boxning.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Det är naturligtvis ingen idé att dra upp en lång boxningsdebatt. Det har vi haft åtskilliga tidigare, dock inte till så stor nytta. Tyvärr är det väl omöjligt att i detta läge påverka denna kammare, som ibland kan vara intill träaktighet konservativ. Det här är ett sådant ärende. Men det finns en del egendomligheter i behandlingen av ärendet som man ändå måste påtala.

Det är ganska egendomligt att utskottet har stympat min motion. Den hade en bilaga med citat ur uttalanden av såväl enskilda människor som institutioner, t. ex. rikspolisstyrelsen, riksåklagaren m. fl., vilka ansett att man borde förbjuda amatörboxningen. Detta redovisas inte i utskottets betänkande, vilket jag som sagt tycker är egendomligt. Det strider nog mot den praxis som annars tillämpas.

Utskottet har alltså nonchalerat uttalanden från de medicinska experter som vi har i landet och från rikspolisstyrelsen, riksåklagaren och socialstyrelsen, vilka samtliga har sagt att man borde förbjuda både amatörboxningen och proffsboxningen.

Däremot tar utskottet väldigt seriöst på ett ganska förljuget yttrande av Boxningsförbundet, som givetvis talar i egen sak och försöker försvara den här hanteringen. Det yttrandet har man tryckt av delar av i betänkandet. Då kanske det vore värdefullt om utskottet fick sig till livs uttalanden från boxare, eftersom utskottet tydligen tror mer på dem. Aftonbladet hade häromdagen ett reportage om en boxare, Nisse Ramm, som har boxats rätt mycket men som slutade när helt plötsligt gatan och husen började snurra för honom när han gick Kungsgatan fram. "Men jag har verkligen träffat många boxare som blivit mentalt märkta av sin hantering", säger han. "Det är tragiskt, man tycker synd om dem och är tacksam att man klarat sig själv." Boxaren Nisse Ramm har sett verkligheten sådan den är.

Jag har rätt många citat och tidningsurklipp hemma, men jag skall här bara anföra ytterligare ett. Vid en medicinsk kongress i Lund yttrade sig en mycket känd professor från USA som specialiserat sig på att undersöka boxningens skadeverknings. Han kunde inte förstå att man i

Sverige förbjudit proffsboxning men tillåter amatörboxning därför att de huvudskydd som det talas så mycket om är totalt värdelösa. Han säger: "Får boxaren en kraftig smäll mot huvudet, så accelererar detta med våldsamt kraft. Då spelar det ingen roll om man har huvudskydd, det uppstår ändå en skada i hjärnan, ofta i form av en blödning.

Varje kraftigt slag mot huvudet får i praktiken samma effekt som en lindrig bilolycka."

Tidningen Arbetet har underställt detta uttalande en boxare i Göteborg, som säger att det är helt riktigt och att amatörboxningen naturligtvis är farlig.

Lagstiftningen är i det här fallet också mycket egendomlig eftersom den innebär att av två personer som utför exakt samma handling kan den ene riskera fängelse och böter medan den andre får betalt av staten och understöds av staten. Det är verkligen en fantastisk konstig lagstiftning. Om en person som får betalt över bordet börjar tävlingsboxas, kan han åka i fängelse. En person som får betalt under bordet kan däremot boxas hur mycket som helst och understöds t. o. m. av skattemedel. Det är ju en helt orimlig lagstiftning. Samma handling skall naturligtvis bemötas lika.

Vidare skulle jag vilja ställa en fråga till utskottets ordförande, som, efter vad jag såg, nyss begärde ordet. Vi kan konstatera att människor blir mentalt skadade av att boxas. Är det då riktigt att samhället och riksdagen inte bara tolererar detta utan t. o. m. understödjer det? Det är en enkel fråga, som väl kan få ett enkelt och entydigt svar.

Det är väl faktiskt så, herr talman, att utskottet lever i något slags förnäm avskildhet från verkligheten. Man kan ifrågasätta om ett utskott som såsom en normal företeelse kan acceptera det nakna våld som boxning utgör skall kallas kulturutskottet. Det är för övrigt en ödets ironi att boxningen råkat hamna under kulturutskottet. Något som mindre passar in under ordet "kultur" kan man knappast tänka sig.

Det lönar sig inte att säga mycket mer, herr talman. Jag skall inte heller ställa något yrkande. Det är tyvärr meningslöst -- och det är egentligen ett mycket dåligt betyg för denna kammare.

Herr MATTSSON i Lane-Herrestad (c):

Herr talman! Herr Sjöholm anmärker på att vi inte i utskottets betänkande har tagit in bilagan till hans motion. Jag vill påpeka att vi ändå i betänkandet har angivit vilken motion det är fråga om, nämligen motionen 33. De som är intresserade har således möjlighet att studera både motionen och bilagan.

Boxningsförbundets yttrande är däremot fogat vid betänkandet som bilaga. Jag skall inte yttra mig om huruvida dess innehåll motsvarar herr Sjöholms bedömning eller inte. Vi har också i reciten redovisat Riksidrottsförbundets yttrande, där det heter:

"Utän att närmare gå in på en analys av amatörboxningens betydelse i fysiskt och socialt hänseende vill RF som sin uppfattning framhålla, att i de former och under den ledning som amatörboxningen för närvarande bedrivs i vårt land har den utan tvekan betydande ungdomsfostrande värde."

Eftersom vi utgår från att Riksidrottsförbundet kan dessa frågor ganska väl, har vi tillmätt dess yttrande stor betydelse.

Vi har också fått den upplysningen att de säkerhetsbestämmelser som gäller i vårt land är så stränga att ingen av de övriga 119 nationer som är anslutna till Internationella boxningsförbundet har bestämmelser som ens ligger i närheten av de svenska.

Herr Sjöholm frågar om det är riktigt att man med statsunderstöd skall främja denna sport. Jag vill peka på vad som framhålls i Svenska boxningsförbundets yttrande om de skärpta bestämmelser som gäller om huvudskydd och andra former av skydd, om den ökade tjockleken på boxningshandskarna, som mildrar slagens verkan, om att läkare skall vara närvarande vid tävlingar o. s. v. Det framhålls att de upptäckta skadorna praktiskt taget kan hänföras till den tid då det inte fanns några säkerhetsbestämmelser. När vi har fått de här upplysningarna i utskottet och vi dessutom har behandlat saken tidigare under denna riksdagsperiod har vi stannat för att nu yrka avslag på motionen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Var det inte det jag sade, att utskottets ordförande var en god talesman för boxningssporten men inte för kulturen. Precis exakt! Han drog alla de gamla argumenten, som är kullkastade för länge sedan. Det står t. o. m. i de handlingar som utskottsordföranden själv har låtit trycka i betänkandet att huvudskydden är värdelösa.

Det beklämmande är ju att Riksidrottsförbundet faktiskt inte har tagit avstånd från boxningen. Tror inte herr Mattsson i Lane-Herrestad att alla våra medicinska fakulteter, socialstyrelsen och Svenska läkaresällskapet, som allihop har sagt att man givetvis borde förbjuda boxningen, begriper det här? Är de inte mera experter än boxningstillskyndarna?

Vidare har både riksåklagaren och rikspolisstyrelsen sagt att i ett läge där brottsligheten är skrämmande hög — alltför hög är den ju alltid — är det oriktigt att tillåta, t. o. m. understödja en verksamhet som, om den hade skett på annan plats, skulle ha föranlett åtal för misshandel. Men det gör man, och människor med en perverterad och, skulle jag vilja säga, sadistisk inställning samlas och sitter och tjuvar när blodet börjar flyta. Skall ett kultursamhälle tillåta sådant, herr Mattsson?

Jag känner herr Mattsson så bra att jag tror han som människa inte tycker att det här är någonting som borde uppmuntras. Det skulle förvåna mig om han verkligen tyckte det. Ett slag mot huvudet betyder ju, som alla medicinska experter har sagt, en hjärnskakning. Därför skiljer sig boxningen från de ideal som idrotten har. Den är precis motsatsen.

Nu säger boxarna själva — det har jag läst upp — att de har träffat många mentalt skadade boxare. Så är det, och det skall samhället tolerera och rent av uppmuntra!

Jag sade att Boxningsförbundets yttrande var förljuget, eftersom det är mycket som är fel i det. Och beklämmande är att fastän vi 1969 antog de 17 punkterna som amatörboxningen skulle leva efter om den skulle få fortsätta, så har man inte tillämpat dem. Man säger nu i sitt yttrande att regeln om att en boxare skall vara 17 år skulle börja tillämpas den 1 juli

Torsdagen den
8 november 1973*Skydd för idrotts-
mans rätt att ut-
öva sin idrott*

1973 – men det var 1969 som riksdagen stadgade det.

I Helsingborg boxas i kväll en pojke som är 16 år. Det är alltså inte tillåtet enligt vad riksdagen sade. Om knatteboxningen – som stackars unga pojkar lockas till – säger man nu att den bara är träning. Men, herr Mattsson, hjärnan vet inte om slaget kommer under träning eller under tävling – det märks inte av någon underlig anledning. Hjärnan reagerar likadant och blir förstörd. Det kan riksdagens kulturutskott icke bara se med öppna ögon utan t. o. m. försvara!

Herr MATTSSON i Lane-Herrestad (c):

Herr talman! Jag noterade alla de nyheter som herr Sjöholm här kommit med i debatten.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 18 Skydd för idrottsmäns rätt att utöva sin idrott

Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 29 i anledning av motion om skydd för idrottsmans rätt att utöva sin idrott.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Det här ärendet handlar i motsats till det förra verkligen om idrott.

Det är inte riktigt bra ställt i den här principiellt viktiga frågan. Utskottets ledamöter tycks inte läsa tidningar så mycket, för det har ju funnits väldigt uppmärksamade fall som väckt allmän anstöt, med all rätt.

Om en fotbollsspelare vill flytta, låt oss säga från Sundsvall till Malmö, men klubbarna inte kommer överens, så kan han bli avstängd från spel i ett helt år. I motionen har jag inledningsvis skrivit att det är en mänsklig rättighet att utöva den idrott man vill ägna sig åt, men idrottsrörelsen kan genom sina egna lagar avstänga en idrottsman under ett helt år. Det är upprörande.

Detta är inget helt lätt problem – det har jag också skrivit – och därför har jag föreslagit att man skulle utreda det. Fotbollförbundet, som har avgivit ett långt yttrande, anser att jag skulle ha förväxlat straffbestämmelser med administrativa bestämmelser. Det har jag ingalunda gjort. Fotbollförbundet säger att det är på grund av administrativa bestämmelser som en fotbollsspelare kan bli avstängd under ett år. Ja, vad har det för betydelse om det är bestraffningsregler eller administrativa regler? Vi talar ju om administrativa frihetsberövanden, och det är precis vad detta i så fall är.

Det måste väl ändå vara fel att klubbarna har blivit så mäktiga att en idrottsman, som ingenting hellre vill än utöva sin idrott, skall kunna bli avstängd under ett helt år. Då är det väl något som är tokigt.

Nu säger Fotbollförbundet – och det ligger mycket i det – att

Torsdagen den
8 november 1973

*Skydd för idrotts-
mans rätt att ut-
öva sin idrott*

idrottsrörelsen i så stor utsträckning som möjligt själv skall få regera över sina domäner, men det kan gå för långt. Menar alltså utskottets ordförande att det aldrig skulle kunna tänkas att samhället ingrep just för att rädda den enskildes möjligheter att utöva den idrott som hon eller han vill utöva? Det är en mänsklig rättighet som dock, genom s. k. administrativa bestämmelser, kan förvägras enskild idrottsutövare. Det kan inte vara riktigt i ett fritt samhälle.

Herr MATTSSON i Lane-Herrestad (c):

Herr talman! När kritik riktas mot idrotten med avseende på bestraffningar brukar den vanligen gälla det motsatta förhållandet, nämligen att våld mot medtävlade eller funktionär alltför sällan anmäls till bestraffning. Vi har nu fått oss till livs en annan synpunkt.

En genom tillrättavisning eller diskvalifikation bestraffad idrottsutövare liksom en tillrättavisad eller bötfälld förening kan alltid anföra besvär i högre instans. I de allra flesta fall är det det regionala organet som genom sin styrelse är den första dömande instansen. Nämnden består av ett flertal ledamöter, och som vi har angett i reciten är högsta instans riksidsrottsnämnden vars ordförande skall vara "förfaren i domarvärv". Klart är enligt Fotbollförbundets mening att rättssäkerheten ur idrottsutövarens synpunkt är tillgodosedd genom gällande bestämmelser om instansordning. Ibland kan en spelare bli avstängd under längre tid än ett par månader, men det utgör inget hinder för honom att utöva idrott. Om han inte får vara med och tävla och föreningen inte vill utnyttja hans tjänster, är det en sak mellan spelaren och föreningen.

I de flesta fall gäller avstängningen två månader. Men i det industrialiserade samhället har idrotten utvecklats till ett slags proffsidrott. Det har lett till att idrottsutövarna i arenaidrotterna kräver ersättning för sin tävlingsmedverkan på en vida lägre nivå än tidigare. Det händer inte sällan att en spelare som är missnöjd med den ekonomiska situation som hans förening kan ge honom försöker komma över till någon annan förening. Det kan då förekomma att han häftar i skuld till moderföreningen av en eller annan anledning, och man vill ha detta upklarat innan vederbörande skall få flytta över. Det är sådant som man klarar upp inom organisationen, och med hänsyn till att rättssäkerheten inte ur idrottsutövarens synpunkt är i fara har vi som sagt inom utskottet inte ansett oss kunna biträda motionen utan i stället avstyrkt den.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Herr Mattsson i Lane-Herrestad läser bra innantill ur Fotbollförbundets yttrande. Detta är precis vad Fotbollförbundet sagt, och förbundet är också part i målet.

Låt mig bara ta ett enkelt exempel -- ett exempel av det slag som väckt väldigt stort uppseende i pressen och bland många idrottsintresserade. Jag har fått uppslaget till motionen från idrottsreportrar i radio och TV som har varit väldigt upprörda över det här.

Det finns ett fall som är på gång nu mellan Stockholm och Landskrona. Det är tänkt att en spelare skall spela i Landskrona, men då

Torsdagen den
8 november 1973

*Skydd för idrotts-
mans rätt att ut-
öva sin idrott*

fordrar klubben i Stockholm 100 000 kronor för att det skall få ske. Kan inte Landskrona punga ut med dessa 100 000 kronor blir det trassel, och spelaren får alltså inte spela i Landskrona. Han blir kanske ovän med sin klubb i Stockholm och spelar icke där — då är han avstängd ett år.

Detta tycker alltså kulturutskottet är riktigt. Jag tycker att det är totalt fel.

Nu säger herr Mattsson -- det är ju litet naivt — att denna spelare kan ju gå ut och sparka boll själv på gräsmattan. Ja, visst kan han göra det, men det är kanske inte något som tillfredsställer honom, om han är landslagsman e. d. och gärna vill spela i litet större sammanhang. Det kan han alltså inte.

Sådana fall har förekommit -- alltså just att spelare av den kvalifikationen att de har spelat i landslaget blivit avstängda och icke fått utöva sin idrott. Varje människa måste väl tycka att det är orimligt.

Men jag har sagt: Det är inte så enkelt som att en spelare kan få flytta till en klubb från den ena dagen till den andra. Det går inte heller. Därför har jag föreslagit en utredning, och jag tycker det skulle vara väldigt angeläget att göra en sådan. Jag tror att väldigt många idrottsintresserade, föreningsanslutna och föreningsledare faktiskt tycker att det behövs en utredning för att sanera förhållandena. De behöver saneras — det är inte bra som det är.

Herr MATTSSON i Lane-Herrestad (c):

Herr talman! Förhållandet mellan Helsingborg och Landskrona får man försöka klara upp utan att vi hjälper till så mycket med det i kulturutskottet eller riksdagen i övrigt. Vad jag har sagt är att rättssäkerheten är ur idrottsutövarens synpunkt tillgodosedd genom gällande bestämmelser.

Om man anser att bestämmelserna inte är riktiga borde man väl göra en framställning från idrottsrörelsens sida. Därifrån har det emellertid inte kommit någon framställning, utan förslaget har kommit från herr Sjöholm. Om han är ombudsman för idrottsrörelsen vet jag inte. Men några framställningar från idrottsrörelsens sida i den här frågan känner jag som sagt inte till.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Men det var just därför att idrottsrörelsen inte själv sanerar förhållandena som jag måste göra en framställning! Det är detta som är anledningen till motionen.

Sedan vill jag bara säga, för att det inte skall se så dumt ut i protokollet, att jag nämnde aldrig Helsingborg och Landskrona. Jag talade om Stockholm och Landskrona. Men jag är naturligtvis smickrad över att herr Mattsson i Lane-Herrestad förväxlar Helsingborg med Stockholm.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Torsdagen den
8 november 1973

*Ökad teaterverk-
samhet för döva*

Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 30 i anledning av motion om ökad teaterverksamhet för döva.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Här har väl utskottet gjort vad man brukar kalla en välvillig skrivning, även om det är litet inlindat, och jag skulle i klarhetens intresse vilja ställa en fråga till utskottets talesman.

Det heter i utskottsbetänkandet: "Utskottet räknar med att den uppfattning som utskottet härmed uttalat har gehör på ansvarigt håll inom teatern — — —", och utskottet förutsätter att det skall bli möjligheter för landets döva — som uppgår till över 10 000 personer — att i ökad utsträckning få del av teaterverksamhet. Har man någon som helst in-teckning för detta sitt skrivsätt? Utskottet "räknar med" att den uppfattning som utskottet uttalat har gehör på ansvarigt håll inom teatern. Får man tolka det så att utskottet i första hand har haft kontakt med kulturrådet och från rådet inhämtat att intresse finns för att få till stånd den ökade teaterverksamhet som vi talat om i motionen?

Det skulle vara mycket intressant att höra om det ligger till så, och om vi över huvud taget vågar hoppas på ett resultat av utskottets skrivning. På den punkten tycker jag att det nu är ganska oklart.

Herr MATTSSON i Lane-Herrestad (c):

Herr talman! Ja, vad utskottet sagt skall verkligen uppfattas som en välvillig skrivning. Vi var mycket välvilligt inställda till motionen, och vi vet att särskilda arrangemang måste till för att de grupper som det här gäller skall kunna tillgodogöra sig teater.

Kulturrådet talar i sitt betänkande om de små teatergrupperna och säger att de är av stor betydelse samt att uppsökande teaterverksamhet är något som behövs. De döva kan också ganska lätt nås genom sina föreningar. Vidare har vi haft kontakt med Riksteatern, och även där har vi funnit att man har förståelse för hur viktigt det är att ordna teater för de döva.

Det är med anledning härav som vi "räknar med" att ett så välvilligt betänkande som det utskottet nu har skrivit skall leda till att man söker tillmötesgå denna grups önsknin-gar och behov.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka utskottets talesman för detta klarläggande. Jag tror det var i högsta grad angeläget att vi fick dessa synpunkter antecknade till protokollet.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Torsdagen den
8 november 1973

*Den kommunala
musikundervis-
ningen*

Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 31 i anledning av motioner om den kommunala musikundervisningen.

Fröken HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Kulturutskottet behandlar i sitt förevarande betänkande nr 31 en rad motioner, bl. a. motionen 680 med förslag om statligt bidrag till de kommunala musikskolorna. Utskottet har dock inte funnit anledning tillstyrka dessa framställningar, trots att utskottet säger sig kraftigt understryka att det är en värdefull verksamhet som bedrivs vid dessa skolor. Utskottet hänvisar till att den fortsatta utvecklingen av denna verksamhet inte skall bedömas som en fristående fråga utan att problemet skall få sin lösning i det större sammanhang som kulturrådet i sitt betänkande Ny kulturpolitik behandlar och som berör samspelet mellan kommunernas och föreningslivets verksamhet inom musikområdet och frågan om statsbidrag till båda dessa verksamheter.

Då kulturrådets betänkande ännu inte givit upphov till någon proposition i ärendet, och då någon sådan inte heller har aviserats inom den närmaste tiden, har man skäl att befara att det statliga stödet till kommunal musikundervisning låter vänta på sig. Kulturrådet har till yttermera visso i sitt betänkande påpekat att "det kan ta tid att komma fram till lämpliga bidragsformer".

Då folkbildningsorganisationerna redan har en form av ekonomiskt stöd från staten borde det ha funnits anledning för utskottet att yrka på en temporär utformning av ett statligt stöd också till den kommunala musikskolan, i avvaktan på den slutliga lösning som man kanske först efter flera år kan komma fram till. Omfattningen av och nyttan med den kommunala musikundervisningen borde ha givit anledning till det. Nu riskerar vi en nertrappning av utbildningen till följd av bristande resurser hos kommunerna, till men för musiklivet i vårt land.

Herr talman! Jag har inget särskilt yrkande i sammanhanget men räknar med att nästa år återkomma i ärendet.

Herr MATTSSON i Lane-Herrestad (c):

Herr talman! Jag vet inte om man kan komma längre i ett utskottsbetänkande i ett ärende där en utredning – som vi ju kan kalla kulturrådets betänkande för – efter remissbehandling är föremål för övervägande i utbildningsdepartementet. Utskottet kan då näppeligen bestämt uttala sig om huruvida det skall bli ett specialdestinerat statsbidrag, om man skall följa de principer vi arbetar efter här i riksdagen. Ofta hänvisar vi till utredningar. Men när ärendet nu har hunnit så långt att utredningen är klar och efter remissbehandling föremål för övervägande i utbildningsdepartementet, som jag sade, så kan man enligt min mening inte komma längre nu.

Vad vi sedan har sagt om de kommunala musikskolorna är ett uttryck för vad utskottet känner för denna verksamhet, som vi finner synnerligen värdefull. Vi hoppas att den skall fortsätta och vara lika betydelsefull i framtiden. Det är så långt vi har kunnat komma.

Det är – kan jag gott säga – en välvillig skrivning vi gjort även här, och vi har gjort den därför att vi tillmäter den kommunala musikundervisningen mycket stor betydelse.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 21 Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 32 i anledning av motion om inrättande av kulturnämnder i samtliga kommuner, m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 22 Den andliga vården på sjukhus

Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 33 i anledning av motion angående den andliga vården på sjukhus.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag skall inte dra upp någon längre debatt om den andliga vården vid sjukhusen.

Det är klart att man med glädje konstaterar att kulturutskottet efter fyra års tveksamhet nu har funnit det angeläget att utreda dessa viktiga frågor. Men det vilar något lamt och tamt över utskottets betänkande. Man hänvisar till stat-kyrka-beredningen, som menade att man bör utreda denna fråga, och ansluter sig till det. Och så kommer då klämman, som utgör en semantisk övning i beskedlighet och hovsamhet, som det väl anstår ett kulturutskott.

Om man anser att det behövs en utredning om den andliga vården vid sjukhusen, så tycker jag att man skall beställa en sådan. Det borde alltså kulturutskottet ha gjort. Då hade man också kunnat uttrycka sig mera klart och koncist i klämman – det hade varit värdefullt. Som det är nu tror jag tyvärr inte att skrivningen och klämman känns så förfärligt förpliktande för regeringen, men vi kan ju alltid hoppas.

Herr MATTSSON i Lane-Herrestad (c):

Herr talman! I fyra år kan inte kulturutskottet ha behandlat denna fråga – vi har inte varit i verksamhet så länge. Det är i år tredje året.

Vi har i vårt betänkande klart och tydligt framhållit att vi anser att frågan om den andliga vården vid sjukhusen och vid kriminalvårdens anstalter bör utredas genom statens försorg i en gemensam arbetsgrupp. Vi har också nämnt vilka som bör ingå i den: representanter för sjukvårdshuvudmännen, kriminalvården, svenska kyrkan och andra trosamfund. Detta är vad stat-kyrka-beredningen föreslagit. Utskottet ansluter sig till beredningens uppfattning i denna fråga, och vi föreslår att detta skall ges Kungl. Maj:t till känna.

Jag kan inte finna annat än att det är den vanliga gången när man

skriver utskottsbetänkanden, och jag hoppas verkligen liksom herr Werner att denna skrivning skall betraktas som förpliktande.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag kan inskränka mig till att instämma med föregående talare. Men om man vill ha en utredning, så kunde man som sagt ha beställt en sådan – det tycker jag hade varit riktigare.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 23 Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 34 i anledning av motion om viss gudstjänstgemenskap.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 24 Upprustning och underhåll av ödegårdar

Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 35 i anledning av motion om upprustning och underhåll av ödegårdar.

Fru NORMARK (s):

Herr talman! Kulturutskottet behandlar i detta betänkande motionen 357 angående upprustning av ödegårdar, som kunde upplåtas åt människor som annars inte skulle få den rekreation som ett fritidshus ger. Många människor har inte sådana möjligheter. Det kan vi se i tidningarna, särskilt på våren.

Aftonbladet skriver t. ex. den 3 april 1973 i serien Stugbörsen: "Här har du 15 nya chanser till en egen stuga i sommar." Av prissättningen framgår tydligt att många läsare knappast kunde tänka sig att bli stugägare – varken den här sommaren eller senare. Det billigaste huset i just den presentation jag nämnde kostar 5 000 kronor. Det är mycket pengar. För de flesta fritidshusen i detta exempel begärs från 53 000 till 140 000 kronor. Det säljs också skärgårdsöar och tomter med de mest hänförande utsikter – men inte till moderata priser. Naturvårdsverket har i sitt yttrande över motionen 357 sagt: "Bostäder inom sådana avstånd från de större tätorterna att de kan nås och utnyttjas under veckoslut har som regel högt marknadsvärde och förvärvas av privatpersoner."

Just det! De uppköps av privatpersoner som har gott om pengar. Vidare förekommer att bolag och svenska – även utländska – företag gör ansenliga förvärv av attraktiva områden, som sedan i stor utsträckning undanhålls allmänheten.

Mönstret är detsamma vid uthyrning av fritidshus. De flesta stugägare hyr ut till den, som betalar bäst, inte till den som är fattigast eller bor närmast.

Att gårdar lämnas öde och förfaller är i huvudsak ett glesbygds-

Torsdagen den
8 november 1973

*Upprustning och
underhåll av
ödegårdar*

problem, menar naturvårdsverket. Om detta kan sägas: Att det fortfarande finns lediga hus, som ännu inte exploaterats, är en tillgång, som skulle kunna tas till vara utan alltför stora kostnader. Det är riktigt att den tillgången är större i glesbygden. Strukturomvandlingen medför att ytterligare gårdar blir öde. Dessa har ofta en sådan belägenhet att de med fördel kan utnyttjas som fritidshus. En inventering pågår redan på vissa håll i landet.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att det vore önskvärt att tomma bostäder fick komma till användning för det rörliga friluftslivet. Utskottet menar att det är "i första hand på regional och lokal nivå som man har anledning att ta upp frågan om vad man kan och bör göra för att i förekommande fall utnyttja dessa bostäder". Därför finner inte utskottet tillräckliga skäl att tillstyrka motionen 357.

Kommunerna har knappast resurser att ensamma göra sådana insatser som motionen avser. Det kan te sig långsökt att ge alla människor en så meningsfull fritid att trycket på andra sociala åtgärder därigenom minskar. Där måste staten gå in och hjälpa till. Det finns tyvärr exempel på kommuner som överlåter attraktiva områden, som borde vara allas egendom, till privata exploatörer.

Rekreatiomsområdena borde inte få bli handelsvara, komma ut till spekulation för ett fåtal. Mycket tänkande ägnas åt hur man skall kunna göra pengar på människors behov av fritidshus och vederkvickelse i naturen. Herr talman! Det går hajar i den gröna vågen!

Utskottet har inte funnit anledning att ta upp den stimulans till sysselsättning i glesbygden som en upprustning av ödegårdar skulle medföra. Det finns kommuner som är intresserade av detta genom exempelvis IKS-arbete. Därför bör staten gå in ännu mera och ta till vara varje chans att tillsammans med kommunerna öka sysselsättningen.

Herr talman! Jag finner det meningslöst att mot ett enhälligt utskott i dag yrka bifall till motionen 357, men jag har ingalunda gett upp hoppet att finna gehör för de förslag den innehåller.

Herr MATTSSON i Lane-Herrestad (c):

Herr talman! Det är ingen tvekan om att det är värdefullt för människor att vistas i naturen och att ha en stuga att komma in i, särskilt om det är dåligt väder eller om det är sent på natten och man inte orkar ta sig hem igen. Allt det där kan man anföra som argument. Det var vi överens om när vi behandlade motionen i utskottet.

Här var det emellertid fråga om att staten skulle undersöka möjligheten att köpa hus som är lämpliga till fritidsbostäder. Sedan skulle de underhållas och disponeras av allmänheten till självkostnadspris. Men att staten skulle ha ett hus här, ett hus där och kanske flera stycken på något ställe att ha uppsikt över fann vi mindre välbetänkt. I stället vore det bättre att detta sköttes på kommunal och regional nivå.

Jag vet inte vad fru Normark menade med sitt resonemang om att det gick hajar i den gröna vågen. Man får väl ändå räkna med att något kostar det alltid och att det blir förfärligt dyrt i vissa fall.

Jag vet inte hur man skulle göra om man skulle tillmötesgå motionären. Skulle man exproprieras? Då blir det väl fråga om ny

lagstiftning osv. Jag kan inte yttra mig om den saken, men vad jag har fullt klart för mig är att utskottet fann att det skulle bli mycket besvärligt om staten skulle vara ägare till fritidsbostäder här och där, dvs. köpa in ödegårdar. Vi tror att kommunerna har större möjligheter att klara detta. Det var det vi inom utskottet åsyftade med att säga att frågan i första hand bör tas upp på regional och kommunal nivå.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru NORMARK (s):

Herr talman! Det står i motionen att staten bör undersöka möjligheten att få köpa eller disponera hus som är lämpliga som fritidsbostäder. Det står inte att staten skall göra det. Givetvis bör det här ske i samarbete med kommunerna. Idén i det hela är ju att ge människor, som inte annars har råd att vare sig hyra eller förvärva ett fritidshus, tillgång till den rekreation som ett sådant medför.

Sedan blir det en del bieffekter: viss sysselsättningsökning, viss tillgång på reservbostäder vid utrymning. Det har jag inte nämnt den här gången, men det har jag gjort i ett tidigare sammanhang.

Jag tror att om vi skall komma till rätta med de spekulationer som pågår i människors behov av fritidshus måste samhället gå in och styra. Kommunerna är intresserade av att få hjälp med vissa ekonomiska bidrag till en upprustning, men i allmänhet pågår det helt enkelt konkurrens om dem som betalar bäst. Det är turismens innehåll.

Därför tycker jag att det är mycket tråkigt att utskottet menar sig ha delat min uppfattning i den här frågan och ändå avstyrkt motionen.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 25 Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 36 i anledning av motion om en vandringsutställning om svensk bibelöversättning.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 26 Avfallshantering m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 31 i anledning av motioner angående avfallshantering m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1973:108 av herr Helén m. fl. (fp) vari, såvitt nu var i fråga (punkten 3), hemställt att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att utredningen rörande kostnaderna för miljövården genom tilläggsdirektiv gavs i uppdrag att utarbeta förslag till metoder för begränsning av avfallsflödet och förbrukningen av naturresurser,

1973:772 av herr Bohman m. fl. (m) vari, såvitt nu var i fråga (punkten 3), hemställt att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om

Torsdagen den
8 november 1973

Avfallshantering
m. m.

intensifiering av åtgärderna för återvinning av avfall för att åstadkomma bättre hushållning med naturresurser och på sikt underlätta kommunernas renhållningsansvar,

1973:791 av herr Norrby i Åkersberga m. fl. (fp) vari föreslagits att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställde 1. att bestämmelser infördes om att statlig upphandling av pappersprodukter inriktades på dels att produkterna skulle innehålla en stor andel återvunnet papper, dels att produkterna utformades så att senare återvinning underlättades, 2. att särskilda informationsinsatser gjordes för att stimulera till återanvändning av papper, samt 3. att forskning och utveckling avseende återanvändning av papper främjades,

1973:932 av fru Sundberg m. fl. (m) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla 1. att statens naturvårdsverk aktivt medverkade för att initiera försöksverksamheten med separering av hushållsopor, 2. att bostadsstyrelsen vid utarbetandet av anvisningar till utformningen av soputrymmen beaktade de ökade krav som kom att ställas på separering av hushållsavfall, 3. att beslutet om statligt stöd till avfallsbehandling utvidgades till att gälla också sådana anläggningar som uteslutande tillkom för att öka användningen av returpapper, 4. att statens naturvårdsverk beaktade avsättningsproblemen vid undersökningen om samkompostering, 5. att statens naturvårdsverk medverkade till att åstadkomma ett märke att åsätta sådana produkter som huvudsakligen tillverkats av återvunnet material, alternativt kunde återvinnas, 6. om utarbetandet av sådana anvisningar för statlig och kommunal upphandling att användningen av produkter som ställde sig fördelaktiga från återvinningsynpunkt stimulerades, 7. om tillsättandet av en utredning med uppdrag att lägga fram förslag om hur den framtida hanteringen av hushållsopor skulle kunna ske med hänsynstagande till det samhällsekonomiska kravet på ökad återvinning,

1973:1413 av herrar Måbrink (vpk) och Hagberg (vpk) vari föreslagits att riksdagen hos regeringen hemställde att en utredning tillsattes med uppgift att skyndsamt framlägga förslag till centralisering av avfallshanteringen i enlighet med i motionen anförda synpunkter,

1973:1421 av herr Norrby i Åkersberga m. fl. (fp) vari, såvilt nu var i fråga (punkterna 1, 3, 4 och 5), föreslagits att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställde om 1. förslag om inrättande av ett avfallsforskningsinstitut knutet till lantbrukshögskolan, 3. utredning och förslag om en återvinningslag, 4. förslag om statsbidrag till omläggande av kommunala avfallsbehandlingsanläggningar, 5. förslag om förstärkt tillsyn, rådgivning och information inom avfalls- och återvinningsområdet samt

1973:1444 av herr Åsling (c) och fru Söder (c) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om tillsättande av en utredning med uppgift att snabbutreda frågan om en effektiv återanvändning av avfall.

Utskottet hemställde

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i betänkandet anført angående behovet av samordning av insatserna på avfallshanteringsens område, m. m. samt i övrigt lämnade utan åtgärd

motionerna 1973:108, yrkande 3, 1973:772, yrkande 3, 1973:791, 1973:932, 1973:1413, 1973:1421, yrkandena 1, 3-5, samt 1973:1444.

Reservation hade avgivits av herrar Hansson i Skegrie (c), Hedin (m), Jonasson (c), Larsson i Borrbj (c), Berndtsson i Bokenäs (fp), Leuchovius (m) och Strömberg (fp) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna 1973:108, yrkande 3, 1973:772, yrkande 3, 1973:791, 1973:932, 1973:1413, 1973:1421, yrkandena 1, 3-5, samt 1973:1444 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört rörande behovet av en utredning rörande vissa frågor i samband med avfallshanteringen.

Herr LEUCHOVIUS (m):

Herr talman! För 14 dagar sedan hade vi i denna kammare en debatt om den kommunala renhållningslagen i anledning av att ett antal motioner hade väckts i vilka begärdes en översyn av lagen och kanske framför allt av dess tillämpning i glesbygderna. Man ifrågasatte vid det tillfället riktigheten av att i glesbygdsorter samla ihop hushållsavfallet -- till detta räknas som bekant även trädgårdsavfall och latrin -- till stora centrala reningsverk och soptippar, då mycket av detta avfall kan omhändertas och nyttiggöras på platsen. Återvinningen är ju den naturliga avfallshanteringen.

I dag har riksdagen att ta ställning till ett antal motioner som berör bl. a. återvinningsaspekterna i avfallshanteringen. Jag tror inte att det i detta fall råder några delade meningar mellan oss -- det gjorde det i varje fall inte i utskottet, när vi debatterade frågan -- om nödvändigheten av att snarast komma till rätta med detta problem, som tycks bli större för varje år som går. Att få en lösning till stånd är nödvändigt inte bara från naturvårds- och miljövårdssynpunkt utan även ur andra aspekter -- det kan gälla råvarutillgång, energiförbrukning m. m.

Forskningen har här en mycket stor uppgift att fylla, och hur dessa problem skall lösas i framtiden beror i hög grad just på forskningens resultat, som vi alltså väntar på. Visserligen har forskningen under senare år fått en förstärkning rent ekonomiskt. Jag kanske i detta sammanhang får nämna att förra årets riksdag beslöt bifalla statens naturvårdsverks äskande och beviljade 19 miljoner kronor till miljövårdsforskning, trots att regeringspartiets företrädare kraftigt förordade ett lägre anslag, på 13,6 miljoner kronor.

I år har det inte rått några delade meningar i anslagsfrågan. Vi är i stort även eniga i själva sakfrågan när det gäller att lösa de miljöproblem som avfallshanteringen utgör, och såväl utskottsmajoriteten som reservanterna understryker båda vikten av att återvinningsprincipen och möjligheten att nyttiggöra sig avfall ägnas ingående uppmärksamhet av berörda myndigheter. Detsamma gäller självfallet också i frågan att så långt det är möjligt eliminera avfallshanteringens miljöförstörande effekter.

Däremot anser sig inte utskottsmajoriteten kunna tillmötesgå motionärernas krav på en utredning med uppdrag att samordna och snabbt utreda förslag till åtgärder, så att största möjliga effektivitet uppnås och

Nr 129

Torsdagen den
8 november 1973

Avfallshantering
m. m.

Torsdagen den
8 november 1973

*Avfallshantering
m. m.*

att den från samhällets synpunkt mest ändamålsenliga användningen av såväl ekonomiska som personella resurser tillvaratas.

Av den kartläggning av de nuvarande förhållandena på avfallshanteringsens område som har utförts av jordbruksutskottets kansli och som bifogats betänkandet 31 – en promemoria som jag tycker är mycket klarläggande och som kan vara bra att ha som uppslagsverk i dessa frågor – framgår klart att mycket redan pågår inom detta område. Men denna PM visar också en annan sak, nämligen att det råder stor splittring på avfallshanteringsens område. Verksamheten är som framgår mycket splittrad på ett stort antal myndigheter, forskningsorgan, enskilda företag etc. Allt talar enligt reservanterna för att en samordning av uppgifterna snarast bör komma till stånd.

Utskottets majoritet har i betänkandet medgivit just detta. Man säger bl. a. att det framstår ändå som angeläget att "de olika insatserna samordnas". Jag har för min del svårt att förstå annat än att utskottet helst skulle vilja tillstyrka motionärernas önskemål om en samordnad utredning men att det av någon anledning inte vill gå motionärerna till mötes. Därför föredrar man att påpeka både behovet av samordning och behovet av en uppdelning. Man sätter sig i det här fallet på två stolar.

Jag har också svårt att förstå utskottets påpekande att en skyndsam utredning om återvinningsproblemen skulle verka fördröjande på en bättre ordning i detta fall. En utredning som får i uppdrag att skynda på utvecklingen borde rimligtvis bättre motsvara utskottets uppfattning om önskvärdheten att snabbt uppnå en ändamålsenlig och effektiv organisation av avfallshanteringen i enlighet med de återvinningsprinciper som det här är fråga om. Även på denna punkt förefaller det mig som om utskottets majoritet borde röstat med reservationen, om man velat handla konsekvent och i överensstämmelse med uppfattningen i sak.

Herr talman! Det är mycket att tillägga om detta stora ämnesområde. För att spara tid skall jag dock stanna här. Jag ber bara till slut få yrka bifall till den reservation som är fogad till utskottets betänkande och vars första namn är herr Hansson i Skegrie.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Först ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag. Jag hade tänkt göra ett tillägg i form av ett särskilt yttrande, men på grund av att en utlandsresa kom i vägen hann jag inte göra detta innan betänkandet gick i tryck. Jag måste därför nu bli något utförligare.

Som herr Leuchovius sade gick riksdagsmajoriteten förra året med på naturvårdsverkets äskande av 19 miljoner kronor beträffande forskningsanslaget. Det var en motion från vänsterpartiet kommunisterna som ledde till detta resultat. Denna motion var ensam 1971 men följdes 1972 av motioner även från andra partier.

Jordbruksutskottets majoritet, som jag tillhörde, beslöt i våras att under sommaruppehållet göra en egen utredning i avfallsfrågan – den PM som herr Leuchovius hänvisar till – i stället för att begära ytterligare en omfattande utredning och skjuta problemens lösning på framtiden. Jag röjer väl ingen statshemlighet, om jag säger, att det var jag som föreslog denna kansliutredning. Efter att som läkare ha sysslat med miljövårds-

problem under snart 30 år har jag kanske rätt att bli en aning otålig och vill se resultat relativt omgående på de områden där så är möjligt. Det är verkligen ingen brist på vetenskapliga undersökningar, praktiska erfarenheter eller statliga utredningar som lett till att avfallsproblemen blivit allt allvarligare. Det finns vetenskapliga och tekniska metoder för att lösa nästan alla dessa problem. Den stora och avgörande bristen är att dessa metoder inte tillämpas.

Jag skall ge en kort historik över den tid jag själv varit med om. När jag invaldes i Stockholms stadsfullmäktige 1954 och började en mångårig kampanj för rening av avloppsvattnet trodde jag att det fanns några centrala tekniska problem som inte hade lösts. Jag skaffade undan för undan all litteratur jag kunde hitta om behandling av avloppsvattnet, men fann ingenting av värde om hur man skulle behandla rötslammet för att få det lätttransportabelt och attraktivt också i andra hänseenden för användning i jordbruket. Vid den tiden fanns det praktiskt taget ingen vattenvård alls någonstans i Sverige. Bara några få städer hade reningsverk. Kloakvatten och industriellt avloppsvatten leddes i regel utan rening ut i sjöar och vattendrag, och inte sällan hämtade städer och andra tätorter sitt dricksvatten ur samma sjöar där de släppte ut sitt obehandlade kloakvatten.

Av alla de många miljövårdsfrågor som stack ut som en öm tumme hade avlopps- och vattenfrågorna blivit speciellt akuta i Stockholm genom att man tvingades stänga alla friluftsbaden år 1953. Den formella anledningen var de stora polio- och paratyfusedemierna. Den senare epidemin orsakades av kött från ett infekterat slakteri, men innan detta hade klarlagts gick misstankarna, inte utan orsak, till vattnet i friluftsbaden, som i Stockholm och i många andra städer hade massiva och ofta fullt synliga tillsatser av obehandlat kloakvatten.

I den kommunistiska gruppmotionen nr 19 år 1956 krävde vi mot bakgrund av dessa förhållanden en tioårsplan för utbyggnad av Stockholms reningsverk. Vi utgick redan då från den återvinnings- eller återanvändningsprincip som först många år senare började få gehör även utanför arbetarrörelsen. I motionen skrev jag:

”Men förlusterna genom dålig vattenhygien är bara *en* sida av det ekonomiska problemet. Mycket talar för att frågan om renhållningens ekonomi skulle kunna tagas upp från andra utgångspunkter än som hittills vanligen skett. I regel har reningsverken betraktats som improduktiva och kostsamma inrättningar och endast få samhällen i vårt land har gjort något väsentligt åt denna fråga. Det långsamma tempot i utbyggnaden visas av en uppgift i Sten Selanders bok 'Det levande landskapet i Sverige'. Vad avloppsledningarna i vårt land vräker ut i sjöar och floder uppgår, omräknat i torrsbstans, varje år till minst 100 000 ton. Till största delen är det organiska ämnen och salter, som jorden berövas och som i någon form borde återföras dit i stället för att förstöra våra vatten.

Med all säkerhet skulle fortsatt forskning göra det möjligt att tillvarata dessa ämnen. Den största produkten skulle bli gödningsämnen. Vad man hittills inte kunnat lösa är frågan om att på ett billigt sätt avvattna slammet tillräckligt för att göra det lätt transportabelt och lätt att sprida. Veterligt har man heller ingen enkel metod att avskilja

Torsdagen den
8 november 1973

Avfallshantering
m. m.

växtnäringsämnen kväve, fosfor och kali.”

Vi föreslog i motionen, utöver tidsgränsen för utbyggnaden av reningsverken, att en ”expertutredning företages rörande möjligheten att genom vetenskaplig forskning och reningsverkens transformering till kemisk-tekniska fabriker tillvarata rötslammet i stället för att förstöra det”.

Den kommunistiska gruppen i riksdagen gav i motionen 785 i andra kammaren år 1956 en mycket utförligare redogörelse för samma problem och ställde några yrkanden i samma riktning.

Men jag upptäckte senare att det verkligen fanns en mängd vetenskapliga fakta, som jag från början inte kände till och som uppenbarligen var okända för de flesta experter inom vattenvårdsområdet. Jag fick klart för mig under debatterna i fullmäktige att Stockholms stad betraktades som ett slutet helt, kanske inte av alla experter men av alla som hade det politiska ansvaret för vatten- och avloppsfrågorna. Att det fanns ett svenskt jordbruk hade inget intresse för Stockholms stad.

Min plädering för att använda rötslammet för nyttiga ändamål betraktades och betecknades i debatterna som illusionspolitik. Detta framgick också av de uttryck som användes då och som fortfarande släpar med, t. o. m. i den förträffliga promemorja som vi fått från jordbruksutskottet. Man talade om ”kvittblivning”, ”destruktion”, osv.

Det var först när jag närmade mig problemen från ett helt annat håll, nämligen från jordbrukssidan, som jag i den internationella litteraturen började hitta högintressanta böcker och artiklar om rötslammets behandling och användning. Det fanns och hade länge funnits en mängd positiva erfarenheter, men alla eller nästan alla pionjärer hade haft att kämpa mot oförståelse och byråkratisk tröghet.

Kampanjen mot lortvattnet i Stockholm fortsatte i sju år. Jag skall inte referera mera om den utan hänvisar till de protokoll som finns. Jag vill säga att det blev en delframgång ganska snart. Det fastställdes en tidsbegränsad generalplan för utbyggnad av reningsverken i Stockholm, och att vi nu efter nästan 20 år har sådant vatten i Strömmen att man kan bada i det utan risker och utan estetiskt betingade obehag är inte alldeles utan samband med lortvattenkampanjen på 1950- och 1960-talen.

Men detta är bara den ena sidan av problemet, och här kommer jag till den egentliga avfallsfrågan igen. Den andra sidan, frågan om rötslammets användning, har inte kommit mycket längre, trots det stora intresse som jag vet att det borgarråd visade som senare blev ansvarig för denna detalj i Stockholm och det intresse man också har visat i några andra städer. Men oförmågan att lösa de praktiska problemen på det ena stora avfallsområdet efter det andra beror inte — jag upprepar det — på brist på utredningar och brist på undersökningsresultat.

I naturvårdsverkets tidning Miljöaktuellt, nr 3 år 1973, står det så här: ”Idag producerar våra reningsverk ca 5,5 milj. kubikmeter förtjockat slam per år och om två år är det 6,3 milj. 1980 beräknas slamberget ha växt till ca 10 milj. kubikmeter, allt räknat på ett slam med fyra procents torrs substans. Idag läggs huvuddelen av slammet på hög. På senare tid har man också i betydande utsträckning börjat använda slammet som gödsel

på åkrarna. — . . . Men i stort sett är slamberget ett olöst miljöproblem.” Det borde inte behöva vara det. Det finns möjligheter att använda rötslammet och nyttiggöra det.

Ett annat av de stora olösta avfallsproblemen gäller järnskrotet. Här kan jag citera ur Dagens Nyheter för den 23 maj 1973: ”Det börjar bli med järnskrot som med gamla tidningar — omöjligt att bli av med. Försök att få en skrothandlare att hämta hushållsskrot som en järnsäng, sparkstötting eller cykel. Han visar kalla handen och säger att sängen inget värde har för honom. Snarare åsamkar den honom en utgift på 10–20 kronor. Mängden insamlat järnskrot borde enligt all logik öka i takt med stålproduktionen. Det gör den inte — i stället ökar den mängd järnskrot som hamnar på soptipporna. Enligt skrotbranschen beror det på alltför låga priser till följd av exportförbud och priskartell bland stålverken.”

Sedan kommer man med några statistiska uppgifter, som är de färskaste jag har. Den mängd metall- och järnskrot som i dag försvinner med hushållssoporna uppskattas till 700 000 ton per år. Till detta kommer ca 300 000 ton industrisopor. Totalt alltså 1 miljon ton som går förlorat varje år jämfört med de ca 1 miljon ton som den svenska skrotindustrin tar hand om och återför till stålproduktionen.

Vi kan ta pappersavfallet. Jag hade den 17 maj 1971 en interpellationsdebatt med dåvarande jordbruksministern, och jag hade ett år senare en liknande debatt med kommunikationsministern. Den förra gången gällde det de 1 1/2 miljon ton pappersavfall som gick till soptippen eller som brändes vid sopförbränningsstationerna. Då hade pappersinsamlingarna slutat och vi hade, som alla här vet, högar av gamla telefonkataloger liggande i portarna. Det var dem som min debatt med kommunikationsministern 1972 gällde. Det rörde sig om någonting på 11 000 ton telefonkataloger som gick till soptipporna eller brändes upp och som var ett koncentrerat, standardiserat pappersavfall som mycket väl skulle ha kunnat användas till att framställa papper för nya telefonkataloger eller något annat ändamål.

Pappersavfallet beräknades viktjämsamt utgöra 64 procent av Stockholms stads s. k. sopor, alltså hushållsavfall under ett år när det var pappersinsamling. Jag utgår ifrån att under de två år då det inte förekom någon pappersinsamling alls utgjorde papperet kanske 75 procent av allt hushållsavfall.

Vi har sedan glasavfallet som består av väldiga mängder engångsglas som skulle kunna returneras till glasbruken och användas på nytt som råvara. Och vi har slutligen, för att hålla oss enbart till hushållsavfallet, det plastavfall som når en allt större volym av det hushållsavfall som går till soptipporna och till sopförbränningsstationerna och som verkligen inte är ofarligt att destruera på det sätt man gör genom förbränning. I vissa plastsorter finns det kadmium och andra beståndsdelar som vid förbränningen sprids över landet genom luften och kan orsaka sjukdomar.

Vi har också det organiska hushållsavfallet som nu går till soptipporna och förbränningsstationerna men som skulle kunna komposteras eller samkomposteras med rötslammet och sedan användas som gödnings-

Torsdagen den
8 november 1973

Avfallshantering
m. m.

medel eller jordförbättringsmedel.

Jag har här inte tagit upp den andra stora avfallsdelen, nämligen det industriella avfallet. En del av detta är volymmässigt inte stort, men det utgör ett ytterligt allvarligt problem.

Jag upprepar: På alla dessa områden och på praktiskt taget alla andra områden som jag inte har berört här finns det metoder för att återanvända avfallet. Det är bara sorgligt att dessa metoder inte tillämpas.

I det särskilda yttrande, som jag alltså inte fick tillfälle att avge, hade jag tänkt gå ut över utskottsbetänkandet och anföra något om den vpk-motion som behandlades i det här sammanhanget och där motionärerna ville ha ett enhetligt system vid tillvaratagandet av soporna. Jag hade tänkt försöka få fram de data som behövdes där och så att säga få ett tillägg till promemorian. Men i stället får jag säga att jag tror att synpunkterna i motionen i stort har tillgodosetts genom skrivningen i betänkandet. Man borde förstås ha tillfogat ett "fan anamma bom bom" på slutet för att ytterligare markera att det nu är resolut handlande som krävs.

De övriga motionerna täcks av vad vi i utskottsmajoriteten har anfört på s. 7 i betänkandet. Det vore olyckligt om man nu skulle begrava dessa viktiga frågor i en ny långvarig utredning utöver alla dem som finns eller som just har avslutats på detta område. Jag yrkar därför som sagt bifall till utskottets hemställan.

Herr LEUCHOVIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Takman sade att den av reservanterna begärda utredningen skulle fördröja ärendets handläggning. Vi har en annan uppfattning. Det är inte fråga om en ny utredning utan om en samordning av de utredningar som finns och ett påskyndande av dessa.

Herr Takman talade vidare om sina motioner från tidigare år. Jag vill bara påpeka att det var föregående års motioner som vi behandlade, och det året hade samtliga borgerliga partier väckt motioner i anslutning till det av naturvårdsverket äskade anslaget på 19 miljoner kronor. Det var de motionerna vi behandlade, inte motioner från tidigare år.

Herr TAKMAN (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag sade ju att vpk-motionen var ensam år 1971. Sedan tillkom motioner från andra partier, och det var de och vår förnyade motion som bifölls så att anslagsbeloppet till naturvårdsverkets forskning höjdes från 13,6 miljoner till 19 miljoner kronor.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! En helhetssyn på miljöfrågorna är nödvändig. Vi måste utgå från samspelet mellan människan och naturen i alla politiska bedömningar. Den ekologiska grundsynen måste vara vägledande. I dag mer än någonsin i mänsklighetens historia framstår hushållningen med naturresurser som en avgörande fråga för kommande generationers existens och för vår generations levnadsnivå.

Naturresurser, miljövård och avfall är många gånger tre vinklingar av samma problem — problem som vi politiker måste medverka till att lösa

bl. a. genom att styra den tekniska utvecklingen så att den verkligen blir till gagn för mänskligheten. Då måste vi använda olika styrinstrument, t. ex. lagstiftning, skatter, taxor, avgifter, bidrag till forskning och utveckling samt information. En målmedveten miljö- och naturresurspolitik är nödvändig. Låtgåmentaliteten och korrigeringar i efterhand räcker inte. Vi kan och måste ställa upp ramar för olika verksamheter som påverkar vår miljö och som tär på våra naturresurser. Avfall är då ett intressant tillämpningsexempel på denna principiella grundsyn.

Avfallshanteringen är ett angeläget område för tillämpning av exempelvis miljöbudgettänkande och teknikvärdering, som folkpartiet påpekar i den partimotion som behandlas i utskottsbetänkandet. En miljöbudget skall vara en sammanställning av alla uppoffringar och all nytta som är förenade med en planerad åtgärd eller verksamhet. Även påfrestningar på miljön skall räknas in liksom de fördelar för miljön som verksamheten kan innebära – inte bara hur mycket energi och råvaror som går åt utan även t. ex. hur mycket luft och vatten som smutsas ned och hur mycket avfall som blir kvar.

Alla dessa faktorer måste vägas ihop i en gemensam värdeskala. Den metod som man då kan använda för att skaffa en del av underlaget till en miljöbudget är just teknikvärderingen, dvs. en värdering av de tekniska åtgärder som föreslås i något sammanhang.

Om vi då tillämpar det här resonemanget på just avfallshanteringen, så kan vi till att börja med konstatera att avfallshantering inte bara är en fråga om att bäst och billigast ta hand om eller, som det heter, bli kvitt det avfall som uppkommit. Den övergripande målsättningen är att minska avfallsmängderna, att återanvända avfall och att oskadliggöra de sista avfallsresterna. Det gäller då att med minsta möjliga resursinsats och frihetsförlust styra produktion, distribution och konsumtion mot det önskade målet. För att man snabbt skall nå det eftersträfvade resultatet i en marknadsekonomi måste ekonomiska styrinstrument utnyttjas. Genom skatter och avgifter, t. ex. en miljöavgift på vissa engångsförpackningar, kan en verksam styrning erhållas. Om de verkliga kostnaderna för all avfallshantering tas ut, påverkas ofta lönsamhetskalkylerna så att återvinningen framstår som det ekonomiskt fördelaktigaste alternativet. Man kan också överväga en skatt på utvinning av råvaran, en subvention för återföring av råvara eller råmaterial, en ökning av varornas livslängd, en ökning av den del av varan som kan återföras och en minskning av mängden råvara per vara utan att varans livslängd fördenskill minskar.

En intressant åtgärd är att engagera enskilda människor i naturresurs-hushållningen genom sortering av soporna i hushållet. Det är en pedagogiskt intressant metod, för det ger människorna möjlighet att inte bara delta i naturresursdebatten utan också att med egna händer göra någonting åt saken, och det är någonting som många människor faktiskt gärna vill. Enligt gjorda undersökningar är 85 procent av människorna här i landet mycket angelägna om att vi skall öka återvinningen ur avfall.

Det är angeläget att olika modeller för avfallshantering och återvinning utvecklas och tillämpas på svenska förhållanden. Man åberopar här ofta internationella erfarenheter, men de är inte alltid tillämpbara på våra förhållanden med tanke på vårt klimat, den särskilda sammansättningen

av vårt avfall, de speciella trafikförhållanden vi har osv. Men bland de åtgärder som i första hand är nödvändiga är att införa lagar och bestämmelser som knyter ihop bl. a. tillverkarens ekonomiska intressen med avfallshanterarens i stället för att som nu vanligen ställa de här två intressena mot varandra. Det leder till varor som lättare går att återbruka, som kostar mindre i bl. a. pengar och miljöförstöring och som är lättare att hantera och behandla när de är förbrukade. Här kan man alltså påvisa det resultat man syftar till med olika styråtgärder.

En återvinningslag av det slag som vi föreslår i motionen 1421 kan bli den samlade lagstiftning som leder till det önskade resultatet, men frågan om en återvinningslag är uppenbarligen för tidigt väckt. Mot en sådan lagstiftning talar i skön förening företrädare för socialdemokraterna och Industriförbundet. Det visar ju att det här förslaget är ett riktigt förslag – det är bara det att det är för tidigt väckt – och jag förmodar att om några år har vi den här lagen som ett självklart och viktigt instrument för att styra utvecklingen på området.

I motionen 791 tar vi upp specialfallet pappersavfall och då särskilt de åtgärder som staten kan vidta. Vi påpekar i motionen att staten genom olika åtgärder kan påverka utvecklingen av återanvändningen av papper. Vi tar fram exemplet med telefonkatalogerna – televerkets i och för sig berättigade driftekonomiska krav, som medförde att telefonkatalogerna undandrogs återanvändning. Vi konstaterar att i Stockholmsområdet ledde det år 1972 till att en merkostnad på något hundratusental kronor för televerket i stället blev en ökad sopkostnad på kanske en halv miljon kronor för abonnenterna. Ett upprepande av ett sådant misstag måste naturligtvis undvikas genom samverkan, i det här fallet mellan statliga, kommunala och enskilda intressen. Det kan så vara att telefonkatalogerna bara motsvarar några procent av mängden återanvänt papper, men just den frågan blir en viktig testfråga på regeringens förmåga att leva upp till sina egna miljöpolitiska paroller.

När det gällde återinsamling av telefonkataloger i Stockholm 1973 hade jag inom ramen för länskommittén "Håll Sverige rent" möjlighet att ta initiativ till en sådan insamling. Den genomfördes av Stockholms kommun, i huvudsak som beredskapsarbete för arbetslös ungdom, och inbringade drygt 1 000 ton papper.

Bekymret är att televerket inte har funderat på detta med återvinning vid framställningen av telefonkatalogerna. Det lim som används i ryggen på katalogerna försvårar återvinningen av papperet. I motionen 791 talar vi just om att staten som upphandlare av pappersprodukter skall specificera sina krav så att kvalitetskravet inte blir högre än nödvändigt och så att återvinning underlättas. Det skulle alltså innebära att televerket vid beställning av katalogerna från leverantörerna skulle föreskriva att katalogerna skall vara sådana att papperet i dem lätt kan återvinnas.

Jag beklagar att utskottet inte har sakbehandlat motionen 791. Där finns nämligen en rad uppslag och idéer som skulle kunna leda till sänkta kostnader för statsförvaltningen, till att den råvarubrist vi i dag upplever inom skogsindustrin skulle kunna lätta något genom återvinning av papper. Vi skulle kunna få större utrymme för den export som för närvarande är väldigt lätt att genomföra. Det är beklagligt att jordbruks-

utskottet inte ville satsa på en icke oväsentlig förbättring av den svenska samhällsekonomin och en icke oväsentlig förbättring av miljön vid våra avfallsbehandlingsanläggningar.

Resurser för utveckling och forskning nämns ofta i alla sammanhang, inte minst här. Dessa resurser måste anvisas så att gemensamma problem kan lösas gemensamt. Det låter som en truism, men om vi tittar på förhållandena just när det gäller avfallshantering och avfallsbehandling, så är det ingen truism, utan det är ett nödvändigt krav. Det här är inte frågor som varje kommun kan lösa för sig.

Olyckligtvis har bl. a. avfallsfrågorna och andra kommunala miljöfrågor blivit ett slagträ i debatten om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun, och det har försvärat ett konstruktivt samarbete mellan kommunernas intresseorganisationer och staten i dessa frågor.

Kommunerna är de som främst är ansvariga för avfallshantering i landet. Staten griper in med styråtgärder av olika slag: lagstiftning och statsbidragsgivning. Det är intressant att se vilken säregen styreffekt man har kunnat åstadkomma och fortfarande åstadkommer med nu gällande statsbidragsbestämmelser.

Ta fallet med latrinbehandling. Om en kommun väljer den sämre metoden för behandling av latrin, att tippa det i avloppsreningsverket, då får man vanligtvis 50 procent i statsbidrag för de investeringar som krävs. Om man däremot väljer metoden att kompostera latrinet och få ett jordförbättringsmedel av det direkt – utan omvägen via avloppsrötslam, som är ett mera tveksamt jordförbättringsmedel – då får man inget statsbidrag.

Bidragskravet har hörtsammats av naturvårdsverket som i sina petita för nästa år mycket positivt tar upp just förslaget om statsbidrag för kommunala avfallsbehandlingsanläggningar. I praktiken har alltså yrkandet nr 4 i motionen 1421 redan tillstyrkts av naturvårdsverket, och det finns all anledning förmoda att riksdagen kommer att bifalla det när statsverkspropositionen för nästa år kommer. Jag utgår ifrån att regeringen inte kommer att avvisa detta utomordentligt angelägna och konstruktiva förslag från naturvårdsverket.

Den kommunala renhållningslagen styr avfallstransporterna men inte avfallsbehandlingen. Här är det närmast miljöskyddslagen som är tillämplig, och här föreligger i praktiken en väsentlig brist på samordning. Det belyser också det exempel på statsbidragsbestämmelser som jag här refererat. Det är alltså brist på samordning även här, inte bara när det gäller forskning och teknisk utveckling.

Avfallshantering är i betydande utsträckning ett transportproblem. Det leder till kravet på att transportsystemet för avfall måste optimeras, att vi samtidigt ställer kravet på återvinning med användbar kompost som mål för huvuddelen av det kommunala avfallet, att de jordförbättringsmedel som då uppstår skall kunna användas på ekonomiskt rimliga villkor samt att vi måste väga in en prognos för drivmedelsprisernas utveckling. Då vi gör detta kanske vi kommer till den intressanta slutsatsen att vi inte skall ha få stora behandlingsanläggningar, som det ofta pläderas för i dag, utan i stället ganska många små anläggningar. Det är mycket lätt att utveckla en teknik som möjliggör detta, om vi bara beställer den tekniken

av teknikerna. På så sätt kan vi också minska matjordstäckten – ett väsentligt miljöproblem i många delar av vårt land i dag, när man river av matjordstäckten från gammal jordbruksmark och lämnar efter sig ett kraterlandskap.

Intern återvinning inom näringslivet – ja, det minskar de kommunala problemen, men det måste vi stimulera genom styrinstrument av det slag jag har beskrivit. Återvinning inom näringslivet är ju ingen ny företeelse. Det är bara att peka på hur det var i det gamla bondesamhället, i den gamla jordbruksnäringen, där återvinning var en självklarhet.

Att det finns pengar att hämta här visar återvinningsindustrins snabba expansion. Det är synd bara att lönsamheten i den branschen väsentligt påverkas av det exportförbud för skrot som vi har här i landet, vilket förmodligen också är en sådan här miss i samordningen. Slopade vi exportförbudet för skrot skulle förmodligen en väsentligt större andel av det järnskrot som i dag finns i avfallet återvinnas.

Syftet måste ju ytterst vara att från miljöutgångspunkter välja de rätta metoderna. Men vi kan här inte bortse från att vettig samordning, vettiga metoder också kan leda till sänkta eller åtminstone mindre snabbt ökade kostnader för de enskilda hushållen. Det är någonting som med de marginskatter vi har i dag är utomordentligt angeläget. En sänkt kostnad för hushållet, omsatt i en alternativ bruttoinkomst, om sänkningen av kostnaden inte kommer till stånd, visar att det är synnerligen lönsamt för de enskilda hushållen att sortera avfall, om man därigenom kan sänka sina sophämningskostnader.

Den promemoria som finns bilagd i utskottets betänkande är utomordentligt värdefull. Den ger en överblick – den visar behovet inte bara av kartläggning utan också av aktiv samordning. Första steget på vägen mot en samlad avfalls- och återvinningspolitik är då den samordning av administration, forskning och utveckling som utskottsreservanterna förordar. Ytterligare viktiga steg anges i de folktopitioner som behandlas i betänkandet, och eftersom ett första steg är nödvändigt för att man skall kunna ta de kommande stegen yrkar jag, herr talman, bifall till reservationen.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Jag skall begränsa mig i diskussionen om nödvändigheten av återvinning. Det har de övriga talarna här behandlat på ett alldeles utomordentligt sätt, och på den punkten är utskottsmajoriteten och reservanterna också helt eniga. Jag skall heller inte gå in på de olika motiv för återvinning på olika områden som tagits upp i motionerna.

I betänkandet behandlar utskottet en serie motioner samtidigt. Motionerna visar det intresse som finns ute hos allmänheten för dessa frågor. Även om en del av motionerna är gamla bekanta är det ett glädjande och ökande intresse för återvinningsprincipen som speglar sig i motionerna.

Utskottet har för sin del funnit det angeläget att till betänkandet foga en promemoria om vad som finns och vad som är på gång när det gäller forskningssidan, utvecklingssidan, kunskapssidan och försöksverksamheten. Det är anledningen till att den rätt omfattande och intressanta –

Torsdagen den
8 november 1973

*Avfallshantering
m. m.*

där delar jag självfallet herr Norrbys i Åkersberga uppfattning – promemorian utarbetats.

Av redovisningen i promemorian – det är alltså ett samordnat svar på samtliga de motioner som väckts om avfallshanteringen – framgår att forsknings- och utvecklingsverksamheten beträffande avfallshanteringen bedrivs vid ett stort antal myndigheter, institutioner, stiftelser och företag. Det framgår också, som herr Takman sade, att det finns en mycket stor samlad kunskap om avfallets ändamålsenliga hantering, och den kunskapen är så pass entydig att betydande insatser redan nu kan göras utan att avvakta ytterligare forskningsresultat.

Av promemorian framgår vidare att det på olika håll pågår en serie aktiviteter grundade på återvinningsprincipen. Det finns en ganska utförlig redogörelse för de aktiviteterna i promemorian, t. ex. olika metoder att utnyttja råvaror och biprodukter genom recirkulation. Vidare planeras en serie försöksverksamheter med nya metoder för avfallshantering. Vi känner till en del försök när det gäller hushållssoporna. Dyliga verksamheter pågår på flera håll i landet, t. ex. i Örebro, och skall även påbörjas i Laxå. Betydande aktiviteter är sålunda på gång, och nya är planerade.

Flera statliga utredningar har nyligen avlämnat sina betänkanden, t. ex. slutbetänkandet från utredningen om omhändertagande och behandling av kemiskt avfall m. m., Kemiskt avfall – uppgifter och organisation. Det betänkandet har varit ute på remiss och är nu föremål för överväganden i regeringen. Man räknar med att så småningom lägga fram en proposition i ärendet. Då kommer också transporten av farligt avfall att beröras, en fråga som har tagits upp av utredningen. Jag vill även nämna miljövardens informationssystem, varom miljökontrollutredningen nyligen har avgivit sitt slutbetänkande. Det betänkandet är nu ute på remiss. Också miljöforskningsutredningen och miljökostnadsutredningen har dessa frågor uppe i olika sammanhang. Det finns alltså rätt många utredningar som antingen redan har presenterat sina betänkanden eller som håller på med sitt arbete.

Jag vill påpeka att när det gäller utskottets redogörelse fram till s. 7 tredje stycket, är utskottet och reservanterna eniga – en enighet som även omfattar avvisandet av folktopartimotionen 1421 om en forskningsinstitution för avfallsforskning. Utskottet har inte heller ställt sig bakom det ”för tidigt väckta folktopartikrav”, som herr Norrby i Åkersberga här tog upp, kravet om en särskild återvinningslag. Det kravet finns inte inskrivet i reservationen. Det är således inte bara socialdemokraterna och Industriförbundet som är eniga i det fallet, utan hela utskottet inklusive folktopartisterna har lämnat den frågan åt sidan tills vidare.

Utskottet har på nytt liksom tidigare när vi har behandlat motioner i detta ärende starkt understrukt vikten av att återvinningsprincipen och möjligheterna att nyttiggöra avfall i det fortsatta arbetet med avfallshanteringen ägnas ingående uppmärksamhet av Kungl. Maj:t och berörda myndigheter och organ. Detsamma gäller självfallet också angelägenheten att så långt möjligt eliminera de miljöförstörande effekter som följer med avfallshanteringen. Även där är utskottet och reservanterna eniga.

Men vi har dragit olika slutsatser av den omfattande redovisning

utskottet gjort. Utskottet finner inte anledning att påfordra några nya utredningar eller några speciella åtgärder av det slag som förordats i motionsyrkandena. Det framgår nämligen av den kartläggning av nuvarande förhållanden på avfallshanteringsens område, som utskottet har låtit verkställa, att motionsönskemålen i allt väsentligt faller inom ramen för vad som är eller nyligen har varit föremål för utredningar eller som ingår i de projekt som redan är på gång i en eller annan form inom forsknings- och utvecklingsarbetet eller ute på fältet. Att i det läget inrikta sig på ytterligare utredningar i ämnet skulle då enligt utskottets mening inte vara ägnat att påskynda frågornas lösning. Tvärtom skulle följderna kunna bli att angelägna åtgärder skjuts på framtiden. Med hänsyn till önskvärdheten av att snabbt uppnå en ändamålsenlig och effektiv organisation av avfallshanteringen, genomförd i enlighet med återvinningsprincipen, bör man undvika en sådan utredning.

Det som i sak skiljer utskottet och reservanterna åt, i vart fall i den skrivning som reservanterna här har presenterat, är att reservanterna vill ha ytterligare en utredning, medan utskottet har avvisat detta. Utskottet säger att det mot den bakgrund vi redovisat är särskilt angeläget att de olika insatserna samordnas, så att största möjliga effektivitet och ur samhällssynpunkt mest ändamålsenliga användning kommer till stånd av såväl ekonomiska som personella resurser. Jag vill särskilt för herr Leuchovius påpeka att utskottsmajoriteten skrivit detta i sitt uttalande. Utskottet fortsätter: "Utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t och övriga berörda organ ägnar denna fråga stort beaktande. Den vid naturvårdsverket nyligen inrättade särskilda enheten för renhållnings- och avfallsfrågor bör i förevarande sammanhang fylla en viktig funktion."

Sedan bara några ord om de synpunkter som anförts av reservanterna och av de olika talarna här i dag.

Herr Leuchovius anförde — något krystat, kanske jag får säga — att kravet från reservanterna gällde en utredning om en samordning. Man skulle alltså utreda hur man skall samordna de olika insatserna. Men det är i sista hand en utredning rörande vissa frågor som man har begärt; man plockar i reservationen in alla de utredningskrav som framförts i de olika motionerna. Som jag tidigare sagt vill vi inte sinka frågans praktiska tillämpning med ytterligare utredningar. Vi menar att tillräcklig kunskap finns — det redovisas i promemorian: tillräcklig forskning pågår och tillräckliga erfarenheter finns för att vi skall kunna komma i gång med insatser enligt återvinningsprincipen, och vi har varken råd eller tid att vänta längre eller att utreda ytterligare.

Herr Leuchovius ansåg inte att en utredning skulle försena åtgärderna så särskilt mycket, allra helst som man uttalat att denna utredning snabbt skulle verkställa sina uppgifter. Jag tror att herr Leuchovius är kanske den ende av kammarens ledamöter som väntar sig att en parlamentarisk utredning skall kunna presentera några förslag så snabbt. Vi vet att en statlig utredning tar tid och behöver ha tid på sig.

Herr Takmans inlägg skall jag inte kommentera så mycket. Men ära den som äras bör! Det har också sagts vid utskottsbehandlingen. Herr Takman är den ledamot i den här kammaren som bäst besitter kunskaper om återvinning och som också har den längsta erfarenheten av hur hårt

man måste jobba för att få gensvar för sina synpunkter. Han redogjorde för sitt arbete på den punkten i Stockholms stadsfullmäktige.

Jag skall inte använda samma subtila uttryck som herr Takman gjorde i slutet av sitt anförande, men jag vill ändå säga att jag i allra högsta grad instämmer i andemeningen: Här måste något göras! Vi har inte tid att vänta på ytterligare en utredning.

Herr Norrby i Åkersberga har böjt sig för vad reservanterna sagt, och därmed också accepterat att vissa av folkpartiförslagen har försvunnit. Som jag tidigare sade, är utskott och reservanter eniga ända fram till tredje stycket på s. 7. Jag vill ännu en gång påpeka att det är hela utskottet som har lämnat frågan om en återvinningslag åt sidan. Det kravet finns inte med i reservationen.

Behovet av återvinning och metoderna härför vid olika material vill jag i detta sammanhang för att spara tid underlåta att gå in i diskussion om. Vi är i sak eniga om att återvinning måste komma till stånd mycket snabbt, i den mån sådan inte redan förekommer. Vi är ense om att det finns mycken kunskap samlad – det pågår forskning, och utredningar har presenterat förslag.

Utskottsmajoriteten förordar att vi ger Kungl. Maj:t till känna våra synpunkter angående behovet av samordning av insatser på avfallshanteringens område, en samordning som vi räknar med att Kungl. Maj:t skall verkställa.

Med detta vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vi vet att det finns mycket kunnande och mycken information samlad, att det t. o. m. ibland är entydig kunskap som finns. Men vi vet också att den kunskapen har mycket svårt att nå ut i praktisk tillämpning. Där saknas en samordnad och mottagaranpassad information – en av de viktiga uppgifterna för en utredning av det slag som reservanterna förordar.

Fru Theorin sade att folkpartikraven har försvunnit, men hon sade också i sitt inlägg att reservanterna ställer sig bakom alla yrkanden som fanns i motionerna. Som jag sade är sofliga av de här folkpartikraven litet för framsynta, men de har inte försvunnit. De kommer igen. Jag noterade med tillfredsställelse fru Theorins formulering: Utskottet har tills vidare lämnat frågan om en återvinningslag åt sidan. Det är tydligt att det här förslaget har sått ett frö även hos utskottsmajoritetens talesman.

Men jag tyckte att fru Theorins inlägg andades för mycket av att allt är bra som det är och att ingenting mer kan göras. "Utskottet förutsätter", anför majoriteten, "att Kungl. Maj:t och övriga berörda organ ägnar denna fråga stort beaktande". – Det gäller alltså frågan om samordning inom det här området.

Herr talman! Jag har viss praktisk erfarenhet av avfallsfrågor, så praktisk att jag ofta går ut och tar i skräpet med mina egna händer. Jag upplever mest påtagligt av allt – som kampanjledare i Stockholms län för

Håll Sverige rent och som kommunalman med specialinriktning bl. a. på miljöfrågor och då även avfallsfrågor – bristen på samordning och framför allt bristen på samordning från statliga organs sida. Jag har alltså inte riktigt samma förtroende för de statliga myndigheternas samordningsambitioner därvidlag som fru Theorin har. Jag tror att det behövs en särskild åtgärd från riksdagens sida för att få den av alla önskade samordningen.

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall bara mycket kort påpeka för herr Norrby i Åkersberga att det han eftersträvar -- nämligen en samordning av de åtgärder som vidtas och som skall vidtas -- är just vad utskottet har uttalat sig om. Utskottsmajoriteten har samma formulering som reservanterna, vilket framgår om man granskar meningen före den herr Norrby citerade. Majoriteten anför: "Mot denna bakgrund framstår det enligt utskottets mening som särskilt angeläget att de olika insatserna samordnas så att största möjliga effektivitet och ur samhällssynpunkt mest ändamålsenliga användning kommer till stånd av såväl ekonomiska som personella resurser." Men det som reservanterna har gjort, vilket verkligen förundrar oss något med hänsyn till de ambitioner reservanterna har i återvinningsfrågan, är att begära en ny utredning.

Utskottet har redovisat de utredningar som är gjorda, den forskning som har bedrivits, vad som är på gång och vilka försök som görs i återvinningsfrågan. Men reservanterna vill nu ytterligare försinka återvinningsprincipens tillämpning genom att begära en ny utredning. Jag förstår inte varför reservanterna litar mer till en utredning än till ett uttalande att utskottet förväntar sig att Kungl. Maj:t skall göra denna samordning som är så oundgängligen nödvändig. Vi kan inte hålla på och vänta på fler utredningar. Vi måste komma i gång med jobbet.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vi skall inte vänta på nya utredningar, men vi måste optimera resursanvändningen, och med den splittring på olika myndigheter och intressenter vi har i dag får vi inte den optimeringen av resursanvändningen. Man måste inte alltid vänta på sittande utredningar när det gäller angelägna åtgärder, men man kan inte säga nej till att föra frågorna framåt bara för att man vill vidta en rad praktiska åtgärder. Min erfarenhet är att den stora bristen härvidlag ligger i samordningen. Man får inte ut forskningsresultat och resultat av teknisk utveckling i praktisk tillämpning. Varje kommun får slåss för sig, och Kungl. Maj:t har alltså hittills visat att man inte lyckas på den punkten. Det behövs en bredare styrning än den Kungl. Maj:t uppenbarligen kan åstadkomma, och det bromsar inte praktiska insatser om man är angelägen om att lösa frågorna på både kort och lång sikt.

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag får återkomma än en gång, herr Norrby i Åkersberga. Jag tror inte att man kan komma längre än om riksdagen uttalar sig för att till Kungen ge till känna vad vi i utskottsbetänkandet

har anfört om behovet av samordning av insatserna på avfallshanteringsområde. Vi uttalar oss mycket starkt för denna samordning, och självfallet kommer Kungl. Maj:t att följa ett uttalande av riksdagen.

Om vi skulle göra som herr Norrby vill och som reservanterna har skrivit i reservationen – av skäl som framstår som något underliga efter den promemoria som är redovisad – skulle vi av Kungen begära ytterligare en utredning om samordningen. Men vi är ju eniga, herr Norrby, om att en samordning behöver komma till stånd. Vi begär från utskottsmajoritetens sida en sådan samordning av Kungl. Maj:t. Herr Norrby och reservanterna begär en utredning om det. Vilket ger då snabbast verkställighet?

Herr AKERLIND (m):

Herr talman! I det gamla bondesamhället, som det talats om tidigare här, var ju – herr Norrby framhöll det – återvinning en självklarhet. Det fanns också en liten sophög vid varje stuga. Sedan har man genomfört den kommunala renhållningslagen. Det innebär att man nu har fått en centraliserad kommunal soptipp i varje kommun och flera soptippar i en del stora kommuner. Enligt uppgift är det i det här landet ungefär 40 miljoner kubikmeter avfall per år som skall tas om hand. Det åker omkring kommunala sophämningsbilar i alla våra tätorter, i glesbygder och även uppe bland fjällstugorna, där det är mittlås till närmaste granne.

När det sedan gäller att ta hand om avfallet är splittringen mycket stor. Jag har gjort en liten enkät bland kommunerna i mitt eget län för att ta reda på hur det ligger till och kommit fram till en del rätt intressanta resultat.

Det står på s. 22 i utskottsbetänkandet att kemiskt avfall kan innehålla sådana beståndsdelar att ingen annan metod än lagring för närvarande står till buds. Det står också i betänkandet på s. 5 att försöksverksamhet med samkompostering av kommunalt slam och hushållsavfall skall påbörjas i Laxå nästa år och pågå i tre år. Jag har fäst mig vid dessa båda uttalanden därför att de styrker vad kommunerna i mitt eget län har sagt.

En av kommunerna har sagt att man för närvarande blandar latrin med hushållsavfall och att det deponeras på en soptipp. Tre kommuner har svarat att de inte har någon som helst destruktion eller mottagning av metaller. En kommun har sagt att allt deponeras på tipp, även gifter, oljor och latrin. Två kommuner har sagt att giftrester upplagras. Två kommuner har sagt att gifter omhändertas över huvud taget inte. En kommun har framhållit mycket starkt att man har stora svårigheter med pressvatten från tipparna. Jag vet att det problemet förekommer i flera kommuner som inte har nämnt detta. Det är pressvatten från tippar som är åtskilliga meter höga. En kommun har sagt att man inte har någon kontroll över vart oljeresterna tar vägen. En kommun har sagt att oljeslammet läggs på soptippen. En kommun har svarat att oljerester över huvud taget inte omhändertas. En kommun har svarat att olja och kemiskt avfall lagras i avvaktan på bestämmelser för behandling av sådant avfall. Det styrker ju vad som står på s. 22 i betänkandet. Ett par kommuner har sagt att man över huvud taget inte vet vad som händer

Torsdagen den
8 november 1973

*Vidareutbildning i
jordbruksfrågor
för Sveriges Radios
reportrar*

med avfallet sedan entreprenören har tagit hand om det.

Detta är rätt intressanta resultat som visar att kommunerna behöver få enhetliga bestämmelser till ledning för sitt arbete. Kommunerna måste ges fullgoda möjligheter att lösa destruktionsproblemet, när de nu genom lagstiftning har fått skyldighet att ta hand om avfallet vare sig det sker med eller mot medborgarnas vilja. Om inte dessa förhållanden snabbt förändras och vi får fram ett bättre system kommer vi att få väldiga problem i framtiden, mycket värre än de vi har för närvarande. De flesta kommuner blandar avfall av olika slag och lägger det i en stor hög. När högen har växt till flera meters höjd på ett ställe lägger man en ny hög en bit därifrån. Det går inte att fortsätta så hur länge som helst.

Splittningen när det gäller destruktionsformer är ganska olycklig. Det måste till både klarare bestämmelser och bättre regler för hur man skall göra sig av med allt avfall så att det inte bara läggs på hög.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Hansson i Skegrie m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Leuchovius begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 31 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Hansson i Skegrie m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Leuchovius begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	147
Nej	—	140
Avstår	—	2

§ 27 Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 34 i anledning av motioner om skydd för djur- och växtliv.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 28 Vidareutbildning i jordbruksfrågor för Sveriges Radios reportrar

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 37 i anledning av motion om vidareutbildning i jordbruksfrågor för Sveriges Radios reportrar.

Torsdagen den
8 november 1973

*Vidareutbildning i
jordbruksfrågor
för Sveriges Radios
reportrar*

Herr HANSSON i Skegrie (c):

Herr talman! Tillsammans med ett par partivänner har jag i detta ärende avgivit ett särskilt yttrande, och jag vill med några ord kommentera detta.

Jag vill allra först villigt erkänna att Sveriges Radio förfogar över en utomordentligt kunnig stab av nyhetsförmedlare och kommentatorer som gör ett sympatiskt arbete. Vad jag avser är inte alls att rikta någon allmänkritik mot Sveriges Radio och dess representanter i TV-rutan – långt därifrån. Men olycksfall i arbetet kan inträffa här som på andra håll. I den mån dessa beror på okunnighet eller mindre kunnsighet, torde de inte vara obotliga.

Det råder nog inga delade meningar om att dagens massmedia har stor betydelse när det gäller information och opinionsbildning. Därför är det också av mycket stor betydelse att det material som förmedlas därifrån har en så korrekt och verklighetsbetonad karaktär som möjligt. Men tyvärr förekommer det ibland program och referat som innehåller en tendentiös och sensationsbetonad framställning eller som rent av är missvisande. Den publik som får ta del av sådana inslag bibringas lätt en felaktig och skev uppfattning om föremålet för programinslaget.

Den under senare år aktuella miljödebatten har varit ett område där sensationslystnad och överdrift har florerat. Obevisade beskyllningar för medverkan i miljöförstörelsen har riktats åt olika håll. Därvid har inte minst jordbruket vid åtskilliga tillfällen framhållits som en av de värsta syndarna.

Det förekom för en tid sedan ett programinslag om en jordbrukare som sådde konstgödsel. TV-kommentaren var, vill jag minnas, att denne man utsådde 17 olika gifter i jorden. En sådan uppgift måste grunda sig på en aktningsvärd okunnighet. Jag tror inte att ens den mest kunnige expert på det här området skulle kunna vaska fram så många beståndsdelar ur detta ämne. Men kanhända spelade här inte bara okunnigheten in, utan även sensationslystnaden.

Den fruktansvärda Minamatakatastrofen i Japan, som beror på att industrier kvicksilverförorenar vatten i mycket stor utsträckning, togs upp av massmedia för någon tid sedan. Men i kommentarerna till detta tog reportern huvudsakligen upp jordbrukets påstådda kvicksilverutsläpp, som ju är minimalt gentemot vad industrin svarar för och därför inte borde ställas emot det ohyggliga Minamatafallet. I stället är det så på jordbrukets område att för betning av brödsäd används inte längre kvicksilverpreparat. Jag tror att det även här var okunnigheten som spelade in, i huvudsak i varje fall.

Vi minns kanske alla hur TV presenterade behandlingen av en motion här i riksdagen angående aflatoxinförekomsten i vissa fodermedel. Det referatet i TV gav lätt den uppfattningen att jordbrukarna av ekonomiska och egoistiska skäl struntade i den risk de utsatte andra människor för. Enbart kritiska synpunkter fördes fram i det programmet. Att jordbrukarnas företrädare hade förklarat sig beredda att stoppa all användning av sådant fodermedel eller att lantbrukshögskolan sagt lugnande och balanserade ord i detta fall kom inte fram. Någon representant från de hållen deltog inte heller i programmet. Därför skapade detta referat i TV

Torsdagen den
8 november 1973

*Vidareutbildning i
jordbruksfrågor
för Sveriges Radios
reportrar*

i all sin ensidighet och felaktighet en skrämselfbetonad bild, som inte borde ha förekommit om vederbörande reporter behärskat de elementära kunskaperna på detta område.

Det var nog också ren okunnighet som präglade det mera skrattretande inslag som gavs vid senaste årsskiftet. Då visade man en jordbrukare som höll på att plöja. För att förstärka intrycket hade man filmat honom så att det såg ut som om han körde med högsta växeln ilagd. Sedan kommenterade TV-mannen bilden med att säga att det vackra vädret gjort att vårbruket i söder börjat ovanligt tidigt i år. Nu var detta i stället en herre som var ute i mycket sen höstplöjning, en som vi kallar för efterslänrare. Men det förstod vederbörande reporter inte och, för all del, han fick väl ha den tron.

Jag tror också att den uppgift som gavs i samband med debatten i TV om lågprislinjen kontra högprislinjen beror på okunnighet om jordbrukspolitiken. TV-referenten påstod då att de svenska jordbrukarna inte kan konkurrera med sina europeiska yrkesbröder. Därför måste staten satsa pengar vid lågprislinjen. Nu är verkligheten den att det inte alls är fråga om någon konkurrens med yrkesbröderna i Europa eller annorstädes, utan man skall vid lågprislinjen konkurrera med en dumpingartad prissättning på världsmarknaden. Det kan inget lands jordbrukare göra.

Dessa exempel får man förmodligen hänföra till bristande utbildning eller okunnighet på detta område. Men beklagligast av alla framställningar är sådana som får prägel av — jag säger får prägel av — ett avsiktligt misskrediterande av jordbruket och jordbrukarna. T. ex. i programmet Böndernas makt blev tendensen den att jordbrukets föreningsrörelse framställdes i en negativ och osympatisk dager genom att kverulanter och notoriska nejsägare gavs stort utrymme men inte mera sakliga kommentarer.

Vid ett par mejerier i Malmö fann veterinärmyndigheterna för en tid sedan vid undersökning av 710 prov på mjölk 8 prov som innehöll antibiotika. Ett av de båda mejerierna är kooperativägt och det andra ägs av jordbrukarna. De 8 fallen fördelas med 1 fall på jordbrukets mejeri och 7 fall på det kooperativa mejeriet, men i TV-rutan presenterades mjölkförpackningar från jordbruksmejeriet, som ju inte hade mer än 1 fall, däremot inga förpackningar från det kooperativa mejeriet. Här fick alltså återigen jordbrukets föreningsrörelse och industrier klä skott på ett sätt som de inte bort göra.

Fulast av alla exempel som jag har observerat på senare tid tycker jag var när man sände ett referat från ett jordbrukarmöte i mina bygder. Förmodligen var mötet inte tillräckligt sensationsbetonat, men det problemet löste man på det sättet att man helt enkelt klippte in ett arrogant anförande från ett helt annat möte för att få fram den sensation som man tydligen var ute efter. Sådana exempel visar att det behövs en bättre sakkunskap på miljöområdet och jordbruksområdet. Jag vill inte säga annat än att samma felaktigheter kan ha förekommit på andra områden också, men det får tas upp i andra sammanhang.

Tidigare har Sveriges Radio haft sakkunskap tillgänglig, men när den har flyttats till andra områden eller avgått så har ingen ny med samma kompetens anställts. Det torde dock inte vara någon svårighet att skaffa

Torsdagen den
8 november 1973

*Utformande av ett
personalpolitiskt
princip- och hand-
lingsprogram för
statsanställda*

personer som har en sådan överblick över miljöpolitiken och över jordbrukspolitiken att de kan göra korrekta referat. Radion borde annars kunna själv utbilda folk på de här områdena. Som framgår av betänkandet har lantbrukshögskolan förklarat sig villig att ställa sig till förfogande för en sådan utbildning. Men det måste också finnas vad man kallar för en god vilja från radioledningens sida.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än bifall till utskottets hemställan. Det går formellt inte att ställa något annat yrkande, men jag anser att riksdagen är ett forum där man kan och också bör påtala massmedias sätt att förvalta sina uppdrag.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 29 Föredrogs

Jordbruksutskottets betänkande

Nr 46 i anledning av propositionen 1973:134 med förslag till lag om ändring i lagen (1950:596) om rätt till fiske

Inrikesutskottets betänkande

Nr 29 i anledning av motion angående fördjupad arbetsdemokrati inom statliga företag

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 30 Utformande av ett personalpolitiskt princip- och handlingsprogram för statsanställda

Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 31 i anledning av motion om utformande av ett personalpolitiskt princip- och handlingsprogram för statsanställda.

Herr OSKARSON i Halmstad (m):

Herr talman! I ett särskilt yttrande till inrikesutskottets betänkande nr 31 har herr Nordgren och jag instämt i de av herr Wennerfors i motion 861 framförda synpunkterna att det skulle vara till stort värde för såväl den enskilde statligt anställda som för myndigheten att principiella riktlinjer för den statliga personalpolitiken utarbetades. Som SACO och SR framhåller i sitt remissvar behandlas nu personalpolitiska frågor inom statsförvaltningen i olika författningar, lagar och avtal. Det torde vara svårt, för att inte säga omöjligt, för den enskilde befattningshavaren att få grepp om alla dessa olika bestämmelser från skilda urkunder. Utskottet är inte berett att tillstyrka motionen och anför en rad skäl härför. Jag är också väl införstådd med att det är förenat med vissa svårigheter att utarbeta ett överskådligt och lättillgängligt personalpolitiskt program för statsförvaltningen. Men omöjligt är det naturligtvis inte.

Inom det privata näringslivet har flertalet av de större företagen

Torsdagen den
8 november 1973

*Bättre villkor för
pensionerade stats-
tjänstemän m. m.*

utarbetat personalpolitiska program, och även där finns skilda anställningsformer och mycket skiftande sysselsättningar. På den kommunala sektorn har det gjorts personalpolitiska uttalanden, som är vägledande för kommunerna och som också medverkar till att de anställda kan få en likartad behandling oavsett inom vilken kommun de är anställda. På statligt håll saknas motsvarande principiella sammanställning av riktlinjerna, och det är enligt vår uppfattning en brist. Ett övergripande personalpolitiskt program skulle helt naturligt utarbetas i samverkan med arbetstagarernas organisationer för att för dem säkerställa samverkan och medinflytande.

Statens personalnämnd, som också varit remissinstans, är tveksam om det är möjligt att täcka alla delområden inom statsförvaltningen med ett sådant övergripande program och anser att det för närvarande torde vara svårt att åstadkomma ett dylikt. Jag tolkar detta yttrande så att statens personalnämnd i princip inte har någonting emot att ett sådant här program utarbetas men att man anser att det för närvarande inte bör göras. Man ställer det alltså på framtiden. Av vilken anledning vet jag inte.

Även om det är förenat med problem att komma fram till ett gemensamt principiellt personalpolitiskt program anser vi att det är angeläget att myndigheterna beaktar och strävar efter att komma fram till enhetliga riktlinjer för den statliga personalpolitiken. Vi har också i vårt yttrande förutsatt att Kungl. Maj:t med beaktande av vad som framförts i ärendet verkar för gemensamma riktlinjer för den framtida statliga personalpolitiken.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 31 Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 32 i anledning av motion om rätt för statstjänstemän till förtida uttag av pension.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 32 Bättre villkor för pensionerade statstjänstemän m. m.

Föredrogs inrikesutskottets betänkande nr 33 i anledning av motioner om bättre villkor för pensionerade statstjänstemän m. m.

Herr HENMARK (fp):

Herr talman! I inrikesutskottets betänkande nr 33 behandlas bl. a. en motion inlämnad av mig själv och av herr Hörberg under den allmänna motionstiden i vintras. I motionen hemställs om en utredning för att om möjligt undanröja de påtalade orättvisor som är förenade med det nuvarande pensionssystemet för statstjänstemän. Många statstjänstemän upplever att det nuvarande systemet är orättvist. En statstjänsteman

pensioneras i den lönegrad där han är placerad vid pensioneringen. Under de år som följer närmast efter hans pensionering sker emellertid en del förändringar. Den tjänst som han innehaft blir kanske uppflyttad lönegradsmässigt eller andra förändringar inträffar på löneområdet som gör att han efter några år har en helt annan pension än de arbetskamrater får som då blir pensionerade.

Jag har i motionen anfört några exempel. Se t. ex. på en förrådsman, en av de allra lägst placerade statstjänstemän som finns. En förrådsman som pensionerades år 1948 fick år 1972 i pension 1 230 kronor i månaden. Men om han från samma lönegrad skulle ha pensionerats 1971, skulle han ha fått 1 618 kronor i månaden, dvs. 388 kronor mer i månaden. Jag förmodar att två kamrater som står vid sidan av varandra framför postluckan och kvitterar sina pensioner efter att tidigare ha gjort precis samma arbete i tjänsten, haft samma ansvar osv. upplever det som orättvist att den ene skall få 1 230 kronor och den andre 1 618 kronor.

Låt mig också ta ett exempel från litet högre tjänstegrader. Jag kan t. ex. ta en överste, ett fall som jag själv känner till, eftersom jag varit soldat under hela mitt liv. En regementschef som pensionerades år 1948 får nu 3 262 kronor i månaden i pension. Men om han pensionerades 1971 får han 4 316 kronor, dvs. över 1 000 kronor mer i månaden. Jag tror att det var lika tungt att vara regementschef 1948 som det var 1971. De har båda haft ett stort ansvar.

För att också ta upp en mellantjänst, exempelvis en fanjunkare i lönegrad 17, kan jag peka på att skillnaden där blir något över 500 kronor i månaden.

Kanske märks orättvisan allra mest om det inträffar någonting i lönesystemet som inte direkt har samband med lönegraderna. Dyrortsgrupp 3 avskaffades t. ex. den 1 januari 1971. Inom åtminstone det yrke som jag haft har man tillämpat två pensionsavgångstider, nämligen antingen den 1 oktober eller den 1 april. Låt oss se på två förrådsmän, varav den ene är född den 30 september. Denne pensioneras då den 1 oktober. Den andre, som är född den 1 oktober, pensioneras däremot den 1 april. Om nu dyrortsgrupp 3 hann avskaffas den 1 januari under mellanperioden, får den som är född den 30 september 72 kronor mindre i månaden i pension än den som är född en dag senare. Detta gäller sedan för hela livet. Sådana underligheter kan inträffa.

Inrikesutskottet har enhälligt avstyrkt motionen. Så till vida ger jag utskottet rätt att man byråkratiskt sett har handlat fullständigt riktigt. Ingen har såvitt jag förstår räknat fel, utan alla har gjort rätt. Men kvar står det faktum att de människor som drabbas upplever detta som en orättvisa.

Man brukar dock vid förhandlingar ta hänsyn till pensionärerna, och det har också inrikesutskottet sagt i sitt betänkande. Man tycker kanske att de behandlas särskilt gynnsamt. Om ett utrymme på 8 procent står till en grupps förfogande har åtminstone de senaste åren pensionärerna fått en ökning med 8 procent av sina pensioner, medan de som så att säga står på aktiv stat kanske delar upp de 8 procenten så att de för en viss del ordnar med löneklassuppflyttning. De tar alltså inte ut sina procent som kontanttillägg på alla löner.

Torsdagen den
8 november 1973

*Bättre villkor för
pensionerade stats-
tjänstemän m. m.*

Det här kan alltså tyckas vara gynnsamt för pensionärerna, men för varje sådan transaktion ökas gapet som jag har pekat på. En förrådsman som pensionerats tidigare har 1 500 kronor i pension, men den som pensioneras nu har 2 000 kronor. Det gör 500 kronors skillnad. Den som har 1 500 kronor i pension får 8 procent på det, dvs. 120 kr. i månaden. Den som har 2 000 kronor får 8 procent på det, dvs. 160 kr. i månaden. Sålunda ökas gapet mellan den som pensionerats tidigare och den som pensionerats senare.

Herr talman! Det vore sabotage mot kammarens dyrbara tid att yrka bifall till motionen, då den nu är avstyrkt, och det skall jag inte göra. Men problemet såsom sådant är icke slutligt löst genom det beslut som riksdagen nu kommer att fatta, utan det står alltjämt kvar. Det är min bestämda uppfattning att de väljare som ger oss sitt förtroende vill att vi skall påpeka sådana här förhållanden som enskilda människor uppfattar som orättvisor. De vill att vi, även om vi bryter emot den byråkratiska uträkningen, skall försöka få en ändring till stånd.

Jag har inget yrkande, men saken är inte slutagerad. Den måste återkomma på ett eller annat sätt.

Herr FAGERLUND (s):

Herr talman! Bara några tillrättalägganden efter det anförande som herr Henmark här har hållit.

Om man går i pension från samma lönegrad har man också samma pension, även om det är fråga om olika år. Det som är problemet är vad herr Henmark berörde sedan, nämligen de lönegradsuppflyttningar som äger rum under tidernas lopp och som gör att man hamnar på olika pensionsbelopp. Herr Henmark nämnde en förrådsman som för några år sedan fick pension efter löneklass 13, medan pensionen i dag går efter löneklass 16. År 1948 gick den för övrigt efter löneklass 9. Det är klart att det blir en stor skillnad. Avskaffandet av dyrortsgrupp 3 var ju en avtalsfråga. Den försvann vid ingången av 1971, och det gör att skillnaderna inte blir så stora.

Till sist vill jag poängtera att pensionstilläggen bestäms efter överläggningar mellan parterna på arbetsmarknaden. Löntagarorganisationerna ägnar dem stor uppmärksamhet. De senaste åren har det för övrigt inte gjorts några procentpåslag utan kronpåslag, lika för alla, vare sig man är överste eller förrådsman.

Herr HENMARK (fp):

Herr talman! Jag är fullt medveten om att olikheterna beror på lönegradsuppflyttningar, och det var just det jag pekade på. Men lönegradsuppflyttningar sker ju efter förhandlingar. Den som får uppflyttning i lönegrad har i regel samma jobb och i regel samma ansvar. I vissa fall kanske man försöker motivera lönegradsuppflyttningen med att någonting nytt har inträffat, t. ex. att vederbörande fått ökat ansvar, men i de flesta fall har han samma ansvar som förut. Det är då det upplevs som en orättvisa även om det inte är det.

En sådan här fråga är för stor för att kunna lösas förhandlingsvägen. Jag tror att ett beslut måste fattas av riksdagen om man skall kunna

åstadkomma en så genomgripande förändring i pensionshänseende som förslaget egentligen avser. Jag har därför också föreslagit icke att det skall fattas ett beslut utan att en utredning skall ske om möjligheten att utjämna pensionerna till pensionerade statstjänstemän och om vilka ekonomiska konsekvenser det skulle medföra.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 33 Föredrogs justitieutskottets betänkande nr 29 i anledning av motion om förbättrade radiokommunikationer inom fjällvärlden.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 34 Tillhandahållande av dom utan kostnad, m. m.

Föredrogs justitieutskottets betänkande nr 33 i anledning av motioner om tillhandahållande av dom utan kostnad, m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1973:263 av fru Gradin m. fl. (s) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde förslag som innebar att domstol alltid skulle låta parterna personligen erhålla egen kopia av dom i mål utan kostnad och att riksdagen som sin mening uttalade att part alltid skulle ha egen kallelse till förhandling vid domstol samt

1973:1080 av herr Israelsson m. fl. (vpk) vari yrkats dels att riksdagen hos regeringen hemställde om förslag till sådana ändringar i berörda författningar och kungörelser att alla parter och deras ombud vid mål i svenska domstolar, utan särskild hemställan eller kostnad för mottagarna, från domstolarna skulle erhålla var sitt exemplar av följande handlingar i kopior: kallelse till förhandling, protokoll från förhandling, dom och vadeinlagor, dels att tiden för överklagande av dom räknades från den tidpunkt då berörd part, genom skriftlig delgivning av domen med rekommenderad postförsändelse, rimligen bort ha tagit del av domens innehåll.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionerna 1973:263 och 1973:1080.

Reservation hade avgivits av herr Lövenborg (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1080 och i anledning av motionen 1973:263 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om förslag till sådana ändringar i berörda författningar och kungörelser att dels alla parter och deras ombud vid mål i svenska domstolar, utan särskild hemställan eller kostnad för mottagarna, från domstolarna skulle erhålla var sitt exemplar av följande handlingar i kopior: kallelse till förhandling, protokoll från

Nr 129

Torsdagen den
8 november 1973

*Tillhandahållande
av dom utan kost-
nad, m. m.*

Torsdagen den
8 november 1973

*Tillhandahållande
av dom utan kost-
nad, m. m.*

förhandling, dom och vadeinlagor, dels tiden för överklagande av dom räknades från den tidpunkt då berörd part, genom skriftlig delgivning av domen med rekommenderad postförsändelse, rimligen bort ha tagit del av domens innehåll.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Jag har anmält en tidsåtgång av tio minuter, men jag skall försöka göra mitt anförande kortare. Jag vill i alla fall kommentera motionen något och ställa yrkande.

I den vpk-motion, nr 1080, som behandlas i justitieutskottets betänkande, yrkas att alla parter och deras ombud vid mål i svenska domstolar, utan särskild hemställan eller kostnad för mottagarna, från domstolarna erhåller var sitt exemplar av följande handlingar i kopior: kallelse till förhandling, protokoll från förhandling, dom och vadeinlagor; samt att tiden för överklagande av dom räknas från den tidpunkt då berörd part, genom skriftlig delgivning av domen med rekommenderad postförsändelse, rimligen bort ha tagit del av domens innehåll.

Det kan kanske förefalla som om dessa krav inte vore så väsentliga och att ett genomförande – som utskottet framhåller – skulle försäkra ökade kostnader för statsverket och merarbete för domstolarna. För att förklara varför motionen har kommit till måste jag gå in på ett enskilt fall, dock utan att nämna några namn. Det gäller en bekant rättegång i Södertälje. Det var en fri rättegång som gällde fosterskador genom ett läkemedel. Twistemålet löstes genom förlikning, och resultatet meddelades genom en domshandling från domstolen. Rättegången var fri, och i sådana sammanhang äger parten rätt att utan särskild kostnad utfå domen.

I målet företrädde den ena parten – det rörde sig om många personer – av ett ombud, vilket väl är det vanligaste vid en rättegång. Enligt den ordning som gäller lämnades handlingarna till ombudet – i detta fall en advokat. Det var sedan hans uppgift att distribuera dessa domskopior till de berörda. Domstolens utslag hade stor betydelse för de barn som berördes av det.

Ombudet fick enligt uppgift ut 91 kopior från domstolen. Men det har sedan visat sig – och det lär vara så än i dag – att parten i målet fick aldrig del av domen. Man fick således aldrig de här handlingarna, utan de stannade hos ombudet i stället.

Innan jag skrev motionen hade jag genom riksdagens upplysningstjänst lyckats få en avskrift av handlingen. Den är rätt omfattande, och läser man igenom den förstår man också varför inte den egentliga parten i målet fick handlingarna. Innehållet i avskriften är nämligen inte speciellt smickrande för den som var företrädare för parten, och det är väl en av orsakerna till att handlingarna inte har kommit den riktiga parten till handa genom ombudet.

Det här anser vi motionärer vara en viktig rättssäkerhetsfråga, och vi har ställt de generella krav som finns i motionen för att det skall kunna garanteras att sådana här saker inte upprepas. Utskottet kommenterar ju motionskraven och menar att om dessa krav tillgodosågs skulle det komma att försäkra statsverket betydande kostnader och domstolarna

Torsdagen den
8 november 1973*Tillhandahållande
av dom utan kost-
nad, m. m.*

betydande merarbete. Men det kan ifrågasättas, med tanke på den moderna teknik som finns för att utföra kopiering, om det egentligen blir så mycket merarbete. Om domarna tillhandahålls fritt kommer man ju också ifrån debiteringskostnaderna. Liknande synpunkter har framförts av Göta hovrätt, som menar att det inte alls är säkert att det blir så stora extrakostnader om förslaget bifalles.

I motionen yrkas också på att kallelse till domstolsförhandling, vadeinlagor osv. alltid skall tillställas parten. Det har ju faktiskt hänt — speciellt då förhållandena mellan ombudet och den part som han företräder inte är särskilt bra, eller då de geografiskt bor ganska långt från varandra osv. — att den egentliga parten i målet i många fall inte vet vad som hänt i hans ärende i domstol.

Utskottet säger att så här får det inte vara. Ombudet är skyldig att hålla sin klient underrättad, och det är Advokatsamfundet som är disciplinär myndighet så att säga och skall se till att alla ombud som är advokater verkligen sköter dessa saker. Men i det aktuella fall som jag nämnt, vilket berörde väldigt många människor, fungerade inte detta.

Det lär också ha hänt att sådana som drivit familjerättsliga tvistemål inte har vetat om när deras skilsmässa gått i verkställighet och hurudan deras situation har varit.

Ett annat yrkande som tas upp i motionen är möjligheten att i tid kunna överklaga en dom. För att kunna göra det måste man inom bestämd tid efter det att domen är avkunnad ha tagit del av den och ha möjlighet att skriva en vadeinlaga och överklaga. Har man inte fått del av domen i rätt tid saknar man ju denna möjlighet. Därför menar vi att man borde börja räkna överklagningstiden från den tidpunkt då parten verkligen har fått ta del av domen eller från den tidpunkt då han rimligen borde ha kunnat ta del av den, om den skickats med post, och icke från den tidpunkt då domen avkunnades. Det förhållandet att detta klickar kan i vissa fall leda till rättsförlust för parten, och det har vi velat förhindra genom vårt yrkande.

Vidare menar vi att domar av mer allmänt intresse borde publiceras i lämplig form och att de borde tillhandahållas i kopia på allmänt bibliotek, så att allmänheten där kan ta del av dem. Utskottet anser att man i betydande utsträckning kan göra det redan nu, eftersom domstolshandlingarna är offentliga och viktigare domar av mera allmänt intresse trycks i tidskrifter som finns tillgängliga på större bibliotek. I det fall som jag här utgått ifrån har det emellertid inte fungerat på det sätt som utskottet tänkt sig. Om det däremot infördes en sådan ordning som motionären har föreslagit skulle medborgarnas möjligheter att ta del av domar som berör dem själva öka betydligt.

De skäl som utskottet har anfört för sitt avstyrkande av motionerna anser vi inte hållbara. Särskilt anmärkningsvärt tycker jag det är när utskottet säger, att om den verkliga parten — som alltså företräds av ett ombud — fick ta del av handlingarna skulle han själv kunna börja agera och därigenom störa processen. Det tycker jag är märkligt. Tvärtom är det väl mycket viktigt att den verkliga parten får ta del av allt som händer. Och om han finner att ombudet i domstolen — t. ex. i det aktuella fall som jag har utgått ifrån — inte företräder honom på ett sätt

Torsdagen den
8 november 1973

*Tillhandahållande
av dom utan kost-
nad, m. m.*

som han själv finner tillfredsställande, så bör han väl ha möjligheter att agera och skaffa sig ett nytt ombud!

Herr talman! Med hänsyn till kammarens tid skall jag nu inte göra denna utläggning vidlyftigare utan ber helt kort att få yrka bifall till den vid justitieutskottets betänkande nr 33 fogade reservationen av herr Lövenborg.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Först vill jag säga till herr Israelsson att utskottet har bedömt frågan om en bättre information från domstolen om vad som händer i ett mål som angelägen, och jag undrar om inte den som läser utskottets betänkande också får det intrycket. För det första säger utskottet att frågan är betydelsefull, inte minst från rättssäkerhetssynpunkt. För det andra visar väl utskottets handläggning av ärendet att vi har fäst stort avseende vid de motioner vi behandlat, dels därigenom att vi har skickat ut motionerna på en ganska omfattande remiss, dels därför att utskottet har behandlat ärendet på inte mindre än 28 sidor — om vi nu skall diskutera antalet trycksidor i sådana här sammanhang.

Vi har sagt oss att det problem som tas upp i motionerna till mycket stor del får tillskrivas den omständigheten att relationerna mellan ett ombud och hans part kanske inte är vad de borde vara. Vi vill från utskottets sida inte påstå att detta skulle vara vanligt förekommande, men självklart är att det kan finnas fall där kommunikationerna mellan ett ombud och en part inte fungerar som de skall. Normalt får självfallet en part genom sitt ombud all den information som är aktuell och som han skall ha. Det måste vara huvudregeln. Så fungerar det också i det alldeles övervägande antalet fall. Den uppfattningen har jag. Och vi har sagt att de brister som till äventyrs kan finnas där bör kunna rättas till genom Advokatsamfundet. I varje fall är det inte en fråga som man kan komma till rätta med lagstiftningsvägen.

Som herr Israelsson förmodligen uppmärksammat har vi dessutom i utskottet angivit vissa praktiska exempel på åtgärder som man utan större olägenheter borde kunna vidta för att öka informationen till parterna.

Jag vill erinra om att vi har sagt att DON borde kunna utarbeta formulär för domstolarna så att de på ett enkelt sätt kan ge parterna information om rättens avgörande och kanske i ett vanligt brev tillställa part, vars personliga närvaro inte påkallas, en kopia av kallelsen till en förhandling. Vi menar över huvud taget att DON har en viktig funktion att fylla när det gäller att underlätta för domstolarna att på ett enkelt och smidigt sätt ge den information man rimligen kan begära.

Jag vill gärna passa på tillfället att säga att DON tidigare varit ganska lyhörd för de synpunkter som utskottet har framfört. Det finns därför all anledning att tro att man även i detta hänseende skall ta våra synpunkter och förslag ad notam.

Jag vill också erinra om att en särskild sakkunnig för närvarande företar en översyn av delgivningsbestämmelserna. Det kan då vara anledning att avvakta också de förslagen.

Jag skall inte gå in på de olika delfrågorna, men jag vill till herr Israelsson säga att jag faktiskt inte uppfattat skillnaderna mellan

Torsdagen den
8 november 1973*Tillhandahållande
av dom utan kost-
nad, m. m.*

utskottets mycket positiva skrivning med anledning av motionerna och den reservation som är fogad till betänkandet som så väsentliga. Den enda skillnaden är såvitt jag kan se att reservationen inte alls har beaktat kostnadsaspekterna i motionärernas förslag. DON har i ett yttrande uttalat att en skyldighet för domstol att alltid tillställa både parterna och deras ombud domar och protokoll för staten skulle innebära ett årligt inkomstbortfall som för närvarande kan uppskattas till 2 miljoner kronor, och då är de övriga omkostnaderna i detta sammanhang inte inräknade. Herr Israelsson har här särskilt nämnt ett mål, nämligen om jag förstår det rätt nevrosedynmålet. Skälet till att domen i det fallet inte tillställdes parterna var enligt herr Israelsson att den skulle ha innehållit omdömen om ombudet som inte var alltför smickrande. Att med utgångspunkt i en så extraordinär situation införa generella regler som skulle dra så stora kostnader för statsverket och som skulle vålla ganska onödigt omgång för domstolarna tycker jag är att överdriva. Jag vill, herr talman, ändå understryka att vi betraktar det som ett rättssäkerhetsintresse att parterna får all den information man rimligen kan begära, men den måste i första hand självfallet ges via ombuden; det är viktigt att relationerna mellan ombudet och parten är goda.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Jag skall inte tillägga särskilt mycket. Jag överlät åt utskottets ordförande, fru Kristensson, att nämna att utskottet hade varit positivt i sin skrivning – det har jag också noterat. Genom den motion som jag försvarar och den motion som väckts av fru Gradin m. fl. – nr 263 – har frågan såvitt jag förstår fallit framåt. Just detta problem har därigenom uppmärksammats i riksdagssammanhang och säkerligen också av Sveriges Advokatsamfund, som har att öva tillsyn över dessa ting. Men med hänsyn till vad jag tidigare har sagt vidhåller jag givetvis mitt yrkande om bifall till reservationen.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Lövenborg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Israelsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkandet nr 33 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Lövenborg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Israelsson begärde

Torsdagen den
8 november 1973

*Införande av strikt
skadeståndsansvar
för arbetsgivare
m. m.*

rösträkning verkställdes votering med ömrostningsapparat. Denna ömrostning gav följande resultat:

Ja	—	268
Nej	—	15
Avstår	—	1

§ 35 Införande av strikt skadeståndsansvar för arbetsgivare m. m.

Föredrogs lagutskottets betänkande nr 24 i anledning av motioner om införande av strikt skadeståndsansvar för arbetsgivare m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1973:1091 av herrar Jonsson i Husum (s) och Olsson i Timrå (s) samt 1973:1097 av herr Olsson i Stockholm m. fl. (vpk) vari hemställdes att riksdagen uttalade sig för en förändring av skadeståndslagen innebärande

1. att ett strikt arbetsgivaransvar infördes,
2. att ansvarighetsförsäkring blev obligatorisk för arbetsgivare,
3. att bevisbördan vid inträffade olycksfall därvid vändes, så att skyldighet ålåg arbetsgivaren att bevisa sig vara fri från ansvar för olycksfallen i fråga.

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle

1. avslå motionen 1973:1091,
2. avslå motionen 1973:1097.

Reservation hade avgivits av herr Israelsson (vpk) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1097 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om förslag till lagändringar av sådan innebörd (1) att ett strikt arbetsgivaransvar infördes, (2) att ansvarighetsförsäkring blev obligatorisk för arbetsgivare samt (3) att bevisbördan vid inträffade olycksfall vändes, så att skyldighet ålåg arbetsgivaren att bevisa sig vara fri från ansvar för olycksfallen i fråga.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Förra året antog riksdagen en ny skadeståndslag. I anledning av propositionen därom hade jag och några medmotionärer framställt förslag om ändrade lagar beträffande arbetsgivarnas skadeståndsansvar gentemot arbetare som skadas på arbetsplatsen. Vidare föreslog vi att ansvarsförsäkringen skulle vara obligatorisk för den som har anställda och att bevisbördan skulle vändas, så att det — i motsats till nu gällande bestämmelse — skulle åligga arbetsgivaren att visa sig fri från ansvar för inträffade olycksfall. Inget av dessa för lönearbetarna så viktiga krav blev tillgodosett. Bara på en punkt blev det ett visst gehör, nämligen i fråga om obligatorisk ansvarsförsäkring, där utskottet ansåg att det vore

Torsdagen den
8 november 1973*Införande av strikt
skadeståndsansvar
för arbetsgivare
m. m.*

angeläget att undersöka frekvensen av frivilliga försäkringar och om många blev utan skadestånd på grund av uteblivet försäkringskydd. Om så var fallet menade man att frågan skulle tas upp på nytt.

Då det enligt vår mening finns så avgörande brister i lagstiftningen har vi återkommit till årets riksdag med samma krav som förra året.

Ärligen inträffar hundratusentals arbetsolycksfall; 2 000 skadas så allvarligt att de får bestående men och ca 300 dödas. Vidare inträffar 2 000 erkända yrkessjukdomsfall, och dessutom bryts ett oräknat antal människor ner genom hårda arbetsförhållanden utan att det officiellt betraktas som skadefall. Allt detta inträffar utan att det ges ett utrymme i dagspressen motsvarande vad som skrevs en dag under Norrmalmstorgsdramat.

Vad händer då med alla dessa skadade? Hur klarar de sig ekonomiskt? Samhällets vanliga försäkringar träder självfallet in, i dessa fall yrkeskadeförsäkringen, men den ger inte ersättning motsvarande full lön. Detta innebär att många blir ekonomiskt ruinerade. De tvingas kanske att sälja sina hus eller annan egendom som de har slitit ihop till. Varför förvägrar man lönearbetarna den trygghet som det skulle innebära att få full ersättning för arbetsolycksfall? De försörjer sig ju på att sälja den enda vara de har, nämligen sin egen arbetskraft. Deras brott består i att de har befunnit sig på arbetsplatsen. Jag tycker att det är horribelt att tala om eget vållande eller medvållande när det gäller arbetsolyckor. Arbetarna är ju inte på arbetsplatserna för att roa dem utan för sin försörjning och för att samhället skall fungera. Företagarna bedriver sin verksamhet för att få profit på arbetarnas slit. Det framstår då som motbudande att den ena parten skall få häva hem profiten på den arbetande så länge det går bra, men när en olycka inträffar får den drabbade och samhället ta stöten. Visserligen går vissa avgifter direkt till yrkesskadeförsäkringen, men ersättningen därifrån motsvarar inte de reella kostnaderna. Hur som helst försätts den skadade ekonomiskt i ett väsentligt försämrat läge. Om man påstår att den skadade själv har vållat olyckan, så påstår man strängt taget att han är självstympare. För det är väl ingen som på allvar tror att vana yrkesmän med familj att försörja avsiktligt t. ex. sågar sig i armar eller ben. Men sådan är konsekvensen av den nuvarande lagstiftningen i de fall där den skadade inte tilldöms någon skadeersättning.

Herr talman! Jag skall med några exempel belysa hur det går för arbetare som skadat sig på arbetsplatsen. Jag citerar en artikel i tidningen Kvällsposten från den 21 mars angående ett fall som borde vara känt, inte minst för landets statsminister: "Den tredje april kommer kronofogden till Bertil Augustsson. Bertil, 51 år, är sjukskriven sedan den 19 mars 1970 då han föll ner från en stege och skadade sig allvarligt. Sedan dess har han och hustrun Margit levt på 49 kronor om dagen i sjukpenning. Det räcker till mat och husrum men inte till den skatteskuld som Bertil hade dragit på sig innan olyckan inträffade.

-- Det är hemskt med det här ovanpå allt annat elände, säger Margit Augustsson bittert.

Nästan exakt två år efter den hemska olyckan kom brevet från kronofogdemyndigheten i Malmö. Den 3 april kommer kronofogden på

Torsdagen den
8 november 1973

*Införande av strikt
skadeståndsansvar
för arbetsgivare
m. m.*

besök för att titta efter om det finns något att mäta ut hemma hos familjen Augustsson.

Bertil Augustsson blev riksbekant när han för en månad sedan i Kvällsöppet bad Olof Palme titta närmare på hans fall. Bertil som är rörläggare, föll ner från en stege och fick svåra skador bl. a. i huvudet. Efter en lång sjukhusvistelse fick han komma hem. I dag – två år efter olyckan går han fortfarande sjukskriven. Trots stöd bl. a. av Byggnadsarbetarförbundet har Bertil Augustsson inte fått ut ett öre i skadeersättning. I den här typen av olyckor åligger det alltid den som har skadats att bevisa att arbetsgivaren är ansvarig. Det har Bertil Augustsson inte lyckats med – ännu.

De 4 000 kronorna som Bertil är skyldig skattemyndigheterna är en restskatt för 1970 som han skulle ha betalat 1971. Det var det året som Bertil Augustsson råkade ut för olyckan, och de undanlagda pengarna fick i stället gå till mat.

KvP har frågat kronoassistent I. Dahlqvist, som har hand om ärendet, om det inte går att vänta med utmätningen?

– Vi har fått ärendet för att se om det finns någon säkerhet för den fordran som skattemyndigheterna har. Vi gör bara ett besök hos familjen Augustsson och ser om det finns något som vi kan utmäta. Att man är sjuk behöver inte påverka betalningsförmågan.

Den olycksdrabbade familjen Augustsson har med andra ord små möjligheter att undvika ett besök av kronofogden. Men hur stor är chansen att få ersättning av försäkringsbolaget?

Rolf Pålsson, ombudsman i Svenska Byggnadsarbetarförbundet:

– Vi har förhandlat med försäkringsbolaget under lång tid men ännu har inget hänt.

När Bertil Augustsson träffade Olof Palme för en månad sedan, lovade statsministern att undersöka frågan. Palme har varit i kontakt med 'Byggnads' i Stockholm men ännu har inte familjen Augustsson fått något besked."

Detta är bara ett av alla hundratusentals fall som inträffat under årens lopp. Jag har personligen tagit aktiv del i åtskilliga skadeståndsärenden under mina år på byggarbetsplatserna. Vissa har gett utdelning i form av fullt skadestånd, men det har alltid varit svårt att bevisa arbetsgivarens skuld. Den måste nämligen basera sig på direkt försummelse av någon arbetsledare. Det säger sig självt att det är svårt att få händelseförloppet riktigt relaterat från den utpekade arbetsledaren, eftersom det ju innebär en självanklagelse och utgifter för företaget om den förolyckade tilldöms ersättning.

Nu skall väl sägas att en viss förbättring inträtt efter förra årets riksdagsbeslut innebärande s. k. principalansvar, dvs. att det räcker om någon av företaget anställd orsakat olyckan genom försummelse. Trots detta får de allra flesta arbetsolycksfallen beteckningen "ren olycks-händelse".

Förutom de fall jag konfronterats med när mina arbetskamrater förolyckats, av vilka flera nu lever i små omständigheter liknande det nyss relaterade fallet, har jag genom min aktivitet i riksdagen i denna fråga fått ta del av en del för mig förskräckande fall. Ett gäller en

rörmokare, här av mig kallad A. Fallet är så upprörande att jag känner lust att citera alla handlingar i ärendet, men det skulle ta åtskilliga timmar eftersom pappersbunten är en tum tjock, och jag skall inte trötta kammarens ledamöter med det. Jag nöjer mig med att citera yrkesinspektionens första rapport direkt efter olyckshändelsen. Där står:

”Vid ett husbygge föll rörmontör A nedför en trappa, varvid han erhöll svåra skallskador. A skulle gå ner till rörfirmans verkstad som var belägen i källarplanet. Han kom därvid in i en del av källaren som var mörklagd, hittade en trappa och gick uppför den. När han kom upp fann han vägen spärrad av en ställning och skulle vända. Han grep efter skyddsräcket, men då sådant saknades förlorade han balansen och föll ner en våning. Anvisningar lämnades till platschefen att snarast montera skyddsräcke i trappan.”

Rörmontören skadades så svårt i huvudet att förutom viss invaliditet även andra svårigheter uppstod för honom att kunna föra egen talan i skadeståndsfrågan. Vid efterkommande förhandlingar hävdade arbetsgivarparten att rörmontören skulle valt en annan väg och att arbetsgivaren alltså inte gjort sig skyldig till försummelse. Mannen fick så småningom 50 procents livränta genom riks försäkringsverket, men han kunde inte få något arbete utan har sedan dess varit arbetslös med livräntan som enda utkomst. Hade skadeståndsskyldighet dömts ut hade han fått en full byggnadsarbetarlön. Det tog *åtta* år av ovisshet och fullkomligt armod innan han tilldömdes 50 procents skadeståndersättning!

Herr talman! Det finns också andra aspekter på införandet av ett objektivt arbetsgivaransvar. Trygghet för arbetarna ger större social rättvisa, eftersom människor i manuell produktion löper större risk än t. ex. tjänstemän och poliser att skadas. Om företagen tvingades att stå för de kostnader som olycksfallen orsakar, skulle arbetarskyddet väsentligt förbättras. Den cyniska arbetsköparinställningen att arbetarskydd måste löna sig skulle leda till en avsevärt höjd ambition på skyddssidan, eftersom man då inte bara måste ta hänsyn till utebliven profit och vissa andra fasta sociala kostnader, som man tvingas betala en tid efter inträffad skada, utan även måste räkna med den skadades fulla lön.

En annan svaghet i nuvarande lagstiftning är att det inte finns någon bestämmelse om obligatorisk ansvarighetsförsäkring för företagare. I stället finns det märkligt nog en bestämmelse i skadeståndslagen som säger att därest en företagare inte tecknat ansvarighetsförsäkring men blir ådömd skadeståndsansvar, kan detsamma jämkas om företagaren inte har tillräckliga ekonomiska resurser. Detta är ju horribelt, och var och en borde väl inse att ett obligatorium, förutom trygghet för arbetarna, även vore ett skydd för mindre företag.

Talet om att en tvingande lag på detta område — detta framfördes i förra årets skadeståndsdebatt bl. a. av justitieminister Geijer — skulle innebära en avsevärd byråkrati på grund av de kontrollåtgärder som skulle erfordras måste avfärdas som rent nonsens. Det finns oerhört många andra bestämmelser och detaljregleringar som tycks fungera. Inte talar någon på fullt allvar om ökad byråkrati när man inför ATP-, sjukförsäkrings-, folkpensionsavgifter m. m. eller framställer den behöv-

Torsdagen den
8 november 1973

*Införande av strikt
skadeståndsansvar
för arbetsgivare
m. m.*

liga administrationen som ett hinder för att genomföra reformer.

Vid förra årets debatt om den nya skadeståndslagen anfördes att det stod öppet för löntagarorganisationerna att förhandlingsvägen skaffa försäkringsförmåner motsvarande full ersättning åt alla som skadats på arbetsplatsen. Vidare har en LO-enkät, tillika med av vissa förbund genomförda undersökningar, visat att det arbetarna sätter högst är en s. k. trygghetsförsäkring. Det är möjligt att LO går ut med detta i kommande avtalsrörelse, men huruvida det går igenom är ännu skrivet i stjärnorna. Det kommer dessutom att innebära att ju farligare arbete man har, desto mer måste man avstå från lönepotten för att detta rättvisekrav skall genomföras. Enligt min mening borde enkäter som visar att arbetarna först och främst vill ha trygghet vid skador på arbetsplatsen vara en allvarlig tankeställare för det partis representanter som brukar tala om ökad jämlikhet, och alldeles speciellt för dem som tillhör något LO-förbund.

Vidare borde lagutskottets ordförande, herr Wiklund i Stockholm, stödja vår motion. Han anförde i förra årets debatt en lång rad skäl för att polismän skulle få ett skydd motsvarande objektivt skadeståndsansvar. Jag har tittat i protokollet, och vad han sade om detta upptar flera sidor. Ur en artikel i DN fredagen den 4 december av Leif Lenke citerar jag:

”Vad avser det mycket uppmärksammade våldet mot polismän kände nog inte många till att bland alla de yrken som är farligare än polisens också återfinns t ex städare och lagerarbetare och att om man går till de skador som medför någon grad av invaliditet, visar sig byggnadsarbetarens yrke bortåt tio gånger så farligt, och då är ändå inte yrkessjukdomarna medräknade.”

Detta borde rimligtvis medföra att herr Wiklund i Stockholm har tiodubbel anledning att stödja vår reservation när han nu fått fakta i målet.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till den reservation som är fogad till utskottets betänkande.

Herr SVEDBERG (s):

Herr talman! Som herr Olsson i Stockholm säger var denna fråga före i riksdagen för ett och ett halvt år sedan, då skadeståndslagen antogs. Man kan även hålla med herr Olsson om att det inträffat skadefall, där man verkligen tycker att det borde finnas bättre anordningar, så att de drabbade kan få ut ersättning.

Under en resa i höstas var lagutskottet bl. a. i Bofors. Där relaterades vissa skadefall som inträffat inom den industrin. De hade lett till långvariga processer, som ändå slutat med att de skadade inte fått någon ersättning enligt skadeståndslagen.

Det är en sak. Sedan kan man diskutera olika vägar för att nå en utveckling till det bättre på detta område. När skadeståndslagen antogs redovisade lagutskottet den meningen att strikt skadeståndsansvar för alla arbetsgivare kompletterat med en obligatorisk ansvarsförsäkring skulle bli ett ganska tungrott system. Utskottet ansåg att det från alla synpunkter måste vara effektivare om yrkesskadeförsäkringen byggdes ut och gjordes

Torsdagen den
8 november 1973

*Införande av strikt
skadeståndsansvar
för arbetsgivare
m. m.*

bättre samt kompletterades med kollektiva försäkringsanordningar. Som framgår av betänkandet håller även yrkesskadeförsäkringskommittén på med att utarbeta förslag till förbättringar för grundskyddet.

I vad sedan gäller påbyggnaden med försäkringar är det utan tvivel en smidig försäkringsform som kommit till användning i de s. k. trygghetsförsäkringarna. Herr Olsson snuddade litet vid dem. Poliserna och tjänstemännen som nämndes har ju numera fått denna försäkring. Från den 1 januari i år omfattas genom avtal även statstjänstemännen. Enligt siffror som redovisats i betänkandet finns numera sådan försäkring för ca 35 000 privatanställda och ca 330 000 stats- och kommunanställda LO-anslutna arbetare. Enligt uppgifter som kommit utskottet till handa avser man från LO-håll att aktualisera en dylik försäkringsform för 1,3 miljoner fackföreningsmedlemmar i de förestående avtalsförhandlingarna.

Herr Olsson sade att det står skrivet i stjärnorna om det blir något resultat av detta. Men 80 procent av de LO-anslutna har ändå givit sin mening till känna och vill ha denna försäkringsform. Det måste väl rimligen kunna vara ett påtryckningsmedel för att få försäkringen genomförd.

Trygghetsförsäkringssystemet bygger ju på strikt skadeståndsrättsliga grunder med inslag av visst mått av schablonberäkningar, som gör att skadefallen och ersättningsbeloppen kan regleras snabbt och säkert. Genom att jämkning på grund av medvållande ej tillämpas kan ersättningarna t. o. m. i vissa fall bli förmånligare för den skadade än om bedömningarna ägt rum direkt enligt skadeståndslagen. Därjämte kan även uppslitande processer undvikas. Utskottet har därför ansett att resultatet av avtalsförhandlingarna i denna fråga i första hand bör avvaktas, innan lagstiftningsåtgärder kan tänkas bli föremål för förnyad prövning.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Herr Svedberg anförde att man skulle avvakta avtalsrörelsen. Det är också ett sätt att ta sig an problemet! Man får hoppas att det blir ettårsavtal, så att inte alltför många arbetare tvingas släpa sig fram i misär resten av sitt liv. Jag tycker att herr Svedbergs inställning är litet cynisk.

Herr Svedberg talade också om att man skall diskutera olika vägar och att det inte är aktuellt med lagstiftning, och han anförde det som allvarligt menade motiv för avslag på yrkandet i reservationen. Jag frågar igen: Hur många ytterligare skall tvingas lida, därför att de begår brottet — många gånger under inverkan av ackordshets — att göra illa sig i arbetet?

Talet om att det system som förordas i reservationen skulle bli speciellt tungrott kan jag inte heller förstå. Vad är det som inte är tungrott i det här samhället när det gäller administration? Hur som helst är det tungrott för dem som skadas. Som det nu är får den verkligen ro tungt som råkar ut för en olycka i jobbet, en olycka som man själv kanske inte på något vis är ansvarig för men som man inte heller kan bevisa att företaget bär skulden till. Den som drabbas av skadan skall då alltså ensam ta alla följder.

Torsdagen den
8 november 1973

*Införande av strikt
skadeståndsansvar
för arbetsgivare
m. m.*

Att 80 procent av de LO-an slutna sätter trygghetsförsäkringen överst borde vara en tankeställare för det parti som säger sig ha monopol på LO:s åsikter. Man borde verkligen tänka efter varför man är efter år avslagit krav på ett obligatorium om objektivt skadeståndsansvar. Det är ju inte avgörande om 80 procent av LO-kollektivet önskar någonting. En lika stor andel vill kanske ha socialism i det här landet, men det har de inte heller fått, och de kan ha andra önsknin g ar som heller inte genomförs. Vi vet alltså inte om det blir någon trygghetsförsäkring i den här avtalsomgången. Skall man döma av de signaler som kommit från motparten, Svenska arbetsgivareföreningen, så finns det ingenting över till en sådan.

Om frågan löses avtalsvägen, så får ju de försäkrade avstå från en del av lönepotten för att klara den här försäkringen. Det innebär, som jag sade i mitt första anförande, att ju farligare jobb jag har, desto högre avgifter får jag och desto mindre blir det kvar i löneökning. Det kan ju inte vara en rimlig ordning. Jag tycker inte att det finns någonting i herr Svedbergs anförande som säger annat än att den bästa lösningen för arbetarna är just i enlighet med den reservation som herr Israelsson har fogat till utskottets betänkande.

Herr SVEDBERG (s):

Herr talman! Herr Olsson i Stockholm frågar vad det egentligen är som är tungrott i det system som han förordar, dvs. lagstiftning om strikt skadeståndsansvar och en obligatorisk ansvarsförsäkring. Man kan väl säga att även trygghetsförsäkringen är en form av ansvarsförsäkring. En ansvarsförsäkring av den typ som förordas i reservationen och ett sådant system som herr Olsson talar för ger dock i första hand *arbetsgivaren* en garanti för att han själv skall slippa betala ut ersättning i de fall som blir bedömda enligt reglerna för ett strikt skadeståndsansvar. Det är alltså arbetsgivaren som blir skadeslös.

En trygghetsförsäkring har naturligtvis en liknande uppgift. Först och främst ser den dock till de skadelidandes situation, och systemet för skadereglering och ersättningsbelopp kan sägas motsvara och komplettera strikt skadeståndsrättsliga bestämmelser. Trygghetsförsäkringarna innebär ett enklare och smidigare system, som därtill i vissa fall kan ge förmånligare ersättning till den som drabbas av skador. Det finns alltså starka skäl att invänta vad som kan hända på avtalsfronten i den här frågan.

Utvecklingen har ju inte heller stått stilla. Det pågår utredningar som syftar till förbättring av grundskyddet, och trygghetsförsäkringarna har efter hand vunnit terräng. Statens tjänstemän har nu fått detta skydd och även vissa andra kategorier har fått en sådan försäkringsform. Alla skäl talar alltså för att invänta om det inte är möjligt att ytterligare utbygga detta system, som från alla parter — även från samhällets — synpunkt nog ändå är det bästa.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Jag glömde i mitt förra anförande att ta upp något som herr Svedberg sade i sitt första inlägg. Men nu upprepar han det, och jag har därför dubbel anledning att ta upp det.

Jag avser påståendet att en trygghetsförsäkring skulle ge bättre utfall för de skadade än ett lagstiftningsvägen infört strikt eller objektivi arbetsgivaransvar. Det måste vara rent nonsens. Det finns ingen annan förklaring. Det är ju ingen som hävdar att den som skadats skall tjäna på att han blivit drabbad, dvs. att han då skall få mer betalt än tidigare. Han skall ha full lön, och den ersättningen skall följa med i den allmänna prisutvecklingen och inflationen. Så fungerar det nu, och så skulle det naturligtvis fungera även i framtiden. Det är väl också meningen att trygghetsförsäkringen skall fungera på det sättet.

Den andra ersättningsformen -- ideell ersättning, som utgår för sveda och värk -- är fastställd på andra sätt, främst genom domar i högsta domstolen. Det är t. ex. reglerat hur mycket den skadade skall få för sveda och värk vid förlust av en arm. Man utgår när man värderar det ideella lidandet från prejudikat. Det är för resten heller aldrig fråga om stora belopp. Jag kan absolut inte tänka mig att en trygghetsförsäkring skulle ge ett bättre utfall än nuvarande bestämmelser ger. Det har mig veterligt heller ingen krävt. Vidare kan man fråga sig om det är meningen att Landsorganisationen skall bli ett försäkringsbolag eller om den skall ha andra uppgifter att sköta.

Herr SVEDBERG (s):

Herr talman! Påståendet att trygghetsförsäkringen i vissa fall kan ge bättre ersättning än enligt skadeståndslagstiftningen är inte alls nonsens. Ersättningar enligt skadeståndslagen kan även vid ett strikt arbetsgivaransvar jämkas i den mån den som skadats är medvällande. Vid fastställande av ersättningar enligt trygghetsförsäkringen tas däremot inte hänsyn till medvällande.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Jag måste för protokollets skull få tillägga att det vid ett strikt arbetsgivaransvar inte finns utrymme för någon jämkning. Det behöver man inte vara jurist för att förstå. Om man inför ett strikt eller -- med den juridiska termen -- objektivi arbetsgivaransvar uppstår inte frågan om jämkning. Den möjligheten finns i den nu gällande bristfälliga lagstiftningen, men den skulle inte föreligga om den motion som jag undertecknat bifölls.

Herr SVEDBERG (s):

Herr talman! Även vid tillämpning av ett strikt arbetsgivaransvar kan olycksfall inträffa på grund av vårdslöshet. I sådana fall måste det ändå bli fråga om en avvägning, där domstol får träda in. Vid ett system med trygghetsförsäkring skulle detta inte behöva inträffa.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölls.

Torsdagen den
8 november 1973
*Uppskov med be-
handlingen av åter-
stående ärenden på
föredragningslistan*

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Israelsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Olsson i Stockholm begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkan-
det nr 24 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Israelsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Olsson i Stockholm begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	259
Nej	—	18
Avstår	—	3

§ 36 Uppskov med behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan

Herr TREDJE VICE TALMANNEN yttrade:

Medger kammaren att behandlingen av återstoden på föredragningslistan upptagna ärenden uppskjutes till ett arbetsplenum under nästa vecka?

Ordet lämnades härefter på begäran till

Fröken BERGEGREN (s), som anförde:

Herr talman! När vi kom hit i morse låg på ledamöternas bord ett papper¹, där det upplystes att vi skulle arbeta i dag till kl. 24 eller till dess att vi hade gått igenom de ärenden som var upptagna bland två gånger bordlagda på listan. Det är nu nära fyra och en halv timmar kvar till kl. 24.00, och med hänsyn till den långa ärendelista som ändå kommer att föreligga nästa vecka, anhåller jag att kammaren måtte besluta att fortsätta med behandlingen av de på listan upptagna ärenden som är två gånger bordlagda.

Med detta anförande, i vilket herr Taube (fp) instämde, var överläggningen slutad.

Propositioner gavs på dels att behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna två gånger bordlagda ärenden skulle uppskjutas till ett arbetsplenum nästa vecka, dels att dessa ärenden skulle avgöras vid dagens plenum, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fröken Bergegren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

¹ (Härmed avses stencil, upptagande herr talmannens anförande under § 2 i detta protokoll.)

Den som vill att kammaren skall uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna två gånger bordlagda ärenden till ett arbetsplenum nästa vecka röstar ja, den det ej vill röstar nej. Vinner nej har kammaren beslutat att dessa ärenden skall avgöras vid dagens plenum.

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvekan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 76
Nej — 155
Avstår — 42

§ 37 Avskaffande av barnavårdsmaninstitutionen, m. m.

Föredrogs lagutskottets betänkande nr 25 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:100 med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m. m. jämte motioner.

Genom en den 9 mars 1973 dagtecknad proposition hade Kungl. Maj:ts under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden föreslagit riksdagen att anta vid propositionen fogade förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i lagen (1969:618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap,
3. lag om ändring i lagen (1958:642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredningen av faderskapet till barn utom äktenskap,
4. lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag,
5. lag om ändring i lagen (1937:249) om inskränkningar i rätten att utbetomma allmänna handlingar,
6. lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott,
7. lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97),
8. lag om ändring i familjebidragsförordningen (1946:99).

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes bl. a. följande:

”Genom propositionen läggs fram förslag till ändringar i föräldrabalken jämte förslag till vissa följdändringar i annan lagstiftning.

De ändringar som föreslås i föräldrabalken innebär att barnavårdsmaninstitutionen i dess nuvarande utformning avskaffas och att de uppgifter som f. n. åvilar barnavårdsmanen förs över till andra organ. Sålunda föreslås att uppgiften att medverka vid utredning av utomäktenskapliga barns börd skall övertas av barnavårdsnämnden, som även skall se till att barnet får underhållsbidrag. Nämnden föreslås få delegera beslutanderätten i fråga om dessa uppgifter på tjänsteman hos kommunen. Den obligatoriska tillsynen av barn utom äktenskap föreslås

Torsdagen den
8 november 1973

*Avskaffande av
barnavårdsman-
institutionen, m. m.*

upphöra. Samhällets tillsyn, som bör omfatta alla barn, föreslås i stället bli utövad av barnavårdsnämnden och andra barnavårdande organ i samverkan, varvid särskilt barnavårdscentralerna får stor betydelse.”

I förslaget till lag om ändring i barnavårdslagen skulle införas en ny paragraf, 3 a §, av följande lydelse:

”Barnavårdsnämnden skall lämna den som har vårdnaden om barn stöd och hjälp vid utövandet av vårdnaden.

På begäran av vårdnadshavare skall barnavårdsnämnden i den kommun där denne är kyrkobokförd utse särskild tjänsteman eller förtroendeman hos nämnden eller annan lämplig person (barnavårdsman) att lämna honom sådant bistånd som sägs i första stycket.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer föreskriver i vilka fall och i vilken ordning vårdnadshavare skall särskilt underrättas om sin rättighet enligt andra stycket.”

I detta sammanhang behandlades motionerna

1973:1922 av herr Åkerlind (m) samt

1973:1958 av fru Hörnlund m. fl. (s) vari hemstälts att riksdagen skulle besluta att avslå att det i barnavårdslagen infördes ett stadgande av samma innehåll som i den föreslagna 3 a §.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1922,
2. att riksdagen med avslag på motionen 1973:1958 skulle anta 3 a § i det vid propositionen 1973:100 fogade förslaget till lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97),
3. att riksdagen skulle anta övriga vid propositionen fogade lagförslag i den mån de ej omfattades av hemställan under 2 ovan.

Reservation hade avgivits av fru Lundblad (s) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen -- med förklaring att propositionen 1973:100 i denna del inte kunnat oförändrad antas -- med bifall till motionen 1973:1958 beslutade att 3 a § skulle utgå ur det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97).

Fru LUNDBLAD (s):

Herr talman! Under de senaste åren har frågan om avskaffande av systemet med barnavårdsman lett till flera intensiva debatter i riksdagen. Debatterna medförde att man tillsatte en utredning, och nu har denna utredning framlagt ett förslag om att förordnande av barnavårdsman, som för närvarande är obligatoriskt för barn födda utom äktenskapet och frivilligt för barn med annan ensamstående förälder, skall upphöra.

Barnavårdsmannens tidigare uppgifter, som har varit av både ekonomisk, juridisk och kurativ art, föreslogs av utredningen ankomma på barnavårdsnämnden som sådan. Utredningen föreslog också att barnavårdsmännens kurativa uppgifter, som främst var föranledda av att det tidigare var väldigt svåra förhållanden för utomäktenskapliga barn, skulle

Torsdagen den
8 november 1973

*Avskaffande av
barnavårdsman-
institutionen, m. m.*

avlösas av en utökad uppsökande verksamhet i samarbete med barnhälsovården och skolan, något som också barnstugeutredningen har förordat.

Eftersom jag var en bland motionärerna för barnavårdsmanenskapets slopande hälsar jag med stor tillfredsställelse huvudsyftet med den nu föreliggande propositionen, nämligen att det obligatoriska barnavårdsmanaförordnandet upphör och att de ekonomiska och juridiska göromålen med fastställande av faderskap och indrivande av underhåll övertas av barnavårdsnämnden.

Men – propositionen innehåller helt utanför utredningens förslag och utan prövning av remissinstanserna ett förslag om ett allmänt barnavårdsman-system, dvs. en skyldighet för kommunerna att på ansökan förordna barnavårdsman, vilket skall kunna begäras av alla vårdnadshavare, dvs. av alla som har föräldramyndighet över barn.

Till den delen av propositionen har lämnats en motion med fru Hörnlund som första namn. Denna motion avstyrker förslaget om ett frivilligt barnavårdsmanaförordnande, och i anslutning till denna motion har jag reserverat mig mot utskottets majoritet på denna punkt, som gäller en ny paragraf 3 a i barnavårdslagen. I reservationen har jag rätt utförligt försökt ange de skäl som finns för att avvisa denna del av propositionen, och därför skall jag inte här upprepa för mycket av detta, men jag vill gärna ge en bakgrund till min uppfattning, delvis grundad på praktiska erfarenheter från detta område av socialvården.

Samhället genomgår en ständig utveckling både socialt och ekonomiskt. Därför har många av de sociala och ekonomiska problem försvunnit som många ensamstående vårdnadshavare tidigare känt mycket betungande. Vi har fått flera och bättre familjebostäder och bostadsstöd, en skolundervisning utan avgifter som är tillgänglig för alla, och vi har fått studiestöd och ett utökat familjestöd. Just dessa saker är väldigt viktiga hörnstenar i ett samhälle som vill vara barnvänligt.

Naturligtvis finns det fortfarande ett visst behov av stöd och rådgivning till barn och familjer. Därför innehåller också redan nu barnavårdslagen väldigt klara skyldigheter för barnavårdsnämnderna på denna punkt. På många håll i de större kommuner, där avståndet till myndigheterna kan kännas stort, har man ofta inrättat speciella rådgivningsbyråer och informationsavdelningar, som lämnar rådgivning även beträffande personliga problem.

Men vad man främst ute i kommunerna de senaste åren har uppmärksammat i det sociala arbetet är behovet av en aktivt uppsökande verksamhet för att hjälpa de barn som på grund av fysiska, sociala eller kulturella handikapp är i behov av särskilt stöd och stimulans. Likaså har man uppmärksammat behovet av information och utbildning för föräldrar. Från många håll önskar man en prioritering av denna verksamhet därför att den både har en allmänt förebyggande inverkan och på något sätt även är brottsförebyggande.

Nu stod vi inför möjligheten att göra oss av med ett system som inte fyllde samma behov som tidigare, för att i stället satsa på de mera speciellt kurativa insatser såsom barnavårdsmanautredningen föreslog. Men vad har skett? Jo, utskottet bifaller ett bibehållande av möjligheten till ett frivilligt förordnande av barnavårdsman med den stora administra-

Torsdagen den
8 november 1973

*Avskaffande av
barnavårdsmanna-
institutionen, m. m.*

tiva belastning på kommunerna som detta måste medföra. Förslaget om detta allmänna barnavårdsmannaförordnande var inte alls nämnt i utredningen, som annars mycket utförligt behandlade dessa delar. Detta förslag har inte heller prövats av remissinstanserna. Och kommunerna som helt skall bekosta och administrera denna ordning har inte fått yttra sig. Ej heller Kommunförbundet. Även om Kommunförbundet och Landstingsförbundet inte var helt överens om de administrativa detaljerna i det förslag som utredningen lagt fram, så var de inte i princip emot det.

I denna tid, då det ofta ställs stora krav på sociala insatser mot vissa svåra företeelser bland barn och ungdom, måste man prioritera bland de olika åtgärder som de sociala myndigheterna skall sätta in. Man måste prioritera arbetet på att förebygga och motverka nedbrytande och störande faktorer i både hemmiljö och fritidsmiljö.

Jag anser att det förslag med frivilliga personliga förordnanden som utskottets majoritet har tillstyrkt medför en administrativt mycket tung apparat. Tänk om i min hemstad Helsingborg bara hälften av alla vårdnadshavare för barn under 16 år skulle begära barnavårdsmän! Det skulle innebära förordnande av ca 6 200 barnavårdsmän. I dag har kommunen under 2 000 sådana. För det är ju avsikten att man noggrant skall informera alla vårdnadshavare om rätten att få en personlig kontakt för att diskutera uppfostringsfrågor m. m. och eftersom namnet skulle vara detsamma som tidigare har gällt för en tjänsteman med mycket större ansvar och skyldigheter, finns det en risk att man ställer alldeles för stora förväntningar på den tjänsteman som skall ta emot förordnandet. Den som känner till hur svårt det har varit för den sociala personalen att i de större kommunerna klara sina åligganden som barnavårdsmän i vad gäller kontakt med familjerna kan inte ha några större förhoppningar inför den föreslagna ändringen av barnavårdsmannasystemet.

Som jag ser det är risken den att endast de föräldrar som redan är klart motiverade att söka stöd i uppfostringsfrågor kommer att låta höra av sig. Det talas ju i propositionen om alla vårdnadshavare som är i behov av och önskar hjälp. Man bör enligt propositionen inte i onödan tränga sig på sådana vårdnadshavare som saknar behov av hjälp. Men enligt min uppfattning borde man hellre fråga sig: Har *barnet* behov av stöd och hjälp? Är inte det viktigast?. Skall verkligen all den uppsökande verksamhet, som bärs fram av en önskan att lämna barnet hjälp om dess utveckling hotas, inte ingå i samhällets kurativa insatser?

Eftersom statsrådet inte närmare har berört utredningens förslag i dessa delar kan man ställa sig undrande. I barnstugeutredningen och i propositionen om den allmänna förskolan har man funnit den uppsökande verksamheten mycket viktig och ägnat utformningen av den delen mycket stor uppmärksamhet. Utskottet tycker att man inte skall föregripa en utveckling, men i stället binder man upp kommunernas resurser på ett sätt som kanske innebär just att man föregriper utvecklingen.

I reservationen har jag förutom de rent principiella nackdelarna med förslaget nämnt några praktiska nackdelar, som gör systemet med frivilligt förordnande av barnavårdsmän mycket svårt att administrera.

Torsdagen den
8 november 1973

*Avskaffande av
barnavårdsmanna-
institutionen, m. m.*

Det blir bl. a. mycket besvärligt att bedöma personalbehovet, eftersom det inte skall ske någon prövning av behov eller tid för förordnande. Den saken har inte alls nämnts i propositionen. En av de viktigaste anmärkningarna är ändock att ett sådant system är ett helt främmande inslag i den socialvård, grundad på en social helhetssyn på familjerna, som statsmakterna sedan flera år stimulerat kommunerna till och även lagstiftat om.

Rådgivning, kurativt stöd och information är barnavårdsnämnderna redan nu enligt lag skyldiga att ge vårdnadshavare. Den lagparagrafen har jag också hänvisat till i reservationen. I vilka former detta stöd skall lämnas bör inte avgöras utan kommunernas och Kommunförbundets hörande. Helst borde man också ha deras helhjärtade stöd, speciellt som förslaget kan få omfattande ekonomiska konsekvenser.

Herr talman! Med stöd av vad jag här har anfört yrkar jag under punkterna 1 och 3 bifall till utskottets hemställan men under punkten 2 bifall till reservationen.

I detta anförande, under vilket herr talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar, instämde fru Bergander (s).

Fröken ANDERSON i Lerum (s):

Herr talman! Jag skulle vilja inleda mitt anförande med att citera några rader ur motion nr 1922 av herr Åkerlind, väckt i anledning av den proposition vi nu behandlar: "Många barnavårdsmän gör en stor och uppoffrande gärning, särskilt i de mindre kommunerna." Jag vill gärna instämma i den bedömningen; jag tror att vi alla har anledning att uppskatta och respektera de insatser som gjorts och väl fortfarande görs av många barnavårdsmän, i synnerhet i de mindre kommunerna.

Men samhället har förändrats och förändras alltfört. Det finns snart inga små kommuner i vårt land. Det finns heller inte så många barnavårdsmän på så att säga lekmannaplanet kvar. På de flesta platser har verksamheten förts över på anställda tjänstemän, socialassistenter e. d. Dessa har i regel, i varje fall i de stora kommunerna, ett mycket stort antal barnavårdsmannaskap att svara för, vilket medför en stor arbetsbelastning och svårigheter att klara uppdragen på ett tillfredsställande sätt. Men också andra förändringar har skett. Fru Lundblad har redan talat om detta. Samhället ställer i dag helt andra resurser till barnfamiljernas förfogande. En ogift mor och hennes barn accepteras på ett helt annat sätt än tidigare. Vår inställning till äktenskapet har också förändrats. Många familjer föredrar att leva samman utan vigsel. Att barn i dessa äktenskap obligatoriskt måste ha en barnavårdsman upplevs säkert av många som helt onödigt och som ett obehörigt intrång.

Man kan därför ur många synpunkter hälsa det nu framlagda förslaget om ett slopande av det obligatoriska barnavårdsmannaskapet med tillfredsställelse. Lagutskottet har också vid sin behandling av ärendet, proposition nr 100, nått en stor enighet om förslagets huvudprinciper: slopandet av det obligatoriska barnavårdsmannaskapet för barn födda utom äktenskapet, överförande till barnavårdsnämnderna av frågor som gäller fastställande av faderskap, underhållsbidrag osv. Utskottet anser

Torsdagen den
8 november 1973

*Avskaffande av
barnavårdsmanna-
institutionen, m. m.*

det tillfredsställande att det i propositionen slås fast att alla vårdnadshavare oavsett civilstånd skall ha möjlighet att vända sig till barnavårdsnämnden och begära hjälp och stöd i frågor som rör t. ex. umgängesrätt, underhållsfrågor, barntillsyn och annat.

Men på en punkt har utskottet inte kunnat enas. Det gäller 3 a § i förslaget, den paragraf som stadgar att vårdnadshavare som så önskar skall kunna begära att barnavårdsnämnden utser en särskild person att lämna stöd och hjälp som han kan ha behov av i egenskap av vårdnadshavare. Enklare uttryckt: Den som känner sig ha behov av en barnavårdsman skall även i fortsättningen kunna få en sådan förordnad, även om en del av barnavårdsmännens nuvarande uppgifter kommer att handläggas av nämnden.

På detta förslag har yrkats avslag i motion nr 1958 av fru Hörnlund m. fl., ett yrkande som har följts upp i en reservation till utskottsberäkandet av fru Lundblad. Då reservanten här tidigare har framfört motiveringarna för sitt yrkande skall jag inskränka mig till att endast något redogöra för utskottets bedömning – en bedömning som alltså utskottet på ett enda undantag när står bakom.

Låt mig först slå fast att när vi inom utskottet tagit ställning för ett bibehållande av möjligheten att få en särskild barnavårdsman utsedd, så har vi ju inte på något sätt tagit ställning mot förslaget att barnavårdsnämnderna skall åläggas att bedriva en kurativ verksamhet bland alla barn. Vi tror att det finns behov av och utrymme för båda dessa stödformer. Utskottet har, liksom föredragande statsrådet, fäst stor vikt vid den enkät som verkställt bland ett antal vårdnadshavare och som klart visar att en mycket stor procent av dessa vill ha kvar möjligheten att kunna vända sig till en särskild person med sina problem och bekymmer.

Utskottet bedömer detta så att även om man måste ta alla undersökningar av det här slaget med en viss reservation finns det många vårdnadshavare som känner det tryggt att ha en viss bestämd person att vända sig till i bekymmersamma situationer. Man frågar sig: Handlar vi verkligen rätt om vi tar ifrån dessa människor den tryggheten?

Vi är alla överens om att barnavårdsmannainstitutionen i sin nuvarande obligatoriska form inte passar in i dagens samhälle. Men är det försvarligt att ta bort detta utan att sätta något annat i stället för dem som behöver ett personligt stöd i en svår situation? Utskottet anser inte det och tillstyrker därför propositionen även på denna punkt.

Det har bl. a. i reservationen uttryckts farhågor för att om man låser arbetskraft till att fungera som barnavårdsmän riskerar man att ekonomiska och personella resurser inte kommer att räcka till för den kurativa och uppsökande verksamhet som åligger barnavårdsnämnderna. Personligen tror jag att dessa farhågor är överdrivna. Dels bedriver ju barnavårdsnämnderna redan nu en kurativ och uppsökande verksamhet. Dels lösgör man ju resurser genom att man plockar bort en del av nuvarande barnavårdsmannaskap. Dessutom tror jag att personalen på våra barnavårdsnämnder och sociala byråer kommer att finna sitt arbete mera meningsfullt när man får ägna sig åt människor som önskar hjälp i stället för att som nu ägna sig åt människor som påtvingas en hjälp som de inte har behov av och ofta inte önskar.

Utskottet påpekar slutligen vikten av att man går ut med en så bred information om den nya barnavårdslagen som möjligt, inte minst med tanke på att den skall träda i kraft redan den 1 januari nästa år. Jag vill starkt understryka detta. Det är nödvändigt att berörda myndigheter får möjlighet att sätta sig in i de förändringar som måste komma till stånd. Och ännu nödvändigare är att de som direkt berörs, dvs. vårdnadshavarna, får en fullödig och korrekt information, för ytterst är det ju dessa som lagen avser.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till hemställan i lagutskottets betänkande nr 25 på samtliga punkter.

I detta anförande instämde herr Svanström (c).

Fru LUNDBLAD (s) kort genmäle:

Herr talman! Fröken Anderson i Lerum undvek att beröra den delen i mitt anförande som rörde kommunerna. Det skulle vara intressant att höra om inte fröken Anderson också anser att kommunerna egentligen borde ha hörts speciellt i denna fråga, innan man tog ställning till ett system som kommunerna inte alls har fått uttala sig om. De har bara uttalat sig om ett borttagande av barnavårdsmannaskapet, utan att det skulle sättas något annat system i stället.

När det gäller den kurativa uppsökande verksamheten är det riktigt att den påbörjats, men den ligger ännu bara i stöpsleven. Vi vet att den kommer att kräva stora resurser från kommunernas sida, om den verkligen skall få genomslagskraft. Jag anser att det just för barnens del är mycket mer väsentligt med en kurativ uppsökande verksamhet än ett system där endast vårdnadshavarens egen bedömning av behovet av hjälp skall vara avgörande. Det är viktigt att det lämnas råd till vårdnadshavarna, men det kan göras genom ett öppet system med rådgivningsbyråer eller liknande i barnavårdsnämndernas regi.

Inte heller socialvården och helhetssynen togs upp i fröken Andersons anförande. Jag tycker det är en mycket väsentlig sak att man här bryter mot ett system som man länge kämpat för att få infört ute i kommunerna.

Fröken ANDERSON i Lerum (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har mycket svårt att förstå, fru Lundblad, att man här skulle bryta mot helhetssynen på det sociala arbetet ute i kommunerna. Det kan inte vara att bryta mot den helhetssynen, om man säger att om människor känner att de befinner sig i en situation där de behöver någon att vända sig till för råd och hjälp, så skall vi ställa sådana möjligheter öppna för dem.

Sedan är det riktigt att kommunerna och de övriga remissinstanserna inte har yttrat sig om denna del av förslaget utan endast om utredningen, och man kan naturligtvis ha olika uppfattningar om den saken. Jag har den allra största respekt för kommunerna och för Landstingsförbundet och alla de remissinstanser som har varit inkopplade i detta fall, men jag kan inte undgå att tycka att vad som väger allra tyngst här ändå är vad de

Torsdagen den
8 november 1973

*Avskaffande av
barnavårdsmanna-
institutionen, m. m.*

människor anser som själva bär bördorna, som kanske står ensamma och utan hjälp i en svår situation.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

I detta anförande instämde fröken Bergegren (s).

Fru HÖRNLUND (s):

Herr talman! Här föreligger alltså nu ett förslag om att barnavårdsmannainstitutionen i sin nuvarande utformning skall avskaffas, och jag kan inte underlåta att säga att det är en seger för oss som 1969 och 1970 kämpade för avskaffandet av en otidsenlig lagstiftning. Så långt är sålunda allting gott och väl.

Men sedan upplever jag det närmast som beklämmande att man i föreliggande förslag låter barnavårdsmannen gå ut genom den ena dörren för att straxt komma tillbaka genom den andra, även om han har bytt skepnad under tiden. Från att ha varit en obligatoriskt förordnad barnavårdsman för i huvudsak ogifta vårdnadshavare och deras barn skall han nu ta hand om den kurativa verksamheten för alla som själva kommer och vill ha stöd och råd. Med detta förslag säger man sig vilja tillförsäkra barnavårdshavare kurativt bistånd. Därför vill man lagstifta om tillsättandet av vissa tjänster i kommunerna. Men det kan väl inte stämma med vad som brukar vara paxis i andra sammanhang.

Man kan då först konstatera att varken Kungl. Maj:t eller utskottet tycks ha någon större tilltro till kommunernas socialvård och sociala service, detta trots de fina annonser som i dagarna publiceras i alla tidningar. Där lämnar socialstyrelsen information om att socialvården står öppen för alla och att man har en självklar rätt att begära råd, stöd och service. Detta är en rätt som redan är inskriven i sociallagstiftningen — i den nuvarande barnavårdslagen när det gäller barnen. Enligt socialhjälpslagen har socialnämnden att bedriva en aktiv uppsökande verksamhet, och socialnämnden är ålagd att göra sig väl förtrogen med den enskildes behov av omvårdnad och att verka för att detta blir tillgodosett. Även barnavårdslagen innehåller bestämmelser som berör kommunernas skyldighet på det här området.

Principerna för den nuvarande socialvårdens innehåll och organisation har som ett ledmotiv inriktningen på generella, förebyggande åtgärder, och allt fler socialnämnder tillämpar helhetsprincipen. Kommunerna har mycket stor frihet att själva bygga upp den sociala organisationen, och man undviker numera så långt som möjligt att bygga upp specialresurser för vissa målgrupper. Med det arbetssätt man numera tillämpar skulle den nya barnavårdsmannens huvudsakliga uppgift bli att slussa över ärenden till annan socialvårdspersonal eller till andra samhällsorgan. Det är framför allt detta funktionssätt med personliga förordnanden som gjort den nuvarande barnavårdsmannainstitutionen till ett hinder i en effektiv, på helhetssynen grundad socialvård. Detta anfördes redan i mitten av 1960-talet av det dåvarande kommunförbundet, som begärde att man skulle få slopa barnavårdsmannainstitutionen. Nu vill man alltså i fortsättningen bibehålla detta förhållande.

Det låter så vackert att man skall ha en och samma person att vända

Torsdagen den
8 november 1973*Avskaffande av
barnavårdsmanna-
institutionen, m. m.*

sig till och att man redan har en etablerad kontakt om man har en barnavårdsman som man kan vända sig till i olika frågor. Men hur ser det ut i verkligheten? Ja, för det första flyttar folk ganska ofta nu för tiden, och det gäller både föräldrar och barnavårdsmän. För det andra avgår barnavårdsmän eller söker andra tjänster, har semester, är tjänstlediga, osv. Om man tar del av barnavårdsmannautredningens undersökning finner man att två tredjedelar av vårdnadshavarna hade haft fler än en barnavårdsman, cirka 28 procent hade haft två, 12 procent hade haft tre, 5 procent hade haft fyra och 4 procent hade haft minst fem barnavårdsmän. 12 procent hade haft så många att de inte kunde svara korrekt på denna enkätfråga. Om undersökningen bara hade avsett vårdnadshavare med äldre barn skulle resultatet naturligtvis ha blivit ännu mer avskräckande. De som nyss har fått barnavårdsmän har naturligtvis inte hunnit byta i samma utsträckning vilket förbättrar utredningsresultatet. Men siffrorna ger ändå belägg för att drömmen om en bestämd person att vända sig till i alla sammanhang är just en dröm, ett önsketänkande.

Det har tydligen förelegat ett sådant önsketänkande hos de vårdnadshavare som i enkätsvaren framhållit att de vill ha en och samma person att vända sig till, medan deras situation i själva verket har varit en helt annan. Att Kungl. Maj:t och utskottet har tagit önskemålen till intäkt för att inrätta en ny sorts barnavårdsman är förvånande – man borde känna till detta om personalbyte, och man borde också veta att det ligger i principen för helhetssynen för ärendefördelningen inom socialvården i övrigt att samma befattningshavare har hand om ett ärende så länge den sociala situationen kräver någon form av insatser. Men självfallet blir det personalbyte även inom socialvården i övrigt, och jag vill slå fast att man inte kommer ifrån det, vare sig man inrättar barnavårdsmannatjänster eller ej.

Enligt min uppfattning finns det inga skäl att ålägga kommunerna att inrätta en viss sorts tjänst för en viss kategori. Såvitt jag förstår kommer inte heller någon att kunna tvinga en kommun att inrätta mer än ett minimum av dessa tjänster, kanske en enda tjänst i en stor kommun. Jag frågar: Vem skall kunna ingripa mot ett sådant förhållande?

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen av fru Lundblad.

I detta anförande instämde fru Thunvall (s).

Fru HOLMQVIST (s):

Herr talman! Med den snabba förändring som samhället genomgår är det förvånande att en mer än femtioårig social service, som barnavårdsmannainstitutionen utgör, ändå är så pass tidsenlig. Jag tänker på det förhållandet att vår första uppsökande barnavård skapades genom inrättandet av barnavårdsmannainstitutionen. Barnavårdsmannen skulle även vara stöd för modern och bistå henne i olika frågor. Därför kan man säga att den nu inom socialvården helt accepterade helhetssynen i barnavårdsmannainstitutionen haft en föregångare.

Den kommunala socialvården är angelägen om att de organ som utövar

Torsdagen den
8 november 1973

Avskaffande av
barnavårdsman-
institutionen, m. m.

den sociala vården av medborgarna skall ses som en service och inte — som gjorts gällande i debatten om dessa frågor — som negativa kontrollorgan. Vissa vårdnadshavare har i barnavårdsmannens uppgifter sett ett intrång i den personliga integriteten. Andra däremot har, enligt den enkätundersökning som ingår i barnavårdsmannautredningen, haft en helt annan uppfattning och önskat mer personlig kontakt och även hembesök av barnavårdsman. Båda uppfattningarna bör respekteras.

I föreliggande förslag har tvångskaraktären helt tagits bort, och det hälsar vi som har haft en annan uppfattning än fru Hörnlund med tillfredsställelse. Vi har aldrig talat för att barnavårdsmaninstitutionen skulle vara kvar i sin ursprungliga form utan ansett att den skulle förändras och få en modernare utformning.

Försök görs i en del kommuner att inrätta socialcentra för att allmänheten på *ett* ställe skall kunna få vård, hjälp, råd, upplysningar och annan service. Det här är försök att underlätta invånarnas kontakter med socialvården. Det vore givetvis en fördel om medborgarna fann det naturligt att vid behov själva söka upp socialvården för rådgivning. Kommunerna är enligt lag skyldiga att bedriva uppsökande verksamhet. Denna måste ske med stor finkänslighet. Den har inte alla gånger utfallit väl, och den har av den enskilde ofta ansetts som intrång i de personliga förhållandena. Därför är det viktigt att animera invånarna att vid behov själva ta kontakt med barnavårdande eller andra socialvårdande myndigheter. Jag är övertygad om att det blir ett både långvarigt och tålmodskrävande arbete att få socialvården att anses som det serviceorgan den i själva verket redan borde uppfattas som.

Därför ser jag statsrådet Lidboms förslag i propositionen 100 som ett viktigt led i arbetet att ge den kommunala barnvården servicekaraktär. Sociala serviceuppgifter är ett grundläggande tema i socialutredningen. Jag brukar inte gärna likna socialvård vid sjukvård, men för den enskilde har det säkert lika stor betydelse att ha en speciell socialvårdstjänsteman att vända sig till som att möta samma läkare vid återbesök. Som barnavårdsman under många år är det min erfarenhet att just detta att ha en bestämd person att vända sig till är viktigt. Även om det, som fru Hörnlund säger, är omöjligt att ha det så överallt är det inget fel att göra ett försök att här få det på det sättet. Som jag ser det bör det inte förmenas dem som så önskar — föräldrar eller vårdnadshavare som känner behov därav — att ha en namngiven person att vända sig till. Därför yrkar jag bifall till utskottets hemställan i lagutskottets betänkande nr 25.

I detta anförande instämde fru Eriksson i Stockholm (s).

Fru LUNDBLAD (s):

Herr talman! Såväl fröken Anderson i Lerum som fru Holmqvist har här nämnt att barnavårdsmannens tidigare arbete på sätt och vis har varit en uppsökande verksamhet. Jag vill inte förneka att det har varit på det sättet, för vi har ju inte haft någon annan form för uppsökande verksamhet. Men nu håller det på att utbildas, bl. a. på barnavårdscentrallerna, en ny form där man mera direkt söker upp familjerna. Det är en uppsökande verksamhet som redan nu under försöksstadiet visat sig ge

mycket fina resultat.

Att jag har varit väldigt tveksam till det frivilliga barnavårdsmannasystemet och har anfört att jag tror att det ingriper i resurserna och hindrar att vi får denna uppsökande verksamhet beror bl. a. på att jag här i min hand har en skrivelse från Kommunförbundet och Landstingsförbundet av den 28 september. Den skrivelsen har sänts ut till alla kommunala sociala nämnder och förvaltningsutskott. Det står där att förslaget om ett frivilligt barnavårdsmannasystem torde innebära — fast det inte uttryckligen sägs — att barnavårdsutredningens förslag om att en socialvårdstjänsteman skall kunna placeras vid mödravårds- och barnavårdscentralerna för uppsökande verksamhet ”härmed inte har samma aktualitet”. Alltså skulle ett frivilligt barnavårdsmannasystem i stället för att medverka till den uppsökande verksamheten kunna bli dödsstöten för en sådan verksamhet.

Jag yrkar fortfarande bifall till min reservation.

Fru HOLMQVIST (s):

Herr talman! När de som är nämnda i propositionen kommer till socialvården och vill ha råd måste man ta emot dem. Man kan inte neka att ta emot dem om de frivilligt kommer. Även om man menar att den nya typen av barnavårdsmän skulle bli någon sorts förmedlande länk är det inget nytt. Det förekommer redan nu att man måste låta folk få möjlighet att vända sig till specialister av olika slag.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av fru Lundblad, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Lundblad begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkan-
det nr 25 punkten 2 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av fru Lundblad.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Lundblad begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 167
Nej — 95
Avstår — 9

§ 38 Föredrogs

Försvarsutskottets betänkanden

Nr 19 med anledning av motion om lekmannastyrelser inom försvaret

Nr 20 med anledning av motion angående utbildningen av flygförare

Nr 21 med anledning av motion om miljövårdande åtgärder inom försvaret

Nr 22 med anledning av motion om en samordning i samhällsplaneringsarbetet m. m. från totalförsvarssynpunkt

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 39 *Språkbruket*

Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 37 i anledning av motion angående språkbruket.

I detta betänkande behandlades motionen 1973:1240 av herr Lorentzon (vpk) vari yrkats att riksdagen hos regeringen hemställde att förslagsvis genom utbildningsdepartementets försorg en arbetsgrupp tillsattes med uppgift att pröva de i motionen anförda synpunkterna angående språkbruket och i en PM sammanfatta sina överväganden, varvid de i motionen anförda synpunkterna borde beaktas.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1240.

Reservation hade avgivits av fru Nordlander (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen skulle bifalla motionen 1973:1240.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! Den motion 1973:1240 - som nu skall bli föremål för behandling tar upp språkbruket. Kanske det förefaller en del av kammarens ledamöter vara om inte ovidkommande så dock av mindre betydelse. Måhända lägger man synpunkten: "Huvudsaken det talas och skrivs begripligt." En genomläsning av motionen gör dock klart, enligt mitt sätt att se, att ordens valör och innebörd har en inte alls oväsentlig betydelse. I motionen framförs exempel på hur språket förvanskas och exploateras av företrädarna för det etablerade samhället och dess byråkrati. Det fyller rollen av maktmedel för att tjäna bestämda syften.

Jag vill inte ha som utgångspunkt frågan om våra synonymlexikon är av dålig kvalitet. Min utgångspunkt är politisk. Jag ser problemet som en fråga om användningen av språket som ett psykologiskt maktmedel - gammalt och beprövat. Det har utvecklats och närmar sig sin fulländning.

Då uppenbara våldsmedel varken är tillämpliga eller nödvändiga

utnyttjas språket som ett psykologiskt maktmedel av de maktägande och dess administration – här kan även massmedia vid vissa tillfällen spela en väsentlig roll. Språket som maktmedel kan på sikt vara effektivare än direkta våldsmedel.

Det gäller framför allt att få den stora delen av folket att acceptera sitt underläge i förhållande till de maktägande. Tidigare använda beteckningar som "undersåtar" och "underdånigt", "underklassen" och "överklassen" har numera fyllt sina uppgifter. Dessa beteckningar är i dag inte användbara som psykologiskt maktmedel. De är få i dagens Sverige som böjer sig i stoftet för den svenske unge monarken. Arbetarklassen gör det inte, och det är ju i första hand den det gäller att påverka och få att tro att den fortfarande utgör "underklassen", är "underlägsen", behöver "styras", "vårdas" och "skyddas".

En människa som behöver "vård", som skall "skyddas", som är "handikappad" är enligt profitörernas sätt att se inte en fullgod människa, den lever på samhällets nåd – den är nämligen inte till fullo vinstgivande. Det gäller att bibringa dessa många människor denna uppfattning om sig själva, och har dessa människor – som blir allt fler undan för undan som utslagningen sker ur produktionsapparaten – suggererats dithän att de accepterat sin roll som utstötta, då har det officiella språkbruket fyllt sin uppgift. Vi har i dag fått en arbetsmarknadssvenska som i sig är människofientlig, som ser människan endast som en produktionsfaktor. Dit har det "starka samhället" fört oss.

I det officiella språkbruket är man även noga med att beteckningen "arbetare" och "arbetsköpare" inte får förekomma. Nej, "arbetstagare" och "arbetsgivare" skall det skrivas och uttalas. Då finns det nämligen en givare och en tagare som får ta emot en gåva. Och ändå är det verkliga förhållandet motsatsen. Det är arbetstagaren -- för att nu använda det officiella språkbruket – som är givaren. Det är ju han som producerar inte endast så att det räcker till hans arbetsmässiga lön utan även till den profit som företaget lägger beslag på, under det att arbetsgivaren är den som tager. Manipuleringen med språket har även här ett bestämt syfte.

Beteckningen "arbetare" – för dem som utför det samhällsnyttiga arbetet och därtill skapar de stora profiterna åt ägarna till kapitalet – utmönstras. "Arbetsköpare" eller "arbetskraftsköpare" -- den som köper arbetarens arbetskraft efter fastställda priser och som borde vara den rätta beteckningen - får inte förekomma i det officiella språkbruket.

Men språkbruket följer också konjunkturernas växlingar. För oss vanliga människor verkar det som om det i den administrativa apparaten fanns en särskild avdelning, som har till uppgift att hitta aktuella beteckningar för att suggerera folket och bäst tjäna det etablerade samhället. Det erkännandet skall jag gärna ge att fyndighet sannerligen inte saknas. Nya avdelningar, inte tidigare kända för svenska folket, har avslöjats på sistone – även om det gäller andra sammanhang. Möjligen finns det en hemlig avdelning även här.

Tillåt mig, herr talman, endast anföra några exempel. På sin tid myntades beteckningen "köpkraftsöverskott" -- naturligtvis i ett bestämt syfte. Alla minns vi säkert – vi som var med på den tiden – hur de som använde detta uttryck såg på det som på en verkligt god karamell. Det

var också en godsak man hade hittat. "Köpkraftsöverskott." Kammaren ler. Uttrycket känns igen. Det gällde just då att få framför allt arbetarna att acceptera en ny indirekt skatt samt att hålla igen på lönekraven. Arbetarna hade "köpkraftsöverskott" propagerade man, och detta "köpkraftsöverskott" bidrog till en inflation, som skulle komma att drabba löntagarna främst. Här måste alltså handlas snabbt och effektivt. "Köpkraftsöverskottet" måste kanaliseras på något sätt, och man visste sannerligen besked. En ny indirekt skatt skulle nämligen införas. Så gjordes också.

Propagandan om "köpkraftsöverskottet" gick den gången hem, och den nya skattepålagan godtogs utan något egentligt knot. Ja, det gick så bra att den indirekta skatten har kunnat höjas gång på gång. Nu är det inte längre gångbart med "köpkraftsöverskott". Nu är det fråga om "köpkraftsunderskott", även om man inte använder det uttrycket. Troligt är dock att man söker hitta ett nytt uttryck som är gångbart och kan tjäna ett bestämt syfte.

Jag skulle, herr talman, vilja anföra ytterligare ett exempel, som visar hur språkbruket då det gäller att suggerera och manipulera följer konjunkturen för att insatt i sitt sammanhang bäst tjäna det etablerade samhället. Det fanns en tid i detta land då den som blev arbetslös och utan arbete enligt det officiella språkbruket betecknades som "friställd". Den tidigare i det allmänna språkbruket använda beteckningen "arbetslös" hade utmönstrats. Det var under den tid då det sades att vi här i landet hade full sysselsättning — ja, överfull sysselsättning — att arbetsmarknaden var överhettad osv. Det var kanske vågat av myndigheterna att officiellt betrakta de hundratusentals norrlänningar som på grund av "arbetsbrist" tvingades att flytta söderut som "friställda". Men just den beteckningen blev ändå den officiella. "Arbetslös" var för utmanande. "Friställd" hade en annan klangbotten.

Men så inträffade det sorgliga att de dåliga tiderna kom igen trots allt tal om motsatsen. En omfattande arbetslöshet blev på nytt ett faktum även i det "starka samhället" Sverige. Myndigheterna ansåg sig nu helt enkelt tvingade — även om det var med sorg i hjärtat, skulle jag förmoda — att återvända till den tidigare beteckningen "arbetslös". Att i dag beteckna hundratusentals människor som saknar arbete såsom "friställda" skulle endast utmana löjet. Även detta senare exempel visar hur det officiella språkbruket följer konjunkturens växlingar för att bäst tjäna det etablerade samhället och dess byråkrati.

Herr talman! Det är frestande att i detta sammanhang något beröra massmedias uppträdande, ty även tidningar, tidskrifter och Sveriges Radio kan vara på alerten för att med ett eget eller lånat språkbruk suggerera människornas tankebanor i ett bestämt syfte. Låt mig anföra ett exempel, och då länkar jag inte närmast på svenska massmedias insatser på Hitlerfascismens sida viss tid under andra världskriget, då man i stor utsträckning använde Hitlers och Goebbels terminologi. Närmare i tiden ligger USA-imperialismens krig i Vietnam. Vid båda dessa tillfällen gällde det dock att få fram en omfattande antikommunistisk folkstämmning. Svenska massmedia bedrev under Vietnamkrigets första år en språklig krigföring till förmån för USA och Saigonjuntan som var svårare

att komma åt än lögnen och förtiganden. Det var en indoktrinering som slog alla tidigare rekord. Man vägrade helt enkelt att kalla saker och ting, som hade med detta krig att göra, vid sitt rätta namn.

Det vietnamesiska folket, som kämpade för sin nationella frihet mot USA-imperialismen betecknades i de svenska tidningarna med det amerikanska skällsordet "Vietcong". USA-trupperna och Saigonjuntan kallades däremot "de allierade". På USA-maner kallades Kina för "Kommunistkina" och Nordvietnam för "Ho Chi Minhs kommunistregim" – allt tydligen i det betämda syftet att få fram en antikommunistisk stämning i vårt land till förmån för USA:s krig i Vietnam. Det hade ju tidigare under år som gått varit relativt lätt att piska fram sådana stämningar. Att erkänna att det var USA:s angreppskrig och aggression i Vietnam vägrade man i dessa massmedia. I stället talade man så vackert om USA:s "engagemang" i Vietnam. Att Saigonjuntan inget annat var än quislingar förtegs under den tiden i svenska massmedia.

Språkbruket som då användes spelade en väsentlig roll för att söka forma folkopinionen i vårt land. Men trots mass medias ställningstagande tog folkopinionen en annan ställning för det vietnamesiska folket och FNL, mycket tack vare den aktiva kamp som det bästa av den svenska ungdomen utvecklade och som samlades i De förenade FNL-grupperna.

En rad ytterligare exempel skulle kunna anföras, även med anknytning till andra företeelser i samhället, men vad jag nämnt kan vara nog så här sent. Vad jag genom motionen velat peka på är att språkbruket kan användas och bevisligen har använts som ett maktmedel i händerna på de maktägande mot folket och i ett bestämt syfte. Jag är helt och fullt medveten om att språk- och ordreformer inte kan förändra det etablerade samhällets struktur på ett avgörande sätt. Som det framhålles i motionen är grundläggande förändringar i samhället givetvis i första hand en fråga om förändringar i sociala förhållanden, i klass- och maktförhållanden – förändringar i fråga om ägandet till produktionsmedlen. Då den ekonomiska grundvalen förändras, sker också förändringar i den ideologiska överbyggnaden, och hit hör språkbruket.

Det skulle dock under rådande ekonomiska maktförhållanden gå att ordna en översyn av språkbruket, varför motionen utmynnar i ett yrkande att en arbetsgrupp, förslagsvis tillsatt inom utbildningsdepartementet, finge uppdraget att se över denna fråga och sammanfatta sina överväganden. Detta är dock inte utskottsmajoriteten överens med mig om. Denna majoritet anser visserligen att det officiella språket i lagar och författningar skall utformas så att det blir lättare att förstå för allmänheten och att detta är en väsentlig fråga, och utskottet hänvisar till statsrådsberedningen, som utfärdat anvisningar för hur språket skall behandlas. Vad utskottsmajoriteten syftar på är statsrådsberedningens "Lilla röda" eller som den också kallas "Röda boken", som ger anvisningar för propositionsskrivning.

Det rekommenderas i denna "Röda bok" att man i propositioner och betänkanden skall använda normal sakprosa och ett vårdat talspråk, att det exempelvis skall skrivas "göra" i stället för "verkställa" eller "vidta", att det skall skrivas "yrka" eller "begära" i stället för "äska". Följande bör enligt denna "Röda bok" inte skrivas: "Tjänsteman är, om han

känner sig sjuk, skyldig att anmäla detta till sin närmaste förman." I stället skall följande språkbruk användas: "Om tjänsteman känner sig sjuk, skall han anmäla det till sin närmaste förman." Boken är på 69 sidor och fylld med dylika anvisningar. Den är granskad och godkänd av Nämnden för svensk språkvård.

Det var dock inte kanslisvenskan i egentlig mening som inspirerade till min motion. Kanslisvenskan är ett kapitel för sig. Den som närmare vill studera den rekommenderas att läsa den för en tid sedan utkomna boken av Bo Holmberg, Öppet brev till betänkare och SOUensktalande. Läsaren av den boken garanteras några roliga halvtimmar.

Utskottsmajoriteten befinner sig dock mera i linje med den fråga motionen behandlar då man knyter an till vad Nämnden för svensk språkvård anför i sitt remissyttrande till motionen.

I och för sig är det riktigt, som Nämnden för svensk språkvård synes anse, att faktiskt föreliggande sociala förhållanden och de värderingar som är knutna till dessa så att säga smittar av sig på de ord man använder för att beteckna dessa förhållanden. Man måste dock ha klart för sig att det är fråga om en påverkan i båda riktningarna. De beteckningar som ges olika företeelser i samhället har inte sällan i sig själva ett värdeinnehåll, som färgar människornas uppfattning om företeelserna i fråga. Detta faktum kan medvetet utnyttjas, och så har också skett. I motionen såväl som i detta mitt anförande har givits exempel härfpå. Flera skulle kunna anföras.

Det är det medvetna utnyttjandet av språket – som ett psykologiskt maktmedel för att få människorna att acceptera sitt underläge i förhållande till det etablerade samhället och dess makthavande företrädare – som motionen aktualiserar.

Det är detta faktum som varken Nämnden för svensk språkvård eller utskottsmajoriteten behandlar.

Yrkandet i motionen ger i och för sig inte mig själv och sannolikt inte heller några andra särdeles stora förväntningar. Men jag anser att det hela är värt att närmare pröva. Jag anser att det bästa sättet för en sådan prövning är att en arbetsgrupp underkastar de aktualiserade problemställningarna en närmare granskning. Och det blir säkerligen inget onyttigt arbete. Floran av kommittéer och arbetsgrupper avhandlar inte sällan frågor av långt mindre betydelse. Slutprodukten kan åtminstone tjäna som impuls till närmare eftertanke inom statliga kommittéer och institutioner. Den kan då få en positiv inverkan.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den reservation som är fogad vid kulturutskottets betänkande nr 37.

Herr MATTSSON i Lane-Herrestad (c):

Herr talman! Efter detta långa anförande med synpunkter från herr Lorentzon är det möjligt att det skulle vara anledning att ingående diskutera alla de spörsmål som han har tagit upp. Men, herr Lorentzon, utskottet har ändå en skrivning som jag tycker i långa stycken borde kunna tillfredsställa motionären. Utskottet har ju i sitt betänkande sagt att frågan om hur det officiella språket i lagar och författningar skall utformas är väsentlig. Det officiella språkbruket har ju också under de

senaste decennierna jämkats i takt med att synen på skilda förhållanden i samhället har förändrats. En språklig beteckning för en samhällsåtgärd kan efter en tid få något negativt över sig. De som berörs av den kan kräva ett annat ord för samhällsåtgärder. När då ett annat ord föreslås för en beteckning för samhällsåtgärden, så söker man efter ett mera positivt ord, ett mera neutralt ord kanske man också kan säga. Detta kan vara bra, men den beteckning man har på olika samhällsåtgärder präglas av de värderingar som är knutna till föreliggande sociala förhållanden. Man ändrar inte verkligheten för att det blir en annan beteckning.

Ord kan uppfattas som om de hade olika innebörd. I en del fall kan de anses vara negativa, i andra positiva. Men jag har svårt att tänka mig att det skulle vara något negativt när vi talar om sjukvård och åldringsvård. För mig är det i stället något positivt. Det behöver väl inte uppfattas som om den som får sjukvård lever på nåd. Sjukvården är väl i stället ett uttryck för humanitet och solidaritet som vi visar mot varandra. Om vi ändrar beteckningen för en samhällsåtgärd, måste man ha en annan beteckning och terminologi i stället. Detta har skett i olika fall.

Utskottet anser att just beteckningen för en samhällsåtgärd är en viktig sak, framför allt för dem som berörs av åtgärden. Detta bör vid översyn av olika reformer noga beaktas. Men utskottet har inte ansett att man genom tillsättande av en arbetsgrupp har möjlighet att få fram ett språkbruk som är neutralt och som kan stå över varje ideologisk diskussion. Eftersom vi inte kunnat övertygas därom, har vi heller inte funnit anledning att begära tillsättande av en sådan arbetsgrupp. Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LORENTZON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets talesman upprepar här vad som står i utskottets betänkande. Han säger att nya ord "präglas av faktiskt föreliggande sociala förhållanden och av de värderingar som är knutna till dessa". Det är vad jag också nämnde här i mitt inledningsanförande. Vad som emellertid är väsentligt och som jag också nämnde tidigare är att utskottet inte nämner ett ord om de ord som psykologiskt påverkar människorna och som jag angivit exempel på här. Jag vill då ställa frågan: Har någon arbetare i detta land begärt att få beteckningen friställd? Varför användes orden arbetsgivare och arbetare och inte de adekvata orden arbetare och arbetskraftköpare – eller arbetsköpare. Jag nämnde dessa endast som exempel.

Sedan skulle jag kunna ta en hel rad exempel på hur ordens valör förändras. Kokerskan har blivit hushållsassistent men har inte kommit högre på rangskalan för det. Massaarbetaren är processtekniker. Städerskan är ju rätt intressant. Hon hade på sin tid titeln skurgumma eller skurkärning. Det var ett nedsättande ord för vederbörande, men hon var lågavlönad, var lägst på trappstegen. Så skulle hon höjas -- dock inte lönemässigt -- och så fick hon beteckningen städerska. Nu är den ändrad till lokalvårdare, men fortfarande befinner sig före detta skurgumman, städerskan, på samma trappsteg, längst ner.

Varför ändrades titeln på städerskorna? Var det för att det dök upp en författarinna bland städerskorna som skrev en mycket uppskattad bok

”Rapport från en skurhink”? Blev man möjligen orolig för en opinion bland städerskorna och trodde att man skulle psykologiskt påverka dem genom att ge dem en bättre titel?

Men denna nya beteckning på städerskorna - lokalvårdare - höjde dem ju inte på det samhälleliga trappsteget. De tillhör fortfarande de lägst avlönade i landet.

Det är denna psykologiska påverkan, indoktrinering och manipulering med ord som det här är fråga om och som jag har pekat på i min motion.

Den kände socialarbetaren Gustav Jonsson, känd från barnbyn Skå, tar i sin bok ”Det sociala arvet” upp frågan om språkets betydelse, dess samband med upplevelsen, dess funktion som maktfaktor, att språket också är en fråga om makt.

Detta berör icke utskottet i sitt betänkande.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Nu tycker jag herr Lorentzon gjorde bort det som ändå ligger i motionen, nämligen att man ibland i beteckningar och begrepp har fördomar som skymtar fram, och att detta kanske i onödan försvårar för människor. Detta ligger väl i motionen, och det kan jag instämma i att man bör vara på sin vakt emot.

Men nu övergick herr Lorentzon till att säga att det inte spelar någon roll om vi hyfsar språket för det är samma elände kvar ändå.

Det kan man ju säga, men då har man ju inte givit stöd åt denna motion.

Det ligger mycket i vad herr Lorentzon påpekat, att det ibland dröjer kvar en biton i ett begrepp som man inte accepterar i dag.

Herr Lorentzon hade en del exempel, och han menade att man skäller varandra för allt möjligt. Men om kommunisterna kallar Palme och Geijer för lakejer eller kallar oss socialdemokrater för socialfascister tror jag inte någon aldrig så fin ordbok med Lorentzon-Wellander som författare skulle kunna rå på det sättet att använda uttryck felaktigt.

Men det finns någonting som man kan observera, där vi får vara litet kritiska. Jag tänker på de handikappade som också har nämnts här.

När ordet handikapp slog igenom ersatte det ord som vanför, dövstum, blind, halt och lytt. Då fann man ett ord som hette handikappad, som var utländska och därför inte för oss var så genant att använda.

Men jag minns att för mer än tio år sedan på ett nordiskt arbetarmöte i Oslo gick jag upp och sade att ordet handikappad är bemängt med fördomar som vi kommer att vilja kasta av oss så småningom. I mitt förbund, för diabetiker, har vi vägrat gå in under begreppet handikappad. Vi tycker att i det ordet ligger liksom en förhandsdom, som vi inte velat vara med om. Men det är ganska svårt att få en ersättning för ett ord som handikappad. Det ser vi när vi vill ha samhällets stöd åt denna grupp. Då måste man ha någon beteckning. Så har vi fått kommunala handikappråd och handikappråd i landstinget. Vi reagerar mot benämningarna, men vi måste ju använda oss av samhällets sätt att stödja gruppen, och så går vi in i dessa handikappråd mot vår vilja.

Jag vill med detta bara säga att man bör vara på sin vakt. Det fanns en

gång oäkta barn, och vi talade en lång tid om brustna hem. Det ligger en väldigt otäck biklang i detta, som vi på alla sätt skall försöka komma ifrån så att vi inte ger en föreställning om något sorgligt eller ruskigt som dömer ut folk och sätter in dem i en kategori. Det är självklart att ett oäkta barn är precis samma sak som ett utomäktenskapligt barn, eller hur vi nu vill beteckna det. Men varför i all sin dar skulle vi ha kvar det uttrycket, vi har mönstrat ut det. Det gör vi för att vi tycker att det ligger något elakartat i sådana begrepp. Där har herr Lorentzon rätt. Men jag vet också att det är väldigt svårt att generellt säga att ett visst uttryck har en speciell klang. Vi får vara vaksamma när vi skriver nya lagar och det har vi varit på flera punkter i fall som passerat riksdagen under min tid. Vi har bytt ut ord, särskilt när det gäller vården. En gång talade man om skyddsvård i stället för att skapa en strafflag. Det var inte moget då, men på många sådana områden kan vi börja att skaffa nya uttryck. Det är en human tanke och där bör vi vakta på oss själva. Men glåpord tror jag inte att herr Lorentzon kan avskaffa.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! Fru Nancy Eriksson missuppfattade mig tydligen. Vad jag ville peka på med mitt senare inlägg var att en ordreform även beträffande titlar och beteckningar, jag tog städerskorna som exempel, inte ändrar deras sociala status. Men ändå begär jag i motionen att vi skall få fram andra och mer adekvata beteckningar än vi har. Det är därför jag önskar få en arbetsgrupp. Så enkelt ligger den saken till.

Sedan tog fru Eriksson upp frågan om handikappade. Jag skulle gärna vilja fortsätta där. Handikappade kan vi vara alla. Det beror på i vilket förhållande vi står till problemet i fråga. En människa kan vara språkligt handikappad när hon inte behärskar ett främmande språk, för att ta ett exempel. Men när det gäller handikappet i det officiella språket är det näringslivet som bestämmer vem som är handikappad. Det är det som är det fruktansvärda i sammanhanget. Då en människa blir utslagen är hon handikappad. Låt oss ta ett jämförelseexempel – oss riksdagsmän. En riksdagsman kan inte betraktas som handikappad i fråga om sitt arbete förrän han eller hon förlorat förmågan att trycka på voteringsknappen. Det är inte nödvändigt för en riksdagsledamot att motionera, interpellera eller ställa enkla frågor; avlöningen kommer ju ändå. Man behöver bara vara med på uppropet vid riksdagens första sammanträde. På det sättet har en riksdagsman det betydligt lättvindigare än de hundratusentals människor ute i livet som av en eller annan anledning av företagen betraktas som handikappade. Nu anses ju människor ute i produktionen vid 45 års ålder vara svårplacerade och blir således handikappade. Industrin behöver nämligen inte arbetskraft som inte är i toptrim. Ju mer omfattande strukturrationaliseringen blir, ju mer mekaniseringen fortskrider inom näringslivet, desto större blir de handikappades skara. Storkapitalet har full frihet att förklara vem som helst för handikappad. Den som inte är fullt profitabel – det har återgetts i våra tidningar – dvs. den som inte är hundra procentigt produktiv finns det ingen användning för.

En gång i tiden talades det om ärans och hjältarnas språk, men det var

inte folkets språk den gången. Språket tjänade den tidens överhet, landets monarker och adelsmän. Det svenska språket som det används officiellt i dag tjänar egentligen överheten och administrationen.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Det här var ju en ny indelning i handikappade och andra. Alla kan tydligen kallas handikappade utom en svårt polioskadad riksdagsman.

På ett sätt är det ju skönt att herr Lorentzon i alla fall har kommit ifrån att beteckna skadade riksdagsmän som handikappade. Jag skulle vilja att vi tog bort ordet handikappad, att vi gjorde villkoren så lika som möjligt för alla men inte behöll den beteckningen. Herr Lorentzon har varit hygglig nog att avskaffa den för riksdagsmännen, och jag hoppas att han är med på att över hela fältet försöka att inte trycka på folk beteckningen handikappad, när de har någon defekt som är så stor att herr Lorentzon ser den.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! Det här var mycket angenämt, fru Nancy Eriksson. Vi är helt överens om att ordet handikappad skall försvinna. Vad jag har velat förklara – och det föll tydligen inte i så god jord – är att här i riksdagen, där det så ofta talas om människor som är handikappade, bör vi sätta denna beteckning i dess rätta sammanhang.

Det finns en författare som heter P. C. Jersild. Han har gett ut en ny bok, Djurdoktorn. Där angriper han det teknokratiska och byråkratiska språket verkligen hårt. Ingen svensk författare har angripit detta teknokratiska och byråkratiska språk som samhällsmakt hårdare än han. Jag skall av tidsskäl inte göra några citat ur boken. Den som är intresserad kan ju läsa boken; den finns här på riksdagsbiblioteket. Vid anmälan i Dagens Nyheter den 14 september i år fick recensionen över fyra spalter rubriken Språket som förtryckare. Denne författare går alltså betydligt hårdare fram än jag har gjort i det här sammanhanget.

Det kommer ett ärende på riksdagens bord bara en liten stund efter detta. Det behandlar ett yrkande om att beteckningen sjömansvård skall försvinna. Sjömännen, som är en medveten och kampduglig yrkesgrupp, har länge kraftigt reagerat mot begreppet sjömansvård, mot att betraktas som vårdfall. Det gäller ju framför allt besättningen ombord på fartyget, inte befälet i egentlig mening. Sjöfolket anser att det helt enkelt är nedsättande för kåren när man talar om sjömansvård.

Det är mycket troligt att de konservativa människor som en gång i tiden myntade uttrycket sjömansvård gjorde det i all välmening och inte menade att det skulle vara personligt nedsättande – det gällde ju också andlig vård – men sjöfolket var förstas utsatt för starka frestelser i hamnarna. För fartygens ägare, redarna, finns emellertid ingen motsvarande vård. Vården blir faktiskt klasstämplad i ett fall som detta.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av fru Nordlander, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lorentzon begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller kulturutskottets hemställan i betänkandet nr 37 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av fru Nordlander.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lorentzon begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	-	253
Nej	--	12
Avstår	---	2

§ 40 Namnbyte för Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse

Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 38 i anledning av motion om namnbyte för Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse.

I detta betänkande behandlades motionen 1973:1254 av herr Svensson i Kungälv m. fl. (s) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om sådan ändring i stadgarna för Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse, att dess namn ändrades till Styrelsen för svenska sjömanskyrkan.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1254.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Först skall jag be att få yrka bifall till motion nr 1254. Vi har nyss haft en semantisk diskussion på hög nivå. Jag vill nu ta upp ordet "Svenska sjömansvårdsstyrelsen" till diskussion. Där finns ordet "vård" med.

1970 års kyrkomöte beslöt att hos regeringen begära att få ta bort det ordet. Bakom sig hade kyrkomötet bl. a. Svenska sjöfolksförbundet, som inte tycker om att detta ord används. De säger: Vi är svenska medborgare och varför skall vi vårdas alldeles speciellt? Kyrkomötet och Sjöfolksförbundet var överens om att namnet borde ändras till Styrelsen för svenska sjömanskyrkan.

Jag ber, herr talman, att än en gång få yrka bifall till motionen.

Herr ROSQVIST (s):

Herr talman! I den motion från socialdemokratiskt håll som behandlas i betänkandet nr 38 från kulturutskottet har det begärts en namnändring för nuvarande Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse. An-

Torsdagen den
8 november 1973

*Namnbyte för
Svenska kyrkans
sjömansvårdssty-
relse*

ledningen är att namnet kritiserats från direkt berörda parter. Den största fackliga organisationen bland sjöfolket har framhållit att man inte är kritisk mot sjömanskyrkans verksamhet men mot själva beteckningen sjömansvård. Detta är förstäeligt. Det finns inga andra yrkesgrupper som är föremål för en kyrklig organisations verksamhet där verksamheten benämns vård. Sjöfolket uppfattar detta som en för dem diskriminerande benämning.

I detta har också kyrkomötet instämt. 1970 biföll kyrkomötet en motion med krav som innebar att man hos regeringen begärde sådan ändring i stadgarna för Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse att dess namn ändras till Styrelsen för svenska sjömanskyrkan. Det blev ingen ändring, och Sjöfolksförbundet, som organiserar ca 18 000, reagerade starkt häremot. Så gjorde också Maskinbefälsförbundet och Fartygsbefälsföreningen. Sjöfolket vill icke som yrkesgrupp vara föremål för verksamhet från en organisation som med sitt namn kan antyda att den är någon sorts vårdinrättning.

Utskottet har visserligen också funnit det välmotiverat att namnet ändras, men utskottet hänvisar till en utredning som sysslar med sjömanskyrkornas och utlandsförsamlingarnas verksamhet och vill låta det anstå med en namnändring till dess frågorna om all andlig vård bland svenskar i utlandet har utretts. Men då skjuter man namnändringen på framtiden, och jag anser inte att man bör handla så bundet. Ett bifall till yrkandet i motionen 1254 innebär i och för sig endast en smärre ändring av ett namn. Men det skulle hälsas med stor tillfredsställelse av berörda parter: sjömännen – minst 18 000 – och 1970 års kyrkomöte.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen 1254, som går ut på att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om sådan ändring i stadgarna för Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse att dess namn ändras till Styrelsen för svenska sjömanskyrkan.

I detta anförande instämde herrar Bergqvist (s) och Wikner (s).

Herr LARSSON i Vänersborg (s):

Herr talman! När vi i kulturutskottet haft att behandla den fråga som Evert Svensson m. fl. motionerat om, nämligen namnändring för Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse, har det egentligen inte varit någon inom utskottet som ansett att detta namn skulle bevaras för framtiden, utan vi är i sak ense med motionärerna om att det bör ske en namnändring. Vad vi däremot tagit hänsyn till är att Kungl. Maj:t så sent som i oktober 1972 lämnat kyrkomötets framställning om namnändring utan åtgärd. Dessutom kunde vi inte heller helt förbise det som stat kyrka-beredningen anført i sitt huvudbetänkande och som pekar mot att de här frågorna – inte bara sjömanskyrkan utan över huvud taget frågorna om de olika organ och organisationer som verkar på olika platser på det internationella området – bör samordnas. Man bör alltså komma fram till en namnändring som täcker in hela den verksamhet som dessa institutioner sysslar med. Det är från dessa utgångspunkter som vi skriver att utskottet i och för sig finner det väl motiverat att Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse får ett annat namn men att namnändringen bör få

anstå med hänsyn till pågående arbete inom den av sjömansvårdsstyrelsen tillsatta utredningen och till vad stat-kyrka-beredningen anfört. Man bör i ett enda sammanhang få fram en lösning som inte bara undanröjer beteckningen sjömansvårdsstyrelse utan också täcker in ett begrepp som enligt modernt språkbruk betecknar hela den verksamhet som bedrivs på olika områden ute i våra hamnar. Vi är sålunda i princip överens. Om vi följer Evert Svensson får vi i dag bort namnet sjömansvårdsstyrelsen, men de övriga frågorna står kvar olösta, och vi får alltså komma tillbaka till dem. Låt oss därför följa utskottet. Då får vi en översyn av hela området, och kommer ifrån alla diskussioner och får en ordentlig lösning på hela problemet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Man känner givetvis en stor trygghet när hela utredningsapparaten sätts i gång för att utreda något som de närmast berörda är helt överens om. Och om utredningen i sinom tid kommer fram till att en ändring bör göras, så är väl det namn vi här diskuterar inte svårt att ändra igen, men när nu alla i Sjöfolksförbundet upplever namnet som litet kränkande tycker jag att vi bör lyssna på dem.

Herr LARSSON i Vänersborg (s):

Herr talman! Självfallet har vi lyssnat på de människorna; det är ju därför vi har föreslagit som vi gjort. Hade vi haft en annan uppfattning, så hade också utskottets betänkande blivit annorlunda. Nu understryker vi ju att vi finner det motiverat med en namnändring, men att ändringen bör göras i samband med en större översyn.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1254 av herr Svensson i Kungälv m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Kungälv begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller kulturutskottets hemställan i betänkandet nr 38 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1254.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Kungälv begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 122
Nej — 111
Avstår — 16

§ 41 Utsträckt motionstid

Ordet lämnades på begäran till

Herr BÖRJESSON i Falköping (c), som yttrade:

Herr talman! Jag tillåter mig hemställa att kammaren ville besluta att tiden för avgivande av motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:160 med förslag till anläggningslag m. m. måtte med hänsyn till ärendets omfattning utsträckas till första plenum efter onsdagen den 21 november.

Denna hemställan bifölls.

§ 42 Interpellation nr 146 om ökade hjälpinsatser i Afrika

Ordet lämnades på begäran till

Herr NILSSON i Agnäs (m), som yttrade:

Herr talman! Den stora hungerkatastrofen i torkans spår i Västafrika har dess värre också utvidgats till andra trakter av Afrika. Alltför sent har det blivit bekant att ett par av de nordliga provinserna i Etiopien utsatts för torka och missväxt med följd att hungersnöden leder till död.

Enligt föreliggande vetenskapliga prognoser kan det riskeras att den vandrande öknen, det växande Sahara, lägger under sig allt större områden och kanske når t. ex. Medelhavskusten. Den hjälpverksamhet som också vårt land deltar i förefaller därför mer otillräcklig än någonsin. Man måste fråga sig om icke åtgärderna omedelbart måste inriktas på två plan:

dels en katastrofhjälp i större omfattning – intensivare och snabbare hjälp så att livsmedel ofördröjligen distribueras genom säkra och effektiva kanaler,

dels omedelbar start av projekt som avser att förebygga öknens tillväxt genom sandens vandring – i form av planteringar, vattenförsörjning genom brunnsboring och kanaler från floder e. d.

Det är tacknämligt att vårt land beslutat bistå t. ex. Etiopien med anslag just nu. Men det borde undersökas om icke svenska livsmedel, t. ex. vete och torrmjök, i ökad utsträckning genast kunde sändas till Afrika.

Med stöd av vad jag anfört hemställer jag om kammarens tillstånd att till fru statsrådet Sigurdsen ställa följande fråga:

Har fru statsrådet för avsikt att medverka till att ökade svenska hjälpinsatser kan lämnas till de särskilt drabbade områdena i Afrika, särskilt till svältområdena i Etiopien?

Denna anhållan bordlades.

Ordet lämnades på begäran till

Herr BENGTTSSON i Göteborg (c), som yttrade:

Herr talman! Under de senaste åren har det förts en intensiv debatt kring energi- och miljöfrågorna. Den har gällt vilken exploatering av naturen som kan accepteras för att energibehovet skall tillgodoses. Den gäller också de risker av olika slag som energiutvinningen har från miljö- och naturvårdssynpunkt. Frågor av detta slag har vid olika tillfällen behandlats i riksdagen. Vissa riktlinjer drogs upp vid behandlingen av den fysiska riksplaneringen förra hösten.

Industrins etableringssträvanden riktar sig i hög grad mot Västkusten. Av den orsaken finns allvarliga risker för en stark överexploatering av detta område med åtföljande hot mot miljön. Västkusten, och i synnerhet Göteborgsregionen, är i dag hårt ansträngd ur miljösynpunkt, vilket beror på den stora koncentrationen av tung och miljöstörande industri. Det är självklart att en ytterligare koncentration av miljöstörande industri till detta område innebär allvarliga ingrepp i miljön. Försämrade livsvillkor för människorna kan inte accepteras.

Det mest aktuella exemplet på industrins strävan att lokalisera miljöstörande industri till Västkusten gäller en framställning om utbyggnad av oljeraffinaderier i Göteborg. Detta skulle innebära allvarliga påfrestningar på en redan nu hårt ansträngd miljö. Med all sannolikhet kommer nya raffinaderier att medföra en försurning av det västsvenska inlandets vattendrag. Den tilltänkta lokaliseringen medför att värdefulla park- och strövområden inte kan utnyttjas. Riskerna för Västkusten i samband med transporten av oljan till och från raffinaderiet kan inte nog understrykas. Oljeskador kan svårigen undvikas.

När det gäller tillståndsprovning för etablering av miljöstörande industri är det rimligt att ta hänsyn till den tid varunder industrin kan beräknas drivas. Finns starka skäl som talar för att driften omfattar enbart något decennium måste miljöfaktorerna väga ännu tyngre. Man bör inte tillåta förstörande av stora miljövärden för kortsiktiga ekonomiska vinster. Hänsyn bör tas till att oljan är en ändlig tillgång.

Det är inte förvånande om företagen, i detta fall multinationella oljeföretag, har en strävan att etablera sig så att transportkostnaderna blir små. Det blir statsmakternas uppgift att hävda miljöintressena i de fall etableringsönskningar står i strid med olika naturvårds- och miljövärdintressen. Det bör vara en fördel för dessa företag om de i sin planering har ett klart ställningstagande att utgå ifrån.

Många människor är oroad av nu planerade utbyggnader. De ser sin miljö raserad för kortsiktig vinnings skull. Denna medborgaropinion får inte negligeras. Det vore därför värdefullt om en redogörelse av gjorda överväganden kring naturmiljöns känslighet för ytterligare miljöstörning kunde göras.

Under hänvisning till vad jag här anfört hemställes om kammarens tillstånd att till herr bostadsministern ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd att för kammaren redogöra för sin syn på

möjligheterna att utan allvarliga störningar i miljön tillåta en ytterligare utbyggnad av oljeraffinaderier på Västkusten, främst vad beträffar Göteborgsområdet?

Denna anhållan bordlades.

§ 44 Interpellation nr 148 om medgivande från anhörig till obduktion av avliden

Ordet lämnades på begäran till

Fru JONÄNG (c), som yttrade:

Herr talman! Vi har i Sverige ett mycket högt antal obduktioner. Under tiden 1966–1968 obducerades 44 procent av alla döda. I Stockholm, Göteborg och Malmö var siffrorna 79 procent respektive 77 procent och 88 procent. Detta framgår av en vetenskaplig undersökning som gjorts vid Serafimerlasarettet i Stockholm.

Obduktionsprocenten torde vara betydligt högre vid våra sjukhus. Så t. ex. redovisas för 1962–1971 för Serafimerlasarettets medicinska avdelning procentsatser varierande mellan 95 och 98 procent och för dess kirurgiska avdelning procentsatser varierande mellan 94 och 100 procent.

Det är ägnat att förvåna att vi i vårt land inte har någon i lag eller författning stadgad skyldighet för överläkare eller annan att före en tillämnad obduktion underrätta anhöriga om obduktionen eller erhålla deras medgivande.

Enligt 23 § sjukvårdskungörelsen är överläkare skyldig att tillse att obduktion sker om dödsorsaken är okänd eller viktig upplysning om sjukdomens beskaffenhet kan vinnas.

Motsätter sig en anhörig att obduktion sker, får obduktion ändå utföras om dödsorsaken är okänd.

JO ingrep 1968 i ett ärende som gällde huruvida anhöriga till en avliden hade bort beredas tillfälle att yttra sig om obduktion innan denna verkställdes. JO anförde:

”Jag har från socialstyrelsen under hand inhämtat att det åtminstone vid vissa sjukhus är praxis att underrättelse om planerad obduktion lämnas de anhöriga i samband med att vederbörande sköterska tar kontakt med de anhöriga i anledning av dödsfallet. Tillfälle beredes härigenom de anhöriga att framföra sina synpunkter på frågan om obduktion bör ske. Denna praxis synes mig riktig och värd att allmänt efterföljas”. Socialstyrelsen ansåg emellertid 1969 att överläkare inte skulle anses skyldig informera de anhöriga om tillämnade obduktioner. Socialstyrelsen skriver 1969:

”Skulle Kungl. Maj:t mot förmodan anse en ändrad praxis enligt JO:s rekommendation böra komma till stånd, får styrelsen hemställa att ifrågasättande författningsbestämmelser ändras så att underrättelseskyldigheten tydligt kommer att framgå av ordalydelsen. Finner Kungl. Maj:t någon ändring av författningsrummet icke böra ske, torde hinder mot fortsättande av hitillsvarande praxis icke föreligga.”

Trots att rättsläget sålunda är oklart och trots att JO redan 1970 i

skrivelse till Kungl. Maj:ts ansåg det lämpligt ”att socialstyrelsen anbefalles att genom cirkulärskrivelse underrätta sjukhusen om vad som enligt författningsmotiven är innebörden av gällande bestämmelse i ämnet och om hur denna lämpligen bör tillämpas” har inga åtgärder vidtagits från Kungl. Maj:ts sida. Respekten för människovärdet är grundläggande i vårt samhälle. Den integritet som finns för varje människa bör gälla också efter döden. Någon behandling av avliden bör icke få ske utan de anhörigas medgivande. Med rättsmedicinska obduktioner förhåller det sig annorlunda.

Praxis i Danmark, Norge och Italien överensstämmer i stort med vad som gäller i Sverige. Men flera länder tillämpar någon form av medgivande från de anhöriga, såsom t. ex. Västtyskland, Finland, Storbritannien, USA, Österrike och Frankrike.

Det är givetvis angeläget från både de enskilda människornas och samhällets synpunkt att man genom obduktioner klarlägger sjukdomsförlopp och dödsorsaker. Obduktion kan också ha vetenskaplig betydelse.

Den undersökning dr Mona Britton vid Serafimerlasarettet gjort tyder icke på en minskad obduktionsfrekvens i samband med underrättelse till anhöriga. Med hänvisning till vad jag här anfört anhålles om kammarens tillstånd att till herr socialministern få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd medverka till införande av sådana bestämmelser att medgivande från anhöriga inhämtas innan obduktion av avliden sker?

Denna anhållan bordlades.

§ 45 Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till riksdagens kammare

Härmed får jag anhålla om ledighet från riksdagsarbetet från den 13 november t. o. m. höstsessionens slut för deltagande i FN:s generalför-samlings ordinarie möte i New York.

Stockholm den 8 november 1973

Anna Lisa Lewén-Eliasson

Kammaren biföll denna ansökan.

§ 46 Anmälde och bordlades Kungl. Maj:ts proposition nr 185 med förslag till brandlag m. m.

§ 47 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framstälts, nämligen av

Nr 290 Herr *Lundberg* (s) till herr handelsministern angående butikens öppethållande på sö- och helgdagar, m. m.:

Har handelsministern uppmärksammat butikernas utvidgade öppet-hållande på sö- och helgdagar samt julafton och dess konsekvenser

Nr 129

Torsdagen den
8 november 1973

---

för affärsanställda och deras familjer samt kan i så fall förväntas att regeringen kommer att ingripa för en rättelse och att ett förslag till en ny och effektiv butikstängningslag kommer att föreläggas riksdagen för beslut?

Nr 291 Herr *Hamrin* (fp) till herr kommunikationsministern angående bäddutrustningen i SJ:s sovvagnar:

Är statsrådet beredd medverka till att vid val av bäddutrustning till SJ:s sovvagnar större hänsyn tages till allergisjuka passagerares önskemål?

§ 48 Kammaren åtskildes kl. 21.25.

In fidem

BENGT TÖRNELL /*Solveig Gemert*